

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH
KATEDRA SZTUKI OPERACYJNEJ I TAKTYKI

ASPEKTY PRZYGOTOWANIA
I PROWADZENIA OBRONY
NA SZCZEBŁACH TAKTYCZNYCH

pk. „OBRONA”

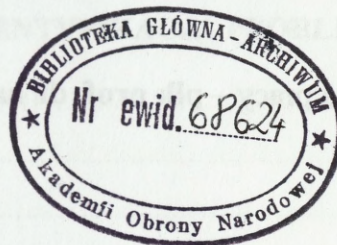
~~Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/5656
05-005656-002-0~~

WARSZAWA

68624

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

ASPEKTY PRZYGOTOWANIA I PROWADZENIA OBRONY NA SZCZEBŁACH TAKTYCZNYCH

pk. „OBRONA”

Recenzja pracy – płk prof. dr hab. Jerzy ZIELIŃSKI

ZESPÓŁ AUTORSKI

1. płk dr hab. Andrzej BUJAK (kierownik zespołu) - rozdz. 1, 2, 5 (współautor).
2. ppłk dr Ryszard CHROBAK - rozdz. 3, 5 (współautor).
3. mjr dr Grzegorz SOBOLEWSKI - rozdz. 4, 5 (współautor).

SPIS TREŚCI

WSTĘP	4
1. WSPÓŁCZESNE DZIAŁANIA OBRONNE - IDENTYFIKACJA PROBLEMU	7
1.1. DETERMINANTY ZMIAN W DZIAŁANIACH OBRONNYCH	8
1.1.1. Nowe wyzwania i zagrożenia	8
1.1.2. Postęp techniczny	12
1.1.3. Środowisko walki.....	16
1.1.3.1. Działania bojowe w terenie zabudowanym	19
1.1.4. Przynależność do Sojuszu Północnoatlantyckiego	26
1.1.5. Konceptcje teoretyczne	27
1.1.5.1. Nowa koncepcja prowadzenia działań bojowych	28
1.1.6. Czynniki ludzkie	33
1.2. MODEL WSPÓŁCZESNEJ OPERACJI OBRONNEJ	39
1.3. PROBLEMY WSPÓŁCZESNEJ OBRONY	45
2. ZAŁOŻENIA METODYCZNE, METODOLOGICZNE I PROCEDURALNE	52
2.1. PRZEDMIOT BADAŃ.....	55
2.2. PROBLEMY BADAWCZE	56
2.3. CELE BADAWCZE	58
2.4. HIPOTEZY	60
2.5. KONCEPCJA BADAŃ I ICH PRZEBIEG	62
2.6. METODY, TECHNIKI I NARZĘDZIA BADAWCZE.....	65
2.6.1. Zmienne i wskaźniki	68
3. PRZYGOTOWANIE OBRONY	71
3.1. WPLYW WYBRANYCH CZYNNIKÓW ŚRODOWISKA WALKI NA PRZYGOTOWANIE OBRONY 75	
3.1.1. Warunki fizyczno-geograficzne środowiska walki.....	76
3.1.2. Warunki klimatyczno- meteorologiczne środowiska walki	80
3.2. NAJWAŻNIEJSZE PRZEDSIĘWZIĘCIA PRZYGOTOWANIA OBRONY	84
3.2.1. Taktyczne aspekty planowania obrony	84
3.2.1.1. Rozwiązywanie problemów taktycznych w trakcie generowania wariantów obrony	94

3.2. ORGANIZOWANIE ZABEZPIECZENIA BOJOWEGO OBRONY I KOORDYNACJA DZIAŁAŃ ..	105
3.3. WNIOSKI	110
4. PROWADZENIE DZIAŁAŃ OBRONNYCH NA POZIOMIE TAKTYKI	112
4.1. TEORIA PROWADZENIA OBRONY W ŚWIETLE AKTUALNYCH UWARUNKOWAŃ.....	114
4.1.1. Działanie sił przesłaniania	116
4.1.2. Rozstrzygająca walka obronna	119
4.2. WPŁYW DZIAŁAŃ POŚREDNICH NA OSIĄGANIE CELÓW WALKI OBRONNEJ	127
4.2.1. Etapy pośrednie w fazie działań sił przesłaniania	127
4.2.2. Etapy pośrednie w rozstrzygającej walce obronnej	135
4.3. WNIOSKI.....	156
5. PROGNOSTYCZNE KIERUNKI PRZEMIAN W DZIAŁANIACH OBRONNYCH NA OBECNYM I PERSPEKTYWICZNYM POLU WALKI.	158
ZAKOŃCZENIE.....	172
BIBLIOGRAFIA.....	175
WYKAZ RYSUNKÓW I ZAŁĄCZNIKÓW.....	178

WSTĘP

Rozwój techniki końca XX i początku XXI wieku doprowadził do sytuacji, w której nie tylko w znacznym stopniu zmieniło się wyposażenie wielu armii, ale w ich dyspozycji znajdują się różnego rodzaju śmiertelne środki, charakteryzujące się dużym zasięgiem i precyzją trafiania celów. Wyjątkowa śmiertelność tych środków zmienia obraz współczesnego pola walki, implikuje też zupełnie nowe wymagania w stosunku do sposobu przygotowania i prowadzenia wszystkich form działań bojowych.

W czasie wojny w Zatoce Perskiej armia amerykańska wykorzystywała jedenaście satelitów typu „Keyhole”, wykonujących nadzwyczaj precyzyjne zdjęcia z kosmosu. Satelity „Lacrosse” używane były do gromadzenia radarowych obrazów wrogiego terytorium. Do innych przykładów zaliczyć można statek kosmiczny „Project White Cloud”, który pozwalał zlokalizować okręty wroga, a supertajny satelita „Jumpseat” umożliwiał wykrywanie obcych elektronicznych przekazów¹. Wymienione środki jednoznacznie wskazują, że każde miejsce pola walki może znajdować się w zasięgu nowoczesnych środków rozpoznania, a zatem i ogniowego oddziaływania przeciwnika.

Pojawienie się nowoczesnych środków walki, wymogi obecnego i perspektywnego pola walki wymuszają więc konieczność nowego spojrzenia na wiele zagadnień współczesnych działań bojowych. Wśród nich szczególnego znaczenie nabiera, a wynika to przede wszystkim z zapisów naszej doktryny obronnej, kwestia związana z koniecznością ponownego przeanalizowania problemów związanych z przygotowaniem i prowadzeniem działań obronnych. Prowadzona w celu udaremnienia lub odparcia uderzeń wojsk przeciwnika, zadania mu maksymalnych strat, utrzymania zajmowanego pasa (rejonu) oraz stworzenia warunków do działań zaczepnych.²

Ponadto warto zauważyć, że po uzyskaniu pełnoprawnego statusu członkowskiego w strukturach sojuszniczych, powinniśmy czynić wielopłaszczyz-

¹ Por. A. i H. Toffler, *Wojna antywojna*, MUZA SA, Warszawa 1997 r., s.120.

² *Regulamin działań wojsk lądowych*, DWLąd, Warszawa 1999, s. 80.

nowe starania zmierzające do podwyższenia zdolności bojowej naszych Sił Zbrojnych. Racjonalność i konieczność takiego działania wynika z co najmniej dwóch powodów: podwyższania skuteczności obrony Ojczyzny i wypełnienia nałożonych na nas zobowiązań koalicyjnych. Jednym z zamierzeń przybliżających osiągnięcie wytyczonych celów jest wzbogacenie teoretycznych i praktycznych podstaw taktyki w obszarze przygotowania i prowadzenia działań obronnych o te wartości, które wynikają z dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości współczesnego pola walki.

Takie rozumienie potrzeb w zakresie powyższych kwestii uzasadniało podjęcie badań problematyki wymienionej w temacie niniejszego opracowania. Rozwinięcie uzasadnienia, procedura badawcza i mieszczące się w niej problemy, cele, hipotezy i metody przedstawione zostały w odrębnym rozdziale (rozdział II).

W rozdziale pierwszym przedstawiony został zarys ogólnej teorii problemu, wybrane (zasadnicze) czynniki determinujące współczesne działania obronne. Rozdział trzeci został poświęcony zaprezentowaniu wyników badań dotyczących zasadniczych problemów związanych z organizacją walki obronnej. Natomiast w rozdziale czwartym zostały przedstawione węzłowe problemy prowadzenia walki obronnej w jej współczesnych uwarunkowaniach. W końcowej części pracy przedstawiono rezultaty badań nakreślające kierunki i tendencje rozwojowe taktyki ze zwróceniem szczególnej uwagi na działania obronne, z uwzględnieniem aspektów narodowych i sojuszniczych. Przedstawione rezultaty przeprowadzonych badań uzupełnią załączniki obrazujące poglądy ekspertów oraz wyniki prowadzonych analiz porównawczych.

W treści opracowania, zespół autorski, na podstawie analiz opublikowanych wyników badań najnowszych programów badawczych³, dociekań uznanych analityków i teoretyków wojskowych⁴, nowych dokumentów normatywnych NATO⁵, prowadzonych obserwacji analiz kierunków rozwoju wiedzy taktycznej⁶ oraz

³ Np.: amerykański program badawczy „FORCE XXI”, czy NATO-ski „Land Operations 2020”,

⁴ Np.: Scales R., *Future warfare*, Carlisle Barracks, USA 1999.

⁵ *Koncepcja strategiczna Sojuszu, przyjęta przez głowy państw i szefów rządów biorących udział w spotkaniu Rady Północnoatlantyckiej w Waszyngtonie 23-24 kwietnia 1999r.*

⁶ Np. Praca naukowo-badawcza M. Huzarski, *Wpływ nowych wyzwań i zagrożeń na zmiany w taktyce wojsk lądowych* pk. „Kontra”, AON, Warszawa 2002.

prowadzonych obserwacji i badań⁷, starał się wyspecyfikować i przedstawić najbardziej istotne determinanty zmian w prowadzeniu działań taktycznych i konstruowane na ich podstawie praktyczne koncepcje prowadzenia działań obronnych.

Należy podkreślić, iż treść niniejszej pracy stanowi rozwinięcie, kontynuację i wzbogacenie rezultatów wieloletnich badań i dociekań. Dotyczyły one nie tylko samych problemów organizacji i prowadzenia obrony, ale zostały poszerzone o dociekania dotyczące oceny środowiska i jego wpływu na jej przygotowanie i prowadzenie. Poddano też ocenie wpływ najnowszych koncepcji prowadzenia działań bojowych na problematykę walki obronnej.

W realizacji procedury badawczej autorzy dążyli do uzyskania możliwie wysokiego stopnia prawdziwości prezentowanych wyników, jednak ich ocena będzie możliwa w stosownej perspektywie czasowej na podstawie nowelizowanych treści teoretycznych oraz zbieranych doświadczeń militarnych i szkoleniowych.

Autorzy mają nadzieję, że przedstawione rozważania stanowiąc będą materiał inspirujący do prowadzenia dalszych badań i przemyśleń.

⁷ Np. Badania opinii ekspertów – patrz załącznik nr 8

Rozdział I

WSPÓŁCZESNE DZIAŁANIA OBRONNE - IDENTYFIKACJA PROBLEMU

Postęp techniczny, jaki nastąpił w drugiej połowie XX i na początku XXI wieku wymusza zmiany w wielu dziedzinach życia społecznego, w tym również w obszarze militarnym.⁸ W jego wyniku obok rewolucji elektronicznej i informacyjnej w technice wojskowej dokonał się przełom w wielu środkach walki. Konsekwencją tych przemian było odrzucenie wielu starych koncepcji prowadzenia działań bojowych w tym również dotyczących działań obronnych, jako nieadekwatnych do istniejącej rzeczywistości i potrzeb oraz opracowanie nowych założeń w pełni przystających do istniejących zagrożeń i potrzeb oraz realiów pola walki początku XXI wieku. Przemiany te wytyczają one podstawy racjonalnego i efektywnego działania, stosownie do rodzaju i skali zagrożenia, w każdych warunkach terenowych i pogodowych. Zakładają znaczny wzrost skuteczności prowadzonych działań na wszystkich poziomach sztuki wojennej, w tym szczególnie na poziomie taktycznym.

Jednym z podstawowych pytań, jakie nurtują wielu teoretyków, nie tylko sojusznicznych, jest pytanie o naturę zachodzących zmian na polu walki? Analiza zarówno opracowań prognostycznych⁹, jak i konfliktów zbrojnych pozwala przyjąć wielce prawdopodobną hipotezę istnienia sprzężenia zwrotnego między zmieniającą się naturą walki, metodami i technikami jej prowadzenia a środkami walki.

Analizując zjawiska walki zbrojnej, tworzymy bazę do powstania nowych teorii jej prowadzenia. Te z kolei – wprowadzane do praktyki – stanowią źródło doświadczeń wywierających istotny wpływ na powstanie nowych, doskonalszych ich odmian. Intelpekt i technika stanowią więc podstawowe, choć nie jedyne, wyznaczniki zmian zachodzących na polu walki.

⁸ Por.: F. Heisbourg, *Wojny*, Warszawa, Prószyński i S-ka 1998, s. 11.

⁹ E. Heisbourg, *Wojny*, Warszawa 1998; W. Kaczmarek, Z. Ścibiorek, *Przyszła wojna – jaka?*, Warszawa 1995; A. i H. Toffler, *Wojna i antywojna*, Warszawa 1997; A. Toffler, *Trzecia fala*, Warszawa 1997; C. Weinberger, P. Schweizer, *Następna wojna światowa*, Warszawa 1999; S. Grant, *Tomorrow's battlefield*, Jane's Defense 1997; G. R. Sullivan, J. M. Dubik, *Land Warfare in the 21st Century*, Carlisle Barracks, Pensylwania 1993; C. Bellamy, *The Evolution of Modern Land Warfare: Theory and Practice*, London and New York, 1990; R. Scales, *Future warfare*, Carlisle Barracks, USA 1999; Z. Ścibiorek, *Wojna czy pokój?*, Wrocław, Ossolineum 1999.

Rys 1.1. Wybrane determinanty zmian w działaniach bojowych na poziomie taktycznym

Teorie wojskowe wypływają z historycznych obserwacji – od starożytności do współczesności – systematycznego studiowania organizacji wojsk, ich strategii i taktyki, technicznego rozwoju środków walki oraz zastosowanych procedur. Źródłem, które wyznacza kolejne kierunki przeobrażeń są wnioski z konfliktów jakie wybuchły w ostatnim okresie np. w Afganistanie i Iraku.

W dalszej części tego rozdziału zostaną przedstawione niektóre z uwarunkowań rozwoju taktyki ogólnej a w szczególności działań obronnych. Dobór treści tego rozdziału podyktowany był ich ważnością. Niepełne rozpatrzenie wszystkich kwestii, a tylko zasygnalizowanie najważniejszych, wynika z przede wszystkim z ograniczeń, jakie przyjął zespół badawczy, ale również z bardzo szerokiej problematyki obejmującej tą tematykę.

1.1. DETERMINANTY ZMIAN W DZIAŁANIACH OBRONNYCH

1.1.1. Nowe wyzwania i zagrożenia

Jedną z zasadniczych przyczyn zmian, nie tylko działań obronnych ale praktycznie wszystkich działań bojowych na poziomie taktycznym, są nowe

wyzwania¹⁰ i zagrożenia. Ich analiza pozwala sądzić, że wywołują one często działania, które są bezpośrednią reakcją na pojawiające się niebezpieczeństwa. Analiza ta, jak również podejmowane działania, wymagają dużej rozwagi. Decyzje powinny być podejmowane na podstawie wszelkich dostępnych danych, aby nie dopuścić do zbyt pochopnych i nieprzemyślanych działań.

Najczęściej wyróżnia się zagrożenia o charakterze militarnym i pozamilitarnym. Chociaż w literaturze przedmiotu występuje wiele różnych podziałów. W dokumentach OBWE wyróżniono następujące grupy zagrożeń: militarne, polityczne, wymiaru ludzkiego, ekologiczne, ekonomiczne i socjalne. S. Koziej, posługuje się takimi pojęciami jak: wyzwania pokojowe, zagrożenia kryzysowe i zagrożenia wojenne. B. Balcerowicz dzieli zagrożenia na dwie grupy: zakłócające stan pokoju oraz grożące zerwaniem stanu pokoju. Do pierwszej grupy zaliczane są zagrożenia militarne, a do drugiej - zagrożenia agresją i zagrożenia kryzysowe.

W tym miejscu warto zastanowić się nad pytaniem: *Co dziś i w najbliższej przyszłości może stanowić o charakterze ewentualnych konfliktów? Jakie zagrożenia stanowić będą o ich powstawaniu?* Odpowiedź na tak sformułowane pytania nie jest jednoznaczna, chociażby ze względu na błyskawicznie zmieniającą się rzeczywistość. Na miejsce starych zagrożeń¹¹ pojawiły się nowe, które obecnie wiążą się z destabilizacją polityczną i gospodarczą we wschodniej Europie, szczególnie w państwach powstałych po ZSRR, wzrostem nacjonalizmów regionalnych, konfliktami religijnymi oraz międzynarodowym terroryzmem i zorganizowaną przestępczością¹². Możliwych źródeł ewentualnych konfliktów jest jednak znacznie więcej. Amerykański teoretyk Francis Fukujama w końcu lat osiemdziesiątych pisał o nacjonalizmie regionalnym i fundamentalizmie religijnym, co znalazło już swoje potwierdzenie w wydarzeniach na Półwyspie Bałkańskim. S. Huntington oraz H. Kan i A. Wiener w swoich dociekaniach jedno z zasadniczych zagrożeń przełomu XX i XXI wieku widzą w konfrontacji różnych cywilizacji ziemskich, szczególnie w Euroazji i na obrzeżach

¹⁰ „Wyzwanie” to działanie mające na celu skłonienie przeciwnika do podjęcia walki. Mały Słownik Języka Polskiego. PWN, Warszawa 1995, s. 1087.

¹¹ Np. związanych z powojennym podziałem na dwubiegunowy świat.

¹² Por. Z. Ścibiorek, J. Zieliński, *Uwarunkowania operacji militarnych wojsk lądowych na obszarze kraju*, Myśl Wojskowa 1999, nr 3, s. 19.

Pacyfiku. Z kolei R. Scales komendant U.S. Army War College w książce *Przyszła wojna* (Future Warfare) wyodrębnia pięć źródeł konfliktów: podziały biedny-bogaty, problemy etniczne, walkę o dominację, przeciwstawne interesy ekonomiczne, oraz walkę o strefy surowców naturalnych¹³.

Wróćmy do problemu wyzwań i zagrożeń, gdyż od ich określenia uzależnione są prognostyczne zmiany w taktyce wojsk lądowych, w tym również w działaniach obronnych. Wnioski wynikające z prac cytowanych autorów, a także innych, pozwalają przypuszczać, że zagrożenia kryzysowe, stanowią obecnie jeden z głównych determinantów zmian w taktyce. Wśród obecnych wyzwań, a tym samym zagrożeń kryzysowych, należy przede wszystkim wymienić: problemy etniczne (nacjonalizm), terroryzm, międzynarodową ekspansję islamu, globalizm oraz walkę o strefy surowców naturalnych.

Z przedstawionych wcześniej poglądów na podział wyzwań i zagrożeń, można dokonać ich podziału na: wyzwania pokojowe, zagrożenia kryzysowe oraz zagrożenia wojenne. Należy zauważyć, że klasyfikacja ta jest w dużym stopniu zgodna z ujęciem oficjalnym. Jednakże w kategorii rozpatrywanego przez nas problemu – działań obronnych - interesować nas będą zagrożenia kryzysowe i wojenne.

Wracając do zagrożeń kryzysowych, należy podkreślić, iż wśród teoretyków wojskowych, jak również analityków cywilnych panuje zgodność, iż są głównym niebezpieczeństwem dla stabilności międzynarodowej, w tym także dla bezpieczeństwa Polski. Dzielą się one na **bezpośrednie i pośrednie**. Do bezpośrednich zagrożeń kryzysowych należy między innymi zaliczyć: manewry wojsk w pobliżu granic Polski; naruszanie przestrzeni powietrznej lub obszaru morskiego; wywoływanie incydentów granicznych, występowanie ostrych kryzysów wewnętrznych lub międzynarodowych w pobliżu granic Polski, a także ekspansje międzynarodowych działań organizacji (grup) przestępczych.¹⁴

Z kolei w koncepcjach natowskich przyjmuje się dziesięć sytuacji kryzysowych, wymagających użycia sił zbrojnych, wśród których do realiów mogą przystawać następujące scenariusze:

¹³ H. Scales, *Future warfare*, Carlisle Barracks, U.S. Army War College 1999.

¹⁴ Por. B. Balcerowicz, *Pokój i nie-pokój*, Bellona, Warszawa 2002 r., s.186.

- operacja antyterrorystyczna likwidująca zagrożenie zewnętrzne;
- międzynarodowa interwencja zbrojna;
- destabilizacja w pobliżu granic Polski;
- kryzys społeczno - polityczny w Polsce.¹⁵

Wyżej wymienione scenariusze, jak również inne trudne w obecnej dobie do zdefiniowania zagrożenia, wymagać będą często interwencji zbrojnych w skali taktycznej lub operacyjnej, wywierając i wymuszając jednocześnie wiele zmian w praktycznym ich prowadzeniu. Należy przypuszczać, że działania (operacje) obronne będą wśród nich odgrywać szczególną rolę.

Ostatnim z wymienionych zagrożeń są zagrożenia wojenne. Oceniane są one obecnie jako mniej prawdopodobne, zwłaszcza w odniesieniu do wojny na globalną (dużą) skalę. W ocenach teoretyków występuje znacznie większe prawdopodobieństwo wybuchu lokalnego konfliktu zbrojnego. W odróżnieniu od wojny na dużą skalę, może on nastąpić po stosunkowo krótkim czasie narastania zagrożenia a rozpoczęty może być zaskakującymi działaniami zbrojnymi¹⁶.

Wśród zagrożeń występują również pozamilitarne zagrożenia kryzysowe, o różnym zasięgu. Do tej grupy najczęściej zalicza się: kryzysy ekonomiczne (np. Argentyna), fundamentalizm religijny, zorganizowany przemyt, korupcja struktur władzy, handel narkotykami, czy też występujące w wielu państwach świata zjawiska patologii społecznej sprzyjające rozwojowi przestępczości zorganizowanej. Zagrożenia te nie tylko będą wymagać użycia sił zbrojnych, ale przede wszystkich zastosowania zupełnie nowych form i sposobów działania.

Podsumowując dotychczasowe rozważania, należy zauważyć, iż wieloletnie badania w dziedzinie nauki wojennej wykazały dobitnie i przekonywająco, że ocena zagrożeń i wyzwań, ich charakteru i potencjalizacji, wywierała zasadniczy wpływ na charakter i sposoby walki. Często czynnik ten wpływał w takim samym stopniu na naturę walki zbrojnej, jak i na środki techniczne oraz organizację i wyszkolenie wojsk. Z wyzwaniami i zagrożeniami wiążą się nie tylko problemy bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego, ale również dotyczące zmian w taktyce, w

¹⁵ Por. B. Balcerowicz, *Pokój i.....* wyd. cyt. s. 187-188.

¹⁶ Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, 2000 r., s. 13.

znacznym stopniu zmieniając i poszerzając obecne relacje pomiędzy poszczególnymi poziomami działań wojennych. Każde z zagrożeń o charakterze ogólnym, zależnie od różnych uwarunkowań, może mieć określoną specyfikę i odpowiednie poziomy szczegółowości. Stanowią one podstawę do wprowadzania adekwatnych zmian w planowaniu i prowadzeniu działań na poziomie taktycznym. Mając na względzie obronny charakter naszej doktryny można postawić tezę, iż wszystkie te zagrożenia i wyzwania w największym stopniu będą determinować działania obronne.

1.1.2. Postęp techniczny

W literaturze przedmiotu najczęściej wskazuje się na postęp techniczny, jako podstawowy determinant zmian zachodzących na współczesnym i przyszłym polu walki. Czy tak jest w istocie? F. Heisbourg, w swojej książce *Wojny* pisze: „*To w jaki sposób technika zostanie zaangażowana w przyszłe konflikty będzie w dużej mierze zależało od celów wojen, które nas czekają*”.

Innowacje technologiczne, z których wiele było zaprezentowanych w Zatoce Perskiej, powodują szybsze powstawanie tego co wielu teoretyków nazywa „wojskowo-technologiczną rewolucją”¹⁷. Ta „rewolucja” będzie wywierać wpływ na działania bojowe, w tym i na walkę obronną, poprzez pięć dominujących trendów:

- skuteczność rażenia i rozproszenie;
- masę i precyzję ognia;
- integrującą technologię;
- masowość i skuteczność;
- oraz niewidzialność i wykrywalność¹⁸.

Nowoczesne uzbrojenie typu MLRS, Apache, Patriot, Lance, ATACMs, Abrams, Bradley – szczególnie w połączeniu z platformami umieszczonymi w kosmosie, systemami bojowymi i manewrowymi innych rodzajów wojsk oraz sprzętem, takim jak: czujniki laserowe i GPS – potwierdzają, że trendy w kierunku zwiększania skuteczności rażenia i to na coraz większych zasięgach oraz rozproszenia żołnierzy i jednostek, są ciągle rozwijane. Można więc stwierdzić, że trend ten będzie

¹⁷ Np.: A. Toffler, *Trzecia fala*, Warszawa 1997.

¹⁸ Por.: G. Sullivan, J. Dubik, *Land Warfare in the 21st Century*, Carlisle Barracks, Pensylwania 1993.

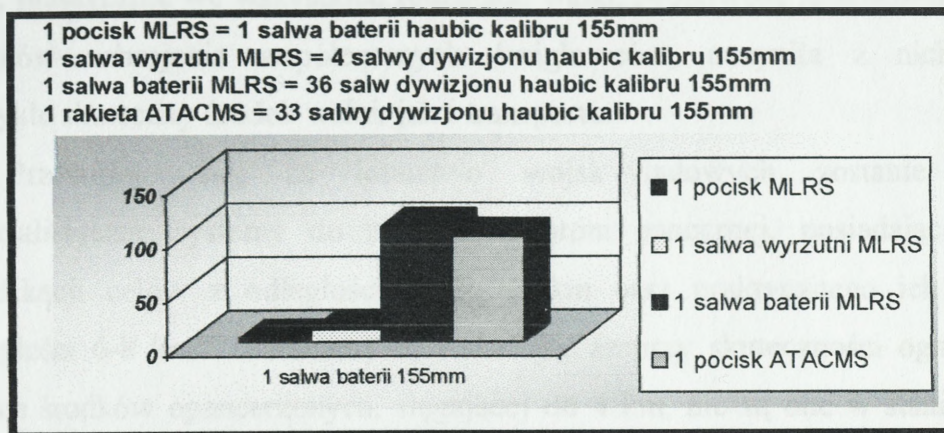
powodował dalsze zmiany w taktyce, organizacji, doktrynie, sprzęcie, przemieszaniu jednostek oraz metodach dowodzenia – podobnie jak miało to miejsce w przeszłości.

Drugi z trendów łączy dwa czynniki: pierwszy z nich to masa ognia (jako tonaż przenoszony w określonym czasie), drugi – precyzja ognia. Martin van Creveld wskazuje, że *„Ostatecznie, efekt domina związany z rozwojem systemów broni, spowodował ogromny wzrost masy ognia jaka mogła zostać przenoszona, wzrost zasięgu na jaki ta masa mogła zostać przeniesiona oraz dokładność z jaką to mogło zostać wykonane. Kombinacja tych wszystkich trzech czynników oznaczała, że ... pole walki stało się bardziej śmiertelnościami miejscem niż kiedykolwiek przedtem”*.

Wraz ze wzrostem masy ognia wzrosło znaczenie precyzji. Obecnie rozwijana jest i w coraz szerszym zakresie wprowadzana do wojsk broń kierowana laserowo (np. wyrzutnie przeciwpancernych pocisków kierowanych), precyzyjne systemy kierowania ogniem, systemy broni precyzyjnego rażenia dalekiego zasięgu, podświetlacze laserowe, naprowadzające pociski oraz bomby zrzucone z samolotów. Coraz powszechniej stosowana jest „inteligentna” amunicja. Potwierdza to trend w kierunku wzrostu precyzji związany z masą ognia, ale również dostrzegać należy stałe doskonalenie innych parametrów rażenia takich, jak: zasięg oddziaływania, przebijalność i szybkość reakcji ogniowej. Precyzja uderzeń spowoduje, że do zniszczenia celu potrzeba będzie użyć znacznie mniej amunicji.

Nowe generacje środków przeciwpancernych, których systemy kierowania, zasięg i przebijalność pancerzy uczyniły nieopłacalne dalsze zwiększanie ich grubości, spowodują, że niszczenie tych środków zostanie powierzone piechocie, a zastosowanie pancerzy reaktywnych lub użycie do ich budowy lekkich stopów metali wpłynie na zmniejszenie wagi wozów bojowych, czyniąc je bardziej manewrowymi.

Z dużego arsenału środków rażenia ogniowego coraz większy udział przypadają będzie rakietom i pociskom precyzyjnym – samonaprowadzającym na cele pojedyncze i grupowe. Zobrazowaniem ich wartości niech będzie cytat z książki *Wojny F. Heisbourga „zniszczenie celu o średnicy boiska do piłki nożnej w końcu II wojny światowej wymagało użycia 300 samolotów powodujących masowe zniszczenia w jego okolicy. Podczas gdy wojna w Zatoce Perskiej dowiodła, że infrastruktura wielkiego miasta może zostać zniszczona ze stosunkowo niewielką szkodą dla ludzi i budynków”*.

Rys. 1.2. Porównanie skuteczności pocisków DPICM MLRS i haubic 155 mm

Podobnie jak w przypadku wzrostu masy ognia, wzrost precyzji wpłynie na zmiany w uzbrojeniu, sprzęcie, taktyce, jak również organizacji sił lądowych XXI wieku. Precyzja rażenia spowoduje, że w wielu przypadkach ilość zastąpiona zostanie jakością. Wprowadzenie broni dużej energii (high-energy weapon), technologii dział elektromagnetycznych, superprzewodności i innych, jeszcze nie do końca zidentyfikowanych technologii¹⁹, pozwoli na utrzymywanie się trendów wzrostu precyzji i masy ognia.

Efekty pierwszych trzech tendencji – skuteczności rażenia i rozproszenia, masowania i precyzji ognia oraz integrującej technologii – łączą się, argumentując powstanie czwartej – wskazującej na znaczenie i zdolność stosunkowo niewielkich sił w tworzeniu decydujących o powodzeniu efektów.

Jednym z najbardziej widocznych efektów postępu technicznego i zarazem przedstawianych tendencji jest powołanie nowego rodzaju wojsk, jakimi są wojska aeromobilne, wyposażone w śmigłowce i samoloty. Analiza dokumentów prognostycznych wskazuje na szybki rozwój tej formacji wojsk²⁰.

Coraz doskonalsze śmigłowce – latające wozy bojowe – dzięki swej ruchliwości (manewrowości) umożliwią zwiększenie obszaru oddziaływania wojskami, zarówno w głąb ugrupowania przeciwnika, jak i w obszarze tyłowym wojsk własnych. Możliwość działania desantów i grup desantowoszturmowych stała się

¹⁹ Por.: M. Kaku, *Wizje czyli jak nauka zmieni świat w XXI wieku*, Warszawa, Prószyński i S-ka 2000.

²⁰ Por.: Z. Ścibiorek, *Wojna czy pokój?*, Wrocław, Ossolineum 1999.

realna, praktycznie we wszystkich rodzajach walki. Możliwość zastosowania różnych wariantów uzbrojenia współczesnych śmigłowców, uczyniła z nich zarówno niezwykle skuteczny środek walki, jak i transportu.

Przewiduje się, że lotnictwo wojsk lądowych zostanie uzbrojone w specjalistyczne systemy do zwalczania broni pancernej, posiadające zdolność identyfikacji celów z odległości około 10 km oraz praktycznego ich niszczenia z odległości 6-8 km²¹. Parametry te wskazują, że przy skuteczności ognia czołgów i innych środków opancerzonych, sięgającej do 4 km, nie są one w stanie nawiązać bezpośredniej walki ze śmigłowcami.

Analizując problem wpływu postępu technicznego na przyszłe pole walki, należy ten problem postrzegać szerzej niż tylko w kategoriach zmian możliwości bojowych sprzętu wprowadzanego do uzbrojenia wojsk. Dla wielu, którzy pokładają bezgraniczną wiarę w technologii, wojna jest przewidywalnym fenomenem. Pokonanie przeciwnika to zaś kwestia prostych analiz koszt/efekt, a efektywność to kalkulacje liczby zniszczonych celów i poniesionych strat. Historia wskazuje jednak całkowicie inny obraz. Wojna jest jednoznacznie niepewnym zjawiskiem, w którym przypadek, szansa starcia pomiędzy elementami oraz ograniczenia ludzkiego umysłu, gdy pracuje się w środowisku permanentnego stresu, znacznie ograniczają możliwość przewidywania rezultatów. H. Scales w książce *Future warfare* napisał: „Rozważając problem przyszłych wojen ważne jest aby pamiętać, że są pewne niezmiennie czynniki każdego konfliktu, których technologia nie jest w stanie zmienić”²².

Historia wojskowości dostarcza wielu przykładów świadczących o istotnej, a wręcz podstawowej roli techniki wojskowej w kreowaniu koncepcji taktycznych. Rolę taką spełniło wynalezienie prochu i skonstruowanie środków rażenia w oparciu o jego właściwości. Spowodowało to powstanie początkowo taktyki linearnej, a następnie kolumnowej. Pojawienie się na polu walki artylerii dalekonośnej przyczyniło się do powstania fortyfikacji polowych oraz wymusiło rozwijanie się wojsk do walki poza zasięgiem tej groźnej broni. Z kolei tyraliera to odpowiedź na wyposażenie wojsk w

²¹ Por.: I. Witkowski, *Broń przeciwpancerna*, Warszawa, Wyd. Lampart 1996, s. 191.

²² R. Scales, *Future warfare*, Carlisle Barracks, USA 1999, s. 63.

General H. Scales jest komendantem U.S. Army War College; Carlisle Barracks, USA.

karabiny maszynowe, a taktyka klina pancernego stała się realna po masowym wprowadzeniu czołgów.

Można, zatem założyć istnienie sprzężenia zwrotnego między zmieniającą się naturą walki, metodami i technikami jej prowadzenia a środkami walki. Taktyka, analizując zjawiska walki zbrojnej, tworzy bazę do powstania nowych teorii jej prowadzenia. Wśród tych teorii szczególnie istotne miejsce zajmuje kwestia przygotowania i prowadzenia działań obronnych. Teorie te - wprowadzane do praktyki - stanowią źródło doświadczeń wywierających istotny wpływ na powstanie nowych, doskonalszych ich odmian. Intelkt i technika stanowią więc podstawowe, choć nie jedyne, wyznaczniki zmian w taktyce, w sposobie rozgrywania walki w różnym ich rodzajach i formach. Rozstrzygnięcie tej alternatywy nie wskazuje jednak roli, jaką aktualnie spełnia **postęp techniczny** w zmianach zachodzących w taktyce walki wojsk lądowych, w prowadzeniu takich działań jak walka obronna czy też działania zaczepne.

Cyfrowe pole walki jest poważnym skokiem naprzód w prowadzeniu działań wojennych. Nowe cyfrowe technologie zwiększą możliwości dowódcy i sztabu oraz podległych jednostek w zakresie prowadzenia działań przy posiadaniu mniejszych środków, a kompletne wykorzystanie tych technologii zrewolucjonizuje procedury dowodzenia i sztabowe. Należy oczekiwać, że w wyniku zastosowania nowoczesnego oprogramowania komputerowego wkrótce informacje, które obecnie transmitowane są przez radio i synchronizowane na diagramach i mapach, będą synchronizowały się automatycznie, komputer – komputer. Inteligentne systemy dowodzenia i kierowania (C²) spowodują jednakowe postrzeganie pola walki na różnych szczeblach dowodzenia, co ułatwi szybkie zmasowanie środków walki – broni precyzyjnej i jednostek manewrowych – w celu szybkiego osiągnięcia zakładanych celów.

1.1.3. Środowisko walki

W wyniku postępu naukowego i rozwoju społeczeństw zmieniać się również będzie środowisko walki. O wpływie środowiska walki na taktykę działania nie trzeba nikogo przekonywać. Przegrali swoje bitwy ci, którzy lekceważyli jego wpływ na pole walki. Już jeden ze starożytnych teoretyków Sun Tzu (Sun Zi) dostrzegł znaczenie

środowiska walki. W *Sztuce wojny* pisał: „Poznaj siebie i poznaj wroga, dopiero wtedy twoje zwycięstwo nie będzie zagrożone. Poznaj warunki terenu i pogody, wtedy twoje zwycięstwo będzie całkowite”²³. Znajomość terenu i umiejętność jego wykorzystania jest jednym z zasadniczych atutów w rękach każdego dowódcy, czego potwierdzeniem są przykłady z historii wojen. Również stwierdzenie „... pozwólcie terenowi walczyć” świadczy o rozumieniu i docenianiu znaczenia warunków terenowych, w których prowadzone są działania.

Przyspieszony rozwój gospodarczy zwiększy stopień zurbanizowania i zagęszczenia terenu, powodując systematyczne zmniejszanie się obszaru terenu otwartego. Zmieniać się będzie nie tylko wielkość, ale również charakter terenu zabudowanego. Zauważalną tendencją jest powstawanie coraz większej ilości obszarów (dzielnic) o charakterze willowym. Wzrastają też obszary wysokiej zabudowy, z reguły o publiczno-przemysłowym charakterze. Intensywnie rozbudowuje się część podziemną miast. W celu usprawnienia ruchu powstają bardzo szerokie arterie przelotowe, a wokół miast coraz częściej buduje się „małe” i „duże” obwodnice.

Według oceny specjalistów i teoretyków wojskowych środowisko to, będzie na współczesnym, jak i perspektywnym polu walki spełniać coraz większą rolę. Warto w tym miejscu zacytować zdanie amerykańskiego teoretyka S. E. Alexander, który twierdzi że „Jednym z ważnych czynników, który wpłynął na transformację armii amerykańskiej jest wniosek, że przyszłe zadania strategiczne operacyjne i taktyczne, czy to będzie natarcie, obrona czy działania na rzecz wsparcia pokoju, będą prowadzone w terenie zabudowanym”²⁴.

Środowisko leśne również zmienia swoją strukturę. Należy oczekiwać dalszego wzrostu zagospodarowania terenów leśnych (z wyjątkiem rezerwatów przyrody). Spowoduje to podział terenów leśnych na wyraźne kwartały, rozbudowę sieci dróg i polepszenie stanu technicznego już istniejących, a także przerzedzanie i uporządkowywanie drzewostanu.

²³ Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Warszawa, Przedświt 1994, s. 116.

²⁴ S. E. Alexander, *Urban Warfare: U.S. Forces in Future Conflicts*, Military Review, styczeń – luty 2002 r.

Podobne zmiany najprawdopodobniej zachodzić będą w terenach górskich, gdzie należy oczekiwać polepszenia i rozbudowy sieci drogowej. Specyficzną cechą tej rozbudowy będzie powstawanie dużej ilości tuneli i mostów. W rejonach nadmorskich należy oczekiwać powstania nowych obszarów zabudowy o wyraźnie wypoczynkowym charakterze, zagospodarowaniu ulegać będzie coraz większy obszar brzegu morskiego.

Możliwe do zaobserwowania tendencje wskazują również na duże zmiany w rejonach przeszkód wodnych, szczególnie rzek. Oczekiwać należy uregulowania ich biegu, obudowania brzegów, zbudowania wielu nowych obiektów hydrotechnicznych oraz budowy nowych przepraw stałych – mostów. Zmniejszy się ilość terenów bagiennych, powstawać będą nowe odcinki kanałów.

Na podstawie przedstawionych możliwych kierunków przemian środowiska oraz analiz opracowań prognostycznych można postawić tezę, że największe zmiany, jakie zajdą w środowisku walki, związane będą ze wzrostem terenów zabudowanych i rozbudową sieci komunikacyjnej, szczególnie tras szybkiego ruchu. Konsekwencją tych zmian będzie dalsze zmniejszanie się terenu otwartego. Przy powiększonym obszarze działań oddziałów i związków taktycznych oraz tworzonych zgrupowaniach broni połączonych, charakterystyczne stanie się więc przeplatanie odcinków terenu o różnych właściwościach taktycznych. Fakt powyższy implikuje konieczność nie tylko znajomości działania w różnych środowiskach pola walki, ale stałego ich rozwijania.

Dostrzec można innowacyjne podejście do wielu problemów związanych z przygotowaniem wojsk do przyszłej walki w trudnych warunkach, polegające głównie na przeprowadzaniu różnego rodzaju eksperymentów. W armii amerykańskiej w ramach specjalnych programów badawczych Sea Dragon's - Morski Smok, Hunter Warrior - Wojownik Łowca i Urban Warrior - Miejski Wojownik prowadzone są różnego typu eksperymenty, testowane jest nowe umundurowanie, nowe rodzaje wyposażenia oraz broń. W ramach programu „Działania małych jednostek” (SUO – small unit operations) testowany jest skład grup działających w tym terenie. Dodatkowo prowadzone są eksperymenty ze wsparciem informatycznym – zastosowaniem mini komputerów na szczeblu drużyny, a nawet pojedynczego

żołnierza²⁵. Jak wynika z analizy opracowań prognostycznych, to wszystko ma służyć opracowaniu nowych rozwiązań taktycznych, stać się „motorem napędowym” wprowadzania ich do codziennej działalności szkoleniowej.

Środowisko walki jako determinant zmian w taktyce, wywierać będzie stopniowy, lecz systematyczny, powiązany z tempem zmian środowiska naturalnego wpływ na działania bojowe, w tym w szczególności na działania obronne, w zakresie:

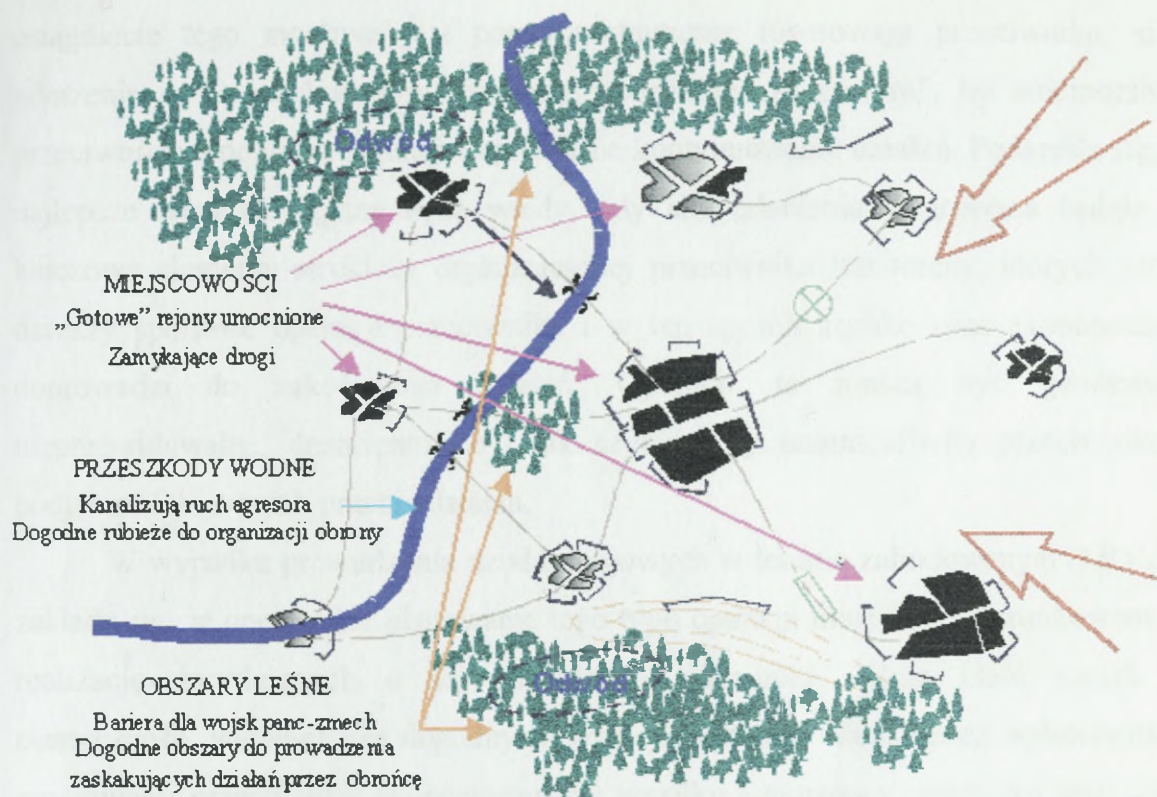
- zmiany zasad rozmieszczania wojsk w terenie;
- przyjęcia jako reguły działań w terenie zabudowanym;
- zwiększania samodzielności pododdziałów w walce.

Dobitnym przykładem potwierdzającym, poruszane kwestie i wnioski są na przykład walki w Groznm. Analiza tych działań pozwala na sformułowanie, następującego wniosku: działania prowadzone w terenie zabudowanym wymagają dokładnego rozpoznania, umiejętności stosowania nieszablonowych sposobów, oraz użycia odpowiednio dobranych środków rażenia. W warunkach terenu zabudowanego przewaga ilościowa czy też techniczna nacierającego, często jest niwelowana przez właściwości tego terenu.

1.1.3.1. Działania bojowe w terenie zabudowanym

W ostatnim okresie jednym z bardzo często podnoszonych problemów jest problematyka przygotowania i prowadzenia walki w terenie zabudowanym (zurbanizowanym). Aktualność tej problematyki oprócz ogólnoświatowej tendencji dynamicznego wzrostu ilości ludności zamieszkujących w miastach, wynika z co najmniej dwóch powodów. Po pierwsze eksperci wojskowi niemal z całego świata są zgodni, iż będzie to środowisko, gdzie w przyszłości będą prowadzone działania militarne i niemilitarne w coraz większym stopniu. Po drugie doświadczenia z konfliktów zbrojnych z ostatnich lat, a nawet dni wskazały, iż taktyka walki w tym środowisku musi ulec zmianie.

²⁵ J. Lasswell, *Wall to Wall. Sea Dragon's Next Phase Explores Urban Warfighting Tactics For The 21st Century*, Armed Forces Journal, International, January 1998.

Rys 1.3. Teren zabudowany jako jeden z filarów obrony przestrzennej

Taki stan rzeczy jest jakby potwierdzeniem słów teoretyka wojskowego W. BLACK, który pisał *“We wszystkich czasach w prowadzeniu wojen miejscowości miały dla wojska fatalną siłę przyciągającą; daremne były ostrzeżenia regulaminów wszystkich wojsk, by podczas obrony obsadzać miejscowości niewielkimi siłami, dalej bronić miejscowości, tylko wówczas, gdy utrzymanie jej daje korzyści taktyczne. W natarciu unikać właściwej walki w miejscowości i dążyć do rozstrzygnięcia w dowolnym terenie poza miejscowością”*²⁶.

Działania wojenne początku XXI wieku odzwierciedlają strukturę nowoczesnego teatru działań wojennych, jego dynamikę i użycie klasycznych zasad walki dostosowanych do wymagań dzisiejszego pola walki. Cechą charakterystyczną tych działań jest wytworzenie i użycie na szczeblu taktycznym oraz operacyjnym bardzo silnego (maksymalnego) ognia przez walczące siły. Najnowsze prezentowane koncepcje bazują na zdobyciu, utrzymaniu i ochronie inicjatywy, użyciu siły dla wykonania określonych zadań i realizacji założeń. Jednocześnie zakładają, że

²⁶ W. Black, *Rozwój taktyki w ciągu wielkiej wojny*, Warszawa 1965r.

osiągnięcie tego możliwe jest poprzez zburzenie równowagi przeciwnika, silne uderzenie w nieoczekiwanym kierunku, podążanie „za ciosem”, by uniemożliwić przeciwnikowi poprawę sytuacji i agresywne kontynuowanie działań. Podkreśla się, że najlepsze wyniki osiągane będą wtedy, gdy siła uderzenia skierowana będzie na kluczowe elementy struktury organizacyjnej przeciwnika lub tereny, których utrata naruszy spójność operacji przeciwnika i w ten sposób szybko oraz ekonomicznie doprowadzi do zakończenia działań. Operacje te muszą być gwałtowne, nieprzewidywalne, dezorientujące i tak szybkie, by uniemożliwiły przeciwnikowi podjęcie efektywnych przeciwdziałań.

W wypadku prowadzenia działań bojowych w terenie zabudowanym (MOUT), zakłada się, że operacyjne planowanie tego typu operacji musi być ukierunkowane na realizację decydujących o jej powodzeniu zagadnień. Musi kłaść nacisk na elastyczność, wytworzenie dogodnych sytuacji w czasie walki przez wykorzystanie wrażliwości przeciwnika, skoncentrowanie wysiłku ogniowego przeciwko jego siłom głównym, kompleksowe i wieloaspektowe zsynchronizowanie połączonych operacji oraz agresywne wykorzystanie taktycznych osiągnięć do uzyskiwania operacyjnego sukcesu.

Taktyczne planowanie działań w terenie zabudowanym musi być wystarczająco precyzyjne, by zabezpieczyć pełną synchronizację na polu walki. Jednocześnie musi być na tyle elastyczne, by szybko odpowiedzieć na zmiany pola walki lub wykorzystać pojawiające się sposobności do zniszczenia przeciwnika. Teoretycy wojskowi zakładają, że sukces na polu walki będzie zależał od zdolności walczących wojsk, ich dowódców i sztabów do działania zgodnie z czterema podstawowymi zasadami: inicjatywą, ruchliwością, głębokością i synchronizacją. Ale podstawową kwestią będzie, wykorzystanie każdej przewagi, jaką walczące wojska będą miały nad przeciwnikiem.

Słuszna jest, więc teza, iż nowe systemy broni (wysokiej technologii) zasadniczo zmienią przebieg działań bojowych w terenie zabudowanym w przyszłości. Jednakże, podobnie jak dzisiaj, żołnierze będą najważniejszym, najbardziej istotnym elementem tych operacji. Muszą się jednak radykalnie zmieniać ich możliwości i bezpieczeństwo.

Istnieje więc potrzeba, co szczególnie podkreślają teoretycy i dowódcy amerykańscy, włożenia dużego wysiłku intelektualnego oraz zainwestowania dużych funduszy w celu poszukiwania dróg rozwiązania problemów prowadzenia działań w nieprzyjawnym środowisku walki, jakim jest teren zabudowany. Robi to wiele armii świata, w tym również nasi sojusznicy²⁷. Technologie wieku informacji stwarzają konieczność i możliwość dokonania głębokiego spojrzenia na wiele problemów militarnych, w tym również na problem walki w terenie zabudowanym. Analiz tych należy dokonać bardzo wnikliwie, gdyż sam proces, jako ostateczny produkt jest bardzo ważny. Trzeba jasno zdefiniować mechanizmy, które pozwolą na zbudowanie nowoczesnych koncepcji walki w terenie zabudowanym. Określą również wymagania w zakresie uzbrojenia, wyposażenia i szkolenia, jak również potrzeby w rozwoju nowych kadr dowódczych.

Jak wskazują przeprowadzane badania, wzrost znaczenia terenu zabudowanego, a wraz z nim potrzeba sformułowania lepszych sposobów walki, w tym trudnym obszarze były podstawą do utworzenia między innymi specjalnego natowskiego międzynarodowego zespołu pod nazwą The RTO Study Group „Urban Operations in the Year 2020”, którego zadaniem było między innymi:

- opis przyszłego środowiska zurbanizowanego do 2020 r.;
- ogólna budowa ramowych propozycji działań w mieście;
- określenie szczebla operacyjnego przewidywanego do prowadzenia działań w rejonie zurbanizowanym;
- wyszczególnienie wymagań dla prowadzenia walki w rejonie zurbanizowanym, zawierających wskazówki SHAPE, dotyczących potencjalnych luk i braków takich możliwości;
- sporządzenie propozycji dotyczących potencjalnych rozwiązań, zaproponowanych przez grupę studyjną, do rozważenia przez SHAPE, bazujących na szczegółowych wnioskach i propozycjach.

²⁷ Szczególnie ważne są badania takich specjalnych zespołów, jak np. natowska The RTO Study Group, „Urban Operations in the Year 2020”, czy amerykańska Defense Science and Engineering Research Board. Wiele osiągnięto również w ramach takich programów badawczych jak: „Force Warrior XXI”, „Land Warrior”, „Star –21”, „Join Vision 2010” i „Join Vision 2020”, „Sea Dragon”, „Space Cast”, „British Security 2010”, „Land Operations 2020”, „Maritime operations 2015”.

Na podstawie prowadzonych badań wojskowi teoretycy doszli do wniosku, że należy przedstawić szereg zaleceń, które mogą być bardzo istotne dla powodzenia przyszłych działań bojowych²⁸. Głównym z nich było stwierdzenie, że siły zbrojne muszą dążyć do polepszenia możliwości i umiejętności w zakresie przygotowania i prowadzenia działań w tym środowisku (MOUT).

Zmiany te przede wszystkim powinny dotyczyć:

- uaktualnienia doktryny działań w terenie zabudowanym;
- wypracowania kompleksowej strategii kształcenia i szkolenia żołnierzy do działań w tym specyficznym środowisku;
- zidentyfikowania wymogów i potrzeb szkoleniowych.

Na podstawie wymienionych oraz innych programów badawczych należy przypuszczać, iż w przyszłych walkach w terenie zabudowanym zostanie zaangażowana znacznie mniejsza liczba żołnierzy. Zaangażowanie mniejszych sił wymaga jednak stworzenia możliwości indywidualnym żołnierzom, znacznie większych możliwości skutecznego działania, niż istnieją dzisiaj. Taki jest zasadniczy cel działań i poszukiwań najnowocześniejszych armii świata.

Należy oczekiwać, że w wyniku transformacji aktualnego żołnierza piechoty powstanie naprawdę śmiercionośny miejski wojownik. Taki wojownik ma powstać w ramach programu badawczego „2025 Urban Warfighter System”. Dzięki niemu, a także zmianom w doktrynie, wyposażeniu, szkoleniu i przywództwie, powstaną siły militarne posiadające bardzo duże zdolności do prowadzenia działań w terenie zabudowanym, umożliwiające przełamanie aktualnego impasu.

Prowadzone analizy wskazują, że przyszłe działania w terenie zabudowanym będą miały wiele wariantów. Za najbardziej prawdopodobny należy uznać scenariusz, w którym walka w tym terenie będzie prowadzona przez specjalizowane (miejskie) siły wyposażone w przyszłe zaawansowane technologicznie systemy uzbrojenia, zdolne do wykonania błyskawicznych ataków (rajdów) w tym trudnym środowisku.

Powszechnie dostrzeganą i podkreślaną cechą walki w terenach zabudowanych jest fakt, iż specyfika tych terenów skutecznie niweluje korzyści wynikające

²⁸ J. J. Bastone, *Urban Operations Update*, Infantry nr wiosna, Fort Benning 2002, s. 8-10.

z posiadania przewagi technologicznej. Dostrzega się, że środowisko to sprzyja i będzie sprzyjać różnorodności asymetrycznych metod walki. Prowadząc działania w terenie zabudowanym w przyszłości należy się liczyć z tym, iż siły regularne będą walczyły z paramilitarnymi siłami działającymi w ich własnym przydomowym terenie. Jest to szczególnie trudny i niebezpieczny scenariusz, ale według ekspertów wojskowych bardzo prawdopodobny.

W tej sytuacji, siły militarne będą miały tylko dwie logiczne alternatywy. Pierwsza z nich, to zupełnie unikać wchodzenia dla miast, szukać przeciwnika w otwartym terenie, gdzie techniczna wyższość będzie dawać znaczącą przewagę. Niestety, ta opcja ma jedną wadę, przeciwnik może nie przystać na takie rozwiązanie.

Alternatywna opcja jest opisywana jako „pośrednie podejście”, ostatnio została zaproponowana przez generała majora Roberta Skalesa. Zakłada ona ustanowienie luźnego kordonu, lub oblężenie terenu zabudowanego (miasta). Nie zakłada ona generalnie działań wewnątrz tego obszaru. Dopuszcza jednak, chociaż rzadko, użycie broni precyzyjnej, aby „uderzyć w wybrany punkt, kluczowe centra decyzyjne i broń masowego rażenia” w granicach otoczonego miasta.

Oba te rozwiązania zasługują na uwagę. Jednak wielu ekspertów wojskowych zadaje pytanie: co robić gdy polityczna konieczność, humanitarne przesłanki i militarne wymagania będą zmuszały do szybkiego pokonania sił przeciwnika i wprowadzenia sił własnych w granice dużych obszarów miejskich. Wskazując jednocześnie na bezwzględną konieczność poszukiwania rozwiązań tego trudnego problemu.

W tym miejscu warto parę słów poświęcić naturze przyszłej High-Tech Urbana Wojny. Trzeba bowiem pamiętać, że bez względu na osiągnięty poziom rozwoju technologicznego w miejskich walkach przyszłości, każdy dowódca będzie musiał umiejętnie łączyć siłę i możliwości oddziaływania z koniecznością unikania nadmiernych zniszczeń oraz strat osobowych wśród ludności cywilnej. Te ograniczenia będą zmuszać dowódców do wprowadzania ograniczeń, identyfikując się z otrzymanym zadaniem, będą musieli izolować wybrane obszary zewnętrzne i wewnętrzne. Spowoduje to, że walka w terenie zabudowanym będzie często złożona z serii małych, szeroko rozproszonych działań.

W bardzo wielu opracowaniach podkreśla się, że **informacja** będzie kluczowym elementem w przyszłej walce w terenie zabudowanym. Działania te będą wymagały znacząco większego poziomu znajomości sytuacji. Siły walczące w tym terenie muszą być zdolne do wykrycia i oceny w czasie rzeczywistym kluczowych pozycji przeciwnika w granicach poszczególnych pozycji (obiektów) i pomiędzy nimi. Skuteczne prowadzenie działań wymagać będzie posiadania pełnej informacji, uaktualnianej w czasie rzeczywistym o infrastrukturze miasta, migracji, populacji itp. Niemniej istotnym będzie posiadanie pełnych wiadomości o siłach własnych, ich zamiarach i działaniach ze względu na niebezpieczeństwo „friendly fire”.

Osiąganie wysokiego tempa działania, w terenie zabudowanym zawsze było bardzo trudne. W przyszłości będzie to jednak możliwe przez synchronizację zaawansowanych informacyjnie systemów, robotykę i wykorzystanie możliwości bojowych nowego szybkiego bojowego miejskiego pojazdu, który w wyniku prac badawczych ma wejść na wyposażenie wojsk w możliwie krótkim czasie. Zakłada się, że niezmiernie szybka taktyczna **mobilność** umożliwiła będzie skuteczną walkę.

Trzecim niezbędnym komponentem przyszłych działań w terenie zabudowanym będzie **precyzja** systemów. W przyszłość umożliwić to mają roboty lub bezzałogowe systemy działające w granicach miasta. Systemy te muszą być zdolne do półautonomicznego ruchu w granicach „urban battlespace”. Zakłada się, że wymienione systemy muszą być zdolne do wykonania szybkiego, dokładnego śmiertelnośnego i nieśmiertelnośnego ognia oraz być zdolne to „zajęcia” obszarów miasta o wielkim militarnym znaczeniu, a które nie wymagają fizycznie ludzkiej obecności.

Przyszłe działania w terenie zabudowanym wymagają radykalnej zmiany w wielu dziedzinach. Ich niejako zespoleniem jest koncepcja wojownika, jaki ma powstać w ramach „2025 Urbana Warfighter System”, wojownika którego możliwości daleko przewyższają aktualne potrzeby i bliskie są potrzebom ujętym w terminie projektu.

C⁴ISR stanowiące jądro Urban Warfighter ma wyposażać żołnierza w zbiorczą świadomość sytuacyjną. Użyte, połączone komunikacje i nawigacyjne systemy mają dostarczać w czasie rzeczywistym wszelkie dane. System ma być również zdolny

łączyć się i wykorzystywać (zatrudniać) szeroką gamę robotów i automatycznych systemów, jak np. UAVs (bezzałogowych powietrznych pojazdów). Miejski wojownik dzięki sensorom systemu ma określić: kto lub co jest w budynkach lub na ulicach dookoła niego – za dnia lub nocy. Wojownik ten ma posiadać możliwość widzenia przez ściany. Ta zdolność gwałtownie zwiększy bezpieczeństwo walczących żołnierzy. Miejski wojownik (warfighter) ma posiadać bezprecedensowy poziom śmiertelności dzięki olbrzymim zdolnością bojowym, prowadzenia różnego rodzaju ognia. W dodatku obok precyzji śmiertelności ognia generowanej przez jego indywidualną broń, zakłada się, że będzie posiadał dostęp cyfrowy głosem, lub w przyszłości (futurystycznie) myślą – do wywołania (aktywowania) ognia rozmaitych automatycznych systemów (robotów bojowych).

Ma też mieć bezpośredni dostęp do precyzyjnego ognia wsparcia z odległych platform, kiedy potrzeby okażą się większe. Dodatkowo, przyszły „miejski warfighter” posiadać będzie broń nieśmiertelności, a jego wysoką mobilność zapewnią będą specjalistyczne pojazdy o równie dużych możliwościach.

Prowadzone rozważania pozwalają na sformułowanie następującego wniosku: Koncepcja przyszłych działań w terenie zabudowanym (np. 2025 Urban Warfighter System), łączy w sobie radykalne zmiany w przygotowywanych i prowadzonych działaniach w tym terenie. Zasadniczo zmieni się też natura wojny w tych obszarach. Wzmoczone zdolności przyszłych sił muszą umożliwić względnie małej liczbie wysoko wyszkolonych żołnierzy pokonać przeciwnika w terenie zabudowanym w bardzo krótkim czasie i z znacząco mniejszymi stratami.

1.1.4. Przynależność do Sojuszu Północnoatlantyckiego

Jednym z istotnych determinantów mającym swoją praktyczną wymowę jest w przekonaniu autorów przynależność do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Zobowiązania płynące z tego faktu sięgają głównie sfery strategicznej i operacyjnej - nie omijają jednak również taktyki. Pomimo, że działania na szczeblu taktycznym zgodnie z założeniami Sojuszu, są w generalnie w gestii rozwiązań narodowych, to jednak nowe koncepcje Sojuszu w wielu przypadkach wywołują ewolucję rozwiązań

narodowych. Tempo tych zmian jest bardzo zróżnicowane, uzależnione od zmian w uzbrojeniu, organizacji, jak również zadań, do jakich dane siły zostały wydzielone.

Rozważając powyższe kwestie, należy również dostrzegać fakt, iż wspólne (sojusznicze) działania prowadzone są na coraz niższym szczeblu, co wymusza konieczność jednakowego postrzegania problemów przygotowania i prowadzenia działań na poziomie taktycznym w tym również działań obronnych.

Konieczności dostosowania niektórych rozwiązań teoretycznych do wymogów Sojuszu, wynika między innymi z przewidywanego udziału wydzielonych sił w działaniach w interesie jego członków. Wszystko to powoduje potrzebę poszukiwania skutecznych sposobów nie tylko efektywnego przygotowania wojsk do wykonywania zadań, ale również działania zgodnie z najnowszymi koncepcjami taktycznymi.

Warto też zauważyć, że charakter działań w ramach przeciwdziałania sytuacjom kryzysowym, zwłaszcza przewidywane do realizacji zadania, w tym zadania obronne mają bardzo szerokie spektrum, ponadto realizowane mogą być w różnorodnych warunkach terenowych i klimatycznych, co wymusza znaczną rozpiętość przygotowań.

1.1.5. Koncepcje teoretyczne

Jak wskazują przeprowadzone badania, nie tylko poszukiwane ale również wdrażane są nowe sposoby prowadzenia działań bojowych, które w określonych warunkach nie tylko zapewnią osiągnięcie zakładanego celu (zwycięstwa), ale pozwolą również osiągnąć ten cel przy możliwie niskich nakładach i co najważniejsze ograniczonych do minimum stratach.

W wyniku chociażby ostatnich działań wojennych w Zatoce Perskiej, jak również działań prowadzonych w Afganistanie zmieniają się niektóre założenia starych koncepcji lub też powstają nowe. Zasadniczym motorem tych nowych koncepcji i założeń, jest poszukiwanie sposobów realizacji zadań gwarantujących możliwie najefektywniejsze osiągnięcie założonych celów.

W opracowanych koncepcjach założenia te są bezpośrednio transponowane na możliwe zadania dla różnych wykonawców. Opracowane koncepcje rzutują również na struktury oraz uzbrojenie i wyposażenie wojsk, a co za tym idzie, także na taktykę

walki, co dodatkowo potwierdza tezę, iż są one jednym z zasadniczych determinantów zmian. Zmiany w taktyce działania w różnego typu operacjach i działaniach, w tym również w działaniach obronnych, określają wymagania wobec parametrów techniki bojowej, mającej materializować wspomnianą koncepcję, wymagania szkoleniowe oraz wymagania wobec żołnierzy realizujących te koncepcje.

1.1.5.1. Nowa koncepcja prowadzenia działań bojowych

Analizowane koncepcje przyszłych działań wskazują również, iż konieczna jest modyfikacja metody prowadzenia walki na szczeblach taktycznych. Należy zrezygnować z kosztownych działań, kierując się zasadą wygrywania wojen ograniczonymi kosztami. Te koszty, które nie mogą być akceptowane, to przede wszystkim życie żołnierzy.

W wyniku przeprowadzonych badań, analiz ostatnich konfliktów oraz doświadczeń z prowadzonych ćwiczeń powstały nowe założenia, które legły u podstaw najnowszej koncepcji działań. Jej istotą jest zastępowanie siły żywej siłą ognia oraz unikanie bezpośredniej walki. Należy podkreślić, iż dochodzenie do nowego stylu działań bojowych z wykorzystaniem zintensyfikowanego ognia trwało bardzo długo, a na rozwój tej koncepcji niewątpliwie wpłynął szybki rozwój możliwości ogniowych tych nowoczesnych środków.

Rozwój rewolucyjnych technologii przetwarzania informacji oraz rozwój środków rażenia w tym szczególnie systemów broni precyzyjnej, umożliwiło zmianę równowagi między środkami ochrony a siłą niszczącą na korzyść tej ostatniej. Zastosowanie systemów celowania laserowego i globalnego określania pozycji obiektów oddziaływania siły niszczącej dwukrotnie zwiększyło prawdopodobieństwo ich zniszczenia przez powietrzne środki rażenia. Dlatego u podstaw nowej koncepcji prowadzenia działań bojowych, przyjęto założenie, że nowoczesne środki walki są w stanie zniszczyć przeciwnika szybciej, niż uda się mu znaleźć sposoby zneutralizowania osiągniętej przewagi.

Istotne znaczenie w nowej koncepcji ma, więc czynnik czasu. System rażenia i wykorzystania jego skutków powinien, zgodnie z nową koncepcją działań, być tak skonstruowany, aby nie dawał hipotetycznym przeciwnikom czasu na przystosowanie

taktyki zapobiegania niszczącym skutkom ognia. System ognia nie może, więc być nieskuteczny, czy mało wrażliwy na zmiany na polu walki. Jego możliwości w zakresie poszukiwania, śledzenia, a także skutki niszczącej siły ognia, muszą znacznie przewyższać możliwości przeciwnika w zakresie maskowania działań oraz umiejętności walki w rozproszeniu.

Z badań wynika, że rodzaje sił zbrojnych odpowiedzialne za przenoszenie środków walki, w tym szczególnie siły powietrzne, będą wiodły prymat w opracowywaniu i doskonaleniu doktryny zintensyfikowanego ognia, przydatnej zwłaszcza w wypadku wojen ograniczonych.

Jednym z zasadniczych postulatów nowej koncepcji działań jest zasada, że na przyszłym polu walki (nowym typie wojny) prowadzone działania powietrzne będą skierowane głównie przeciwko celom naziemnym. Mając na względzie perspektywiczne uwarunkowania, rozstrzygnięcia wymagają jedynie następujące kwestie: jakie powinny być proporcje między załogowymi i bezzałogowymi środkami użytymi do wykonania uderzenia oraz w jakie cele mają one być wymierzone na lądzie. Siły powietrzne dzięki już nabytym doświadczeniom muszą doskonalić nową doktrynę, aby zwiększyć efektywność atakowania celów naziemnych.

Zgodnie z prezentowaną koncepcją działań, wojska lądowe, w tym szczególnie jednostki szczebla taktycznego, muszą sobie przyswoić i doskonalić metody walki dostosowane do nowych realiów i zasad prowadzenia działań bojowych, w których główną rolę odgrywa zintensyfikowana siła ognia i czas realizacji zadań. W tych przedsięwzięciach, jak wynika z badań, szczególnie istotne jest zrozumienie, iż uderzenia z powietrza przeciwko celom naziemnym same przez się nie dają gwarancji utrzymania przewagi czasu.

Rangę tego problemu podkreślają doświadczenia z działań wojennych o ograniczonym charakterze (np. w Jugosławii), w których już wykorzystywano elementy koncepcji „Zintensyfikowanej siły ognia”, wskazują one, że skutki uderzeń powietrznych są krótkotrwałe i z upływem czasu coraz mniej odczuwalne, w miarę jak przeciwnik przeciwdziała, minimalizując niszczące efekty ognia. Równie istotnym jest fakt, iż wraz z upływem czasu niwelowany jest skutek psychologiczny tych uderzeń.

Najlepszym sposobem zniwelowania możliwości przeciwdziałania ze strony przeciwnika, jest natychmiastowe działanie sił lądowych, które maksymalnie wykorzystując skutki uderzeń ogniowych swoim działaniem spowodują, iż będą one miały nie jako charakter trwały. Największe możliwości takiego działania może zapewnić masowe wyposażenie wojsk w środki walki trzeciego wymiaru. Doświadczenia z ostatnich konfliktów wojennych wskazują, że obecność w powietrzu sił zdolnych do realizacji zadań, oraz niszczenia określonych celów, zmienia obraz i dynamikę pola walki. Należy, więc oczekiwać, że jednym z kierunków zmian w siłach lądowych będzie znaczne zwiększenie sił zdolnych do działania w trzecim wymiarze.

Warto również w tym miejscu zauważyć fakt, iż w sytuacji posiadania przewagi ogniowej przez nasze siły, jedynym zasadnym działaniem przeciwnika, jest przyjęcie takiego ugrupowania sił i środków, które pozwoli przetrwać lub zminimalizować skutki uderzeń ogniowych. Przyjęcie takiego ugrupowania, a więc rozproszenie (rozśrodkowanie) sił, spowoduje z kolei, iż będą one łatwe do pokonania częściami.

Jak wynika z przeprowadzonych analiz, w przedstawianych koncepcjach działań, kluczem do sukcesu będzie przede wszystkim sparaliżowanie przeciwnika ogniem z powietrza na czas potrzebny do przerzucenia sił lądowych na pole walki samolotami transportowymi i śmigłowcami, z zadaniem opanowania ważnych punktów i rozmieszczenia w ugrupowaniu przeciwnika małych, samodzielnych elementów bojowych o wysokich możliwościach ogniowych i manewrowych.

Siły te, najczęściej określane jako zgrupowania (grupy) bojowe, w celu uzyskania i utrzymania swobody manewru nie muszą zajmować terenu o szczególnym znaczeniu ani też, co jest pewnym novum, angażować się w bezpośrednią walkę ze zgrupowaniami przeciwnika. Zgodnie z proponowaną nową koncepcją walki, powinny one zająć niestrzeżone wolne przestrzenie pomiędzy rozproszonymi elementami przeciwnika. Pozostać jednak na tyle blisko, by ciągle dominować nad nim obserwacją i taktycznym ogniem precyzyjnym, o ile to będzie tylko możliwe, pozostając poza zasięgiem organicznych środków ogniowych przeciwnika. Wykonane w ten sposób bardzo szybkie działania, wykorzystanie przewagi ogniowej i skutków ognia, oraz przewagi technologicznej, utrzymywanie przeciwnika na dystans, wykonywane

zniczna i druzgocące dzialania na wybrane elementy jego ugrupowania spowoduja, ze dzialania te utracą charakter dotychczasowych konwencjonalnych dzialañ.

W tym miejscu warto zadać pytanie, jaki jest wymiar taktyczny przedstawianych koncepcji? Druzgocąca przewaga w wymiarze operacyjnym, jest najpewniejszą gwarancją sukcesu w stosunkowo krótkim czasie. Bez wzgledu jednak na to, jak intensywne byłyby to dzialania oraz przewaga ogniowa, wielce prawdopodobne jest, iż w efekcie końcowym dojdzie do spotkania przeciwnych sił z perspektywą bezpośredniej walki. Dla obu stron będzie to stwarzać groźbę poniesienia dużych ofiar w ludziach. Konieczne jest, więc wprowadzenie koncepcji wygrywania wojen małymi kosztami, co w praktyce oznacza minimalizację strat ludzkich. Takie podejście powoduje konieczność radykalnej zmiany sposobu walki na poziomie taktycznym.

Z badañ wynika, iż przedstawiana powyżej zasada, aby walczyć „nie tak blisko”²⁹, spowoduje rewolucyjną zmianę w koncepcjach użycia sił przeznaczonych do walki bezpośredniej, zwłaszcza wojsk zmechanizowanych i pancernych. Zgodnie z najnowszymi koncepcjami, muszą one przestać dzialać na zasadzie „dopaść i zniszczyć przeciwnika”, ich nowe zadanie polegać będzie na zlokalizowaniu i izolowaniu wybranych elementów ugrupowania przeciwnika, następnie rozpoznaniu jego składu i utrzymaniu w miejscu przez czas potrzebny do zniszczenia precyzyjnym ogniem. Siły przeciwnika będą, więc, zgodnie z przyjętą koncepcją, niszczone (pokonane) częściami, efektywnie, i co najważniejsze z dystansu.

Tendencja do unikania bezpośredniego kontaktu z przeciwnikiem była już widoczna podczas wojny w rejonie Zatoki Perskiej, gdzie otwarty teren, dokładne rozpoznanie pola walki oraz dostęp do wojsk sprzymierzonych pozwoliły amerykańskim siłom przeznaczonym do bezpośredniej walki na skuteczne oddziaływanie z oddali, spoza zasięgu taktycznej broni irackiej. Doświadczenia z tej wojny, jak i innych, potwierdziły, iż decydujące rozstrzygnięcie w walce i unikanie strat osobowych jest możliwe szczególnie, gdy walczący żołnierze znajdują się w nowoczesnych, powietrznych lub naziemnych pojazdach bojowych. Mogą wtedy

²⁹ Por. R. L. Scales, *Nowy styl prowadzenia operacji*, Armed Forces Journal International, październik 2001r.

wykorzystać przewagę w szybkości, ochronę własnego pancerza i siłę ognia. Nowoczesny, wysokiej jakości sprzęt bojowy zwiększy możliwość skuteczności lokalizacji i ograniczenia swobody siłom przeciwnika.

Z doświadczeń wojennych wynika, iż ponad połowę strat w bezpośredniej walce poniesiono podczas prób zlokalizowania przeciwnika. Dlatego w nowej koncepcji, aby ograniczyć te straty, zakłada się, iż w przyszłości najbardziej niebezpieczne zadania prowadzenia rozpoznania muszą zostać powierzone wszędzie tam, gdzie to będzie możliwe, środkom zastępczym, na przykład bezzałogowym powietrznym i naziemnym środkom rozpoznawczym.

Rozpatrując założenia tej nowej koncepcji działań należy również dostrzegać, fakt, iż przeciwnik, który się rozprasza i ukrywa, nie będzie, co prawda zdolny do wykonania uderzenia czy skutecznej koncentracji sił, ale będzie szczególnie trudny do wyeliminowania ogniem. Taka sytuacja wymusza zmianę uzbrojenia, a szczególnie możliwości ogniowych sił lądowych przeznaczonych do działania na obszarze kontrolowanym przez przeciwnika. Najpewniejszą drogą do zniszczenia rozproszonego naziemnego przeciwnika będzie wyposażenie sił lądowych w systemy broni o takich samych właściwościach precyzyjnego namierzania i niszczenia, jakimi dysponują obecnie nowoczesne siły powietrzne. Skuteczną realizację tej nowej koncepcji działań warunkuje, więc technologia.

Podsumowując prowadzone rozważania należy stwierdzić, że nowa koncepcja działań oparta została na założeniu, że zsynchronizowanie druzgocącego ognia i działania (uderzenia) zgrupowań (grup) bojowych na rozpoznane i izolowane elementy ugrupowania przeciwnika pozwoli na osiągnięcie zakładanego celu działań (operacji). Jej zasadniczym założeniem jest ograniczenie strat do minimum.

Warto jednak dostrzegać fakt, iż nowa metoda prowadzenia walki bezpośredniej, znacznie ograniczająca ponoszone straty, będzie skuteczna pod warunkiem, że uda się uniknąć odwetowych ciosów przeciwnika. Nawet najlepsza koncepcja prowadzenia działań może zostać załamana przez przeciwnika, który dla uniknięcia klęski nie zawaha się użyć niestandardowych sposobów walki i zrobi wszystko, aby efekt końcowy stał się niekorzystny dla strony przeciwnej.

Ostatnie sukcesy militarne wojsk sojuszniczych nie mogą również zmienić faktu, że zwycięstwo w wojnie nigdy nie jest zagwarantowane. Ponadto, według ocen wielu teoretyków wojskowych, wojna nadal będzie krwawa i nieprzewidywalna, a żaden z jej uczestników nie będzie miał w ręku wszystkich atutów. Wielu też uważa, że przeciwnik może być ostatecznie zniszczony tylko wtedy, gdy znajdzie się dostatecznie blisko, by zostać pewnie i precyzyjnie rozpoznany oraz zlokalizowany.

Przeciwnik będzie szukał dla siebie przewagi w masie, determinacji i zdolności do przystosowania się. Aby zwyciężyć, przyszłe siły połączone będą zmuszone dobrze wykorzystać atut posiadanej przewagi technologicznej, precyzyjnie zsynchronizować efekty użycia powietrznej siły ognia z uderzeniem lądowym. Należy przypuszczać, iż w przyszłości żołnierze walki bezpośredniej, mający do dyspozycji dużo tanich i bardziej precyzyjnych środków walki, staną się najefektywniejszym narzędziem niszczenia przeciwnika walczącego w małych i mobilnych grupach bojowych.

1.1.6. Czynniki ludzkie

Doświadczenia z konfliktów zbrojnych ostatnich lat wskazują, że stany osobowe walczących stron w zasadniczy sposób decydują o możliwościach bojowych walczących wojsk. Ich wyszkolenie, inicjatywa, elastyczność w działaniu oraz rozumienie stojących przed nimi wymagań stanowiąc będą klucz do osiągnięcia powodzenia w walce.

Z ocen teoretyków wojskowych wynika, że psychologiczne i fizyczne ograniczenia czynią z żołnierzy najsłabszy element systemu walki, ponieważ środowisko walki będzie dla nich bardzo często czynnikiem nieprzyjawnym. W warunkach ekstremalnych temperatur i trudnego terenu strach, niepewność, zagubienie, presja zewnętrzna oraz zmęczenie będą odgrywać znaczącą rolę. W konsekwencji przy złym wyszkoleniu żołnierzy i ich dowódców, ulegających negatywnym zjawiskom pola walki, częstą sytuacją będzie ciągły brak inicjatywy. Gdy zostaną oni dobrze przygotowani do zderzenia z takimi nieprzyjawnymi sytuacjami, będą mieli znacznie większe możliwości osiągnięcia sukcesu.

Z drugiej zaś strony, oceniając psychologiczne i fizyczne ograniczenia, jakie pole walki wywołuje wśród walczących żołnierzy, należy stale pamiętać, że ich

indywidualne cechy charakteru oraz determinacja, jako element większej całości, czynią z nich naiwartościowszy składnik. Duch bojowy, wytrwałość, wola zwycięstwa, poświęcenie dla sprawy oraz dla towarzyszy walki są istotnymi cechami każdego żołnierza, które bezpośrednio przyczynić się mogą do zwycięstwa lub klęski. Tym bardziej, że przewidywana wysoka technicyzacja i automatyzacja wielu procesów nie pomniejsza roli człowieka, bo zawsze dowódca podejmował będzie ostateczną decyzję³⁰.

Rozważając problem obecnych i perspektywicznych działań wojennych, należy o powyższych uwarunkowaniach stale pamiętać, są bowiem pewne niezmiennie czynniki każdego konfliktu, których nawet najlepiej rozwinięta technologia nie jest w stanie zmienić. W przeciwieństwie do przypuszczeń niektórych teoretyków, technologia nigdy nie wyeliminuje strachu czy niepewności, które Clausewitz nazwał „mgłą wojny” (*fog of war*). Złożoność, często dwuznaczności, współczesnych bitew nie tylko nie wyeliminuje tarć wewnętrznych biorących w nich udział żołnierzy, ale wymagać będzie od nich znacznie większego „hartu ducha” niż dotychczas. Potwierdzeniem tej tezy może być chociażby mechaniczno-technologiczne spojrzenie na prowadzenie działań jakie reprezentowali Amerykanie w Wietnamie i jego skutki³¹.

Współczesna nauka (nie wspominając o historii) wskazuje, że walczący żołnierze będą działać w sytuacjach o olbrzymiej złożoności. Złożoność i dynamika współczesnego pola walki powoduje, że warunkiem pełnego i efektywnego wykorzystania posiadanych środków bojowych jest uzyskanie przewagi informacyjnej. Jednak nawet w sytuacji osiągnięcia przewagi informacyjnej, nadal człowiek – żołnierz, będzie spełniał najistotniejszą rolę, ponieważ informacja jako taka, samodzielnie, nigdy nie zastąpi wiedzy i doświadczenia.

Przedstawiany w wielu publikacjach charakter przyszłego pola walki³², olbrzymie zagrożenie życia, jakie stwarzać będą nowe generacje broni, stawiać będzie jeszcze większe wymagania przed żołnierzami niż obecnie. Każdy żołnierz powinien

³⁰ Por.: Z. Ścibiorek, *Wojna czy ...*, s. 10.

³¹ H. Scales, *Future warfare*, Carlisle Barracks, U.S. Army War College 1999, s. 63.

³² W. Kaczmarek, Z. Ścibiorek, *Przyszła wojna – jaka?* Warszawa 1995; A. i H. Toffler, *Wojna i antywojna*, Warszawa 1997; A. Toffler, *Trzecia fala*, Warszawa 1997; C. Weinberger, *Następna wojna światowa*, Warszawa 1999; M. Kaku, *Wizje czyli jak nauka zmieni świat w XXI wieku*, Warszawa 2000 i inne.

być przygotowany do przezwycięzania najróżnorodniejszych zjawisk i trudności, posiadać umiejętność zachowania pełnej sprawności bojowej i umysłowej nawet w warunkach skrajnych napięć, w bardzo złożonych i niebezpiecznych sytuacjach³³. Szczególnie ważną rolę w tych warunkach spełniać będą dowódcy wszystkich szczebli. Powinni oni nie tylko być dowódcami formalnymi, ale dzięki swojej wiedzy, umiejętnościom i postawie moralno-etycznej stać się jednocześnie przywódcami nieformalnymi. Potrafiącymi zespolic wokół wizji wspólnego działania bez względu na zaistniałe trudności. Obecnie przywództwo w dowodzeniu wojskami jest więc warunkiem koniecznym i w znacznej mierze świadczy o profesjonalizmie każdego dowódcy³⁴.

Wnioski z różnego rodzaju analiz sugerują, że należy też pamiętać, próbując określić rolę i znaczenie tego wymiaru, że sprawność i efektywność działania żołnierzy w trakcie konfliktu w znacznym stopniu zależą od odbioru społecznego. Należy się zgodzić z tezą A. i H. Tofflerów: „*demokratyczne armie nie mogą wygrać żadnej wojny bez powszechnego poparcia, bez zgody ludności cywilnej*”³⁵. Jest to bardzo istotny i ważny problem. Komendant U.S. Army War College Robert H. Scales, w książce *Future warfare* napisał „*Niektóre aspekty przyszłej wojny będą różniły się znacznie. ...wystarczająca ilość broni precyzyjnej i przeciwprecyzyjnej (counterprecision) pozwoli na zadanie siłom amerykańskim strat niemożliwych do zaakceptowania*”³⁶.

Analiza dokumentów prognostycznych dotyczących wizji przyszłych działań wskazuje, iż podstawą sił zbrojnych do 2020 roku w dużym stopniu wciąż będą siły ochotnicze, pomimo przewidywanego stałego wzrostu uzawodowienia tych sił. W ocenie teoretyków wojskowych siły zbrojne pierwszej połowy XXI wieku muszą być złożone z ludzi gotowych do poniesienia wyjątkowych trudów (poświęceń) i o wyjątkowych zdolnościach. Jak wskazują badania, szczególnie istotny, jak nigdy dotąd w takim wymiarze, będzie poziom i jakość ich ogólnego przygotowania - możliwości

³³ Por.: Z. Ścibiorek, *Wojna czy ...*, s. 11.

³⁴ B. Szulc, L. Konarski, *Przywództwo w dowodzeniu wojskami. Kształtowanie cech przywódczych*, Warszawa, AON 1998, s. 72.

³⁵ A. i H. Toffler, *Wojna i antywojna*, Warszawa, MUZA S.A. 1997, s. 18.

³⁶ H. Scales, *Future warfare*, Carlisle Barracks, U.S. Army War College 1999, s. 67.

intelektualne, szczególnie do kreatywnego myślenia. Sposób i jakość przygotowania stanów osobowych jest tym bardziej ważna, ponieważ staną one w obliczu różnorodnych zadań i wymagań technologicznych, które potrzebować będą umiejętności przystosowania się, innowacyjności, precyzyjnej oceny, perspektywicznego myślenia oraz zrozumienia różnic wynikających z odmienności kultur w wypadku prowadzenia działań bojowych w różnych regionach świata. Zarówno teoretycy wojskowi jak i dowódcy różnego szczebla jednoznacznie wskazują, że pozyskiwać do służby w siłach zbrojnych należy utalentowane osoby o wyjątkowym charakterze, zainteresowanych etyczną i bezinteresowną służbą.

Należy zdawać sobie sprawę z faktu, iż pozyskiwani do służby żołnierze na perspektywicznym polu walki potrzebować będą wielu umiejętności. Siły zbrojne, a szczególnie ich poszczególne jednostki organizacyjne, będą odgrywały niezwykle istotną rolę w doskonaleniu zarówno ich indywidualnych specjalności, jak i podstawowych zdolności każdego zespołu. Każdy żołnierz nowoczesnych sił zbrojnych musi być przygotowany do wykorzystania jego fachowego przygotowania w szerokim zakresie zadań, do działania w różnorodnych zespołach. Przyszli członkowie sił zbrojnych muszą posiadać psychiczne zdolności pozwalające na szybką transformację od etapu przygotowania się do wojny, prowadzenia działań na rzecz pokoju do prowadzenia rzeczywistej walki. Realizacja tych wymagań pozwoli uzyskać siły, zdolne do skutecznego i efektywnego działania w pełnym wymiarze.

Realizacja perspektywicznych zadań wymagać będzie ludzi potrafiących tworzyć oraz wykorzystać zalety wynikające z innowacji intelektualnych i technologicznych. Będą oni stawali w obliczu szeregu wyzwań wynikających z dużej odpowiedzialności na szczeblach taktycznych, muszą też być w stanie podejmować decyzje o znaczeniu zarówno operacyjnym jak i strategicznym.

Nowe koncepcje działań (prowadzenia operacji) oraz transformacja możliwości operacyjnych ma istotny wpływ na szkolenie i kształcenie ludzi. Taktyka współczesnych operacji informacyjnych, koordynacja międzyagencyjnych i międzynarodowych operacji, podobnie jak złożoność nowoczesnych środków prowadzenia wojny, wymagają ludzi, którzy są zarówno uzdolnieni, jak i perfekcyjne wyszkoleni,

powyżej wymaganych standardów³⁷. Szybkie i rozproszone operacje wymagały będą żołnierzy będących w stanie spójnie działać w zespole, a ponadto zdolnych do niezależnego działania, by wyjść na przeciw zamiarom dowódców.

Rozwój nowych obszarów funkcjonalnych, jak np. operacje informacyjne wymagać będzie wypracowania drogi odpowiedniego rozwoju zawodowego i możliwości obejmowania stanowisk dowódczych przez specjalistów z różnych dziedzin. Akumulacja szkolenia i doświadczenia powinna stworzyć siły gotowe do szybkiego zaangażowania i efektywnego działania.

W aspekcie powyższych rozważań, przywiązuje się obecnie szczególną wagę do przywództwa, jest ono przedmiotem znacznego zainteresowania teoretyków i praktyków wojskowych. Aby dowódca był jednocześnie przywódcą (co jest ideałem socjologicznym), powinien posiadać nie tylko odpowiednie predyspozycje, ale również odpowiednie kompetencje i determinację w osiągnięciu celu działań. Winien być także zdolny do inspirowania działań podległych mu dowódców i żołnierzy, szczególnie w okresach zagrożenia i niebezpieczeństwa, jednocząc ich wokół jasno określonego celu. Ważna jest, zatem właściwie pojmowana podmiotowość w relacjach dowódca - podwładny. Stanowi ona podstawę budowania autorytetu przełożonego i właściwego modelu przywódcy.

Kolejnym nie mniej istotnym czynnikiem jest morale. Morale podległych dowódców i stanów osobowych było zawsze przedmiotem troski i dużego zainteresowania decydentów wojskowych i cywilnych. Wysokie morale wyzwala ducha bojowego, jest wartością pozwalającą działać w najtrudniejszych warunkach oraz wykazywać odwagę w sytuacjach zmęczenia i niebezpieczeństwa. Opiera się ono m in. na zaufaniu, dyscyplinie, zawodowych umiejętnościach i odpowiednich uwarunkowaniach fizycznych. Wymienione cechy winny być wpajane przez realistyczne, wymagające i twórcze szkolenie oraz przez rozumne dowodzenie. Jak się najczęściej ocenia, poczucie lojalności wobec dowódcy i danej jednostki organizacyjnej oraz odnoszone sukcesy na polu walki są najlepszym sposobem uzyskania wysokiego morale.

³⁷ Por. Joint Vision 2020, op.cit.

Do cech szczególnie ważnych należy również zaliczyć wspomnianą już inicjatywę oraz elastyczność, pozwalają one podejmować śmiałe, racjonalne i szybkie działania. Kolejna cecha wytrzymałość - wymaga odpowiednich przygotowań psychicznych i fizycznych. Wymagana jest również duża wola walki (determinacja) w celu wykonania postawionego zadania, nawet w sytuacjach, gdy zachodzi potrzeba przeciwstawienia się przeważającym siłom przeciwnika czy też poniesienia znacznych strat.

Wymienione wyżej cechy są niewątpliwie trudne do osiągnięcia w pełnym wymiarze. Ważna jest tu wiedza o ich istocie i właściwa interpretacja celów, które zamierza się osiągnąć. Oprócz profesjonalizmu osiągniętego w wyniku kształcenia i praktyki, często potrzebny jest również talent oraz specyficzna osobowość (charyzmatyczność) danej osoby, w naszym przypadku dowódcy.

Tworzenie nowoczesnych sił zdolnych do prowadzenia skutecznych działań obronnych w perspektywicznych uwarunkowaniach, stworzy szereg wyzwań w zakresie rekrutacji i utrzymania w służbie ludzi o wybitnych zdolnościach, którzy będą potrzebni do wyjścia naprzeciw pojawiającym się zagrożeniom. Jednak należy się liczyć z szeregiem utrudnień. **Po pierwsze**, należy przypuszczać, iż rozwój edukacji cywilnej i możliwości zatrudnienia znacznie zredukują liczbę pożądaných do służby wojskowej kandydatów. Aby skutecznie temu przeciwdziałać należy przedsięwziąć odpowiednie kroki, skupiając uwagę na zapewnieniu wysokiego standardu życia osobom powoływanym do służby wojskowej oraz opracowaniu odpowiedniej strategii zadośćuczynienia, tak by zapewnić przyciągnięcie do służby takiej jakości osób, jakiej potrzebujemy³⁸. **Po drugie**, wzrastający procent osób posiadających na utrzymaniu innych członków rodziny, wymagał będzie zaangażowania programów zorientowanych na wsparcie rodzin oraz zapewnieniu tak dużej stabilizacji służby, jak to tylko będzie możliwe.

Prowadzone rozważania pozwalają na sformułowanie trzech zasadniczych wniosków.

³⁸ Tamże.

Istnieje wiele przesłanek potwierdzających zasadność eksponowania czynników ludzkich w działaniach na poziomie taktycznym. Ich rola i znaczenie, pomimo wzrostu ut Technicznienia sił zbrojnych, stale rośnie.

Działania militarne wymagać będą niezwykle zaangażowania oraz poświęcenia w obliczu nawet najbardziej niekorzystnych warunków. Siły zbrojne, złożone z profesjonalistów uzbrojonych w odwagę, wytrzymałość i intelekt, będą odnosić sukcesy, mimo kompleksowości zagrożeń i dużego tempa przyszłych operacji.

Zależność od rezerw osobowych wymagać będzie przykładania większej uwagi do szkolenia rezerwistów oraz ich pracodawców. Uwzględniać i oceniać przy tym należy wpływ służby wojskowej na przebieg pracy w strukturach cywilnych. Siły zbrojne muszą zdecydowanie wyjść naprzeciw tym wyzwaniom.

1.2. MODEL WSPÓŁCZESNEJ OPERACJI OBRONNEJ

Współczesna operacja³⁹ obronna charakteryzuje się działaniami, w których broniące się wojska zdolne są zadawać straty przeciwnikowi już na dalekich podejściach, odpierać uderzenia, utrzymać wyznaczone obszary terenu i zachować zdolność do realizacji kolejnych, wynikłych z planu operacji bądź rozwoju sytuacji zadań. Cechami charakterystycznymi współczesnej operacji obronnej są: częste zmiany sytuacji, stosowanie nowych środków walki zbrojnej oraz łączenie różnych form i sposobów prowadzenia działań bojowych.

Właściwie wykorzystany posiadany potencjał, obronne właściwości warunków geograficznych i infrastruktury terenu, pozwala na osiągnięcie celu operacji obronnej⁴⁰ przy jak najmniejszych stratach własnych w wymiarze: rzeczowym, przestrzennym i czasowym.⁴¹

Cel prowadzenia operacji obronnej oraz droga jego osiągnięcia zależeć będzie przede wszystkim od ogólnej koncepcji obrony państwa (Sojuszu), warunków

³⁹ Operacja – podstawowa kategoria działań operacyjnych, rozumiana jako starcie z przeciwnikiem w skali operacyjnej. Składa się na nią zespół bitew oraz działań taktycznych, powiązanych ze sobą przez wspólny cel, miejsce i czas, J. Zieliński, *Sztuka operacyjna w nowych uwarunkowaniach, studium operacyjne*, Warszawa, AON 2000, s. 33.

⁴⁰ Cel operacji obronnej – zerwanie (załamanie) natarcia zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, pozbawienie go inicjatywy, sparaliżowanie możliwości osiągnięcia celu w działaniach zaczepnych, R. Bojarski, *Operacja obronna*, Warszawa, AON 1999, s. 19.

⁴¹ J. Zieliński, *Przygotowanie i prowadzenie operacji obronnej*, Warszawa, AON 1995, s. 14.

rozpoczęcia działań zbrojnych, jak również od miejsca oraz roli zgrupowań operacyjnych w układzie nadrzędnym, otrzymanego zadania oraz składu i ukompletowania sił przechodzących do operacji obronnej.

Stosownie do wyżej wymienionych celów prowadzenia operacji obronnej prowadzonej na obszarze kraju możemy wyróżnić dwa jej rodzaje operacji:

- operacja pozycyjnej (stała);
- operacja manewrowa (ruchowa).⁴²

Merytoryczna różnica między wymienionymi operacjami polega na koncepcji rozbicia przeciwnika i stosownie do tego, określeniu rejonu kluczowego obrony.

Rys. 1.4. Zintegrowane pole walki przyszłości (schemat ideowy)

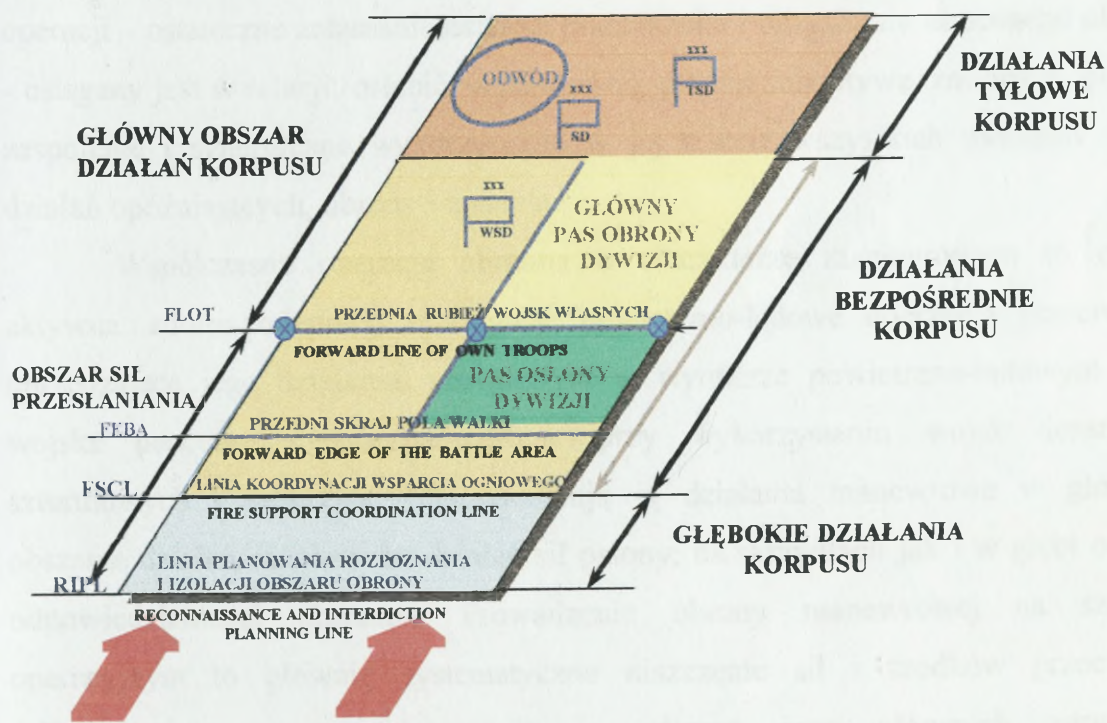
Źródło: *Army Vision 2010*, Waszyngton 1996, rozdział 3.

Sposób prowadzenie operacji sprawia, że przeważają w niej uwarunkowania rzeczowe i przestrzenne. Uporczywe, ale nie za wszelką cenę, utrzymanie terenu z równoczesnym obniżaniem potencjału bojowego przeciwnika jest zasadniczym warunkiem osiągnięcia końcowego celu operacji. Szczególnie ma to znaczenie, gdy zgrupowania w operacji obronnej skupiają wysiłek na wymuszeniu takiego działania przeciwnika, który ułatwi osiągnięcie celu.

⁴² J. Zieliński, *Przygotowanie i prowadzenie...*, op. cit., s. 15.

Wnioski z konfliktów zbrojnych i rozważania teoretyczne liczego grona teoretyków wojskowych wskazują, że prawdopodobnie w przyszłych działaniach operacja obronna przebiegać będzie w dwóch etapach:

Etap pierwszy, to przedsięwzięcia realizowane w głównym obszarze działań. Jego efektem jest stworzenie warunków do zatrzymania przeciwnika przed główną linią obrony, stworzenie warunków do zamknięcia wyłomów, wyhamowania tempa działań przeciwnika, zmuszenie go do przegrupowania sił i środków w efekcie narastania oporu, wzbronienie rozprzestrzeniania się wojsk przeciwnika na skrzydła oraz zapewnienie swobody działań własnych sił w głębi obszaru odpowiedzialności obronnej. Powoduje to, że zachowanie zdolności do ciągłej i elastycznej reakcji w punkcie kulminacyjnym⁴³, a w przypadku przewagi przeciwnika, zapewnia przyjęcie kolejnego położenia umożliwiającego utrzymanie nakazanego obszaru i osiągnięcie celu pośredniego operacji.

Rys. 1.5. Obszar obrony korpusu

⁴³ Punkt kulminacyjny – to moment, w którym pojawia się groźba przejścia inicjatywy i możliwości skutecznego kontynuowania operacji przez przeciwnika J. Zieliński, Sztuka operacyjna .op. cit..., s. 48.

Etap drugi, to realizowanie stanu końca operacji - celu głównego: rozbić przeciwnika i odzyskanie utraconego obszaru. Działania walczących wojsk ukierunkowane są na ostateczne załamanie natarcia przeciwnika, przejęcie inicjatywy oraz odzyskanie utraconego terenu. Kulminacją tego etapu jest wykonanie przeciwuderzenia w celu odtworzenia pierwotnego położenia z jednoczesnym, destrukcyjnym oddziaływaniem na elementy znajdujące się w głębi ugrupowania przeciwnika.

Operacja obronna o charakterze manewrowym różni się od pozycyjnej między innymi tym, iż ostateczna pozycja obrony umiejscowiona jest w strefie operacyjnej obrony, a działania w taktycznej strefie mają na celu rozpoznanie punktu ciężkości⁴⁴ uderzenia przeciwnika oraz dezorganizowanie jego podejścia i rozwinięcia.

Czynnikami determinującymi operację obronną o charakterze manewrowym są ruchliwości i aktywności wojsk w działaniu. Jednakże charakteryzuje się uporczywą obroną ważnych obiektów bądź rejonów. Zamierzony cel końcowy operacji – ostateczne załamanie natarcia przeciwnika i odzyskanie utraconego obszaru - osiągnąć jest w relacji: osłabić, wyhamować, przejąć inicjatywę, zniszczyć, poprzez zespolenie i synergiczne wykorzystanie w jej trakcie wszystkich rodzajów walki: działań opóźniających, obrony i natarcia.

Współczesna operacja obronna o charakterze manewrowym to obrona aktywna, zdolna odeprzeć zmasowane powietrzno-lądowe uderzenia przeciwnika, uprzedzająca jego działania, prowadzona w wymiarze powietrzno-lądowym przez wojska pancerne i zmechanizowane przy wykorzystaniu wojsk desantowo-szturmowych i lotnictwa. Charakteryzują ją działania manewrowe w głównym obszarze działań, w obszarze działań sił osłony, na skrzydłach jak i w głębi obszaru odpowiedzialności obronnej. Prowadzenie obrony manewrowej na szczeblu operacyjnym to głównie systematyczne niszczenie sił i środków przeciwnika (obniżanie jego potencjału), unikanie uderzeń jego głównych zgrupowań uderzeniowych, kanalizowanie jego ruchu, rozczłonkowanie jego wojsk i w

⁴⁴ Punkt ciężkości – to ześrodkowanie w określonym miejscu i czasie takich sił i środków rażenia, bądź samego rażenia, które umożliwią osiągnięcie zakładanego celu operacji. Regulamin..., s. 276.

konsekwencji rozbicie ich i zniszczenie częściami. W operacji tej priorytetem jest dążenie do zadania strat przeciwnikowi, a nie do utrzymania terenu za wszelką cenę.

Koncepcja osiągnięcia głównego celu operacji oparta jest na algorytmie: osłabić – wyhamować – przejąć inicjatywę – stworzyć przewagę na wybranym kierunku – rozbić częściami siły przeciwnika.⁴⁵

W związku z tym na przebieg operacji obronnej o charakterze manewrowym składają się trzy etapy, tworzące skoordynowany płynny i konsekwentny, zgodne z przyjętą koncepcją, sposób jej realizacji.

Etap pierwszy, to działania opóźniające w taktycznej strefie, prowadzone przez wydzielone siły wojsk operacyjnych, obrony terytorialnej, straży granicznej oraz ogniw niemilitarnych systemu obrony państwa w celu osłabienia potencjału bojowego zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, pozbawienie inicjatywy działań zaczepnych oraz stworzeniu przewagi sytuacyjnej umożliwiającej przejęcie inicjatywy. W etapie działań opóźniających w obszarze osłony czynności wykonywane przez przewidziane do realizacji tego zadania siły są skoncentrowane na nawiązaniu bezpośredniej styczności ze zgrupowaniami uderzeniowymi przeciwnika aby zweryfikować ocenę przeciwnika, określić punkt ciężkości jego natarcia, prawdopodobny sposób osiągnięcia celu końcowego operacji zaczepnej.

Tak sformułowany cel główny pierwszego etapu może być osiągnięty, gdy działania wojsk osłonowych skupione będą między innymi na:

- destrukcyjnym oddziaływaniu na elementy operacji zaczepnej przeciwnika na całą głębokość jego ugrupowania;
- utrzymaniu obszaru kluczowego obrony;
- płynnym przyjmowaniu ciężaru operacji obronnej na kolejnych rubieżach opóźniania;
- wzbronieniu wyjścia wojsk przeciwnika na skrzydła ugrupowania wojsk własnych;
- utrzymaniu więzi operacyjnej między kolejnymi pozycjami opóźniania;

⁴⁵ Por. R. Bojarski *Operacja obronna op. cit. s.86-87.*

- utrzymaniu obiektów i rejonów umożliwiających zachowanie swobody działań i manewru w obszarze tyłowym.

Osiągnięcie zamierzonego celu pośredniego (celu głównego pierwszego etapu) operacji obronnej o charakterze manewrowym będzie możliwe poprzez realizację poniższych zadań:

- rozpoznanie sił prowadzących operację zaczepną oraz punktu ciężkości uderzenia;
- umożliwienie mobilizacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych;
- osłona przegrupowania sił głównych;
- ubezpieczenie przygotowania operacji obronnej w głębi kraju;
- prowadzenie działań w wymiarze powietrzno-lądowym;
- stopniowe pozbawianie przeciwnika inicjatywy poprzez zadawanie mu strat;
- osłabienie tempa natarcia;
- dezorganizowanie i paraliżowanie systemu dowodzenia, rozpoznania i zabezpieczenia bojowego;
- kanalizowanie uderzeń przeciwnika w obszar kluczowy obrony;
- niszczenie elementów ugrupowania bojowego przeciwnika na całej jego głębokości.

Etap drugi, to obrona operacyjnej rubieży obrony, prowadzona przez wojska operacyjne najczęściej we współdziałaniu z siłami obrony terytorialnej, w celu rozbicia zgrupowań przeciwnika, zdobycia przewagi na określonych kierunkach oraz przejęcia inicjatywy. Prowadzenie operacji w tym etapie zdeterminowane jest celem: stworzenia warunków do wykonania przeciwuderzenia i zabezpieczenia jego realizacji. Z postawionych celów cząstkowych wynikają zadania wojsk uczestniczących w tym etapie walki to jest:

- wyhamowanie tempa działań ugrupowań przeciwnika na głównym i pomocniczych kierunkach natarcia;
- ostateczne załamanie natarcia przeciwnika;
- przejęcie inicjatywy.

Etap trzeci, to zwroty zaczepne, prowadzone w celu rozcięcia (okrażenia) i rozbicia sił przeciwnika. Są one rezultatem pomyślnych działań w dwóch poprzednich

etapach operacji obronnej o charakterze manewrowym. Jego realizacja decyduje o osiągnięciu celu końcowego operacji. Cel zasadniczy tego etapu to: całkowite rozbitcie sił przeciwnika, a tym samym pozbawienie go możliwości osiągnięcia celu operacji zaczepnej.

Ze względu na różnorodny charakter wykonywanych zadań w ostatnim etapie operacji obronnej można wyróżnić w nim dwa zasadnicze podetapy:

- wykonanie uderzenia, rozwinięcie powodzenia oraz sparaliżowanie prowadzenia operacji zaczepnej z jednoczesną izolacją sił przeciwnika w rejonie włamania;
- rozbitcie okrążonych zgrupowań przeciwnika i przejęcie kontroli nad całym obszarem odpowiedzialności.⁴⁶

Istotne znaczenie dla powodzenia tego etapu ma również właściwy wybór kierunku przeciwuderzenia (jest nim zazwyczaj najsłabsze miejsce w ugrupowaniu przeciwnika). W trakcie rozwoju sytuacji na polu bitwy przeciwuderzenie może przyjąć formę bojów spotkaniowych, przełamania lub przejścia do pościgu. W każdym jednakże wypadku należy dążyć do narzucenia swojej woli przeciwnikowi.

Zakończony sukcesem zwrot zaczepny wiąże się z odtworzeniem struktury obrony oraz likwidacją okrążonych sił przeciwnika.

W obecnych uwarunkowaniach tj. międzynarodowej sytuacji geopolitycznej, ciągłej zmianie stosunku sił do obszaru przyszłych działań, wzrostu znaczenia współczynnika ilościowego nad jakościowym, w dobie dynamicznych działań, prowadzonych w bardzo szybko zmieniającej się sytuacji wyrazem celowego działania jest właściwy dobór środków i sposobów osiągnięcia zamierzonego celu. Operacja obronna stała się najważniejszym rodzajem działań w systemie obronnym kraju.

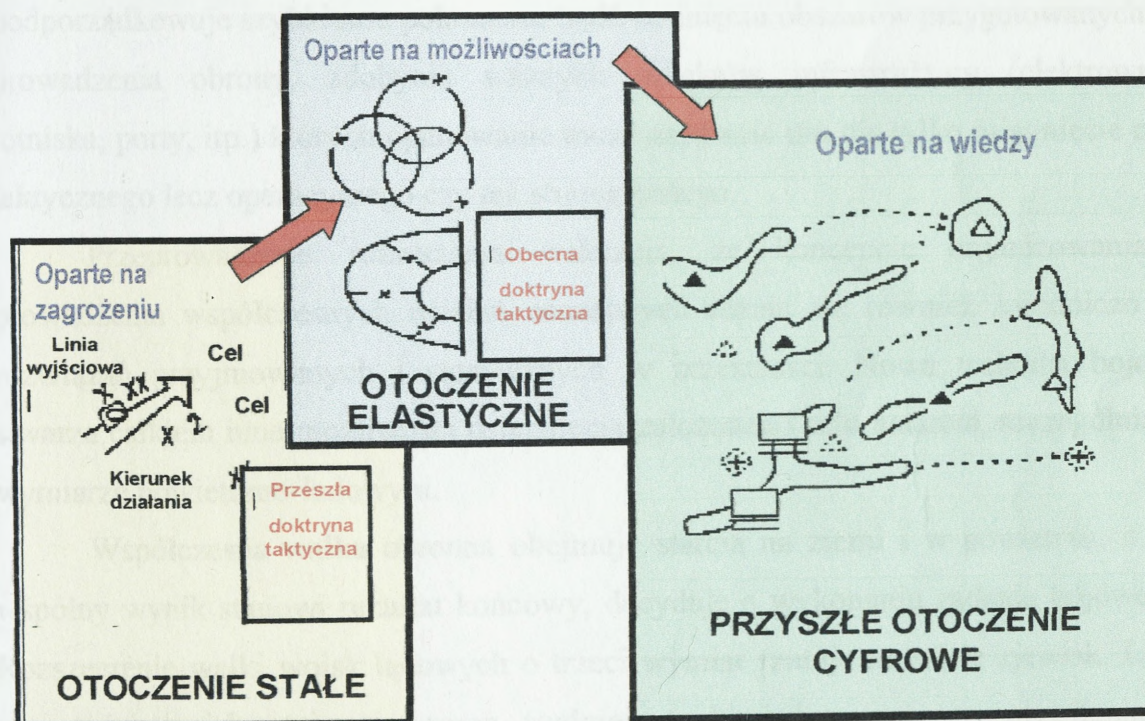
1.3. PROBLEMY WSPÓŁCZESNEJ OBRONY

Nowy powietrzno-lądowy charakter działań zaczepnych, powiązany z użyciem wysoko efektywnych systemów rażenia, broni precyzyjnej, środków walki radioelektronicznej, różnorodnych systemów rozpoznania i ostrzegania, wymusił

⁴⁶ R. Bojarski, *Operacja obronna*, AON, Warszawa 1999, s. 92.

konieczność pewnych a, czasem całkowitych zmian zasad prowadzenia walki, a w tym obrony.

Podstawowa zasada prowadzenia obrony okresu minionych wojen, czyli: skupienia większości sił i środków w stosunkowo niewielkim rejonie głównego wysiłku przy przeciwstawieniu jej nowych sposobów prowadzenia natarcia wspartych najnowszymi zdobyczami techniki staje się anachronizmem. Bezwzględna walka o utrzymanie określonych rubieży „za wszelką cenę”, wobec przewagi i siły nacierającego, traci w wielu wypadkach również na aktualności. W tych warunkach czynione próby adaptacji typowej obrony okresu drugiej wojny światowej do warunków współczesnych, nie mogą rzecz jasna, dać pozytywnych rozwiązań.

Rys.1.6. Zmienne otoczenie pola walki

Doświadczenia ostatnich konfliktów w Zatoce Perskiej, na Bałkanach, konflikcie o Falklandy, czy ostatnio w Afganistanie i Iraku jednoznacznie wskazują, że całkiem nowego wymiaru nabrały również sprawy związane z planowaniem, organizowaniem i prowadzeniem walki obronnej. Poszczególne szczeble

organizacyjne wojsk lądowych muszą być przygotowane na odparcie uderzeń przeciwnika we wszystkich możliwych wymiarach.

Stosując różne formy i metody oddziaływania atakujący zmierzać będzie do rozbicia ugrupowania obronnego nie tylko od czoła, lecz mając możliwość przenoszenia sił i środków w głąb ugrupowania obronnego, dążyć będzie do jednoczesnego zakłócenia swobody działań w głębi rejonu obrony i „rozsadzenia” go od wewnątrz. Po naruszeniu spójności systemu obrony i uzyskaniu przewagi, w określonym miejscu i czasie, dążyć będzie do szybkiego wychodzenia na skrzydła i tyły broniących się zgrupowań w celu izolacji i niszczenia obrońcy częściami. W planach nacierającego niewątpliwie ważne miejsce zajmie szybkie przekraczanie kolejnych pozycji obrony i przeszkód terenowych, działanie swe często podporządkowuje szybkiemu pokonaniu bądź ominięciu obszarów przygotowanych do prowadzenia obrony, zdobyciu ważnych obiektów infrastruktury (elektrownie, lotniska, porty, itp.) których opanowanie może zapewnić mu nie tylko osiągnięcie celu taktycznego lecz operacyjnego czy też strategicznego.

Przeprowadzone rozważania wskazują, że koncepcje organizowania i prowadzenia współczesnych działań zaczepnych różnią się również zasadniczo od rozwiązań przyjmowanych i stosowanych w przeszłości. Nowa technika bojowa stwarza całkiem inne możliwości osiągnięcia założonego celu natarcia, szczególnie w wymiarze powietrzno-lądowym.

Współczesna walka obronna obejmuje starcia na ziemi i w powietrzu, a ich wspólny wynik stanowi rezultat końcowy, decyduje o wykonaniu zadania bojowego. Rozszerzenie walki wojsk lądowych o trzeci wymiar rzutuje na wiele zjawisk. Linia styczności wojsk staje się coraz trudniejsza do jednoznacznego określenia, a przeplatanie się działań defensywnych z ofensywnymi na poziomie taktycznym będzie wyjątkowo częstym i powszechnym zjawiskiem - zarówno podczas realizacji celu obronnego, jak i zaczepnego.

Dostrzegając rozwój informatyki i elektroniki, ich wpływ na życie codzienne, ale również coraz szersze wykorzystanie ich zdobyczy na polu walki można nie tylko stwierdzić, że pojawił się kolejny niezwykle groźny element starcia zbrojnego ale również dostrzec, iż ranga i znaczenie tego czynnika ciągle rośnie. Czynniki ten

niewidoczny gołym okiem posiada jednak możliwości oddziaływania, które mogą wyrzucić olbrzymie skutki na przebieg i sposób osiągnięcia celu działań bojowych.

Pomimo przeobrażeń pola walki nie zmienia się cel obrony. Od lat jest on niezmienny. Pewnej ewolucji z uwagi na wcześniej wspomniane czynniki, ulega droga do osiągnięcia tego celu.

Celem obrony jest udaremnienie lub odparcie natarcia przeciwnika, zadanie mu maksymalnych strat i utrzymanie zajmowanych rejonów (pozycji, obiektów). Oznacza to, że dążąc do osiągnięcia zamierzonego rezultatu starcia szczególnie z silniejszym przeciwnikiem, nie musimy szukać wyłącznie wykorzystując rozbudowaną przednią linię obrony, lecz również w walce w głębi, a czasem przed przednią linią obrony. Na niektórych kierunkach lub fragmentach operacji obronnej, racjonalnym rozwiązaniem będzie obrona manewrowa, prowadzona przez jakiś czas i do określonej głębokości, by stworzyć sprzyjające warunki do wykonania zwrotu zaczepnego i ostatecznego osiągnięcia celu obrony.

Rys. 1.7. Czynniki wpływające na prowadzenie działań obronnych

Obok więc obrony pozycyjnej, ukierunkowanej na utrzymanie zajmowanych pozycji należy dostrzegać obronę manewrową, w której manewr, głównie wojskami, ogniem, środkami walki elektronicznej oraz zaporami inżynieryjnymi w połączeniu z

głębokością bronionego pasa (rejonu) ma doprowadzić do załamania natarcia przeciwnika. Dysponując głębokością bronionego obszaru (pasa, rejonu) można przejściowo ustąpić z czołowych pozycji obronnych, by wysoce manewrowymi działaniami opóźniającymi i stosowaniem różnych form oraz metod oddziaływania doprowadzić do sytuacji, w której nacierające wojska niewielkie zdobycze terenowe okupią niewspółmiernie wysokimi stratami.

Przez umiejętną obronę manewrową, prowadzoną głównie w formie działań opóźniających może dojść do sytuacji, że odpowiednio ukierunkujemy postępy przeciwnika w korzystne dla nas miejsce i czas by zdecydowanym uderzeniem rozbić go bądź odrzucić i osiągnąć cel obrony. Odrzut ten może być różnej wielkości, od przywrócenia położenia wyjściowego aż do przejścia do przeciwnatarcia.

Obecnie o charakterze działań obronnych decyduje przewaga określonych form działania. Jeżeli przeważają działania statyczne i opór, mówić będziemy o obronie pozycyjnej. Gdy jednak przeważa manewr, to mamy do czynienia z obroną manewrową.

Przestrenny charakter natarcia nakazuje także aby przestrzennie, w określonym obszarze dostrzegać możliwość osiągnięcia celu walki obronnej.

Cel ten musi być osiągnięty w pasie (rejonie) obrony, a odpowiednio do zaistniałej sytuacji celem obrony może być:

- w wymiarze rzeczowym - zadanie nacierającemu maksymalnie dużych strat, aby pozbawić go możliwości kontynuowania działań zaczepnych i stworzyć warunki do rozbicia przeciwnika przy jak najmniejszych stratach własnych;
- w wymiarze przestrzennym - utrzymanie jak największej części bronionego obszaru, zapewniając jednocześnie warunki do odzyskania utraconych rejonów i odtworzenie pierwotnego położenia;
- w wymiarze czasowym - zyskanie czasu niezbędnego do stworzenia zgrupowań uderzeniowych, przeznaczonych do wykonania zwrotu zaczepnego lub przejścia do przeciwnatarcia.

Zakładany rezultat końcowy działań obronnych osiągnie się w wyniku wykonania szeregu zadań, rozłożonych w czasie i przestrzeni, ale spiętych jednym wspólnym celem dla wszystkich uczestników walki.

Działania obronne coraz bardziej przybierają kształt działań obronno-zaczeptych, które umożliwiają powstrzymanie natarcia przeważających sił, a następnie ich rozbicie. Z możliwego obrazu działań obronnych końca XX i początku XXI wieku trudno jest nakreślić jednoznaczny scenariusz przyszłej obrony i to niezależnie od rozpatrywanego szczebla organizacyjnego.

Jednak przyjmując za podstawę te cechy pola walki w stosunku do kierunków ewolucji form obrony można wysunąć następujące wnioski:

- aby obrona mogła sprostać wymogom obecnego i przyszłego pola walki, musi być przede wszystkim aktywna, oparta na szerokim manewrze sił i środków.
- w warunkach szybko i gwałtownie zmieniających się sytuacji bojowych natarcie nie może obejść się bez elementów obrony, tak jak obrona bez elementów natarcia,
- wybór form obrony będzie zależał od konkretnej sytuacji bojowej i polegał będzie na ustaleniu wzajemnego układu i powiązania obronnych elementów statycznych i manewrowych. Ilość i jakość wydzielonych sił i środków do spełniania funkcji o charakterze statycznym i manewrowym decydować będzie o charakterze walki obronnej nadając jej cechy zbliżone do obrony pozycyjnej, a więc statycznej lub manewrowej.

Współczesna obrona musi być nie tylko uporczywa i trwała, lecz również elastyczna. Przy tym elastyczność musi być rozumiana w szerokim tego słowa znaczeniu i obejmować takie funkcje obrony, jak manewr wojskami, ogniem, sprzętem.

Dynamiczność pola walki, gwałtowność zmian w położeniu wojsk oraz stosunkach sił powoduje, że charakter działań obronnych nie może być stały. Zależnie od siły oddziaływania przeciwnika, celu walki, możliwości bojowych wojsk oraz warunków terenowych, charakter obrony może i będzie ulegać zmianom przekształcając się w działania o cechach statycznych lub odwrotnie — manewrowych. Załamanie się obrony stałej może zmusić obrońcę do przejścia do działań opóźniających lub odwrotu. Powodzenie uzyskane w toku tych działań może stworzyć warunki do ponownego przejścia wojsk do obrony stałej, czy też w

niektórych wypadkach do wykonania przeciwuderzenia. W warunkach współczesnego pola walki nie mogą więc istnieć stałe, niezmiennie formy obrony. Rozwój ich jest odbiciem kształtowania się nowych form i metod natarcia, którym musi się przeciwstawić. Inicjatywa nacierającego, wynikająca z przewagi posiadanych sił i środków oraz korzystniejszego położenia, możliwości wyboru miejsca i czasu uderzenia, narzuca obronie każdorazowo szereg odmiennych cech szczególnych. Mając mocną podstawę teoretyczną i odpowiednie umiejętności praktyczne oraz duże doświadczenie w rozwiązywaniu problemów pola walki trzeba umieć szybko organizować i skutecznie prowadzić walkę obronną z nacierającymi.

ZAŁOŻENIA METODYCZNE, METODOLOGICZNE I PROCEDURALNE

Problematyka przygotowania i prowadzenia działań obronnych była przedmiotem wielu opracowań o charakterze naukowym, dydaktycznym czy też publicystycznym. Dostyć znaczny dorobek wielu utytułowanych autorów, wymaga aby zespół badawczy w sposób jasny i precyzyjny zadeklarował swoje zamiary naukowe. Jest to nie tylko akceptowana i zalecana w środowisku naukowym formuła poprzedzania prac badawczych prezentacją zamiarów i sposobów rozwiązywania dostrzeżonych problemów, ale zezwala ona również niejako na poszerzenie refleksji naukowych przed opisem rozwiązań szczegółowych mieszczących się w ramach tematu. Kierując się pewnymi wątpliwościami, pozwalamy sobie, zatem, przed konkretnymi związanymi z teorią przygotowania i prowadzenia działań obronnych w uwarunkowaniach pola początku XXI wieku, nie tylko odnieść się do tej problematyki w sensie bardziej ogólnym - co jest przedmiotem rozważań rozdziału drugiego, ale również szerzej ustosunkować się do wybranych kwestii przyjętej procedury badawczej.

Zastanawiamy się przy tym, czy opis zamiarów badawczych mieści się w naukoznawstwie⁴⁷, metodologii⁴⁸, metodyce⁴⁹ czy też w procedurze badawczej⁵⁰. Dostrzegamy, bowiem, iż wymieniana często nazwa „rozdział metodologiczny” nie oddaje istoty prezentowanych treści. W swoich zapowiedziach badawczych przedstawiamy pewne założenia, które stanowią podstawę - punkt wyjścia do dalszych wywodów.

Pragniemy jednak już na samym wstępie jednoznacznie podkreślić, iż problematyka przygotowania i prowadzenia działań obronnych jest obszarem bardzo złożonym, wieloaspektowym i interdyscyplinarnym. Obejmującym nie tylko zagadnienia wynikające z ogólnej teorii walki, ale również wiele szczegółowych

⁴⁷ W ogólnym rozumieniu, naukoznawstwo obejmuje teorię i historię nauki, jest więc nauką o nauce.

⁴⁸ Metodologia nauk jest nauką o metodach naukowego badania.

⁴⁹ Metodyka jest to zbiór zasad i norm postępowania w danej nauce.

⁵⁰ Procedura badawcza to przyjęty sposób, tryb i przebieg postępowania.

rozwiązań mieszczących się w obszarze wielu specjalności naukowych jak np. teorii zarządzania i kierowania. Nie wystarczą same rozważania natury ogólnej, bowiem coraz szybsze zmiany technologiczne jakie zachodzą we współczesnym świecie, rozwój techniki, w tym techniki bojowej, powoduje zmiany na obecnym polu walki, które nie tylko wymagają bardzo szczegółowych rozwiązań z obszaru poszczególnych rodzajów wojsk ale również konieczność stałej ich weryfikacji.

Pewna ilość suma tych poszczególnych szczegółowych zmian powoduje powstanie pewnej nowej rzeczywistości, wywołującej potrzebę ponownej weryfikacji wybranych założeń, które leżą u podstaw ogólnej teorii problemu. Zmiany takie wywołują również doświadczenia wojenne, wnioski z działań wojsk w sytuacjach kryzysowych oraz z praktyki szkoleniowej wojsk.

Właśnie z taką sytuacją mamy do czynienia w przedstawianej pracy, zmiany które miały często jednostkowy, bardzo specjalistyczny charakter. W swej istocie ich synergiczny charakter spowodował potrzebę ponownego rozpatrzenia wybranych kwestii związanych z ogólną teorią przygotowania i prowadzenia działań obronnych. Dostrzeżenie tych zmian, chęć dostosowania teorii i praktyki działań obronnych do wymogów pola walki pierwszej połowy XXI wieku, legło u podstaw wznowienia badań przez zespół badaczy tej istotnej problematyki z punktu widzenia naszego narodowego bezpieczeństwa. Ponadto wieloletnie doświadczenie zespołu, opracowanie wielu prac o charakterze zarówno naukowo badawczym⁵¹, dydaktycznym⁵² i publicystycznym⁵³ stanowiło znaczące i merytoryczne podstawy, pozwalające oczekiwać interesujących i znaczących rezultatów prowadzonych rozważań, które w swej istocie pozwolą na dalszy rozwój i dostosowanie do aktualnych wymogów ogólnej teorii opisującej tą problematykę.

⁵¹ Np.: A. BUJAK, *Działania bojowe w terenie zurbanizowanym*, praca naukowo-badawcza pk. „Teren”, AON, Warszawa 2003 r.; R. CHROBAK, *Współdziałanie sił w pasie sił przesłaniania*, AON Warszawa 2002 r.; G. SOBOLEWSKI, J. KALINOWSKI, *Działania opóźniające w terenie lesisto-jeziornym*, AON, Warszawa.

⁵² Np.: A. BUJAK, *Praca w terenie na szczeblach taktycznych według standardów NATO*, AON, Warszawa 2003r.; R. CHROBAK, G. SOBOLEWSKI, J. POSOBIEC, *Działania bojowe dywizji*, AON, Warszawa 2003.

⁵³ Np.: A. BUJAK, *Wybrane aspekty koncepcji działań połączonych w XXI w.*, Zeszyty Naukowe WSOWLąd 2(128) kwiecień -czerwiec 2003r.; G. SOBOLEWSKI, *Obrona związku taktycznego wojsk operacyjnych aspekcie wspólnych działań z siłami OT*, Zeszyty Naukowe AON 1(46) 2002.

Takie podejście badaczy sugeruje jednak, iż w opracowaniu wiele, przedstawianych kwestii ma nie tylko charakter wybiórczy, ale jest również często prezentowana bez precyzyjnego naświetlania i rozwijania ogólnej teorii danego zagadnienia. Istotą opracowania jest przedstawienie nowego spojrzenia na te kwestie, a nie opisywanie po raz kolejny tych samych zjawisk. Dlatego autorzy licząc się z profesjonalizmem swoich czytelników, ich merytoryczną wiedzą i doświadczeniem pozwolili sobie na pewne skróty, przedstawiając tylko najbardziej istotne rezultaty swych dociekań i te ich obszary, które w wyniku zastosowania procedury badawczej przyniosły nowe rozwiązania czy też inne postrzeżenie rozpatrywanych kwestii.

Wróćmy jednak do przyjętej procedury badań. Zachodzące na przestrzeni ostatnich lat zmiany w samym postrzeganiu działań obronnych, ich roli i znaczeniu na współczesnym polu walki z jednej strony oraz zmiany w sposobach przygotowania i prowadzenia walki obronnej z drugiej - stworzyły zbiór kategorii empirycznych przyjętych za źródło naukowej refleksji.

Podstawowym czynnikiem, inicjującym proces konkretyzowania tematu i zakresu badań, było uświadomienie sobie problemów wynikających z potrzeb praktyki, w obszarze rozszerzającego się wykorzystania sił i środków szczebla taktycznego podczas walki obronnej, jak i samej jej organizacji. Przyjmując za podstawę utylitarny charakter podejmowanej problematyki, został sformułowany obszar poznawczy i określony aktualny stan rozwoju teorii opisywanego zagadnienia. W następnej kolejności został ustalony zakres i wstępna koncepcja badań. Wychodząc z założenia, że wyłonione koncepcje i elementy nowatorskie będą oparte na dowodach logicznych autorzy zdecydowali, że prace badawcze będą miały w podstawowym wymiarze charakter komparatystyczny⁵⁴.

Po zidentyfikowaniu przedmiotu badań i sformułowaniu głównych celów poznawczych, zostały wytyczone kierunki badań, sformułowane hipotezy robocze i określone zadania badawcze. Osiągnięcie wytyczonych celów badań było możliwe dzięki metodycznemu postępowaniu i gromadzeniu faktów, umożliwiającym analizę elemen-

⁵⁴ Komparatystyka - badania porównawcze; ustalenie zależności, pokrewieństw, analogii itp. Tokarski J. Słownik wyrazów obcych. PWN, Warszawa 1972, s. 372.

tów składowych badanych zjawisk, oraz wykrycie reguł mechanizmu przeobrażeń i sformułowanie uwarunkowań utylitarnego wykorzystania przedmiotu badań.

Przebieg procesu naukowego poznania był podporządkowany regułom i założeniom gwarantującym jego zorganizowany charakter. Cechowała go wnikliwość, ostrożność w formułowaniu wniosków, zwartość i dążenie do praktycyzmu. Duży nacisk został również położony na wyeksponowanie elementów poznawczych opracowania.

Należy podkreślić, iż zdaniem autorów w postępowaniu badawczym przyjęty sposób działania opierał się na zastosowaniu optymalnie dobranych metod naukowych, traktowanych jako „naukowo opracowane i sprawdzone sposoby poszukiwania prawdy, znajdowania odpowiedzi na pytania o charakterze naukowym”⁵⁵. Zastosowanie planowo zorganizowanej procedury badawczej pozwoliło na osiągnięcie wytyczonych celów.

Przed dalszym przedstawieniem zamiarów badawczych, ich układu wraz z wyjaśnieniami przyjętej procedury, autorzy jeszcze raz pragną podkreślić, że zamysł przeprowadzenia badań obejmie problematykę o wyjątkowo złożonym charakterze.

2.1. PRZEDMIOT BADAŃ

Przedmiotem badań w niniejszej pracy jest teoria przygotowania i działań obronnych, postrzegana w typologicznym układzie taktyki Wojsk Lądowych. W obszarze zainteresowania badawczego znajdują się zatem wszelkie kwestie dotyczące działań obronnych, a mieszczące się w teorii taktyki wojsk pancernych i zmechanizowanych, jak i taktyki rodzajów wojsk. Przedmiot badań mieści się, więc w całości wiedzy wchodzącej w skład taktyki ogólnej. Istnieje przy tym potrzeba rozważania go w związkach i zależnościach związanych z naszymi narodowymi potrzebami jak i koalicyjnymi zobowiązaniami, albowiem one determinują zakres zadań realizowanych przez wojska lądowe. Zakres tych zadań z kolei determinuje rodzaj sił i ich wielkość, które są niezbędne, aby osiągnąć założone cele operacji.

Szczególną uwagę zespół autorski poświęcił tym obszarom wiedzy taktycznej, w których przewidywał konieczność wprowadzenia zmian. Wynikają one z wielu

⁵⁵ Pięter J.: Zarys metodologii pracy naukowej, PWN, Warszawa 1975.

uwarunkowań, ale przede wszystkim ze zmian w obszarach zagrożeń i wynikających z nich zadań dla sił lądowych. W obszarze zainteresowania zespołu autorskiego znalazły się również zmiany wynikające z restrukturyzacji i redukcji sił zbrojnych, wprowadzania do wojsk nowoczesnych systemów uzbrojenia i kierowania walką.

Tak zarysowany przedmiot badań ukazuje zakres problemowy naszych zainteresowań naukowych. Uwzględniliśmy przy tym dostępność badawczą, dorobek naukowy i doświadczenia osób tworzących zespół autorski.

2.2. PROBLEMY BADAWCZE

W wyniku wieloletniej pracy naukowo-badawczej, zwłaszcza studiowania różnych opracowań o charakterze naukowym, można dostrzec rosące znaczenie dobrze sformułowanych (stawianych) problemów badawczych. Powszechnie uznaną tendencją jest artykułowanie w pierwszej kolejności problemu (problemów) badawczego. Wiele przesłanek wskazuje na to, *aby problem był formułowany w pierwszej kolejności*, gdyż istotą każdej pracy naukowej jest rozwiązanie problemu głównego i jeżeli istnieje taka potrzeba – także problemów szczegółowych.

Z takim podejściem koresponduje rozumienie (interpretacja) problemu naukowego w sensie ogólnym i metodologicznym. Definicje problemu naukowego w swej istocie są podobne. Jednak jako najbardziej odpowiednią do treści niniejszej pracy przyjęto (wg K. Borzęckiego), określenie PROBLEMU NAUKOWEGO jako swoiste pytanie, które zakłada pewną wiedzę w obrębie jakiegoś tematu. Problem naukowy spełnia rolę przewodnią całej pracy badawczej, określając granice pracy oraz wyznaczając metody pracy badawczej. Problemy naukowe mogą być bardziej lub mniej pojemne i odznaczać się różnym stopniem ogólności – od najbardziej ogólnych do bardzo szczegółowych, od szerokich do bardzo wąskich; w pracach badawczych ma się często do czynienia z PROBLEMEM GŁÓWNYM i wynikającymi z niego problemami pochodnymi, szczegółowymi (problematyką).⁵⁶

Bardzo istotne jest tu podkreślenie, że problem naukowy spełnia rolę przewodnią w całej pracy badawczej, ma więc pozycję o charakterze integrującym w układzie procedury badawczej.

⁵⁶ K. Borzęcki, *Leksykon podręczny*, Olsztyn 1994, s. 168.

Mając na uwadze określony wcześniej przedmiot badań, a także wyżej przedstawione rozważania metodologiczne, PROBLEM GŁÓWNY w niniejszej pracy został wyrażony w postaci następującego pytania:

jakie są najbardziej efektywne formy i metody prowadzenia działań obronnych przez pododdziały, oddziały, różnego typu zgrupowania taktyczne oraz związki taktyczne wojsk lądowych i jakich zmian należy dokonać w teorii i praktyce przygotowania wojsk do tych działań aby dostosowywać je do wymogów obecnego i perspektywicznego pola walki?

Ujęty w treści problemu badawczego termin „teoria” oznacza zbiór praw i hipotez rzeczowo i logicznie powiązanych w całość, lub jest to wiedza wyjaśniająca jakąś dziedzinę zjawisk. Ujęte w treści problemu badawczego dookreślenia tego terminu należy rozumieć jako zapowiedź skupiania się na kwestiach szczególnie ważnych i istotnych dla rozpatrywanej problematyki. Takie podejście bezpośrednio koresponduje z pierwszym słowem tytułu pracy „Aspekty”, czyli wybrane punkty widzenia (problemy).

Przytoczona wcześniej definicja problemu naukowego przewiduje możliwość generowania problemów pochodnych (szczegółowych) z problemu głównego. Taką potrzebę dostrzegamy także w tym opracowaniu. Wyrażone one zostały w postaci kolejnych pytań.

1. Jaki są zasadnicze determinanty walki obronnej na współczesnym polu walki?

- W jaki sposób należy postrzegać współcześnie działania obronne i czym się one charakteryzują?*
- Jakie nowe uwarunkowania współczesnego pola walki wywierają wpływ na sposób przygotowania i prowadzenia działań obronnych?*
- Jakie są narodowe i sojusznicze rozważania doktrynalne, dotyczące prowadzenia działań obronnych?*
- Jakie mogą być kierunki i tendencje rozwojowe w działaniach obronnych?*

2. W czym się wyraża specyfika przygotowania działań obronnych w obecnych i perspektywicznych uwarunkowaniach?

- Jakie zmiany nastąpiły w najważniejszych przedsięwzięciach przygotowania obrony?*

- *Jaki jest obecnie wpływ warunków środowiska na przygotowanie obrony?*
 - *Jakie taktyczne aspekty planowania obrony obecnie mają szczególne istotne znaczenie i jakich zmian należy dokonać w ich realizacji?*
 - *W jaki sposób współcześnie należy rozwiązywać najważniejsze problemy w trakcie planowania obrony?*
 - *Jakie zmiany w organizacji zabezpieczenia bojowego obrony obecne uwarunkowania pola walki wymuszają?*
 - *Jakie jest współczesne ujęcie podejście do problemu koordynacji działań obronnych?*
3. *Jak powinny być prowadzone działania obronne w obecnych i perspektywicznych uwarunkowaniach?*
- *Jakie istnieją współczesne uwarunkowania prowadzenia działań obronnych?*
 - *Jaki powinien być współczesny model działań sił przesłaniania?*
 - *Jakie są obecne i perspektywiczne uwarunkowania prowadzenia rozstrzygającej walki obronnej?*
 - *Jaki wpływ na osiągnięcie współczesnych celów walki obronnej mają działania pośrednie?*

Wyrażone wyżej problemy szczegółowe wyprowadzone z problemu głównego obejmują w ocenie autorów zasadnicze kwestie związane z problematyką mieszczącą się w teorii działań obronnych. Stąd uzyskanie naukowo uzasadnionych odpowiedzi na tak ujęte pytania powinny stworzyć odpowiednie warunki zapewniające rozwiązanie problemu głównego. Tak sformułowane problemy ukierunkowały proces badawczy i poszczególne fazy rozwiązywania problemów. Ponadto przy tak zaprojektowanym podejściu i zakładanym uzyskaniu wiarygodnych rezultatów badań można oczekiwać, że wykonane opracowanie będzie materiałem logicznie uporządkowanym, stanowiącym wartościową pozycją teoretyczną mieszczącą się w specjalności - taktyka.

2.3. CELE BADAWCZE

Zachowując konsekwencję w odniesieniu do wcześniejszych konkluzji i zapowiedzianych zamiarów proceduralnych przechodzimy do określenia celów

badawczych. W naukach wojskowych, zwłaszcza w odniesieniu do sztuki wojennej jako ważne uznawane są cele poznawcze i praktyczne. W osiągnięciu pierwszego dążymy do tworzenia opracowań teoretycznych naukowo uzasadnionych. Mają być to zatem opracowania, których treści są zbiorem rezultatów badań odpowiednio ułożonych, wg przyjmowanych kryteriów, a także z uwzględnieniem wymagań chronologii, spójności i logicznej wynikowości. Przy takim podejściu do celów badawczych niniejszej pracy wskazane jest aby określić cel poznawczy i użytkowy.

Wojskowe badania naukowe prowadzą do formułowania zasad, praw, prawidłowości i hipotez, które opisują, wyjaśniają oraz pozwalają przewidywać zjawiska zachodzące w czasie walki zbrojnej. Dlatego mając na uwadze przedstawione już refleksje oraz wskazaną we wstępie potrzebę dalszej eksploracji problematyki związanej z perspektywicznymi uwarunkowaniami prowadzenia działań obronnych, sformułowano **cel główny** badań: *zbadać i ocenić najbardziej efektywnych sposobów przygotowania i prowadzenia działań obronnych w obecnych i perspektywicznych uwarunkowaniach pola walki i w konsekwencji wskazać zmiany jakich należy dokonać w ogólnej teorii tego problemu.*

Celem pracy w sensie poznawczym było: *zbadać czynniki determinujące metody i sposoby przygotowania oraz prowadzenia współczesnych działań obronnych.* Tym samym wyniki tych badań wzbogacają ogólną teorię taktyki o przystającą do wymogów współczesnego i perspektywicznego pola walki, koncepcję działań obronnych w operacjach realizowanych w różnych uwarunkowaniach obecnego i perspektywicznego pola walki.

Natomiast w sensie praktycznym, chodziło o opracowanie wskazań i zaleceń odnoszących się do praktycznego przygotowania sił wojsk lądowych do efektywnej realizacji otrzymanych zadań w sytuacji prowadzenia walki obronnej. Celem praktycznym pracy jest, więc *przedstawienie, empirycznie sprawdzonej wiedzy obejmującej działania obronne w różnych uwarunkowaniach, która może być twórczo wykorzystywana w procesie dydaktycznym uczelni wojskowych, szkolenia dowództw, sztabów i wojsk, jak i w rzeczywistych sytuacjach pola walki*

Powyższe treści mające charakter bezpośrednich odniesień do problematyki niniejszej pracy mogą przyczyniać się także do generowania refleksji naukowych o większym stopniu ogólności.

2.4. HIPOTEZY

Sam termin „hipoteza” jest to naukowe przypuszczenie co do istnienia lub nieobecności danej rzeczy lub zjawiska w określonym miejscu i czasie oraz co do związku danych zjawisk z innymi.⁵⁷ W innym ujęciu jest to tymczasowe przypuszczenie mające ułatwić naukowe wyjaśnienie zjawiska lub założenie oparte na prawdopodobieństwie, które wymaga sprawdzenia. W pracach badawczych i promocyjnych mieszczących się w dziedzinie nauk wojskowych spotykamy różne podejścia przy interpretacji istoty hipotezy, podziału hipotez oraz w zakresie ich formułowania. Wykorzystywana jest tu wiedza interdyscyplinarna, a także własny dorobek naukowy. Spotykamy się z różnymi terminami określającymi hipotezy. Wymienić tu można np. hipotezę roboczą, wstępną hipotezę, hipotezę ogólną i szczegółową i hipotezę naukową.

Nas na tym etapie przedstawiania procedury badawczej interesują hipotezy robocze. Hipotezy nazywane roboczymi, wstępnymi, czy też niekiedy ogólnymi formułowane są przed rozpoczęciem badań. Powinny być zbudowane w oparciu o dotychczasowy stan wiedzy na interesujący nas temat. Hipoteza robocza może być jedna lub można przyjąć wariant hipotezy roboczej głównej i hipotez szczegółowych.

Po przeprowadzeniu procesu badawczego i uzyskaniu jego rezultatów istnieją podstawy do sformułowania hipotezy naukowej, która powinna mieć wartość teoretyczną.

Po tym wprowadzeniu teoretycznym wróćmy do problematyki będącej w tej pracy przedmiotem naszego zainteresowania. W wyniku analiz wybrany został wariant jednej rozbudowanej hipotezy roboczej określającej przypuszczenia, co do istoty zmian w teorii przygotowania i prowadzenia działań obronnych.

Zgromadzone doświadczenia i rezultaty badań wstępnych pozwoliły na sformułowanie następujących hipotez:

⁵⁷ J. Pieter, *Zarys metodologii pracy naukowej*, Warszawa 1975, s. 61.

Na podstawie obecnego stanu wiedzy obejmującej problematykę działań obronnych, a także zmieniających się uwarunkowań oddziaływujących na nią stwierdzamy, że istnieje wiele przyczyn i przesłanek, aby dokonać wieloaspektowej analizy i oceny prowadzenia tych działań, z zamiarem identyfikacji ich obecnego stanu i określenia prognozy zmian.

Hipotetyczne przewidywania wskazują na potrzebę zmian w teorii przygotowania i prowadzenia walki obronnej, a szczególnie w formach i metodach działania wojsk w poszczególnych etapach walki obronnej. Podstawowym wyznacznikiem tych zmian powinny być nie tylko obecne i perspektywiczne uwarunkowania pola walki, ale również narodowe i sojusznicze wymogi i zadania jakie stoją przed Siłami Zbrojnymi. Każdorazowa odmienność uwarunkowań i stawianych celów działania stwarza stosowne trudności w wypracowaniu uogólnionych zasad organizowania i prowadzenia działań obronnych.

W kształtowaniu teorii walki obronnej trzeba uwzględniać doświadczenia historyczne i tam gdzie jest to możliwe, twórczo je wykorzystywać.

Działania obronne uzależnione są i będą od zagrożeń, możliwości potencjałów bojowych, przyjmowanych wariantów rozgrywania walk oraz układu realizacji zadań (narodowy, sojuszniczy, koalicyjne).

Inny charakter zadań i sposób ich realizacji w walce obronnej należy przewidywać w operacjach prowadzonych przez własne siły zbrojne i na własnym obszarze a inny w sytuacji prowadzenia sojuszniczych operacji połączonych.

Obecne i perspektywiczne pole walki, stale rosnąca rola informacji wymaga innego podejścia do wielu kwestii związanych z przygotowaniem obrony, szczególnie istotne jest nowe niekonwencjonalne podejście do problematyki organizowania zabezpieczenia bojowego obrony i koordynacja działań.

Istotnym problemem w sytuacji zwiększonych obszarów prowadzenia działań obronnych przez poszczególne szczeble organizacyjne wojsk, staje się umiejętność perfekcyjnego wykorzystania specyficznych cech środowiska walki w interesie prowadzonych działań.

Współczesne uwarunkowania wymagają innego bardziej precyzyjnego podejścia do prowadzenia walki obronnej., wymagają nie tylko pełnej koordynacji

wysiłków, ale wręcz precyzyjnego, synergicznego użycia posiadanych sił i środków w osiąganiu zamierzonych wspólnych celów.

W obecnych i przyszłych działaniach obronnych, a szczególnie w realizacji celów, jakie przyświecać będą tym działaniom, będzie rosła rola i znaczenie działań pośrednich.

Perfekcyjna znajomość i wykorzystanie terenu zabudowanego (obszaru kraju) pozwalać będzie na skuteczne prowadzenie działań obronnych w wymiarze powietrzno-lądowym, nawet w warunkach posiadania znacznej przewagi przez przeciwnika.

W formułowaniu przedstawionych założeń hipotetycznie wykorzystano też dotychczasowy dorobek, wiedzę i doświadczenia członków zespołu.

W grupie hipotetycznych przewidywań na pograniczu koncepcji i wizji, są kierunki zmian w teorii działań obronnych. W tej sytuacji wskazany jest podział na bliższe i dalsze horyzonty czasowe. Pierwsze podyktowane są realnymi możliwościami (ograniczeniami) zmian i obowiązkami wynikającymi ze zobowiązań wobec partnerów Sojuszu. Natomiast w dalszej perspektywie czasowej (po 2020 roku) można prognozować diametralne zmiany w odniesieniu do teorii walki obronnej. Znaczący rozmiar możliwych zmian wynika chociażby z trudnego do przewidzenia coraz szybszego postępu technicznego i naukowego, które to w znaczący sposób zadecydują o przyszłym kształcie interesującej nas problematyki.

2.5. KONCEPCJA BADAŃ I ICH PRZEBIEG

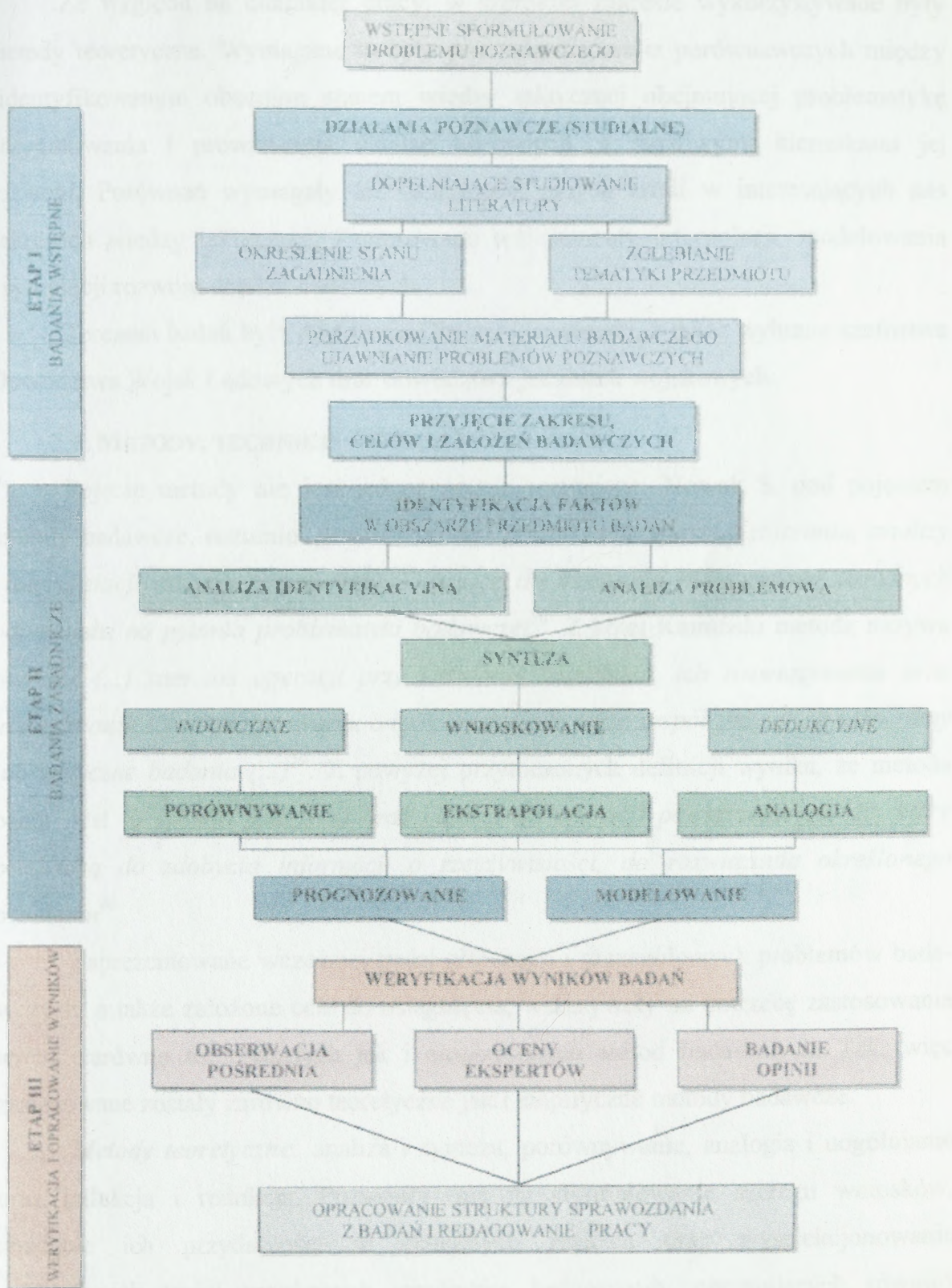
Stosownie do przedstawionych wcześniej problemów, celów i hipotez dobrane zostały metody i narzędzia badawcze. Ich dobór podyktowany był dążeniem do uzyskania, wartościowego materiału badawczego, na możliwie najwyższym poziomie wiarygodności naukowej.

Przyjęte problemy badawcze były rozwiązywane przez skoncentrowanie uwagi na dotychczasowych doświadczeniach z działań obronnych, ocenie sposobów przygotowania do tych działań oraz ogólnej teorii zawartej w oficjalnych dokumentach narodowych, jak również sojuszniczych.

Szczególną uwagę zwrócono na wyniki z przeprowadzonych doświadczeń i ćwiczeń oraz rezultaty programów badawczych. W tym zakresie były brane pod uwagę:

- Dokumenty normatywne NATO, regulaminy i instrukcje wydawane przez dowództwo NATO oraz kraje członkowskie tej organizacji.
- Opublikowane wyniki badań i dociekań.
- Podręczniki, instrukcje, materiały informacyjne i publikacje naukowe zawierające doświadczenia z przeprowadzonych ćwiczeń i szkoleń.
- Opisy zawarte w periodykach i opracowaniach specjalistycznych oraz w Internecie.
- Wyniki prac koncepcyjnych prowadzonych w MON, Dowództwie Wład i Akademii Obrony Narodowej, poświęconych różnym aspektom prowadzenia przyszłych działań bojowych a w szczególności problemom prowadzenia działań obronnych.

Proces badawczy obejmował trzy etapy. Etap wstępny zawierał ustalenie zakresu, przedmiotu i celów badań, formułowanie wstępnych hipotez oraz niezbędnych do ich weryfikacji założeń badawczych. Z kolei drugi etap zawierał badania zasadnicze. Były one ukierunkowane na ustalenie podstawowych determinantów prowadzenia działań obronnych w obecnych i perspektywicznych warunkach. Natomiast etap końcowy sprowadzał się do weryfikacji uzyskanych wyników, korygowania wniosków i redagowania pracy (rys. 2.1).

Rys. 2.1. Zasadnicze etapy i elementy procesu badawczego

Ze względu na charakter pracy, w szerokim zakresie wykorzystywane były metody teoretyczne. Wymagane tu było prowadzenie analiz porównawczych między zidentyfikowanym obecnym stanem wiedzy taktycznej obejmującej problematykę przygotowania i prowadzenia działań obronnych, a możliwymi kierunkami jej rozwoju. Porównań wymagały też osiągnięcia innych armii w interesujących nas zakresach wiedzy taktycznej. Zastosowano też elementy interpolacji, modelowania i symulacji rozwoju działań obronnych.

Terenem badań była Akademia Obrony Narodowej, a także wybrane szefostwa Dowództwa Wojsk Lądowych oraz dowództwa jednostek wojskowych.

2.6. METODY, TECHNIKI I NARZĘDZIA BADAWCZE

Pojęcie metody nie jest jednoznacznie rozumiane. Nowak S. pod pojęciem metody badawcze, rozumie: *pewne typowe i powtarzalne sposoby zbierania, analizy i interpretacji danych empirycznych, służące do uzyskania maksymalnie zasadnych odpowiedzi na pytania problematyki badawczej*⁵⁸. Z kolei Kamiński metodą nazywa również (...) *sam tok operacji przy stawianiu zagadnień, ich rozwiązywaniu oraz uzasadnianiu i systematyzowaniu odpowiedzi, bądź także zespół przyjętych jako ramy lub wytyczne badania (...)*⁵⁹. Z powyżej przytoczonych definicji wynika, że metoda badań jest to *sposób podejścia oraz całokształt operacji powtarzających się, które prowadzą do zdobycia informacji o rzeczywistości, do rozwiązania określonego problemu*⁶⁰.

Zaprezentowane wcześniej treści głównego i szczegółowych problemów badawczych, a także założone cele do osiągnięcia, wskazywały na potrzebę zastosowania wielu, zarówno teoretycznych jak i empirycznych metod badawczych. Tak, więc zastosowane zostały zarówno teoretyczne jak i empiryczne metody badawcze.

Metody teoretyczne: analiza i synteza, porównywanie, analogia i uogólnianie oraz indukcja i redukcja. Pozwoliły one na sformułowanie szeregu wniosków, zbadanie ich przydatności w aktualnych realiach oraz wyselekcjonowanie zasadniczych treści uzyskanych rezultatów badawczych, obejmujących również

⁵⁸ Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 1985, s. 46.

⁵⁹ Kamiński S., *Nauka i metoda*, Lublin 1992, s. 202.

⁶⁰ Bańka W., *Wstęp do metodologii badań społecznych w wojsku*, Warszawa 1986, s. 138.

przesłanki do formułowania wniosków dotyczących przygotowania i prowadzenia działań bojowych w terenie zabudowanym w przyszłych operacjach.

Metody empiryczne: obserwacja naukowa, badanie sądów i modelowanie. Posłużyły one do zebrania wartościowego, dla problematyki pracy, materiału empirycznego, który wykorzystano w zakresie weryfikacji projektowanych rozwiązań, dając podstawę do dokonywania ocen i uogólnień kończonych wnioskami.

Z uwagi na aspekt prognozowania, znaczącym dla badań było również, zastosowanie metod innowacyjnych, przede wszystkim w postaci *procedur heurystycznych*.

Podczas prowadzonych badań korzystano z różnorodnych **technik i narzędzi badawczych**. Przez *techniki badań* należy rozumieć kompleks sposobów zbierania materiału naukowego (danych) opartych na wytycznych prakseologicznych. Są to konkretne czynności i wskazówki posługiwania się określonymi środkami badawczymi. Wiele z nich może znaleźć zastosowanie w różnych metodach. Techniki badań to swoisty rodzaj instrukcji, która określa np. jak prowadzić ankietowanie, wywiad, testowanie itp., a zatem są to sposoby zdobywania szczegółowych informacji o przedmiocie badań⁶¹. Natomiast *narzędzia badawcze* to różnorodne środki techniczne i dokumenty stosowane w badaniach, np. magnetofon, kamera video, aparat fotograficzny, kwestionariusz ankiety, arkusz obserwacji itp.

Podczas prowadzenia badań wykorzystano następujące **techniki badań**:

Technika analizy dokumentów – każdy dokument, rozpatrywany za pomocą tego rodzaju techniki, posiada dla badacza wartość niepowtarzalną. Stara się on znaleźć w nim zwłaszcza odzwierciedlenie indywidualnych właściwości charakterystycznych dla analizowanego wytworu i jego twórcy. Czyniono tak, polegając przeważnie na własnej intuicji i wyczuciu. Stąd też technika ta ma wyraźnie subiektywny charakter. Polega głównie na dowolnej interpretacji danego dokumentu przez poszczególnego badacza. Fakt ten znacznie utrudnia, a niekiedy wręcz uniemożliwia wszelkie intersubiektywne sprawdzanie końcowego wyniku przeprowadzonej interpretacji (analizy)⁶². Z punktu widzenia zakresu badania

⁶¹ C. Lewicki, *Zbiór zadań ze statystyki dla pedagogów*, Rzeszów 1996, s. 139.

⁶² Łobocki M., *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa 1978, s. 237-240.

dokumentu uznaje się, że ma ona charakter wewnętrzny i zewnętrzny⁶³. Analiza wewnętrzna polega na dokładnym poznaniu treści dokumentu, właściwym ich rozumieniu i wyjaśnieniu, w tym także na wyodrębnieniu z kontekstu składników pierwszoplanowych, myśli przewodnich i istniejących między nimi wzajemnych więzi. Warto podkreślić, że jest to najbardziej istotny rodzaj analizy pozwalający uzyskać badaczowi wymierne rezultaty badawcze. Z kolei analiza zewnętrzna dokumentu jest uzupełnieniem analizy wewnętrznej. Polega ona na ustaleniu czasu, warunków i okoliczności, w jakich powstał dokument, a także jego identyfikacji z autorem i adresatem, dla którego został sporządzony, czy też ewentualnego jego wpływu, jaki wywarł na bieg określonych wydarzeń⁶⁴.

Techniki obserwacyjne – do tego typu technik zaliczamy zarówno obserwację uczestniczącą⁶⁵, w której badacz aktywnie uczestniczy w procesach i zjawiskach podlegających badaniu, jak i otwartą, gdzie z kolei dokonuje się obserwacji, pozostając na zewnątrz rozgrywanych wydarzeń. Sprawą zasadniczą w posługiwaniu się techniką obserwacyjną jest umiejętność rozumienia tego, co jawi się uszom i oczom badacza⁶⁶.

Techniki oparte na wzajemnym komunikowaniu się badacza z respondentami – do tego typu technik zaliczamy wszystkie formy wywiadu, ankiety oraz sposoby zdobywania pisemnych niestandardowych wypowiedzi. Techniki te ze względu na rodzaj pośrednictwa między badaczem a respondentem możemy podzielić na:

- *pośrednie* – zalicza się do nich różne formy ankiet i sposoby zdobywania niestandardowych wypowiedzi. Zaletą tych technik jest to, że zachowania respondenta nie są modyfikowane obecnością osoby drugiej. Wadą zaś, że badacz nie ma możliwości ustalenia, w jakich warunkach odbywało się udzielanie informacji (np. czy nie było wpływu osób trzecich).
- *bezpośrednie* – w ich zakres wchodzi wszelkie odmiany wywiadu. Pozwalają one uniknąć wad technik opartych na pośrednim komunikowaniu się, ale sprzyjają

⁶³ Zaczyński Z., *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 1968, s. 176.

⁶⁴ Zaczyński Z., *Praca badawcza...op. cit.*, s. 177.

⁶⁵ Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998, s. 78.

⁶⁶ Sołoma L., *Metody i techniki badań socjologicznych*, Olsztyn 1995, s. 45-46.

pojawieniu się niebezpieczeństwa wpływu ankietera (badacza) na rodzaj uzyskiwanych informacji.

Powyżej wymienione metody, techniki i narzędzia badawcze zastosowane zostały w różnych etapach procedury badawczej, w zakresie stosownym do charakteru rozpatrywanego problemu.

2.6.1. Zmienne i wskaźniki

W metodologii za *zmienne* zwykło się uważać cechy charakterystyczne wywołujące zdarzenia (zdarzenie), przy czym zachodzą one w określonych warunkach i posiadają określone cechy wywołujące je, towarzyszące im i spowodowane przez nie. T. Pilch definiuje je w sposób następujący: *W sumie, to, co daje się zaobserwować w każdym zdarzeniu lub zjawisku – to kilka podstawowych cech konstytutywnych dla danego zdarzenia, które przyjęło się w metodologii nazywać zmiennymi (...) Ustalenie i rejestracja zmiennych w badaniach jakiegoś zdarzenia czy procesu oznacza decyzję, pod jakim względem będziemy badać zdarzenie lub proces*⁶⁷.

Zmienna zależna to zmienna, której zmiany są skutkiem oddziaływania zmiennych niezależnych. *Zmienna niezależna* jest zmienną, której zmiany nie zależą od zespołu innych zmiennych występujących w danym zbiorze⁶⁸. Badając wyspecyfikowany problem należy wybrać i nazwać cechy (zmienne), które tworzą i składają się na określone zjawisko. Te zmienne muszą być empirycznie poznawane, mierzone, liczone i opisywane. Ustalenie i rejestracja zmiennych w badaniach oznacza jednocześnie decyzję, pod jakim względem dane zdarzenie lub proces będzie badane. Przyjęte przez badacza zmienne nadają badaniom kierunek oraz określają ich cel.

Aby komunikatywnie opisać zmienne, ilościowe lub jakościowe, autorzy w niniejszym opracowaniu posłużyli się określonymi wartościami opisowymi, zwanymi *wskaźnikami*. *Wskaźnik* – to pewna cecha, zdarzenie lub zjawisko na

⁶⁷ Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, op. cit., s. 31.

⁶⁸ W opisie teoretycznym wykorzystano następujące źródła: T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1995, s. 31-35; T. Majewski, *Czynniki racjonalizujące ocenianie osiągnięć kadetów w nauczaniu – uczeniu się przedmiotów wojskowych*, Warszawa 1998, s. 63-66; B. Szulc i inni, *Pomiar motywacji studentów AON do rozwoju kompetencji kierowniczych*, Warszawa 2000, s. 25-27; K. Borzęcki, *Leksykon podręczny*, Olsztyn 1994, s. 29.

podstawie, którego wnioskujemy z różnym prawdopodobieństwem, iż zachodzi zjawisko, które nas interesuje.

Stosownie do przedstawionych podstaw teoretycznych proces określenia zmiennych i wskaźników w interesującej nas problematyce form i metod przygotowania oraz prowadzenia działań obronnych zapoczątkowany został identyfikacją zadań, które będą realizować siły wojsk lądowych we współdziałaniu z innymi komponentami Sił Zbrojnych w walce obronnej. Po zidentyfikowaniu tych zadań, autorzy musieli rozstrzygnąć problem: *czy istnieje możliwość określenia zmiennych i wskaźników w prognozie zmian w przygotowaniu i prowadzeniu działań obronnych?* Wstępne oceny potwierdziły taką możliwość i potrzebę, gdyż zależy nam przede wszystkim na określeniu kierunków i istoty zmian. Ze względu na charakter rozwiązywanego problemu, określane zmienne wyrażane mogą być głównie pod względem jakościowym.

Biorąc pod uwagę przedmiot badań oraz przyjęte hipotezy badawcze, jako *zmienną niezależną* przyjęliśmy cele i zadania realizowane w walce obronnej przez przez jednostki Sił Lądowych oraz warunki, w jakich będą one je realizować. Z kolei do *zmiennych zależnych* w odniesieniu do całości badanej problematyki należy zaliczyć:

- skład organizacyjny i wyposażenie pododdziałów, oddziałów, wojsk przeznaczonych do prowadzenia działań obronnych;
- formy i sposoby prowadzenia działań obronnych;
- sposoby przygotowania pododdziałów, oddziałów, zgrupowań taktycznych wojsk lądowych do udziału w walce obronnej.

Wskaźnikami w niniejszej pracy będą *wskaźniki empiryczne*. Służą one do opisu (oceny), lub uznania zmiennych za istniejące na podstawie empirycznej obserwacji cząstkowej. W naszym przypadku grupy wskaźników decydują np. o zakwalifikowaniu do określonego etapu walki obronnej. Takie cechy jak: elastyczność oddziaływania, odporność i aktywność, uderzenie, tempo działań, czy też łączenie ognia z ruchem są wskaźnikami określającymi zmienne.

Stąd zamiarem autorów jest dokonywanie analiz i ocen występujących zmiennych przez odpowiedni dobór wskaźników, które pozwolą na wyprowadzenie wniosków o możliwie najwyższym poziomie prawdopodobieństwa.

Przeobrażenie danych w sposób umożliwiający ich analizę strategiczną jest koniecznym elementem w procesie decyzyjnym. Analiza danych strategicznych jest dowodem na to, że w rzeczywistości nie ma idealnego sposobu na wyrażenie informacji w postaci liczb. Analiza danych strategicznych jest dowodem na to, że w rzeczywistości nie ma idealnego sposobu na wyrażenie informacji w postaci liczb. Analiza danych strategicznych jest dowodem na to, że w rzeczywistości nie ma idealnego sposobu na wyrażenie informacji w postaci liczb.

Regulam tym będą w rzeczywistości podjęte działania obronne, ale również przeciwnie, co oznacza, że w rzeczywistości nie ma idealnego sposobu na wyrażenie informacji w postaci liczb.

Zdaniem autorów, w tym kontekście bez względu na charakter przyjętych założeń koncepcyjnych, działania obronne nie są od siebie niezależne, co jest dowodem na to, że w rzeczywistości nie ma idealnego sposobu na wyrażenie informacji w postaci liczb.

W przyszłości w czasie walki zwrócić należy uwagę przede wszystkim na to, że w rzeczywistości nie ma idealnego sposobu na wyrażenie informacji w postaci liczb.

1. M. Huzar, *Plan wojny*, Warszawa 1992.

PRZYGOTOWANIE OBRONY

Przeobrażenia dotyczące sposobów osiągania celów strategicznych jak i operacyjnych z wykorzystaniem oręża zbrojnego zmuszają teoretyków wojskowych jak i dowódców do ciągłego rewidowania poglądów dotyczących przygotowywania walki zbrojnej na wszystkich szczeblach dowodzenia. Analiza tendencji rozwojowych środków walki we wszystkich wymiarach, jak i współczesne konflikty zbrojne pozwalają przyjąć, że „masę” wypiera „precyzja”. Przyszłe działania bojowe będą się wyróżniały doskonałą precyzją, zwielokrotnionym rozmachem przestrzennym, wysokim dynamizmem i manewrowością, brakiem ciągłych frontów i wyraźnej granicy między zasadniczymi zgrupowaniami wojsk a zapleczem.

Regułem tym będą w przyszłości podporządkowane nie tylko działania zaczepne, ale również przeciwstawne im działania obronne, które w przyszłości mogą „obejmować szeroką gamę wielowariantowych sposobów odpierania uderzeń przeciwnika”.⁶⁹

Zdaniem teoretyków wojskowych bez względu na charakter przyszłych zmian koncepcyjnych, działania obronne tak jak od wieków charakteryzować się będą w przyszłości „ustalonym” przebiegiem i kolejnością podejmowanych działań. Należy przypuszczać, że w całej sekwencji tych działań, wyraźnie innymi, co do ich charakteru, intensywności a także czasu trwania, będą etapy (okresy) walki związku taktycznego przed głównym pasem obrony i walki o utrzymanie tego pasa obrony.

W przyszłości w czasie walki związku taktycznego przed głównym pasem obrony jeszcze większe znaczenie przywiązywać się będzie do wykonywania uderzeń na przeciwnika przed nawiązaniem z nim kontaktu przez siły główne. Zadania te wykonywane będą przez lotnictwo wojsk lądowych, jak i artylerię z tymczasowych stanowisk ogniowych. Celem oddziaływania w tym okresie będzie osłabienie potencjału bojowego wojsk przeciwnika oraz opóźnienie lub zerwanie natarcia. Będzie

⁶⁹ M. Huzarski, *Wpływ nowych wyzwań i zagrożeń na zmiany w taktyce wojsk lądowych* pk. „KONTRA”, AON, Warszawa 2002.

to etap obrony gdzie kardynalne znaczenie mieć będą: zasięg i precyzja ognia, natomiast większy zasięg ognia to możliwość wcześniejszego rażenia podchodzącego przeciwnika.

W tym etapie walki również należy oczekiwać zdecydowanie bardziej aktywnych niż dotychczas działań zasadniczego zgrupowania obronnego wojsk lądowych. Będą to przede wszystkim działania opóźniające ale także uderzenia wojsk przed przednią linię obrony.

Możliwe zmiany przebiegu działań opóźniających zmierzać będą w kierunku wzrostu dynamiki i przestrzennego charakteru walki. Wzrastać też będzie „przewaga sposobów opóźniania z udziałem formacji szturmowej powietrznej”. Należy oczekiwać, że w działaniach tych zdecydowanie zwiększy się rola „rażenia bronią precyzyjną w połączeniu z minowaniem selektywnym wykazującym cechy inteligentne”.⁷⁰

Zdaniem ekspertów wojskowych popartych doświadczeniami z ostatniej wojny irackiej „w dobie prowadzenia powietrzno-lądowego natarcia i stosowania systemów rozpoznawczo-uderzeniowych model usystematyzowanych i „wyrównanych” działań opóźniających będzie bardzo trudny, a nawet wprost niemożliwy do osiągnięcia”.⁷¹ Działania opóźniające będą prowadzone nie tylko na różnych kierunkach ale także powstanie duża liczba odizolowanych od siebie ognisk walk, niejednokrotnie znajdujących się na różnej głębokości. Wszechobecny i w pełni uzasadniony powinien być w tym okresie manewr ogniem i wojskami.

W etapie walki z przeciwnikiem przed głównym pasem obrony również należy oczekiwać wzrostu znaczenia tzw. uderzeń przed przednią linię obrony.

Działania takie będą także świadectwem aktywności obrony prowadzonej przez związki taktyczne. Należy działanie to postrzegać jako manewr i uderzenie określonego zgrupowania taktycznego wojsk, ale także jako działanie desantowe i desantowo - szturmowe⁷² oraz o charakterze rajdowym i wypadowym.

„Szczególnym przypadkiem, ale zdaniem ekspertów, najlepszym sposobem wykonania manewru w celu uderzenia przed przednią linię obrony ZT będzie manewr

⁷⁰ Tamże, s. 44

⁷¹ W. Kaczmarek, Z. Ścibiorek, *Przyszła wojna -jaka?*, BUWIK, Warszawa 1995 r, s. 117.

⁷² W sytuacji kiedy, ZT otrzyma odpowiednie wzmocnienie w śmigłowce transportowe i wielozadaniowe.

w wymiarze powietrznym. „Szybkie przerzuty wojsk, ponad linią walczących wojsk i w lukach między nimi, niezależnie od warunków terenowych sprawiają, że ten obszar działania jest szczególnie istotny dla manewru”.⁷³

Manewr w wymiarze powietrznym pozwalać będzie na wykonanie uderzeń o różnej głębokości, na cele (obiekty) zarówno jeszcze w rejonie wyjściowym do natarcia, jak też w czasie przegrupowania (marszu) do rubieży ataku, a także na elementy ugrupowania, które zabezpieczają natarcie. Manewr w wymiarze powietrznym, z wykorzystaniem śmigłowców będzie działaniem szybkim, zaskakującym dla przeciwnika i jednocześnie pozwalającym na zachowanie sił i środków ogólnowojskowych w określonym miejscu głównego pasa obrony ZT. Posiadanie tych sił w odpowiednim czasie walki obronnej może okazać się bardzo ważnym „argumentem siły” dowódcy szczebla taktycznego.

Drugim zasadniczym i decydującym o powodzeniu okresem obrony związku taktycznego będzie obrona głównego pasa obrony. Na pewno działania te będą miały charakter przestrzenny. Przestrzenność działań obronnych wynikać będzie przede wszystkim z możliwości wielowymiarowego działania przeciwnika, który uderzać będzie mógł na całą głębokość ugrupowania obronnego związku taktycznego. Będzie to zarówno oddziaływanie ogniowe (pozwoli na to zasięg ognia jego środków) jak i uderzenia wojsk, szczególnie wojsk aeromobilnych (manewr pionowy). Konsekwencją takich możliwości działania przeciwnika będą liczne „ogniska” walk prowadzonych w różnych rejonach obrony ZT. Przy czym uwzględniając założoną logikę działania przeciwnika należy liczyć się z uderzeniami przede wszystkim na obiekty szczególnie dla niego ważne. „Stosując różne formy i metody oddziaływania, broń precyzyjną i systemy rozpoznawczo-uderzeniowe będzie zmierzał do zniszczenia (obezwładnienia) newralgicznych elementów ugrupowania obrońcy”⁷⁴ Realizacja tych zadań pozwoli przeciwnikowi zdynamizować działanie i w rezultacie wyjść na tyły broniących się wojsk oraz w przestrzeń operacyjną. Taki scenariusz działań zaczepnych skłania niektórych teoretyków to formułowania tezy, że „O sile obrońcy nie zdecydują siły i

⁷³ Z. Ścibiorek, *Rola manewru w obronie*, Wiedza Obronna 3/170, Warszawa 1991, s. 21.

⁷⁴ Z. Ścibiorek, *Wojna czy pokój?*, Wrocław 1999, s. 148.

środki w pierwszym rzucie, a potencjał bojowy znajdujący się w głębi oraz umiejętność jego wykorzystania”⁷⁵

Nie oznacza to, że w zasadniczy sposób zmieni się rola i zadania wojsk pierwszego rzutu. W dalszym ciągu wojska pierwszego rzutu dążyć będą do zatrzymania natarcia przeciwnika przed przednią linią obrony a w wypadku wdarcia się jego sił w głąb obrony do odzyskania utraconego terenu. Dlatego też, przyjęte ugrupowanie obronne będzie musiało być „dopasowane” do tych między innymi zadań. Natomiast „konstrukcja” ugrupowania obronnego będzie wynikała przede wszystkim z konieczności prowadzenia działań obronno-zaczepnych, przy zachowaniu odpowiedniej głębokości obrony i warunków do manewru. Zawsze też trzeba będzie dążyć do „zapewnienia możliwości stawiania oporu na określonych kierunkach i we właściwym czasie oraz szybkiego skumulowania wojsk i wysiłków dla stworzenia zdecydowanej przewagi, nieodzownej do potęgowania oporu i wykonania zwrotu zaczepnego lub zaskakującego uderzenia.”⁷⁶ Prognozuje się w związku z tym wzrost znaczenia wojsk w głębi ugrupowania obronnego. Przeznaczone one będą do realizacji wielu zadań, jakie mogą wyniknąć w toku realizacji powietrzno-lądowego natarcia przez przeciwnika. Szczególnie duże możliwości użycia przez przeciwnika wojsk powietrzno-manewrowych zmuszać będzie do właściwego przeciwdziałania a w związku z tym i posiadania odpowiednich sił do walki z nimi. Zdaniem ekspertów wojskowych do tego rodzaju działań powinny być rozmieszczone w głębi ugrupowania obronnego wojska charakteryzujące się podobną (a najlepiej wyższą) od przeciwnika zdolnością manewru i walki. Takie możliwości mieć będą wojska wyposażone w śmigłowce bojowe. Związek taktyczny posiadający w ugrupowaniu obronnym pododdziały sił aeromobilnych, będzie w stanie przeciwstawić się powietrzno-lądowemu natarciu przeciwnika powietrzno-lądową obroną.

Podczas walki w głębi pasa obrony związku taktycznego podobne znaczenie jak obecnie mieć będzie kontratak. Przy czym zmieni się może sposób jego realizacji. Uniwersalizm wojsk rozmieszczonych w głębi pozwolić będzie na działania nie tylko

⁷⁵ Tamże, s. 148.

⁷⁶ Tamże, s. 151.

z kilku kierunków ale także w dwóch płaszczyznach (powietrznej i lądowej). Zdecydowanie skróci się czas reakcji sił kontratakujących i jednocześnie zwiększy się ich dynamizm działania i siła uderzenia. W związku z prognozowanym „ogniskowym” charakterem przyszłej obrony, przewiduje się również, że częstszym niż dotychczas celem kontrataku będzie odblokowywanie sił będących w okrążeniu.

3.1. WPŁYW WYBRANYCH CZYNNIKÓW ŚRODOWISKA WALKI NA PRZYGOTOWANIE OBRONY

Działania obronne związku taktycznego mogą być prowadzone w rejonach urozmaiconych pod względem geograficznym, w różnych porach roku i przy każdym typie pogody. Efektywność i powodzenie tych działań jest przede wszystkim pochodną właściwego przygotowania organizacyjno-technicznego wojsk.

Doświadczenia historyczne wskazują, że zarówno koncepcja obrony, przygotowanie wojsk jak i dostosowanie uzbrojenia i sprzętu bojowego do warunków geograficznych, klimatycznych czy też meteorologicznych obszaru działań, często decyduje o zwycięstwie lub przegranej.

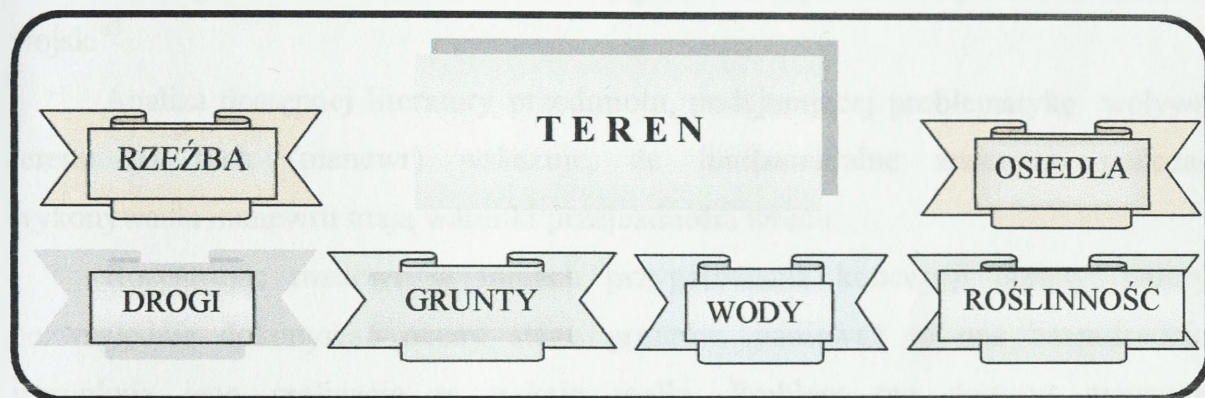
Aktualna, zatem jawi się teza sformułowana przez znanego klasyka sztuki wojennej „Ponieważ zdarzają się okoliczności, które towarzyszą bitwie stale i mają na nią większy lub mniejszy wpływ, przeto należy je uwzględnić przy użyciu sił zbrojnych. Okolicznościami tymi są teren, pora dnia i pogoda”.⁷⁷ Nie ulega wątpliwości, iż zmieniać się będą środki postrzegania tych okoliczności, ale potrzeba ich uwzględniania na przyszłym polu walki będzie nadal niezbędna. Dlatego też zarówno warunki fizyczno-geograficzne, jak i warunki klimatyczno-meteorologiczne środowiska walki⁷⁸ są czynnikami które powinny być poddawane głębokim analizom i ocenom w czasie przygotowania i prowadzenia obrony przez związek taktyczny.

⁷⁷ C. Clausewitz, *O wojnie*, t. 1, Warszawa 1958, s. 103.

⁷⁸ W przyjętym znaczeniu środowisko walki potraktowano jako środowisko geograficzne rozumiane jako zespół komponentów, elementów takich jak: budowa geologiczna rejonu walki, ukształtowanie powierzchni, wody, gleby, roślinność i wytwory pracy ludzkiej.

3.1.1. Warunki fizyczno-geograficzne środowiska walki

W znaczeniu wojskowym środowisko geograficzne w obszarze zainteresowania taktyki nazywane jest terenem, na którym prowadzone jest starcie zbrojne z przeciwnikiem w skali taktycznej.⁷⁹ Przyjęto, że w dalszej części pracy środowisko geograficzne rozumiane będzie jako teren wraz z jego elementami (rysunek nr 3.1).

Rys. 3.1. Elementy składowe terenu

Teren zawsze wywierał istotny wpływ na możliwości i sposoby prowadzenia działań bojowych, a uwzględnianie jego czynników w trakcie przygotowania walki gwarantowało najczęściej sukces. „*U ludów cywilizowanych bitwa bez wpływu terenu jest prawie nie do pomyślenia*”.⁸⁰ Prawdopodobnie dzisiaj Clausewitz napisałby, że bitwa bez uwzględnienia terenu jest nie do pomyślenia. Również współcześni teoretycy i praktycy wojskowi uważają, że „*teren zarówno podczas planowania, jak i w czasie walki obronnej prowadzonej przez związek taktyczny zawsze powinien być przedmiotem szczególnie głębokiej i wszechstronnej analizy i oceny*”.⁸¹ Dlatego ocena terenu już w trakcie planowania obrony powinna dostarczyć odpowiedź na pytanie: w jakim stopniu teren będzie sprzyjał a w jakim utrudniał realizację celów obrony prowadzonej przez związek taktyczny?

⁷⁹ S. Koziej, W. Łaski, R. Sznajder, *Teren i taktyka*, Warszawa 1980, s.17.

⁸⁰ C. Clausewitz, *O wojnie*, t. 1, wyd. cyt., s. 104.

⁸¹ S. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, Bellona, Warszawa 1993, s. 86; Z. Ścibiorek, *Rozważania o obronie*, Bellona, Warszawa 1993, s. 71.

W praktycznej działalności dowództwa taktycznego w trakcie pierwszego etapu przygotowania obrony sprowadza się to do określenia właściwości taktycznych terenu,⁸² czyli tych cech terenu, które w sposób istotny wywierają wpływ na koncepcję prowadzenia obrony. Jest to zrozumiałe, bowiem ocena terenu w obronie koncentruje swoje treści na określeniu przede wszystkim możliwości prowadzenia ognia i obserwacji, ukrycia, ochrony i maskowania wojsk oraz wykonania manewru. W tym zbiorze szczególnie ważne jest ustalenie wpływu terenu przede wszystkim na manewr wojsk.⁸³

Analiza dostępnej literatury przedmiotu, podejmującej problematykę wpływu terenu na ruch (manewr) wskazuje, że fundamentalne znaczenie podczas wykonywania manewru mają warunki przejezdności terenu.

Rozpatrując manewr w ramach przygotowania koncepcji obrony, należy bezwzględnie dokonywać oceny stanu gruntów, ponieważ to one bezpośrednio warunkują jego realizację w trakcie walki. Problem ten dotyczy manewru wykonywanego na przełaj, a także po drogach o nawierzchni nie utwardzonej. W ocenie ekspertów wojskowych, spośród elementów składowych terenu - grunty mogą mieć duży wpływ na wykonanie manewru w obronie prowadzonej przez związek taktyczny. Wpływ ten uzależniony jest przede wszystkim od rodzaju gruntu (konsystencja, nawilgocenie) ale także od pogody, pory roku, nacisku jednostkowego wozów bojowych itp.

W opinii ekspertów podstawowe znaczenie dla manewru, ma układ przestrzenny dróg i ich nawierzchnia. Do wykonania manewru powinno się wybierać drogę (drogi) najkrótszą (której długość w odniesieniu do czasu na jego wykonanie gwarantuje jego terminową realizację) o nawierzchni twardej. Drogi o nawierzchni twardej są mniej wrażliwe na zniszczenie i oddziaływanie warunków atmosferycznych. Konieczność korzystania z dróg gruntowych, polnych czy też leśnych bardzo często w wyniku ich podatności na oddziaływanie na nie warunków atmosferycznych powoduje, że stają się nieprzejezdnymi.

⁸² M. Nowak, *Właściwości taktyczne terenu*, ASG WP, Warszawa 1974, s. 10.

⁸³ Współcześnie badając różne aspekty o b r o n y (bez względu na szczebel jej prowadzenia), należy przyjąć jako jej cechę elementarną - aktywność (manewrowość) jej prowadzenia.

Duży wpływ na wykonanie manewru w obronie związku taktycznego mają inne elementy składowe terenu: wody, roślinność i osiedla.

Wody powierzchniowe tj. rzeki, kanały, jeziora zwykle rozpatruje się, z punktu widzenia przejezdności terenu na przełaj i po drogach, przede wszystkim jako przeszkody terenowe o charakterze miejscowym, stałym. Zawsze dla ruchu wojsk, dla wykonujących manewr stanowiły przeszkody, a więc były elementami utrudniającymi działanie wojsk. Jeziora występując w większych skupiskach, przeważnie kanalizują ruch (utrudniają manewr) ponieważ między nimi zawsze znajdują się węższe lub szersze cieśniny, pozwalające na mniej lub bardziej ograniczony manewr. Jeżeli natomiast w pasie obrony związku taktycznego znajduje się jedno większe jezioro, to z reguły w czasie planowania manewru oceniane jest jako „obiekt do obejścia”. Niezwykle rzadko istnieje potrzeba wykonywania manewru z koniecznością przepływania się przez jezioro. Takie działanie zdecydowanie wydłuża czas manewru. Dlatego też przeszkody terenowe tj. jeziora, sztuczne zbiorniki wodne, stawy itp., czyli przeszkody mające charakter powierzchniowy najczęściej są obchodzone.

Znaczny wpływ na wykonanie manewru w obronie mogą mieć natomiast przeszkody terenowe (wodne) o charakterze liniowym tj. rzeki, kanały, strumienie. Bez względu na ich przebieg w stosunku do kierunku manewru, utrudniają one działanie wojsk. Jeżeli jest to przebieg zgodny z kierunkiem manewru i nie zachodzi potrzeba ich pokonywania to najczęściej tylko ograniczają pole manewru i działanie to kanalizują.

W czasie wykonywania manewru bardzo często zaistnieje konieczność pokonywania przeszkody wodnej. Pokonywanie to, mające właściwości przeprawy może mieć różny, organizacyjny stopień trudności. Sytuacja najdogodniejsza to przeprawa po stałym moście, tzn. przeprawa mostowa. Zdecydowanie bardziej skomplikowana sytuacja zaistnieje w momencie zniszczenia przez przeciwnika mostów stałych na przeszkodach wodnych. Zniszczenie mostu na przeszkodzie wodnej powoduje konieczność przepłynięcia się w inny sposób. Czas manewru (zwykle ograniczony i krótki) oraz charakter najczęściej angażowanych do jego wykonania

wojsk zmechanizowanych, pancernych i artylerii czyni, że podstawowym rodzajem przeprawy w tych okolicznościach jest przeprawa na pływającym sprzęcie bojowym.

Badania wykazały, że również roślinność, szczególnie lasy mogą wywierać znaczny wpływ na wykonanie manewru w obronie prowadzonej przez związek taktyczny. Las w opinii ekspertów wojskowych jest przeszkodą terenową utrudniającą manewr.

Planując i wykonując manewr przez las zawsze należy liczyć się z różnego typu zakłóceniami tego działania (np. zniszczony odcinek drogi, pożar). Może zaistnieć potrzeba szukania innej drogi lub przekraczania lasu na przełaj.

Spośród zasadniczych elementów składowych terenu, znaczący wpływ na wykonanie manewru w obronie związku taktycznego będą miały osiedla. Działania w terenie zurbanizowanym są klasyfikowane jako działania w specyficznych środowiskach walki.⁸⁴

Zarówno w przeszłości, jak i współcześnie miasta, miejscowości i wsie są obszarami (miejscami) o stosunkowo dużej możliwości zatrzymania (powstrzymania) ruchu.⁸⁵ Manewr wykonywany przez teren zurbanizowany tworzy szczególnie dogodną sytuację do ogniowego oddziaływania przeciwnika. Osiedla, miasta, miejscowości są w tym przypadku punktem odniesienia dla środków artyleryjskich, raketowych i lotniczych przeciwnika. Materia miast „wzmacnia” rumowiska, blokady, zatory. Drogi manewru stają się nieprzejezdne przez wiele godzin. Zmusza to wykonującego manewr do szukania dróg obejścia.

Przedstawione uwarunkowania manewru pozwalają stwierdzić, że manewr wykonywany przez rejony zurbanizowane jest działaniem noszącym znamiona ryzyka i powinien być wykonywany tylko w sytuacjach absolutnej konieczności.⁸⁶

⁸⁴ Por. A. Bujak, *Wpływ specyficznych warunków środowiska na działania taktyczne*, pk. „SPECYFIKA – 1”, AON, Warszawa 1998 oraz pk. „SPECYFIKA – 2”, AON Warszawa 1999.

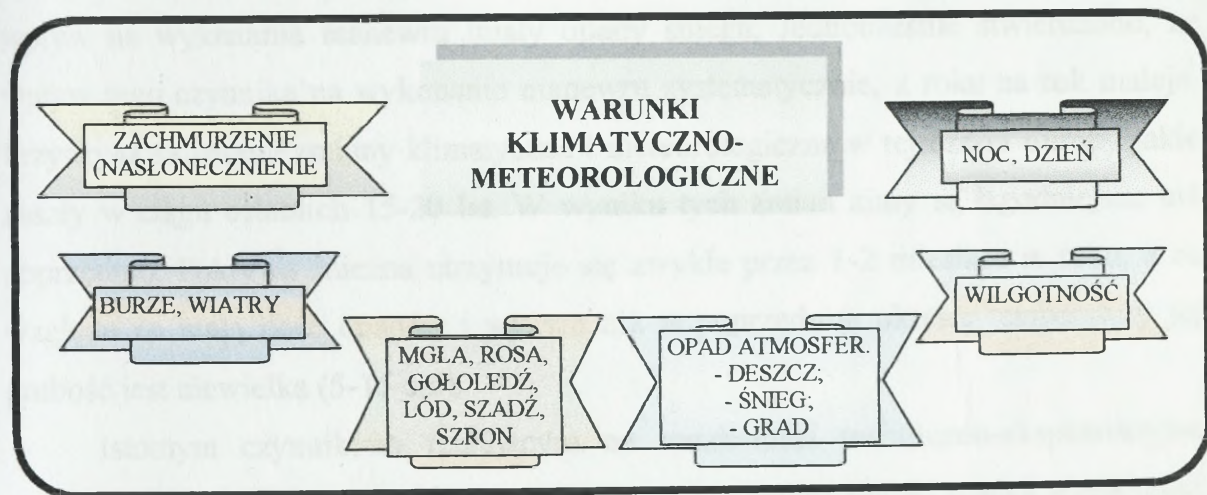
⁸⁵ „Bez oparcia obrony o miejscowości nie sposób powstrzymać uderzenia pancerno-lotniczego”, R. Jakubczak, J. Marczak, *Potencjał obronny miast*, Polska Zbrojna nr 99 z 11.05.95, s.8.

⁸⁶ J. Cieslik, J. Posobiec, *Działania obronne związku taktycznego*, AON, Warszawa 2002, s. 19

3.1.2. Warunki klimatyczno- meteorologiczne środowiska walki

Przygotowując obronę i to już w fazie planowania należy pamiętać, że pomiędzy fizyczno-geograficznymi i klimatyczno-meteorologicznymi (rysunek nr 3.2) warunkami środowiska walki istnieje bardzo ścisły związek. Teren podlega zmianom w ciągu całego roku i mają one w większości charakter sezonowy. Okresowe zaś zmiany właściwości taktycznych terenu w dużym stopniu zależą od zjawisk i procesów atmosferycznych panującego na danym obszarze klimatu.

Pomimo pewnych w ostatnich latach odchyłeń od normy, panujący w Europie Środkowej i Wschodniej klimat kontynentalny charakteryzują zazwyczaj gorące lata i mroźne zimy. Klimat jako zespół zjawisk i procesów atmosferycznych charakterystycznych dla dużego obszaru (część Europy) nie może być jednak przedmiotem rozważań w kontekście jego wpływu na przygotowanie i działanie wojsk w obronie szczebli taktycznych.

Rys.3.2. Elementy klimatyczno-meteorologiczne warunków środowiska walki.

Wyciągnięte w tym zakresie wnioski miałyby bardzo duży stopień ogólności. Dlatego też, w badaniach skupiono uwagę na określeniu wpływu warunków pogodowych na przygotowanie obrony szczebla taktycznego.

Warunki pogodowe na przestrzeni dziejów zawsze były przedmiotem analiz i ocen przed i w czasie prowadzenia działań zbrojnych. Świadczą o tym słowa chińskiego klasyka Sun Tzu, który w VI w. p.n.e. pisał: „Sprowadzając zagadnienie wojny do pięciu zasadniczych czynników - szybko możesz dojść do sedna sprawy.

Pierwszym z tych czynników jest czynnik moralny, następnym - pogoda, trzecim - teren, czwartym - dowodzenie i piątym teoria, czyli taktyka wojenna".⁸⁷

Wnioski wyciągnięte z historii wojen wskazują, że w dającej się przewidzieć przyszłości przy uwzględnianiu zastosowań najnowocześniejszych, pogoda jako element środowiska walki w dalszym ciągu musi być przedmiotem wnikliwych analiz i ocen. Określone możliwości optymalnego wykorzystania sił i środków w trakcie przygotowania walki musi być także wynikiem głębokiej analizy warunków atmosferycznych. Wykonania manewru w obronie, szczególnie szybkości jazdy oraz przejezdności terenu mogą być nieosiągalne w czasie trwania niekorzystnych warunków meteorologicznych. Obok obfitych i długotrwałych opadów atmosferycznych, szczególnie deszczu i śniegu - zalicza się do nich przede wszystkim grubą pokrywą śnieżną, gołoledź, małą widoczność (mgłę), silny wiatr i burze.

Badania wykazały, że spośród czynników meteorologicznych dotychczas duży wpływ na wykonanie manewru miały opady śniegu. Jednocześnie stwierdzono, że wpływ tego czynnika na wykonanie manewru systematycznie, z roku na rok maleje. Przyczyną są istotne zmiany klimatyczne i meteorologiczne w tej części Europy jakie zaszły w ciągu ostatnich 15-20 lat. W wyniku tych zmian zimy są łagodniejsze niż poprzednio. Pokrywa śnieżna utrzymuje się zwykle przez 1-2 miesiące w roku, a ze względu na małą ilość opadów i wyższe niż w poprzednim okresie temperatury jej grubość jest niewielka (5-15 cm).

Istotnym czynnikiem rzutującym na możliwości techniczno-eksploatacyjne sprzętu bojowego są mrozy. Silne mrozy powodują również szybki spadek wydajności obsługi sprzętu bojowego.⁸⁸

W czasie obrony prowadzonej przez związek taktyczny, kiedy poszczególne elementy ugrupowania obronnego zwykle przez dłuższy czas są na swoich pozycjach i w rejonach, chęć nagłego wykonywania manewru przy niskich temperaturach powietrza bez uprzedniego przygotowania wozów bojowych jest prawie niemożliwa. Niskie temperatury wpływają ujemnie na pracę zespołów mechanicznych. W czasie silnych mrozów metal staje się bardziej kruchy, gęstnieją smary, a elastyczność

⁸⁷ Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Przedświt, Warszawa 1995, s. 13.

⁸⁸ Zob. H. Guderian, *Wspomnienia żołnierza*, Bellona, Warszawa 1991, s. 206-209.

materiałów gumowych i plastikowych poważnie się obniża. Pogarsza się eksploatacja źródeł zasilania sieci pokładowej wozów bojowych, utrudnione jest uruchomienie silników, obniża się niezawodność pracy mechanizmów hydraulicznych i olejowych. Wszystkie te trudności wymagają wielu przedsięwzięć w trakcie przygotowania obrony dla zachowania pełnej gotowości do działania.

Duży wpływ na sprawność i tempo wykonania zadań ma mgła, która może poważnie ograniczyć widoczność i prędkość manewru, zwłaszcza w czasie ruchu na przełaj i po drogach gruntowych. Obok mgły spośród pozostałych elementów meteorologicznych największy wpływ na szybkość ruchu i sprawność manewru wywiera gołoledź, która występuje zwykle od jesieni do wiosny. Biorąc pod uwagę fakt, że bez względu na rodzaj, manewr realizowany jest przede wszystkim po drogach o nawierzchni twardej i to, że gołoledź najczęściej powstaje właśnie na drogach o takiej nawierzchni, zawsze warunki sprzyjające powstawaniu gołoledzi należy starannie ocenić. Szczególnie w czasie mżawki lub deszczu, kiedy temperatura powietrza wynosi od 0 do -6°C należy przypuszczać, że na drogach pojawi się oblodzenie - gołoledź. Stwierdzono, że gołoledź zwalnia przeciętnie tempo jazdy o około 70%. Jeszcze bardziej warunki przejezdności się pogarszają, gdy gołoledź oraz mgła występują łącznie. Spadek szybkości jazdy ocenia się wówczas na około 85%. Bardzo często gołoledź może całkowicie zahamować jazdę, szczególnie gdy wystąpi na drogach terenu pagórkowatego. Podjazdy pod oblodzone wzniesienia stają się w tych warunkach niesłychanie trudne. Bardzo często gołoledź może całkowicie zdeorganizować, zahamować manewr, szczególnie gdy wystąpi łącznie z zamiecią.

Z analizy możliwości technicznych nowych generacji sprzętu bojowego, doświadczeń historycznych, szczególnie konfliktów zbrojnych prowadzonych po II wojnie światowej wynika, że nocne⁸⁹ działania bojowe będą zjawiskiem powszechnym współczesnego pola walki.

Zmiana warunków widoczności z dziennych na nocne nie oznacza, że nastąpi również jakaś zasadnicza zmiana w prowadzeniu działań bojowych. Podobnie jak w dzień, tak i w nocy, istotnym elementem obrony będzie manewr. Przyjęto, że związek

⁸⁹ A. Bujak, *Środowisko a działania bojowe na terytorium Polski*, Adam Marszałek, Toruń 2000, s. 54.

taktyczny prowadzący obronę w nocy będzie w zależności od sytuacji taktycznej i celu walki dokonywał manewru sił i środków oraz ognia zgodnie z potrzebami. Oznacza to, że w nocy będą mogły być realizowane wszystkie rodzaje manewru.

Ruch w głębi ugrupowania obronnego związku taktycznego w nocy, będzie skutecznie maskowany, ale tylko przed wykryciem w paśmie światła widzialnego. Noc nie zapewnia natomiast żadnej osłony przed rozpoznaniem optoelektronicznym i radioelektronicznym. Niezbędnym jest, więc wykonanie szeregu przedsięwzięć w zakresie zarówno czynnego, jak i biernego maskowania.

Realizuje się je poprzez umiejętne wykorzystanie terenu i właściwy wybór dostępnych dróg (kierunków) manewru, maskowanie świateł, pracy urządzeń aktywnej noktowizji oraz utrzymywanie bezwzględnej „ciszy” radiowej. W miarę możliwości należy dążyć do zatarcia kontrastu między kształtem sylwetek wozów bojowych (pojazdów) a otoczeniem. Można to uzyskać między innymi poprzez pokrycie sprzętu barwami zbliżonymi do tła, a także poprzez szerokie stosowanie etatowych i podręcznych środków maskowniczych. Odcinki dróg, które są nie osłonięte przedmiotami terenowymi i tym samym „zwiększają” możliwości technicznych środków rozpoznania przeciwnika, bezwzględnie należy zabezpieczyć za pomocą odbijaczy kątowych, siatek metalowych i innych dostępnych środków zakłócających pracę radiolokatorów. Nie zawsze są jednak możliwości wykonania tego typu działań, dlatego też wskazane jest miejsca, rejony i odcinki szczególnie narażone na rozpoznanie obchodzić po specjalnie wytyczonych drogach.

Ograniczone „widzenia” nocą sprzętu wskazuje, że należy przede wszystkim skoncentrować uwagę na problematyce współdziałania. Szczególnie dotyczy to uzgodnienia dróg i czasu manewru oraz ustalenia sygnałów wzajemnego identyfikowania się. W dalszym ciągu identyfikacja obiektów na polu walki, szczególnie w nocy stwarza określone trudności.⁹⁰ Brak kontaktu wzrokowego z najbliższymi sąsiadami może powodować pojawianie się niepewności i wątpliwości.

⁹⁰ Zob. H. N. Schwarzkop, *Nie trzeba bohatera*, Ryton, Warszawa 1993, s. 525.

Dodatkowo, gdy są ustalone (lub są nieznane) sygnały identyfikacji, a informowanie wzajemne niedostateczne, prowadzi to może do zdarzeń tragicznych w skutkach, np. wzajemne ostrzeliwanie się, wymianę ognia itp.

Przedstawione powyżej wyniki rozważań jednoznacznie wskazują, że warunki środowiska w jakich jednostki szczebla taktycznego mają prowadzić walkę obronną, muszą determinować przygotowania do tej walki we wszystkich jego fazach.

3.2. NAJWAŻNIEJSZE PRZEDSIĘWZIĘCIA PRZYGOTOWANIA OBRONY

Niezbędnym i podstawowym warunkiem efektywnego funkcjonowania elementów systemu obrony, jest dokładne przygotowanie tego systemu, mające swoje odzwierciedlenie w obowiązującej procedurze dowodzenia.

Analizując treść procedury dowodzenia wojskami, należy stwierdzić, że jest ona bardzo złożona i wielostronna, a wynika to z jednej strony ze złożoności struktury zgrupowań wyznaczonych do realizacji zadań taktycznych czy też operacyjnych jak i charakteru tych zadań. Dowodzenie wojskami to zbiór wielu przedsięwzięć wykonywanych przez dowódców i ich sztaby. Analiza obowiązujących dokumentów dowodzenia w naszych siłach zbrojnych jak i w armiach sojuszniczych pozwala umownie przyjąć, że przedsięwzięcia te są zwykle dzielone na dwie grupy, tj.: przedsięwzięcia w ramach przygotowania działań bojowych wojsk oraz przedsięwzięcia w zakresie kierowania wojskami w toku działań bojowych.

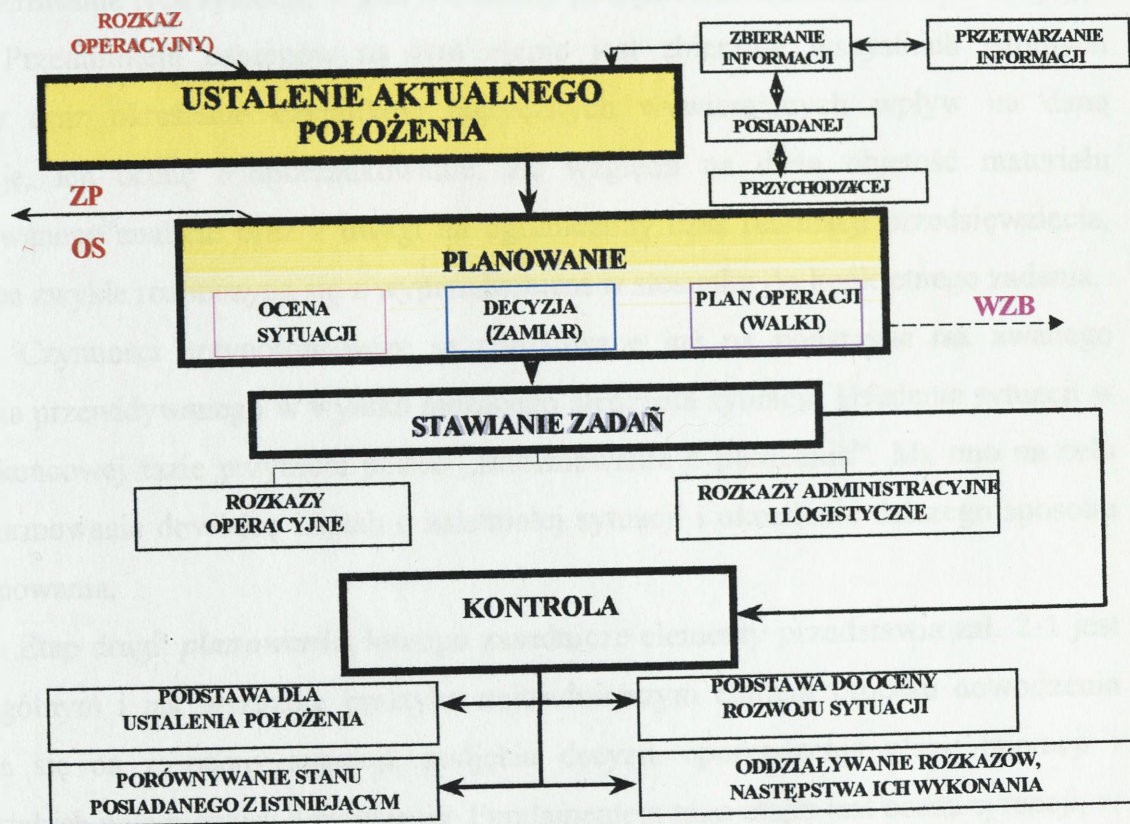
Na podkreślenie zasługuje fakt, że taki podział przedsięwzięć w procedurze dowodzenia jest wielce umowny i został przyjęty w celu klarowniejszego wyjaśnienia i uwypuklenia ich w dalszej części pracy. W praktyce bowiem przedsięwzięcia obu tych grup są bardzo zbieżne i najczęściej realizowane jednocześnie, ponieważ wojska realizujące jedno zadanie przygotowują się będą do innego zadania.

3.2.1. Taktyczne aspekty planowania obrony

Procedura przygotowania walki na wszystkich szczeblach, także na taktycznym inicjowana jest otrzymanym zadaniem ze szczebla nadrzędnego i trwa do osiągnięcia gotowości do jego wykonania i jest kontynuowana w trakcie jej prowadzenia.

Model proceduralny obowiązujący w SZ RP analogicznie jak w obowiązującym w NATO zawiera cztery etapy (rys. 3-3):

- ustalenie położenia;
- planowanie;
- stawianie zadań;
- kontrolę.

Rys. 3.3. Przebieg procesu dowodzenia w SZ RP⁹¹

Praktyka wskazuje, iż optymalnym rozwiązaniem jest, kiedy każdy sztab stosuje standardowe schematy rozwiązywania problemów taktycznych i ich obrazowania, komunikatywne dla szerokiego grona odbiorców w tym jednostek współdziałających. Identyfikowanie problemów do rozwiązania ma miejsce we wszystkich etapach pracy sztabu w trakcie przygotowania walki.

Czynniki organizacyjne mające decydujący wpływ na przebieg i efektywność procesu dowodzenia i w konsekwencji na kształt decyzji dowódcy zawierają się w

⁹¹ Metody i treść pracy zespołów funkcjonalnych na stanowisku dowodzenia Wojsk Lądowych, praca zbiorowa, Warszawa 1999.

sferze zarówno taktycznej jak i technicznej. Jednak ze względu na przyjęte ograniczenia poruszano się tylko w tej pierwszej.

Etap pierwszy: *określenie położenia (ustalenie położenia)* (por. zał. 2-1) jest procesem ciągłym, w którym diametralne znaczenie mają meldunki z pola walki, monitoring sytuacji taktycznej oraz napływ stałej informacji, co pozwala na wygenerowanie tych sytuacji, w których należy podejmować określone nowe decyzje.

Przedmiotem zabiegów na tym etapie jest zbieranie wszystkich istotnych faktów oraz określenie czynników taktycznych wywierających wpływ na daną sytuację, ich ocenę i uporządkowanie. Ze względu na dużą objętość materiału poddawanego analizie oraz z uwagi na ograniczony czas realizacji przedsięwzięcia, etap ten zwykle rozpoczyna się z wyprzedzeniem w stosunku do konkretnego zadania.

Czynności przygotowawcze są realizowane już na podstawie tak zwanego zadania przewidywanego w wyniku bieżącego śledzenia sytuacji. Ustalenie sytuacji w swej końcowej fazie przybiera postać „Informowanie o położeniu”. Ma ono na celu poinformowanie dowódcę i sztab o zaistniałej sytuacji i określenie dalszego sposobu postępowania.

Etap drugi: *planowanie*, którego zasadnicze elementy przedstawia zał. 2-1 jest szczególnie i jak wskazuje praktyka najtrudniejszym etapem procesu dowodzenia składa się on z: oceny sytuacji, podjęcia decyzji, sporządzenia planu operacji i pozostałych dokumentów dowodzenia. Fundamentem tego etapu jest ocena sytuacji, w trakcie której wszystkie zdobyte informacje o przeciwniku i wojskach własnych są odpowiednio segregowane, oceniane, analizowane.

Prawda o tym, że podstawą sukcesu każdego zorganizowanego działania jest dokładne planowanie jest powszechnie znana. Doświadczenia wskazują, iż także o skuteczności i powodzeniu walki decyduje rozsądne i dokładne planowanie. Jego celem jest efektywne i adekwatne do istniejącej sytuacji użycie własnych sił i środków. Powszechnie przyjmuje się, iż punktem wyjściowym tego procesu jest zadanie otrzymane od przełożonego, choć jak wskazuje praktyka czasami dowódca danego szczebla, znając zamiar przełożonego, może sam określić swoje zadanie.

W procesie wypracowania decyzji, największe znaczenie odgrywa ocena sytuacji, w ramach, której dokładnemu rozważeniu i ocenie podlega otrzymane

zadanie, położenie i inne czynniki niezbędne do jej podjęcia. Celem oceny sytuacji jest stworzenie maksymalnie przejrzystego pod każdym względem obrazu położenia stanowiącego bazę do podjęcia decyzji.

Proces oceny sytuacji obejmuje:

- analizę zadania;
- ocenę czynników wpływających na wykonanie zadania (przeciwnik, otoczenie, wojska własne i inne istotne czynniki);
- przygotowanie wariantów działania przeciwnika i sił własnych;
- rozważenie i porównanie wariantów działania.

Prowadzenie oceny sytuacji obejmuje działania, w których partycypują wszyscy oficerowie sztabu. O ile jednak analiza zadania jest domeną dowódcy, to ocena czynników wpływających na wykonanie zadania oraz rozważenie i porównanie wariantów działania jest domeną G (S1), G (S2), G (S4). Z kolei wykreowanie wariantów działania wojsk własnych to obszar odpowiedzialności komórki G(S3), która korzystając z informacji i propozycji pozostałych komórek oraz specjalistów rodzajów wojsk, określa je i przedstawia dowódcy. Rolą dowódcy jest natomiast podjęcie decyzji (wybór jednego z wariantów) i określenie koncepcji prowadzenia walki.

Ocena sytuacji rozpoczyna się **analizą zadania**, która w swojej istocie sprowadza się do poszukiwania odpowiedzi na następujące pytania²⁹: *Jaka jest rola mojej jednostki w planie operacji przełożonego; jaki jest zamiar przełożonego i w jaki sposób działanie mojej jednostki musi wesprzeć ten zamiar?*

Dowódca prowadzący analizę zadania musi zrozumieć zamiar przełożonego, cel operacji, problemy jakie staną na drodze działania przełożonego i jego główny wysiłek. Musi być, zatem dla niego zupełnie jasny obszar celu (efektu), tak żeby mógł w pełni zaplanować swoje działanie, czyli ustalić własny cel (efekty), który musi być osiągnięty przez własną jednostkę w ramach koncepcji nadrzędnej.

W konsekwencji zrozumienia powyższego jawi się przed prowadzącym analizę kolejne pytanie problemowe, które może przybrać postać: *Czego wymaga przełożony,*

²⁹ Zob. ATP-35(B), s. 13.

co muszę zrobić, żeby wykonać moje zadanie? Rezultatem znalezienia odpowiedzi na takie pytanie a więc rozwiązanie kolejnego problemu jest dokładne zrozumienie zadania głównego zawartego w dyrektywie lub rozkazie przełożonego i zadania cząstkowe, które trzeba samemu wygenerować i określić ich stopień wpływu na realizację zadania głównego. Podział zadania głównego na zadania cząstkowe i określenie ich wagi wpływu na realizację zadania głównego, pozwoli wyodrębnić te których realizacja w określonym czasie jest niezbędna dla realizacji zadania głównego.

Wspominano już wcześniej, że każde poszukiwanie wariantu rozwiązania problemu, a takim jest bez wątpienia wykonanie zadania bojowego napotyka szereg ograniczeń i to w różnych wymiarach. Jawi się zatem konieczność znalezienia odpowiedzi na kolejną grupę pytań problemowych w postaci: *Czy istnieją ograniczenia swobody działania i jakie? Co ogranicza moją swobodę działania? Czego nie mogę robić?*

Rozpatrywane tu są ograniczenia typu czas, przestrzeń siły i zapasy, włączając w to zabezpieczenie logistyczne, wpływające na sposób realizacji zadania przez dowódcę. Doświadczenia wskazują, że każde z wysublimowanych ograniczeń musi być opisane i przeanalizowane osobno, natomiast wnioski muszą być uwzględniane kompleksowo. Tylko takie całościowe wykorzystanie wniosków pozwoli dowódcy zbudować wizję realizacji zadania, która będzie fundamentem poszukiwania optymalnego wykorzystania potencjału bojowego. We współczesnych konfliktach i są przesłanki by przypuszczać, iż także w przyszłych, mogą mieć miejsce np. ograniczenia polityczne uniemożliwiające dowódcy podjęcie określonych działań.

Zasadnym wydaje się w tym miejscu nadmienić, że oprócz bieżącego rozwiązywania problemów taktycznych wynikających z analizy otrzymanego zadania i innych wynikających z dalszych etapów oceny sytuacji dowódca i jego sztab muszą na bieżąco odpowiadać na pytania: *Czy nastąpiły znaczące zmiany sytuacji? Czy muszę podjąć inną decyzję?*

Odpowiedzią na powyższe pytania powinny być następujące wnioski:

- sytuacja zmieniła się, ale mój plan jest ciągle aktualny;
- sytuacja zmieniła się: moje pierwotne zadanie jest ciągle wykonalne, ale istnieje potrzeba wniesienia poprawek do planu;

- sytuacja zmieniła się i moje pierwotne zadanie jest niewykonalne.

W pierwszym i drugim przypadku dowódca i sztab ciągle prowadzą ocenę sytuacji, uaktualniają informacje i opracowują warianty realizacji zadania. W trzecim przypadku zachodzi potrzeba konsultacji z przełożonym, a jeżeli z jakichkolwiek przyczyn nie może tego uczynić wykazując własną inicjatywę, określa zadania w myśl wsparcia głównego wysiłku przełożonego zgodnie z jego pierwotnym zamiarem.

Jak już było nadmieniane wcześniej przeprowadzona analiza zadania pozwala na sprecyzowanie przez dowódcę zadania własnego, które z kolei stanowi podstawę do dalszej pracy sztabu. Na tym etapie planowania dowódca wydaje wytyczne do dalszej pracy sztabu, których istota sprowadza się do określenia problemów do rozwiązania w kolejnych etapach a mianowicie: **sposobów działania jakie należy rozpatrzyć, ważnych obszarów terenu, które mają wpływ na wykonanie zadania, różnego typu ograniczeń, których należy przestrzegać, przydziału środków (np. wzmocnienia i wsparcia), głównych zadań rozpoznania, zasadniczych terminów związanych z przygotowaniem walki.**

Przeprowadzona analiza zadania i wygenerowanie problemów do rozwiązania i zawartych w wytycznych dla sztabu kończy się bardzo ważny etap planowania walki na szczeblu taktycznym, po którym w sposób płynny przechodzi się do kolejnego. W tym etapie przedsięwzięcia oficerów sztabu skupiają się głównie wokół rozważenia wszystkich czynników, które mogą wpłynąć na realizację planu wynikającego z otrzymanego zadania do walki. Ostatecznym wynikiem tych rozważań muszą być znowu wygenerowane problemy zawierające się w tych czynnikach, które muszą zostać uwzględnione w czasie planowania i w czasie walki. Doświadczenia praktyczne wskazują, iż najważniejsze z tych czynników to:

- przeciwnik, z którym ma być prowadzona walka;
- środowisko walki (teren, warunki atmosferyczne, ludność, religia, kultura);
- siły własne;
- inne istotne czynniki (czas, możliwości wykorzystania środków miejscowych, ograniczenia prawne itp.).

W ocenę powyższych czynników zaangażowani są praktycznie wszyscy oficerowie sztabu zgodnie z posiadanymi kompetencjami. Niezwykle istotne są jednak relacje pomiędzy dowódcą a pionem operacyjnym i rozpoznawczym. Ocena jest prowadzona równolegle, to znaczy ocenę przeciwnika, jego możliwości i prawdopodobne działanie realizuje G (S2), a wszechstronną ocenę sił własnych przy współudziale G (S1) i G(S4) prowadzi G (S3).

Przestrzegana jest jednak zasada rozpatrzenia przeciwnika i wojsk własnych w stosunku do otoczenia, a w szczególności do terenu i warunków atmosferycznych. Wymienione elementy otoczenia mają decydujący wpływ na opracowywanie wariantów działania przeciwnika i wariantów działania sił własnych, dlatego tak wielką uwagę przywiązuje się do skrupulatnego ich rozpatrzenia. Należy bezwzględnie pamiętać, o czym już wspomiano, iż wyciągnięte wnioski powinny przybrać postać problemów i muszą zostać zhierarchizowane, pod kątem ich znaczenia w stosunku do opracowywanych wariantów działania.

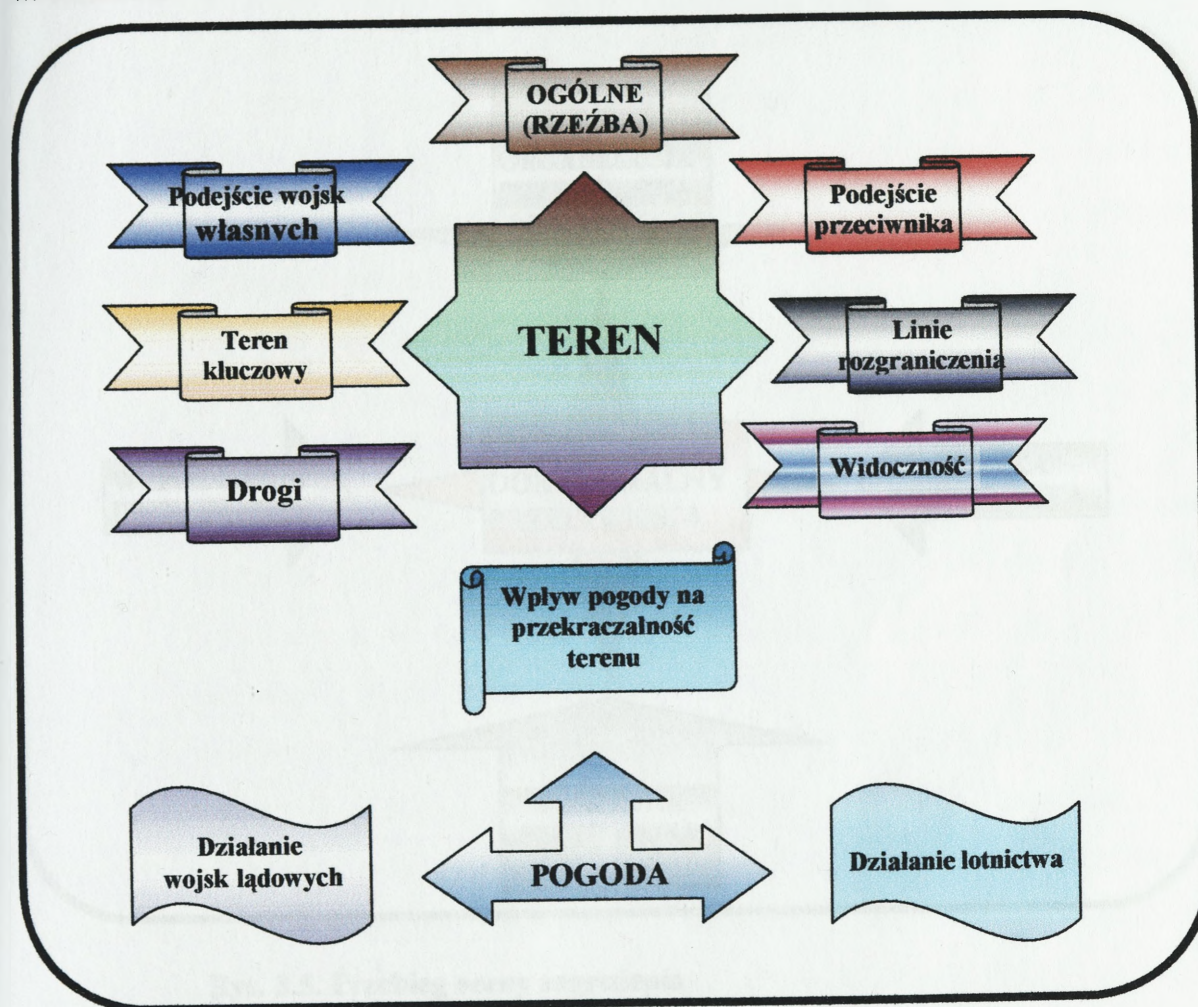
Wnioski zgromadzone na podstawie analizy ćwiczeń jak i realnych konfliktów zbrojnych wskazują, iż ocenę przeciwnika należy prowadzić w trzech blokach problemowych.

- ocena terenu i warunków atmosferycznych.
- oceny zagrożenia (skład, wyposażenie, sposób działania itp.).
- gromadzenia wniosków (graficzne odwzorowania zagrożenia).

Celem analizy pierwszego bloku problemowego, który przedstawiono rys. 3-4 jest ocena pola walki (terenu i warunków atmosferycznych). Dla osiągnięcia tu zamierzonego celu pełna ocena terenu powinna umożliwić wygenerowanie najistotniejszych problemów dotyczących:

- terenu nieprzekraczalnego;
- terenu trudno przekraczalnego;
- korytarzy ruchu;
- dróg podejścia przeciwnika i wojsk własnych;
- terenu o kluczowym znaczeniu;
- możliwości prowadzenia obserwacji i ognia.

Dokonując oceny warunków atmosferycznych generowanie problemów sprowadza się do określenia wpływu tych warunków na teren, ludzi i sprzęt zarówno w stosunku do wojsk przeciwnika, jak też wojsk własnych, określenie wpływu opadów atmosferycznych na działanie wojsk w zakresie pokonania terenu, ograniczoną widoczność.

Rys.3.4. Przebieg oceny terenu i warunków atmosferycznych

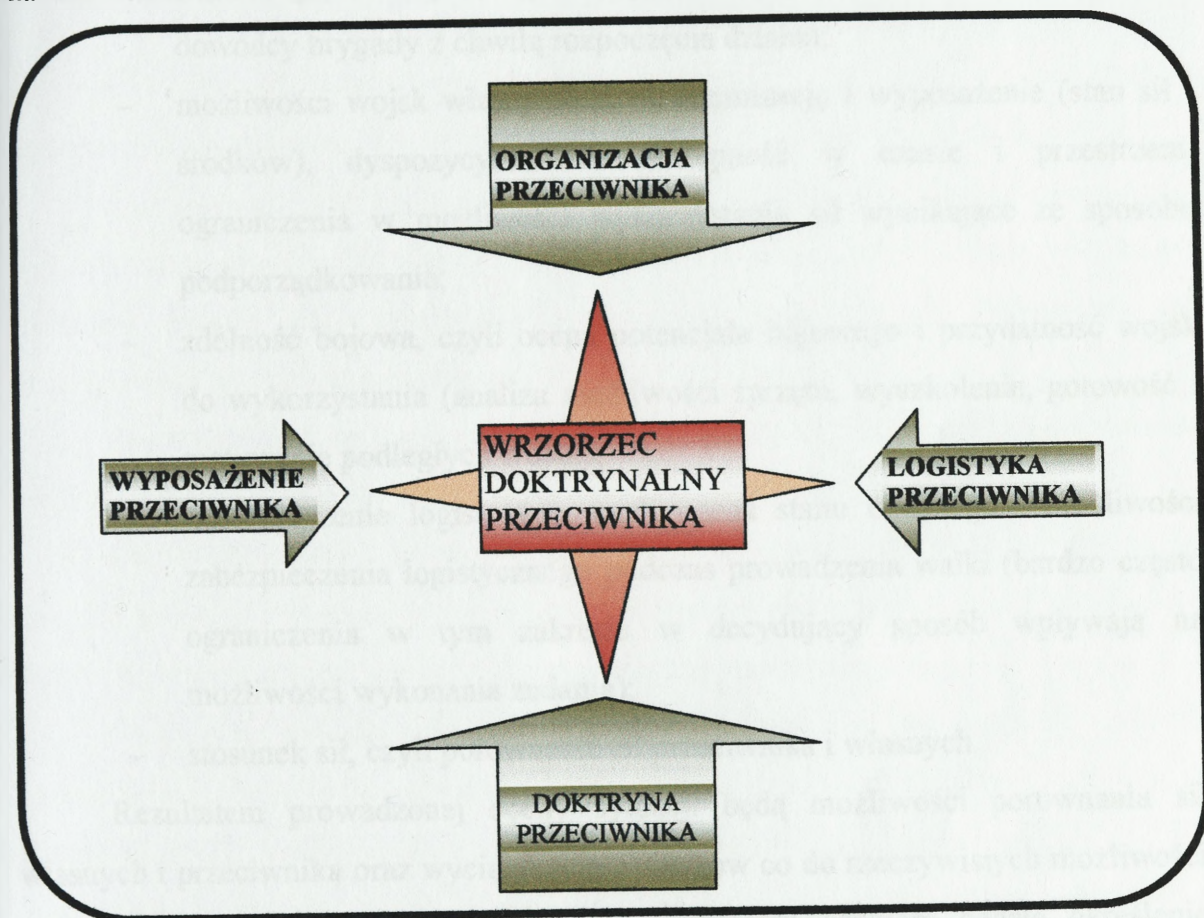
na podst. ATP-35(B)

Wynikiem analizy w drugim bloku jest ocena zagrożenia i należy tu określić następujące problemy (rys.3-4):

- składu i ugrupowania bojowego przeciwnika prowadzącego działania oraz jego możliwości bojowych;
- możliwości wzmocnienia przeciwnika przez siły rozmieszczone w głębi, jako relację na działanie naszych wojsk;

- sił i środków rodzajów wojsk (artylerii, saperów itp.) przeciwnika;
- sił przeciwnika, które będą zabezpieczały wejście sił głównych do walki.

Trzeci ostatni blok tego etapu przedstawiony na rys. zawiera podsumowanie, czyli gromadzenie wniosków z ocen przeciwnika, które to znajdują odzwierciedlenie na oleatach:

Rys. 3.5. Przebieg oceny zagrożenia
na podst. ATP-35(B).

- sytuacyjnej - połączenie działania przeciwnika z wpływem, jaki na to działanie może mieć teren i warunki atmosferyczne;
- zdarzeń - prawdopodobny przebieg rozwoju sytuacji na polu walki;
- wsparcia decyzji - działanie przeciwnika w stosunku do czasu i przestrzeni.

Kolejny czynnik wpływający bezpośrednio na możliwe warianty wykonania postawionego zadania to bez wątpienia wojska własne. Prowadzona ocena musi oscylować w obszarze następującej problematyki:

- sytuacja powietrzna, głównie pod kątem - czy posiadamy przewagę w powietrzu i możliwości wsparcia walki brygady przez siły powietrzne;
- sytuacja sąsiadów, ich zadania i sposób działania, dotyczy to szczególnie współdziałania z sąsiadami działającymi na skrzydłach;
- skład wojsk własnych, czyli wszystkie siły i środki będące w dyspozycji dowódcy brygady z chwilą rozpoczęcia działań;
- możliwości wojsk własnych, czyli organizację i wyposażenie (stan sił i środków), dyspozycyjność i dostępność w czasie i przestrzeni, ograniczenia w możliwości wykorzystania sił wynikające ze sposobu podporządkowania;
- zdolność bojowa, czyli ocena potencjału bojowego i przydatność wojsk do wykorzystania (analiza możliwości sprzętu, wyszkolenie, gotowość i motywacje podległych wojsk);
- zabezpieczenie logistyczne, czyli ocena stanu obecnego i możliwości zabezpieczenia logistycznego podczas prowadzenia walki (bardzo często ograniczenia w tym zakresie w decydujący sposób wpływają na możliwości wykonania zadania);
- stosunek sił, czyli porównanie sił przeciwnika i własnych.

Rezultatem prowadzonej oceny sytuacji będą możliwości porównania sił własnych i przeciwnika oraz wyciągnięcie wniosków co do rzeczywistych możliwości wykonania zadania. Kolejnym możliwym i istotnym krokiem będzie określenie ugrupowania bojowego stosownie do wymaganego w danym rodzaju działań stosunku potencjałów oraz środowiska działań. Wnioski wyciągnięte na podstawie analizy sytuacji problemowej pozwolą również na określenie kolejności i sposobu wykonania zadania.

Biorąc powyższe pod uwagę w uogólnieniu możemy stwierdzić, że w efekcie na tym etapie możliwe jest stworzenie wariantów działania wojsk własnych umożliwiających realizację postawionego zadania. Przyjmuje się, iż każdy przygotowany wariant działania powinien określać: podział sił, kolejność i sposób wykonania zadania, miejsce skupienia głównego wysiłku, sposoby wykorzystania odwodów.

3.2.1.1. Rozwiązywanie problemów taktycznych w trakcie generowania wariantów obrony

Zdaniem wielu teoretyków i praktyków wojskowych między dowodzeniem a taktyką zachodzą ściśle współzależności jednak nie są one tożsame. Wnioski z analizy literatury przedmiotu pozwalają przyjąć, że w najbardziej lapidarnym ujęciu, funkcją dowodzenia jest określenie celu działania w formie odpowiedzi na następujące pytania: kto ma wykonać? co ma wykonać, gdzie ma wykonać, kiedy ma wykonać?

Szukając odpowiedzi na te pytania, można dojść do wniosku, że dowodzenie nakreśla ramy odpowiedzialności, zadania oraz czas ich realizacji. Podstawowym zaś zadaniem taktyki jest rozwiązywanie problemów taktycznych. Polega ono na poszukiwaniu generalnej odpowiedzi na pytanie- jak to wykonać?⁹²

Podążając tą drogą rozumowania możemy stwierdzić, że procedura planowania nakreśla bardzo ściśle ramy natomiast ich wnętrze pozostaje domeną taktyki.

Owa wspomniana aktywność taktyczna ma szansę urzeczywistnienia już w analizie zadania w postaci wyciągniętych wniosków dotyczących istoty zadania, co jest w nim najważniejsze, co sprzyja, a co zagraża jego wykonaniu.

Najszerze jednak pole do zaistnienia taktyki jest w trakcie tworzenia rozważania i porównania wariantów. Jądrem tych czynności planistycznych jest w istocie identyfikowanie problemów taktycznych oraz sposób ich rozwiązywania.

Dokonując uogólnienia, można stwierdzić, iż niezasadnym jest rozdzielanie procedur dowodzenia czy ściślej planowania od problematyki taktycznej. Doświadczenia z praktyki szkoleniowej i dydaktycznej wskazują, że występuje tu wiele elementów spójnych i współzależnych, które muszą być postrzegane w ujęciu całościowym. Przestrzeganie procedur dowodzenia stwarza odpowiednie warunki do realizacji zadań, natomiast rozwiązania problemów taktycznych stanowi receptę na wykonanie tego zadania.⁹³

⁹² Por. Huzarski M, *Zagadnienia Taktyki Wojsk Lądowych*, Toruń 1999, s. 65.

⁹³ Tamże, s. 69.

Wnioski i doświadczenie wyniesione z ćwiczeń narodowych i międzynarodowych wskazują, że na skuteczność, sprawność i efektywność dowodzenia wojskami SZ RP na szczeblu taktycznym wpływa wiele determinantów.

Bez wątpienia na czoło wysuwa się tu przyjęcie określonych procedur planowania walki, które określają i modelują organy dowodzenia jak i nakreślają kierunki ich działania oraz odpowiedzialność. Ponadto określone procedury wpływają również na transformację dowództw na stanowiska dowodzenia, a w tym podział stanowisk na komórki organizacyjno-funkcjonalne oraz powiązania informacyjne pomiędzy nimi.

Jak dowodzi praktyka gwarantem sukcesu każdego działania na współczesnym polu walki jest podjęcie trafnej decyzji, która jest wyborem optymalnego wariantu działania wypracowanego przez sztab. Spróbujmy zatem odpowiedzieć według jakich reguł powinny być tworzone warianty działania?

Przed przystąpieniem do budowy wariantów trzeba znać warunki, w jakich warianty te będą realizowane. Konieczna jest znajomość prognoz dotyczących interesujących nas aspektów w rozpatrywanym czasie. Prognozowanie jest niezbędnym elementem każdego procesu decyzyjnego i przynajmniej niektóre jego wyniki powinny być znane przed formułowaniem wariantów. Identyfikacja skutków i ich ocena wymagają już pełnej znajomości prognoz.

Warianty, które zostaną wstępnie sformułowane, powinny odpowiadać pewnym wymogom. Wymogi te określają, jakimi cechami powinien się charakteryzować wariant. Dobry wariant powinien:

- nie naruszać ograniczeń, czyli być tzw. wariantem dopuszczalnym;
- zapewnić osiągnięcie celów postawionych przez decydenta, a przynajmniej być dość blisko tych celów;
- charakteryzować się niewrażliwością (odpornością) na zakłócenia;
- być niezawodnym w wymaganym stopniu, że system jest sprawny w dowolnie wybranym czasie;
- być uniwersalnym, tzn. w razie konieczności wynikającej np. ze zmiany warunków działania systemu dane rozwiązanie może być wykorzystane do innych celów;

- cechować się wykonalnością;
- uwzględniać wpływ przyjętego rozwiązania na inne systemy, czyli uwzględniać współzależności między analizowanym systemem a innymi systemami;
- zawierać niezbędne rezerwy, czyli cechować się możliwym do zaakceptowania stopniem ryzyka.

Podczas opracowywania i selekcji wariantów, należy przestrzegać pewnych ogólnych zasad, do których zalicza się:

- wariantowanie rozwiązań;
- oddzielanie fazy poszukiwań od fazy oceniającej w celu stymulowania twórczych poszukiwań;
- unikanie pośpiechu;
- maksymalnie dopuszczalne odkładanie rozstrzygającego momentu.

Wariantowanie rozwiązań opiera się na podstawowej zasadzie, że proponowane warianty rozwiązań nie są podporządkowane z góry przyjętej jakiejś subiektywnej koncepcji rozwiązania preferującej określone partykularne cele. Nieprzestrzeganie tej zasady prowadzi do tworzenia fikcyjnych wariantów rozwiązań. W takim przypadku mamy do czynienia z wyborem pozornym, gdyż jest on zdeterminowany przez niezobiektywizowane preferencje istotności kryteriów oceny.⁹⁴

Zasada oddzielania fazy poszukiwań od fazy oceniającej została sformułowana na podstawie licznych badań psychologicznych procesu twórczego. Odkryto, że połączenie generowania pomysłów z ich oceną jest skutecznym sposobem na minimalizację twórczości, nowatorstwa i liczbę nowych pomysłów. Natychmiastowa ocena wariantu rozwiązania i jego weryfikacja zmniejszają szansę odkrycia nowych możliwości, ponieważ system wartości, zespół przekonań o tym, co w danej sytuacji byłoby dobre, a co nie, blokuje proces twórczy.

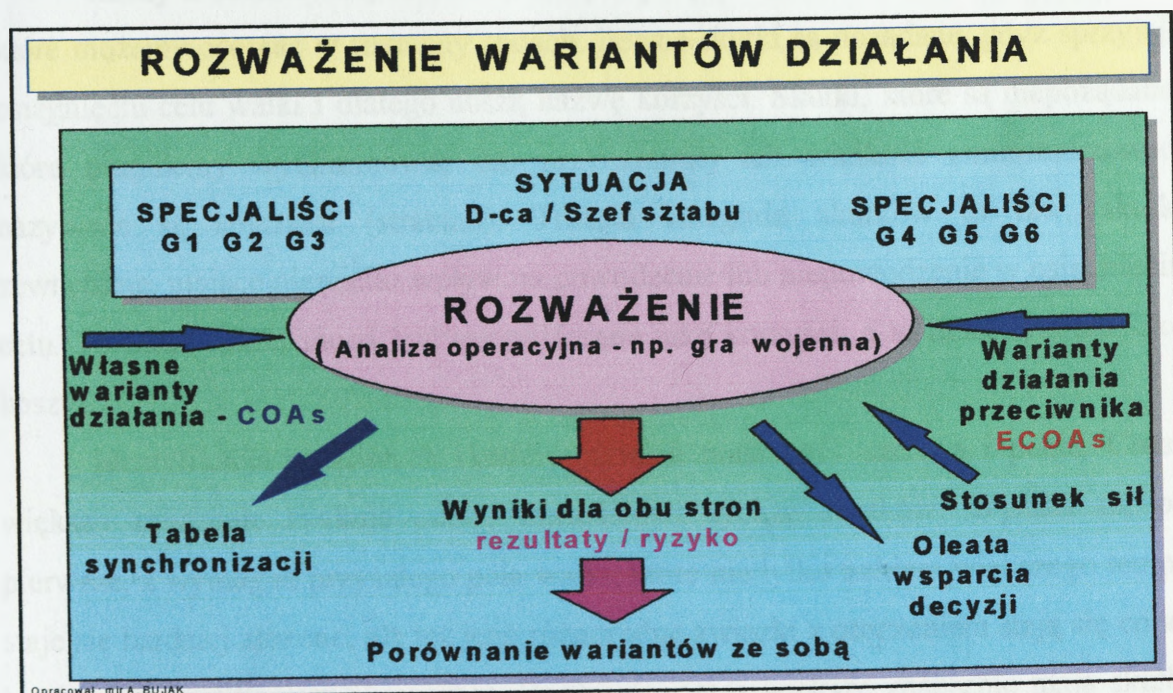
Unikanie pośpiechu. Poszukiwaniu najlepszych rozwiązań nie sprzyja pośpiech. Zbyt mały limit czasu, jaki można przeznaczyć na proces jest powodem ograniczania liczby opracowanych wariantów. W razie pośpiechu poszukiwania są

⁹⁴ A. Stabryła, *Analiza systemowa procesu zarządzania*, Ossolineum Wrocław 1984, s. 126.

często kończone w momencie znalezienia wariantu zadowalającego. Niedokładne rozpoznanie sytuacji spowodowane pośpiechem pociąga za sobą powstawanie wariantów o mniejszym prawdopodobieństwie skuteczności i może wywołać wiele nieprzewidzianych skutków ich analizy i ewentualnego wdrażania.

Podczas budowy i analizy wariantów należy pamiętać o prakseologicznej zasadzie zalecającej maksymalnie dopuszczalne odkładanie tzw. momentu rozstrzygającego, czyli momentu, w którym ostatecznie dokonuje się konkretnego wyboru. Przestrzeganie tej zasady jest istotne zwłaszcza wówczas, gdy rozwiązywanie problemu wymaga wielu rozstrzygnięć, które są realizowane stopniowo w czasie. Odkładanie decyzji, których rozstrzygnięcie nie jest konieczne ani w aktualnej fazie konstruowania rozwiązania ani we wcześniejszych fazach jego realizacji, daje szansę dokonania lepszego wyboru w przyszłości, gdy dysponuje się pełniejszymi i lepszymi informacjami.

Przy tworzeniu i poszukiwaniu rozwiązań bardzo często znajdują zastosowanie gry decyzyjne (rys. 3.6). Stosowanie gier decyzyjnych jest wskazane przy rozwiązywaniu problemów o słabej strukturach w warunkach ryzyka i niepewności.

Rys.3.6. Gra decyzyjna – rozważenie wariantów działania.

Duża liczba wariantów, z jaką mamy zwykle do czynienia w początkowym stadium selekcji, przemawia za uproszczonym sposobem oceny. Przemawiają za tym zarówno względy ekonomiczne, jak i czasowe. Szczegółowa ocena wielu wariantów mogłaby być bowiem bardzo kosztowna i czasochłonna.

We wstępnej ocenie można i należy odrzucić warianty, które:

- są niewykonalne technicznie,
- koszty ich realizacji znacznie przekraczają potencjał decydenta,
- są niepożądane ze względów politycznych lub społecznych,
- nie spełniają podstawowych wymogów, np. pożądanego poziomu bezpieczeństwa,
- są wyraźnie zdominowane przez inne warianty.

Po wstępnym przeglądzie wariantów ponownie się je analizuje i ocenia, uwzględniając coraz więcej czynników ilościowych. Do ostatniego etapu oceny i selekcji powinno przejść kilka (minimum dwa) wariantów. Każdy z nich, mający poważne szansę na wdrożenie, powinien być szczegółowo oceniony.

Każdy z analizowanych wariantów powoduje zwykle znaczną liczbę skutków, które możemy oceniać w rozmaity sposób. Pewne skutki są pożądane, gdyż sprzyjają osiągnięciu celu walki i dlatego noszą nazwę korzyści. Skutki, które są niepożądane, które pragniemy wyeliminować lub przynajmniej ich wielkość zminimalizować, nazywane są kosztami (stratami). Trzecia kategoria skutków to tzw. skutki zewnętrzne, mające niewielki wpływ na powodzenie lub niepowodzenie w osiągnięciu celu. Te same skutki mogą być raz odbierane jako korzyści, a w innej sytuacji jako koszty.

Identyfikacja możliwych skutków działań musi być szeroka i pełna. Coraz większe znaczenie zyskuje ocena wartościowa tychże skutków. Wynika to, po pierwsze, z wymagań przyszłego pola walki, które nie tylko nabiera większego tempa staje się bardziej złożone, ale też jego różnorodne związki z otoczeniem stają się coraz bardziej skomplikowane i znaczące. Po drugie, coraz większe znaczenie mają skutki uboczne, wtórne, nie przewidywalne. Skutki te często ujawniają się z dużym opóźnieniem, narastają nieliniowo i wywołują zjawiska progowe (objawiające się

nagle, po przekroczeniu pewnej granicy narastania zjawisk, które je wywołują). Po trzeciej, rozszerza się zakres odpowiedzialności decydenta za te uboczne, pojawiające się z opóźnieniem skutki decyzji.⁹⁵

Z rozpoznanymi i opisanymi skutkami wariantów, które zostały zakwalifikowane do ostatecznej oceny, zapoznaje się decydenta. Owe skutki stanowią jedną z podstaw porównania i oceny wariantu.

Najbardziej rozpowszechnioną metodą porównania wariantów jest **metoda tabel porównawczych**. Jest to bardzo obrazowy sposób prezentacji wyników. Polega na przedstawieniu w jednej tabeli poszczególnych rodzajów skutków i odpowiadających im rozmiarów w poszczególnych wariantach. W tabeli najczęściej wiersze odpowiadają pojedynczym skutkom, a kolumny poszczególnym wariantom. Na przecięciu wiersza i kolumny podane są rozmiary skutków według jednego z podanych powyżej pięciu sposobów. W tak zbudowanej tabeli jedna kolumna przedstawia, więc wszystkie skutki jednego wariantu, a jeden wiersz przedstawia wartości jednego skutku w różnych wariantach. Ułatwia to decydom uchwycenie obrazu i wyważenie poszczególnych skutków. W tabeli można stosować dodatkowe sposoby oznaczania skutków, np. przez ich podkreślanie, kolorowanie. Można w ten sposób dla każdego skutku stwarzać hierarchię wariantów, wyróżniając np. wartość najlepszą, pośrednią i najgorszą.

Zalety tabel porównawczych zależą, tak jak i w innych metodach, od rodzaju konkretnego problemu poddawanego analizie. Najczęściej można wskazać na następujące zalety takiej prezentacji wyników:

- za ich pomocą można przedstawić wiele skutków,
- osoba podejmująca decyzję może przypisać każdemu z przedstawionych skutków własną – uznaną przez nią za właściwą – wagę.
- łatwo jest dostrzec względne zalety i wady poszczególnych wariantów,
- można w ten sposób przedstawić skutki niewymierne,

95J.Kalinowski J., Kręcikij J., *Taktyczno – operacyjne aspekty doboru kryteriów oceny wariantów realizacji zadań bojowych na szczeblach taktycznych*, Warszawa 2001, s. 71.

- łatwo jest osobie oceniającej zmieniać swoje subiektywne wagi przypisywane skutkom i oceniać, jak zmiana ta wpłynie na ostateczny wybór wariantów.⁹⁶

Wiedza o zaletach i wadach poszczególnych metod prezentacji skutków ułatwia dobór odpowiedniej metody porównania wariantów. W przypadku trudności z jednoznacznym wyborem metody można zastosować ich kombinację lub wykorzystać dwie lub trzy metody jednocześnie.

Sporządzony wykaz skutków, po ewentualnym zaakceptowaniu ich przez decydentów, stanowi podstawę do przeprowadzenia ostatecznej oceny analizowanych wariantów.

Z powyższego wynika, że ocena wariantu polega na ocenie skutków, zarówno w aspekcie ilościowym, jak i jakościowym, przy zastosowaniu odpowiednio dobranych mierników. Ocenę analizowanego zbioru wariantów rozpoczyna się od:

- poznania preferencji decydenta;
- doboru odpowiednich kryteriów oceny;
- określenia zbioru ilościowych i jakościowych mierników oceny;
- ustalenia sposobu prezentacji wyników.

Miary ilościowe pozwalają określić łatwo uchwytnie następstwa rozwiązania. miary jakościowe mają natomiast często charakter subiektywny.

Kryteria oceny są wstępnie dobrane w stadium formułowania problemu. Przed przystąpieniem do ich wykorzystania ponownie poddaje się je weryfikacji w celu sprawdzenia, czy nadal są one zgodne z celem, do którego dąży się poprzez realizację ocenianego wariantu. Jeżeli tej zgodności nie ma, należy poszukać nowego kryterium (kryteriów) oceny.

Kryterium oceny może mieć postać funkcji z zadaną wartością ekstremalną (minimalną lub maksymalną). W ten sposób znajduje zastosowanie prakseologiczna zasada ekonomizacji działania, która zależnie od okoliczności przybiera jedną z dwóch postaci:

⁹⁶TAMŻE, s. 72.

- zasady minimalizacji nakładów na realizację określonego zadania (efektu),
- zasady maksymalizacji efektu uzyskanego w ramach określonych środków (nakładów).

W praktyce trudno jest znaleźć rozwiązanie optymalne. Poszukuje się potrzebnych informacji i najlepszego rozwiązania, na jakie pozwalają będące do dyspozycji dane. Posiadane środki obliczeniowe, znajomość problematyki i doświadczenie w rozwiązywaniu problemów pozwalają określić, jak znalezione rozwiązanie jest bliskie rozwiązaniu optymalnemu. Z konieczności więc często poszukuje się rozwiązania zadowalającego, czyli takiego, przy którym oczekiwanym efektem towarzyszą dostatecznie niskie oczekiwane łączne nakłady i koszty.

Przed przystąpieniem do końcowej oceny, należy ustalić ostateczną formę oceny i sposobu prezentacji wyników. Dowódcy można przedstawić wszystkie najbardziej obiecujące warianty wraz z ich indywidualną oceną i opisem, bez wskazania na najlepszy wariant, lub wybrany i wskazany wariant najlepszy zdaniem analityków (oczywiście z uwzględnieniem preferencji decydenta). Można również przedstawić uszeregowane warianty od najbardziej do najmniej obiecujących.

Poszczególne warianty mogą być przedstawione indywidualnie lub wyniki ich oceny mogą być zestawione w postaci tabeli porównawczej.

Porównanie i szeregowanie wariantów w celu ich oceniania napotyka wiele trudności.

Po pierwsze, należy dysponować w miarę pełnym i wiarygodnym wykazem stosowania poszczególnych wariantów.

Po drugie, poszczególne warianty mogą być tak różnorodne, o tak odmiennych skutkach i efektach, w tak różnym stopniu realizować podstawowy cel, że w ogóle trudno je porównywać ze sobą. Porównanie powinno być dokonane w taki sposób, by różnice i podobieństwa między nimi były wyraźnie sprecyzowane.

W celu porównania i uszeregowania wariantów często dąży się do opisanie ich za pomocą jednego lub kilku wskaźników. Wskaźniki te w zależności od roli, jaką pełnią w ocenie, noszą nazwę syntetycznych bądź cząstkowych.

Określenie syntetyczny wskazuje, że jest to wskaźnik, w którym można uwzględnić w sposób najbardziej kompleksowy (całościowy) wszystkie czynniki charakteryzujące efektywność badanego wariantu. Wskaźnik cząstkowy natomiast charakteryzuje poszczególne fragmenty badanego wariantu. Rodzaj wskaźnika syntetycznego zależy od szeroko rozumianego charakteru przedsięwzięcia.

Często w praktyce podejmowania decyzji stosuje się intuicyjne oceny. Niektórzy oficerowie szybciej, sprawniej i efektywniej znajdują właściwe rozwiązanie, wykorzystując intuicję. Są to zazwyczaj osoby o dużej wiedzy i bogatym doświadczeniu. Omijając lub upraszczając etapy zbierania danych, formułowania problemu i budowania licznych wariantów, wskazują właściwe rozwiązanie, którego inni poszukiwaliby wielkim nakładem sił i środków.

Tacy eksperci mogą być wykorzystani tylko w pewnych etapach, zwłaszcza przy poszukiwaniu nowych koncepcji, szacowaniu danych, prognozowaniu przyszłych wydarzeń, określaniu, jaka powinna być przyszłość, aby można było zrealizować zamierzenia.

Intuicyjny charakter takich ocen nie oznacza, że są one czysto subiektywne, oficerowie dokonujące oceny opierają bowiem swój sąd na znajomości teorii i swoim doświadczeniu. Subiektywność ocen można ponadto zmniejszyć, wprowadzając pewne elementy obiektywizujące procedurę ich pracy, a przede wszystkim starając się podać założenia, na jakich subiektywne sądy zostały oparte.

Właściwa faza decyzyjna nie polega wyłącznie na podejmowaniu decyzji, tzn. dokonywaniu określonego nielosowego wyboru możliwego wariantu działania. Podjęta decyzja musi zostać przekazana do wiadomości innych osób; musi być przekazana nie tylko treść decyzji, ale także sposób jej realizacji i kontroli. Sformułowanie treści decyzji, określenie sposobu jej realizacji, szczegółowość elementów decyzyjnych zależy od rodzaju podejmowanych decyzji.

Niekiedy dowódca podejmuje decyzję przy użyciu stosowanych metod podejmowania decyzji innym razem wykorzystując swoją wiedzę i doświadczenie

wybiera jeden z przedstawionych wariantów działania i ogłasza go jako akt swojej decyzji. Tak, więc decyzja jest aktem wyboru jednego ze sposobów działania.³⁰

Akt decyzji dowódcy zawiera w sobie dwa elementy. Po pierwsze jest wyborem wariantu działania, po drugie wyrażeniem ogólnej koncepcji prowadzenia walki obronnej – czyli inaczej zamiarem działania. W swoim zamiarze dowódca przedstawia sposób osiągnięcia celu co jest z kolei podstawą do opracowania planu działania przez sztab z uwzględnieniem ewentualnych dodatkowych wytycznych. Plan walki (obrony), jest graficznym odzwierciedleniem zamiaru dowódcy uzupełnionych aneksami i planem synchronizacji działań.

Po opracowaniu planu i rozkazu operacyjnego dowódca przystępuje do postawienia zadań podwładnym i koordynacji działań między podwładnymi.

Ostatnią, ale także bardzo istotną fazą cyklu przygotowania walki jest kontrola, której rezultaty stanowią podstawę do uaktualniania danych o sytuacji i realizacji kolejnych faz tego cyklu.

Doświadczenia wskazują, iż bardzo istotnym przedsięwzięciem organizowanym na szczeblach taktycznych w trakcie przygotowania działań jest *rekonesans*, który należy traktować jako integralną część pracy dowódcy i sztabu nad wypracowaniem decyzji. W zależności od przyjętej przez dowódcę taktycznego pracy rekonesans może być prowadzony w różnych fazach i etapach cyklu decyzyjnego. Najczęściej jednak rekonesans może być realizowany w trzech etapach:

- w formie studium terenowego po analizie zadania;
- w celu rozważenia wariantów działania w rzeczywistych warunkach terenowych;
- w celu konfrontacji podjętej decyzji z rzeczywistymi warunkami środowiska i postawienie zadań bojowych.

Wnioski z prowadzonych ćwiczeń oraz opinie ekspertów jednoznacznie wskazują, że rekonesans jest najbardziej efektywny na początku procesu planistycznego. Środowisko walki odwzorowane na mapach, stołach plastycznych itp. nie pozwala na pełną konfrontację wniosków z warunkami realnymi. Problemy

³⁰ Zob. Kręciak J. *Przygotowanie działań*..... wyd. cyt., s. 52.

taktyczne określane i rozwiązywane w trakcie oceny sytuacji w terenie nie odbiegają w swej istocie, od tych na stanowisku dowodzenia, natomiast wnioski mogą być trafniejsze i pełniejsze.

Kolejnym miejscem rekonesansu w procesie wypracowania decyzji jest rozważenie wariantów działania. W sytuacji posiadania wystarczającej ilości czasu, zasadnym wydaje się przegranie poszczególnych wariantów w terenie. Jest to szczególnie istotne tam, gdzie warunki środowiska będą odgrywać szczególnie istotną rolę. Efektem rozważania prowadzonego w terenie może być bardziej precyzyjna ocena poszczególnych wariantów, oraz ich modyfikacja adekwatna do rzeczywistych warunków.

Dostrzegając zalety prowadzenia rekonesansu na tym etapie trzeba też dostrzec mankamenty. Po pierwsze przedsięwzięcie to pochłonie stosunkowo dużą ilość czasu, wymagać też będzie zaangażowania wielu sił i środków. Pas odpowiedzialności związku taktycznego czy też rejon oddziały jest zbyt obszerny aby jakiegokolwiek oceny prowadzić tylko z dwóch punktów. Zatem należy przyjąć, że rozważenie wariantów na wyższych szczeblach taktycznych prowadzone będzie w rejonie kluczowym, lub na głównym kierunku działania.

Rekonesans może być też prowadzony po podjęciu decyzji w fazie stawiania zadań, lub po ich postawieniu i wtedy w terenie następuje tylko przyzwanie zadań. Celem rekonesansu w tym etapie jest skonfrontowanie decyzji wypracowanej na podstawie mapy z warunkami terenowymi lub obiektami działania oraz położeniem wojsk przeciwnika i własnych. Jeżeli jest to możliwe to podczas rekonesansu ustala się niezbędne szczegóły współdziałania z innymi siłami.

Godnym podkreślenia jest fakt, iż zadanie stawiane lub precyzowane przez dowódcę w czasie rekonesansu jest tylko częścią rozkazu operacyjnego oraz nie powinno sugerować (nakazywać) podwładnemu, jak ma rozegrać walkę lub jakie przyjąć ugrupowanie bojowe.

W celu osiągnięcia najlepszych rezultatów i maksymalnego wykorzystania czasu dowódca powinien określić na podstawie mapy punkty terenowe i drogi, które chce rozpoznać. Liczba, obszar oraz zakres analizowanych elementów warunków środowiska, mogą być różne w zależności od poziomu jak i rodzaju prowadzonej

walki. Wynikają one ze znaczenia poszczególnych elementów środowiska dla stworzenia jak najlepszych warunków dla osiągnięcia celu walki.

Prowadzona ocena obszaru działań, można umownie podzielić na trzy strefy: działania, oddziaływania i zainteresowania⁹⁷

Ocena obszaru na poziomie taktycznym ogranicza się najczęściej do zidentyfikowania celów w terenie, rozpoznanie i określenie dróg podejścia, które ułatwiają działania ofensywne oraz terenu sprzyjającego działaniom obronnym.

3.2. ORGANIZOWANIE ZABEZPIECZENIA BOJOWEGO OBRONY I KOORDYNACJA DZIAŁAŃ

Wnioski z wojen i konfliktów na przestrzeni dziejów wskazują, że wojska realizujące plany walki opracowane na podstawie decyzji w pełni odpowiadającej sytuacji, często nie uzyskiwały powodzenia, lecz nawet ponosiły klęski. Wynikało to głównie z faktu, że we właściwym czasie nie przewidziano lub niedbale zrealizowano przedsięwzięcia z zakresu bojowego zabezpieczenia walki. Niezwykle, zatem ważną funkcją dowódcy szczebla taktycznego i jego sztabu w przygotowaniu walki jest organizacja wszechstronnego zabezpieczenia bojowego działań.

Analiza literatury przedmiotu pozwala zjawisko to zdefiniować jako: *Zbiór przedsięwzięć podejmowanych w celu zmniejszenia skuteczności destrukcyjnego oddziaływania przeciwnika oraz stworzenie wojskom własnym optymalnych warunków do pomyślnego wykonywania zadań.*⁹⁸

Wpływ tych przedsięwzięć na pomyślne osiągnięcie celów stawianych przed obroną na szczeblach taktycznych w warunkach wprowadzania coraz bardziej wyrafinowanych systemów walki ciągle wzrasta.

Doświadczenia praktyczne wskazują, że im wyższy szczebel organizacyjny jednostki bojowej, tym większe zapotrzebowanie na wyspecjalizowane siły i środki przeznaczone do realizacji przedsięwzięć bojowego zabezpieczenia działań. Na szczeblu pododdziału rzadko występują wyspecjalizowane elementy służące temu celowi, jednak już w oddziale występują wyspecjalizowane pododdziały, które

⁹⁷ Bujak A., Praca w terenie na szczeblach taktycznych według standartów NATO, Warszawa, 2002, s.44.

⁹⁸ Por. Regulamin działań wojsk lądowych, Warszawa 1999, s.228

sprawnie i w profesjonalny sposób mogą realizować zabezpieczenie inżynieryjne, maskowanie, obronę przeciwchemiczną itd. Nie ulega jednak wątpliwości, że ilość tych sił w strukturze organizacyjnej jednostek szczebla taktycznego wystarcza na wykonanie zadań wysoce specjalistycznych takich, które wykonane być mogą tylko przez wyspecjalizowane siły i środki. Inne zaś przedsięwzięcia nie wymagają tworzenia specjalistycznych elementów i realizowane są przez wszystkie pododdziały wchodzące w skład danej jednostki.

Dotychczasowe rozważania wskazują, że rola dowódcy i jego sztabu w zakresie zabezpieczenia bojowego walki w trakcie przygotowania obrony polega głównie na wyznaczeniu sił oraz zaplanowaniu ich działania przed walką jak i we wszystkich etapach walki. Wszystkie te przedsięwzięcia planuje się równoległe z planowaniem walki. Rozwiązanie takie wynika głównie z ograniczonego czasu na przygotowanie walki, ale także z konieczności stworzenia odpowiednich warunków głównym wykonawcom niezbędnych przedsięwzięć.

Godnym podkreślenia jawi się fakt, że przedsięwzięcia z każdego rodzaju zabezpieczenia są bardzo zróżnicowane a ich realizacja ma swoje specyficzne właściwości. Wymaga to od wykonawców odpowiednich przygotowań, analizy posiadanych danych, poczynienia wielu uzgodnień ze współwykonawcami jak i doskonałej znajomości własnych możliwości w konkretnych uwarunkowaniach

Należy też uwzględnić fakt, że w niektórych sytuacjach jeden (lub kilka) rodzaj zabezpieczenia będzie miał decydujący wpływ na realizację opracowanego planu obrony. Wówczas wysiłek dowódcy i jego sztabu skupi się na tym kierunku i znajdzie odzwierciedlenie w szczegółowej analizie posiadanych sił i środków a realizacja zadań cząstkowych będzie przedmiotem zainteresowania dowódcy.

Odpowiedzialność dowódcy i sztabu za planowanie i organizację wszechstronnego bojowego zabezpieczenia obrony wywrze pozytywny wpływ na właściwą ich realizację w oczekiwanym czasie.

Prowadzone dotychczas rozważania jednoznacznie ukazują wagę współdziałania elementów ugrupowania bojowego tworzonych na bazie wojsk będących w składzie jednostki taktycznej w osiągnięciu celu obrony. Dogłębna analiza literatury przedmiotu oraz wnioski z ćwiczeń wskazują, że równie ważną jak

współdziałanie w walce obronnej jest koordynacja. Przejawia się przede wszystkim w ustaleniach i uzgodnieniach dokonywanych w procesie przygotowania działań, a dotyczących bezkolizyjnego wykonywania zadań przez zgrupowania lądowe i powietrzne oraz inne elementy ugrupowania bojowego sił w pasie czy też rejonie obrony. Wynikiem pracy koncepcyjnej są powstałe niezbędne dokumenty, w których zawarte są wyniki koordynacji działań.

Analiza dokumentów normatywnych⁹⁹, pozwala na stwierdzenie, że w ramach planu walki koordynacja i synchronizacja rozpatrywana jest pod względem zadań ogólnych lub realizowanych funkcji przez poszczególne zgrupowania taktyczne. Dowódca danej jednostki wraz ze sztabem w trakcie przygotowania obrony łączy i koordynuje wszystkie funkcje poszczególnych zgrupowań i innych elementów ugrupowania w jedną całość aby poprzez koordynację zsynchronizować wyniki walki co do celu działań obronnych w czasie i w przestrzeni. W konkluzji można przyjąć, że, funkcjami walki, w aspekcie koordynacji działań taktycznych są: manewr, wsparcie ogniowe, rozpoznanie, ubezpieczenie, obrona powietrzna, zabezpieczenie logistyczne, dowodzenie.¹⁰⁰

Swoboda manewru jest podstawowym wyznacznikiem właściwej koordynacji działań zgrupowań prowadzących działania obronne w wyznaczonym pasie czy też rejonie. Może on przybrać formę przemieszczenia zgrupowań lub przeniesienia ognia, w tym także systemów uzbrojenia prowadzących ogień na wprost (broń strzelecka, armaty czołgów oraz śmigłowce szturmowe i artyleria). Koordynacja manewru obejmuje zarówno wojska bezpośrednio walczące z przeciwnikiem oraz bez styczności. Określenie stosownych miejsc do zaangażowania lądowych lub powietrznych zgrupowań, odwodów, elementów wsparcia i zabezpieczenia (drogi marszu, rubieże opóźniania, linie, rubieże, kierunki i obiekty kontrataków). Utrzymanie inicjatywy poprzez kierowanie izolacją oddziałów przeciwnika przed przednią linią wojsk własnych (linie bezpieczeństwa, kontaktu bojowego i wsparcia ogniowego).

⁹⁹ Por. *Doktryna Wojsk Lądowych ATP-35(B)*, Warszawa 1995, s. 53-55.

¹⁰⁰ Tamże, s. 31.

Wsparcie ogniowe to skoordynowane wykorzystanie danych wskazywania celów, broni do ognia pośredniego, samolotów szturmowych, śmigłowców rozpoznawczych i innych środków rażenia oraz środków walki elektronicznej przeciwko siłom i środkom przeciwnika, w celu wsparcia działań własnych zgrupowań zaangażowanych w powstrzymywaniu przeważających sił przeciwnika. W działaniach obronnych polega na tworzeniu kryteriów zaangażowania poszczególnych systemów rażenia (podział na cele wysokiej wartości lub cele wysokiej opłacalności), do wsparcia zamiaru walki dowódcy i scenariusza powstrzymywania przeciwnika z uwzględnieniem zachowania warunków bezpieczeństwa działań własnych zgrupowań (unikania rażenia własnych sił i środków). Zespolenie wsparcia ogniowego z działaniem wszystkich zgrupowań może przyczynić się w zasadniczym stopniu do efektywności działania głównego zgrupowania obronnego. Pozwala, bowiem obniżyć potencjał bojowy przeciwnika oraz zdeorganizować jego płynność działań zaczepnych.

Zasadniczą funkcją rozpoznania podlegającą koordynacji jest terminowe dostarczanie informacji o przeciwniku co do jego zamiarów, możliwości, struktur organizacyjnych, morale, systemów uzbrojenia oraz punktów wrażliwych na uderzenia jak i innych aspektów jego działalności.

Rozpoznanie stanowi składnik o decydującym znaczeniu wnoszącym do koncepcji obrony wymaganą przez dowódcę wiedzę o przeciwniku i środowisku walki. Skupia w sobie łączne użycie dostępnych dowódcy środków pozyskiwania informacji, obrony informacyjnej i zakłócania informacyjnego, wykorzystując w tym celu elementy rozpoznania osobowego i elektronicznego, działania psychologiczne i specjalne

Ubezpieczenie w dynamicznych sytuacjach w pasie obrony to warunek zapobieżenia zaskoczeniu przez przeciwnika zgrupowań na poszczególnych kierunkach, pozwala reagować w sposób adekwatny do występujących zagrożeń. Jednocześnie wpływa na swobodę manewru, zwiększa mobilność własnych wojsk i efektywność systemów uzbrojenia w stosunku do przeciwnika przy jednoczesnym utrzymywaniu możliwości do wykonania innych zadań. Na działania elementów ubezpieczenia składają się aktywne i pasywne przedsięwzięcia ochrony.

Ubezpieczenie to również przedsięwzięcia z zakresu bezpieczeństwa wojsk (punkty kontaktowe, rejony zastrzeżone), rozśrodkowanie sił i środków (rejony ześrodkowania, odpowiedzialności), wprowadzanie przeciwnika w błąd (działania osłonowe i demonstracyjne).

Obrona przeciwlotnicza w sytuacji przewagi w powietrzu jaką będzie posiadał nacierający przeciwnik jest niezbędnym składnikiem w realizacji manewru i ograniczenia strat wojsk własnych. Do elementów wpływających na koordynację działań zaliczyć należy: prognozę zagrożenia (wykorzystanie przestrzeni powietrznej przez przeciwnika), określenie stopnia zaangażowania poszczególnych jednostek (koordynację czasu i miejsca otwarcia ognia przeciwlotniczego), wskazanie korytarzy manewru lotnictwa taktycznego, śmigłowców wojsk lądowych oraz powietrznych zgrupowań, określenie środków i sposobów walki ze środkami napadu powietrznego przeciwnika.

Zabezpieczenie logistyczne zapewnia ciągłość utrzymywania zdolności bojowej zgrupowań taktycznych w koordynowanych działaniach obronnych poprzez dostarczanie zaopatrzenia, uzupełnianie stanów osobowych oraz ewakuację rannych i chorych. Właściwe (w czasie i miejscu) zabezpieczenie logistyczne wpływa więc na terminową realizację zadań taktycznych. Koordynacja działań elementów prowadzących walkę w pasie obrony realizowana jest więc nie tylko w aspekcie wykonania stawianych przed nimi zadań ale również terminowego uzupełniania stanu osobowego, uzbrojenia, paliwa w określonym przez dowódcę czasie i rejonie. Urzutowanie zapasów i zasadniczego zaopatrzenia w stosunku do ruchu i tempa działań obronnych jest warunkiem ich kontynuacji.

Dowodzenie to planowanie wszystkich funkcji dowodzenia (C2)¹⁰¹ niezbędnych do wykonania zadania przez zgrupowania sił w pasie obrony. Praca sztabów jednostek podległych ukierunkowana musi być na realizację zamiarów koordynacyjnych wygenerowanych przez dowództwo i sztab nadrzędny. Dotyczy szeregu przedsięwzięć (stref działania, rejonów i zakresu odpowiedzialności,

¹⁰¹ C² – Command and Control.

zainteresowania), kierowania ruchem wojsk (drogi marszu, sektory marszu), nadzorowania realizacji zadań (linie koordynacji działań bojowych).

3.3. WNIOSKI

Uogólnienia zawarte w tym rozdziale zebrane w wyniku przeprowadzonej procedury badawczej, poruszają zagadnienia przygotowywania obrony taktycznej w istniejących warunkach fizyczno-geograficznych. Rozważania dotyczą głównie rozwiązywania problematyki taktycznej w całym etapie planowania i w trakcie organizowania zabezpieczenia bojowego i koordynacji w walce. Poruszono aspekt taktyczny w tworzeniu i doborze kryteriów oceny wariantów działania, taktyczne spojrzenie na wyciąganie wniosków z oceny sytuacji aż do porównania wariantów z punktu ich poprawności taktycznej. W konkluzji można stwierdzić, że:

1. W dającej się przewidzieć przyszłości przy uwzględnianiu zastosowań najnowocześniejszych rozwiązań środowisko walki w dalszym ciągu musi być przedmiotem wnikliwych analiz i ocen. Określone możliwości optymalnego wykorzystania sił i środków w trakcie przygotowania walki musi być także wynikiem głębokiej analizy warunków danego środowiska walki.
2. W procesie wypracowania decyzji, największe znaczenie odgrywa ocena sytuacji, w ramach której dokładnemu rozważeniu i ocenie podlega otrzymane zadanie, położenie i inne czynniki niezbędne do jej podjęcia. Celem oceny sytuacji jest stworzenie maksymalnie przejrzystego pod każdym względem obrazu położenia stanowiącego bazę do podjęcia decyzji.
3. Podstawą pracy nad wariantami działania wojsk własnych powinna być myśl przewodnia dowódcy i jego wytyczne zawierające główne problemy taktyczne.
4. Dowódca podejmuje decyzję przy użyciu stosowanych metod podejmowania decyzji lub wykorzystując swoją wiedzę i doświadczenie wybiera jeden z przedstawionych wariantów działania i ogłasza go jako akt swojej decyzji. Zawsze jednak decyzja jest aktem wyboru jednego ze sposobów działania. Na bazie tej decyzji dowódca określa zamiar działania.

5. Niezwykle istotnym przedsięwzięciem organizowanym na szczeblach taktycznych jest *rekonesans*. W zależności od przyjętej przez dowódcę taktycznego stylu pracy rekonesans może być prowadzony w ramach oceny sytuacji, wpływając bardzo istotnie na kształt opracowywanych wariantów lub dopiero po podjęciu przez niego decyzji. W tym przypadku celem rekonesansu jest skonfrontowanie podjętej decyzji z terenem i ewentualnie wprowadzenie niezbędnych korekt do przygotowanego planu walki.
6. Złożoność procesu koordynacji wskazuje na potrzebę uwzględniania w nim szeregu istotnych czynników, do których należy zaliczyć: uwarunkowania sytuacji operacyjno taktycznej, działania przełożonego na korzyść walczących zgrupowań, zasady sztuki wojennej, możliwości i specyfikę oraz odmienny charakter działań każdego ze zgrupowań, zależności jakie mogą wystąpić w toku działań pomiędzy zgrupowaniami.
7. Koordynację działań zgrupowań taktycznych sił oraz ich współdziałania z innymi komponentami systemu obronnego Państwa, postrzegać należy przez pryzmat działań innych elementów ugrupowania obronnego szczebla taktycznego. Są one, bowiem ze sobą nierozzerwalnie związane i tylko suma wysiłków wszystkich elementów ugrupowania przyczynia się do powodzenia w obronie.

PROWADZENIE DZIAŁAŃ OBRONNYCH NA POZIOMIE TAKTYKI

Rozpatrując walkę zbrojną jako oddziaływanie na siebie dwóch przeciwnie skierowanych systemów zbrojnych, pojawia się termin walka obronna, prowadzenie obrony, rozumianą potocznie jako odpieranie napaści, odparcie ciosu lub bronienie się. Posiada ona swoją długą – wielowiekową historię, w której możemy odnaleźć ewolucję i sukcesywne jej doskonalenie. Inaczej przedstawiało się prowadzenie obrony w okresie średniowiecza, inaczej we wrześniu 1939 roku, inny jest też obraz obrony w ostatnich konfliktach. Wyposażenie wojsk w coraz to nowsze środki walki nie pozostaje bez wpływu na charakter działań. Wraz z przemianami środowiska działań taktycznych zmienia się też obrona. Współczesny teatr działań zbrojnych charakteryzuje się mobilnymi i efektywnymi środkami walki, szeroko stosowaną elektroniką integralnie związaną z systemem informacyjnym, wysoką precyzją i skutecznością środków rażenia, co stawia wysokie wymagania obronie. Działania obronne postrzega się jako rodzaj działań, w których broniące się siły zdolne są zadać straty przeciwnikowi już na dalekich podejściach, odeprzeć uderzenie, utrzymać określony obszar terenu i zachować zdolność do realizacji kolejnych zadań.

Dorobek naukowy traktujący o problematyce prowadzenia działań obronnych jest znaczny i niewątpliwie oparty na wielowiekowych doświadczeniach. Jednak stały rozwój środków walki, coraz to nowsze doświadczenia i uwarunkowanie polityczno-militarne powodują, iż rolą środowiska naukowego zajmującego się badaniem zjawisk walki zbrojnej jest poszukiwanie nowych rozwiązań skutecznego prowadzenia walki. Taką próbą wzbogacenia teorii jest spojrzenie na interesujący nas problem prowadzenia obrony przez pryzmat poglądów armii sojuszu, a w szczególności uwypuklenie etapów pośrednich jako składowa prowadzenia obrony. Narodowy dorobek należy uszanować, jednak ujednolicenie procedur i jednomyślna interpretacja zjawisk pola walki stanowią wspólną płaszczyznę racjonalnego wspólnego działania i dlatego bezwzględnie należy im się podporządkować. Pogląd taki został zweryfikowany w ostatniej wojnie w Iraku, gdzie żołnierze amerykańscy, brytyjscy i

polscy prowadzili działania w oparciu o zasady zawarte w regulaminie działań wojsk lądowych sojuszu ATP-3.2.

Problematyka działań pośrednich w teorii narodowego dorobku działań taktycznych nie jest problemem nowym. Nie mniej jednak istnieje odmienny sposób podejścia do tych zagadnień. Działania pośrednie w obowiązującym regulaminie NATO przedstawione są jako zorganizowane przedsięwzięcia, które wypełniają podstawowe rodzaje działań. *Na szczeblu taktycznym wyszczególnia się działania zaczepne, obronne i opóźniające. Łącznie zapewniają one elastyczność i płynność walki na lądzie i pozwalają na różnicowanie tempa działań. Wszystkie rodzaje operacji mogą mieć miejsce w styczności z przeciwnikiem i mogą być przeprowadzane równocześnie przez poszczególne elementy wchodzące w skład wojsk lub w określonej kolejności przez określony rodzaj wojsk. Aby zapewnić ciągłość operacji, są one łączone przez etapy pośrednie, w których wojska wychodzą z walki lub dążą do ponownego kontaktu z przeciwnikiem. Etapami pośrednimi podczas operacji są¹⁰²:*

- *Dążenie do styczności z przeciwnikiem*
- *Bój spotkaniowy*
- *Działania na połączenie*
- *Wycofanie*
- *Luzowanie*

Natomiast, regulamin narodowy działań wojsk lądowych etapy pośrednie traktuje w różnoraki sposób. Wycofanie, luzowanie przedstawiono jako odrębny rodzaj działań, bój spotkaniowy jako formę natarcia. Dążenie do styczności z przeciwnikiem i działania na połączenie zostały pominięte. Powyższe różnice nie wzbudzałyby niepokoju gdyby wynikały tylko z rozwiązań narodowych, a interpretacja zachodzących zjawisk była zbieżna z poglądami sojuszu. Nie zawsze tak jest. Dlatego ta sytuacja oraz szereg wcześniej wymienionych czynników potwierdziły potrzebę opracowania naukowego tego problemu. Zamysłem autorów jest, badając aspekty działań obronnych dokonać konfrontacji stanu teorii prowadzenia obrony jako dorobku narodowego z poglądami armii sojuszu i wypracowanie modelu walki

¹⁰² Doktryna wojsk lądowych ATP 3-2, s. 0-2

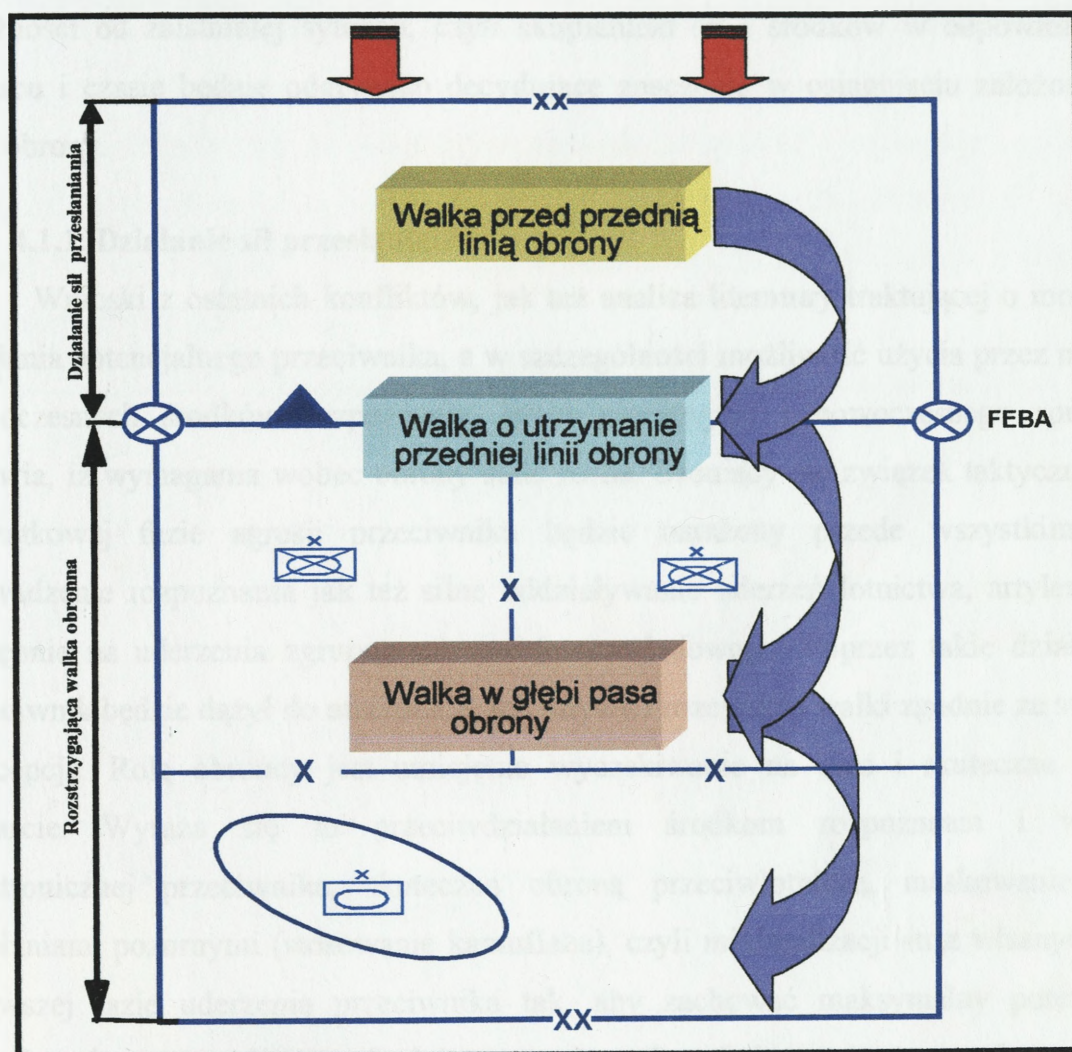
obronnej. Nowa wizja działań obronnych powinna zawierać wartości narodowe, a jednocześnie być zbieżna z modelem działania Sojuszu. Zamiarem autorów też jest uwypuklić obszary problemowe związane z etapami pośrednimi na poziomie taktyki w trakcie prowadzenia walki obronnej, które jak dotąd traktowane były marginesowo.

Wymienione wątpliwości były przedmiotem szeregu konsultacji w ramach seminariów, szkoleń katedralnych wymiany opinii i sądów, przeprowadzonych analiz ćwiczeń dowódcz-sztabowych i zajęć dydaktycznych. Pozwoliło to na usystematyzowanie poglądów i udzielenie odpowiedzi na pytanie: *jaki powinien być model prowadzenia obrony na szczeblach taktycznych w myśl aktualnych uwarunkowań*. Kolejnym problemem badawczym stanowiącym treść tego rozdziału jest: *jaką rolę spełniają działania pośrednie w trakcie prowadzenia obrony i na ile wpływają one na osiągnięcie celów głównych*.

4. 1. TEORIA PROWADZENIA OBRONY W ŚWIETLE AKTUALNYCH UWARUNKOWAŃ

Obrońca zawsze powinien poszukiwać ciągle skutecznych sposobów stawiania oporu nacierającemu. Analiza literatury przedmiotu pozwala wnioskować, iż w dobie coraz to większych możliwości uzyskania zaskoczenia przez nacierającego obrona powinna charakteryzować się elementami, które w pierwszej fazie pozwoli na rozpoznanie zamiarów przeciwnika, określenie jego celu działania, ustalenie jego kierunku głównego uderzenia, a następnie osłabienie jego uderzenia w działaniach opóźniających i poprzez sterowanie nim skanalizowanie jego ruchu. W kolejnej fazie działań należy dążyć do pozbawienia agresora inicjatywy działań i zatrzymaniu go na zamierzonej wcześniej rubieży, aby stworzyć sobie lub przełożonemu warunki do jego całkowitego rozbicia. Reasumując możemy przyjąć, iż głównymi fazami działań obronnych powinny być działania opóźniające jako **działania sił przysyłania**, obronę na dogodnych rubieżach jako **rozstrzygającą walkę obronną** o utrzymanie zajmowanego pasa obrony, w której zawierają się *wzmocnienie zagrożonych kierunków, blokowanie przeciwnika i wykonywanie kontrataku*. Uwzględniając chronologię prowadzenia walki obronnej na szczeblach taktycznych możemy wyróżnić następujące etapy (rys. 4. 1):

- walka przed przednią linią obrony /działania sił przesłaniania/;
- walka o utrzymanie przedniej linii obrony /rozstrzygająca walka obronna/;
- walka w głębi obrony /wzmocnienie, blokowanie i kontratak/.

Rys. 4.1. Etapy prowadzenia obrony

Oczywiście przedstawiony podział jest umowny nie mniej jednak pozwoli na lepsze zrozumienie mechanizmu prowadzenia walki obronnej i czyni ją bardziej uporządkowaną. Nie należy jednak traktować działań obronnych jako przedsięwzięć realizowanych według stałego schematu, gdzie zawsze powinien wystąpić element osłony, obrony stałej i wykonanie zwrotu zaczepnego. Przyjęta koncepcja prowadzenia obrony zawsze jest sumą wniosków, oceny środowiska prowadzenia działań, oceny przeciwnika, analizy sił własnych oraz zgodna z zamiarem

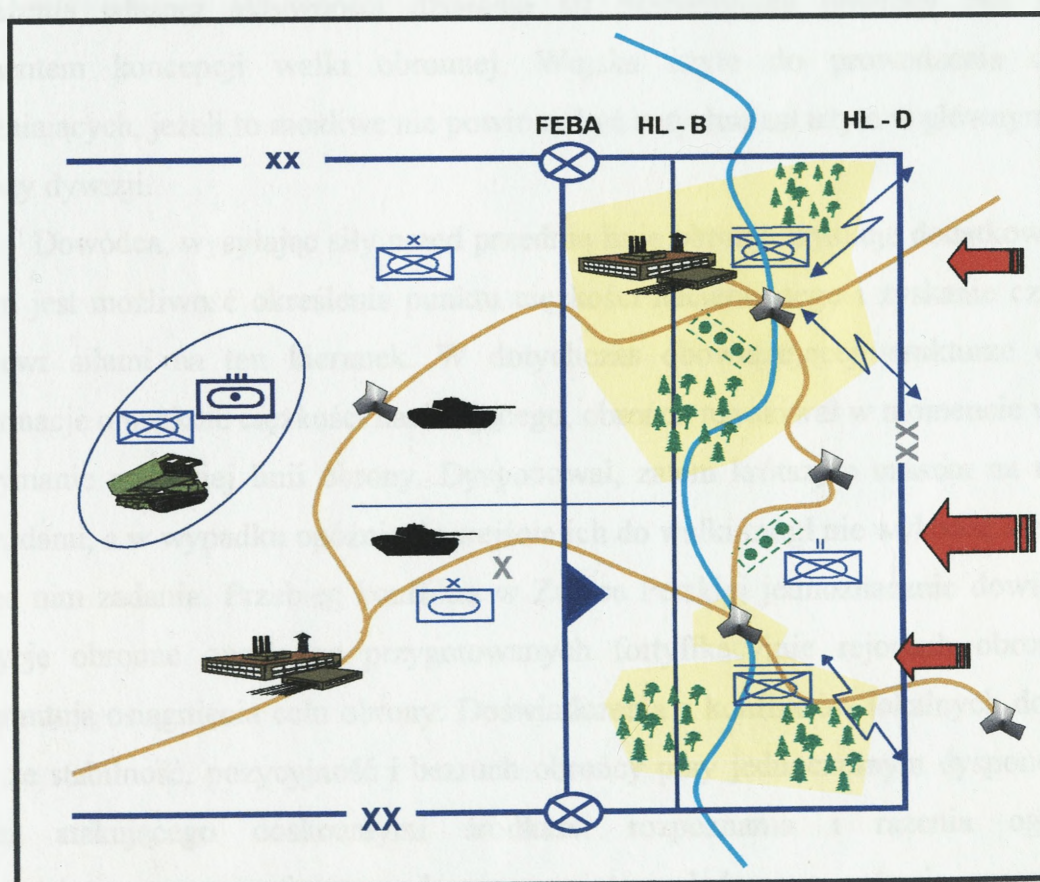
przełożonego. Każda sytuacja, w której związek taktyczny (brygada) może prowadzić obronę jest odmienna i nieprzewidywalna. Każdorazowo w zależności od sytuacji operacyjno- taktycznej przenoszony będzie punkt ciężkości, czy to na działania przed przednią linią obrony, czy też walki w głębi. Balansowanie tym punktem ciężkości w zależności od zaistniałej sytuacji, czyli skupieniem sił i środków w odpowiednim miejscu i czasie będzie odgrywało decydujące znaczenie w osiągnięciu założonego celu obrony.

4.1.1. Działanie sił przesłaniania

Wnioski z ostatnich konfliktów, jak też analiza literatury traktującej o modelu działania potencjalnego przeciwnika, a w szczególności możliwość użycia przez niego nowoczesnych środków rozpoznania, broni precyzyjnej i nowoczesnego sprzętu sprawia, iż wymagania wobec obrony stale rosną. Broniący się związek taktyczny w początkowej fazie agresji przeciwnika będzie narażony przede wszystkim na prowadzenie rozpoznania jak też silne oddziaływanie uderzeń lotnictwa, artylerii, a następnie na uderzenia zgrupowania powietrzno-łądowego. Poprzez takie działanie przeciwnik będzie dążył do utrzymania inicjatywy i rozegrania walki zgodnie ze swoją koncepcją. Rolą obrońcy jest umiejętne wyczekiwanie na cios i skuteczne jego odparcie. Wyraża się to przeciwdziałaniem środkom rozpoznania i walki elektronicznej przeciwnika, skuteczną obroną przeciwlotniczą, maskowaniem i działaniami pozornymi (stosowanie kamuflażu), czyli minimalizacji strat własnych w pierwszej fazie uderzenia przeciwnika tak, aby zachować maksymalny potencjał związku taktycznego do bezpośredniego starcia z siłami lądowymi przeciwnika.

Współczesne poglądy na sposoby prowadzenia działań zaczepnych pozwalają zakładać, iż nacierający przeciwnik obok przewagi w powietrzu będzie posiadał wielokrotną przewagę potencjału lądowego, gdzie będzie dążył do rozpoznania naszej obrony, jak też stworzenia sobie warunków rozbicia naszych sił poprzez obniżanie naszego potencjału i utrzymania inicjatywy prowadzonych działań. Celowym, zatem jest poszukiwanie rozwiązań, które pozwolą w możliwie krótkim czasie przejąć inicjatywę obrońcy, przez co zniweluje on istniejącą przewagę. Drogą do osiągnięcia trwałości obrony jest jej aktywność. *Obrona będzie tym bardziej trwała, im*

aktywniejsze będą działania obrońcy.¹⁰³ Związek taktyczny, aby osiągnąć taki stan rzeczy w sprzyjających warunkach organizuje pas sił przesłaniania, gdzie może wykonywać zadania obronne oddział wydzielony od wzmocnionego batalionu do brygady. Zależać to będzie od celu, jaki poprzez ich działanie chce osiągnąć. Jeśli będzie dysponował wysiłkiem LWL może zorganizować taktyczny desant powietrzny lub grupę desantowo-szturmową w sile do wzmocnionej kompanii. Pozostałe siły jako oddział wydzielony będą na określonych kierunkach opóźniały natarcie przeciwnika kanalizując jego ruch w rejon kluczowy. Działanie tych elementów będzie skoordynowane z ogniem artylerii, która w tym obszarze będzie skutecznie osłabiać potencjał bojowy przeciwnika (rys. 4.2).

Rys. 4. 2. Walka przed przednią linią obrony

¹⁰³ Z. Ścibiorek, *Rozważania o obronie*, Warszawa 1993, s. 56.

Podczas zbliżania się sił przesłaniania do przedniej linii obrony, może stać się konieczne zwiększenie intensywności wsparcia ogniowego z rejonu obrony w celu umożliwienia siłom przesłaniania zerwania styczności z przeciwnikiem. Wycofanie sił przesłaniania przez przednią linię obrony musi być ostrożnie i starannie zaplanowane.

Pod osłoną ognia artylerii siły przesłaniania odchodzą z zajmowanych pozycji i wykorzystując przygotowane przejścia we własnych zaporach inżynieryjnych przemieszcza się do rejonu położonego w głębi ugrupowania dywizji.

Decyzja, czy prowadzić działania opóźniające w pasie sił przesłaniania spoczywać będzie na dowódcy odpowiedzialnym za prowadzenie obrony na danym obszarze. Niemniej jednak w celu uniknięcia zaskoczenia przez przeciwnika i wyrażenia własnej aktywności działania sił przesłaniania powinny być stałym elementem koncepcji walki obronnej. Wojska użyte do prowadzenia działań opóźniających, jeżeli to możliwe nie powinny być natychmiast użyte w głównym pasie obrony dywizji.

Dowódca, wysyłając siły przed przednią linię obrony uzyskuje dodatkowy atut, jakim jest możliwość określenia punktu ciężkości nacierającego i zyskanie czasu na manewr siłami na ten kierunek. W dotychczas obowiązującej strukturze obrony informacje o punkcie ciężkości nacierającego, obrońca uzyskiwał w momencie walki o utrzymanie przedniej linii obrony. Dysponował, zatem krótszym czasem na reakcję odwodami, a w wypadku opóźnienia wejścia ich do walki mógł nie wykonać stojącego przed nim zadania. Przebieg konfliktu w Zatoce Perskiej jednoznacznie dowiódł, że pozycje obronne oparte na przygotowanych fortyfikacyjnie rejonach obrony nie gwarantują osiągnięcia celu obrony. Doświadczenia z konfliktów lokalnych dowodzą też, że stabilność, pozycyjność i bezruch obrońcy przy jednoczesnym dysponowaniu przez atakującego doskonałymi środkami rozpoznania i rażenia ogniowo-elektronicznego w czasie prowadzenia powietrzno-lądowego natarcia przesądza o wyniku walki.¹⁰⁴

Działania sił przesłaniania są bardzo trudną fazą prowadzenia obrony przez związek taktyczny. Wysyłany oddział wydzielony narażony jest na największe

¹⁰⁴ Podręcznik polowy 100-5, *Działania wojsk lądowych armii Stanów Zjednoczonych*, Warszawa 1994, s. 262.

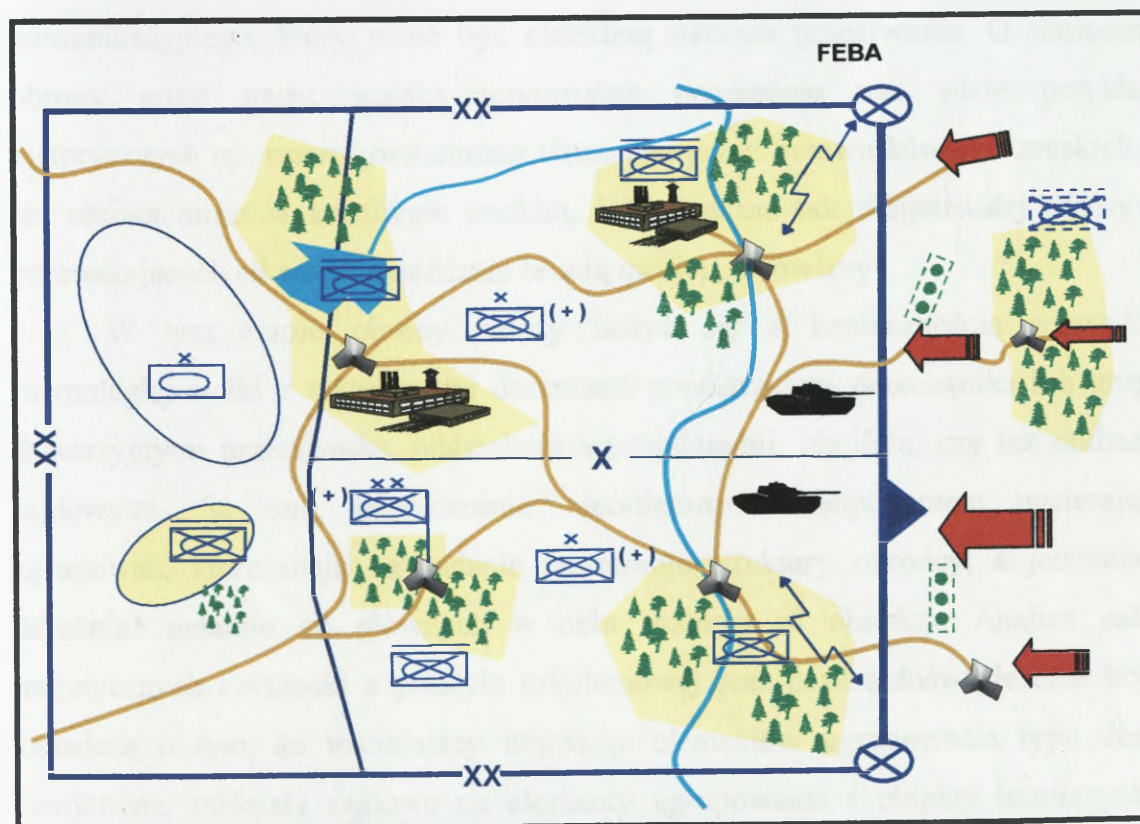
uderzenie przeciwnika, a jednocześnie spoczywa na nim odpowiedzialność wykonania zadań, które wynikną z przyjętej koncepcji walki obronnej. Potencjał wydzielany do pasa sił przesłaniania powinien być na tyle silny i elastyczny, aby mógł samodzielnie wykonywać postawione zadania w oderwaniu od sił głównych związku taktycznego. Muszą więc być to siły rzędu batalion, brygada, jeżeli chcemy, aby pas sił przesłaniania spełnił swoją rolę. Trzeba sobie uzmysłwić, iż wojska prowadzące działania w pasie sił przesłaniania przyjmują najsilniejsze uderzenia i w związku z tym straty ich mogą być znaczne, a czas odtworzenia zdolności bojowej znacznie wydłużony.

4.1.2. Rozstrzygająca walka obronna

Rozstrzygająca walka obronna rozpoczyna się, gdy przeciwnik zbliża się do przedniej linii obrony. Przyjmuje się, że oddziały walczą w taki sposób, aby zablokować przeciwnika, tak daleko w głębi jak to jest możliwe. Nie mniej jednak działania będą się pogłębiać, aby uniemożliwić przenikanie przeciwnikowi, który nie mógł być zatrzymany wcześniej.

Prowadzenie fazy, jaką jest rozstrzygająca walka obronna /etapu walka o utrzymanie przedniej linii obrony/ decyduje często o tym, czy przyjęte cele obrony zostaną osiągnięte, czy też nie. Ma to swoje odzwierciedlenie w założeniach przyjmowanych koncepcji rozegrania walki, gdzie dowódcy bardzo często poprzez wykorzystanie walorów uzyskanych podczas prowadzenia walki przez siły przesłaniania decydują się na rozstrzygnięcie prowadzonych działań na swoją korzyść. Dlatego też pierwsza pozycja obronna jest najlepiej rozbudowana pod względem fortyfikacyjnym i na jej utrzymanie ukierunkowany jest główny wysiłek obrońcy wyrażający się, iż większość priorytetów wsparcia odnosi się do tej fazy walki. Oczywiście trudno byłoby realizować skupienie wysiłku posiadanych sił i środków na całej szerokości i głębokości obrony związku taktycznego. Dlatego tak ważnym jest trafne określenie rejonu kluczowego rozumianego jako znalezienie się odpowiednich sił w odpowiednim miejscu i czasie. Pozwoli to na odniesienie zwycięstwa często nawet przy wielokrotnej przewadze przeciwnika. Planuje się maksymalne natężenia ognia artyleryjskiego, największą gęstość ognia przeciwpancernego, broni pokładowej i strzeleckiej oraz duże nasycenie inżynierskimi środkami rażenia. Oczywiście, aby

takie siły i środki znalazły się w takim punkcie kulminacyjnym walki obronnej musi to być kosztem innego kierunku obrony. Cały kunszt obrońcy powinien się wyrażać na określaniu w wyniku analizy sytuacji operacyjno-taktycznej, otrzymanego zadania, posiadanych możliwości i oceny środowiska prowadzenia obrony miejsc, gdzie muszą być „mocny”, a gdzie mogą posiadać słabe punkty swojej struktury obrony. Oczywiście przeciwnik będzie robił wszystko, aby w ugrupowaniu obronnym rozpoznać miejsca gdzie będzie mógł dokonać włamania, a następnie przez wprowadzenie na tym kierunku kolejnych zgrupowań rozbić siły obrońcy. Obrońca walcząc o utrzymanie przedniej linii obrony odiera atak pancernozmechanizowanych zgrupowań przeciwnika, ześrodkowując ogień na najgroźniejszych zgrupowaniach. Szybko przeprowadzając nieodzowny manewr zadaje im straty i powstrzymuje dalszy ruch do przodu. Po osiągnięciu takiego stanu, główny wysiłek przenoszony jest na inny kierunek, gdzie przeciwnik szuka nowej możliwości pokonania obrony. Jest to bardzo trudne do realizacji, podczas gdy przeciwnik oddziałowuje na broniącego ogniowo. Skutecznym wsparciem w tym rozstrzygającym etapie mogą być wojska obrony terytorialnej (rys. 4.3).

Rys. 4. 3. Obrona dywizji wzmocnionej siłami wojsk obrony terytorialnej

Wzmocnienie obrony związku taktycznego wojsk operacyjnych w postaci jednostek sił obrony terytorialnej stwarza możliwości, iż w rejonach kluczowych obrony może znaleźć się większe nasycenie wojsk operacyjnych, przez zawężenie rejonów obrony oddziałów. Uzyskana w ten sposób spoistość obrony i umiejętna koncentracja ognia oraz właściwe wkomponowanie w teren w połączeniu z systemem zapór inżynierskich, oddziaływaniem elektronicznym powinno być tym czynnikiem, który wraz z pododdziałami broniącymi pierwszej pozycji obronnej załamie natarcie przeciwnika przed przednią linią obrony. Natomiast kierunki pomocnicze, mało prawdopodobne do prowadzenia natarcia przez przeciwnika (kierunki uderzeń pomocniczych przeciwnika) z powodzeniem mogą być broniące przez wojska obrony terytorialnej samodzielnie lub wspólnie z wojskami operacyjnymi.

Takimi kierunkami są miasta i miejscowości w pasie obrony związku taktycznego, gdzie wojska terytorialne posiadają formacje typu bataliony forteczne o głównym przeznaczeniu obrony miejscowości. Posiadanie takiego atutu raz, że pozwala na zaoszczędzenie wojsk operacyjnych na inny kierunek obrony, dwa - zapewnia skuteczną obronę miasta często jako ważnego węzła komunikacyjnego, który może być obiektem natarcia przeciwnika. O skuteczności obrony miast przez wojska terytorialne przekonuje nas wiele przykładów historycznych np. uporczywa obrona Groznego przez bojowników czeczeńskich, czy też obrona miast w konflikcie irackim, którzy mimo tak długotrwałej ofensywy i przeważających sił wojsk skutecznie bronią swojej „ojcowizny”.

W tym etapie obrony należy liczyć się z koniecznością prowadzenia równoległej walki z taktycznymi desantami powietrznymi przeciwnika lub grupami dywersyjnymi przeciwnika, oddziałami wydzielonymi, obejściami, czy też oddziałami rajdowymi. Są one współcześnie nieodłącznym komponentem nacierających zgrupowań, które mają za zadanie naruszenie struktury obrońcy, a jednocześnie udrażniać natarcie sił głównych w celu rozbicia sił obrońcy. Analiza założeń teoretycznych i wnioski z praktyki szkoleniowej oraz pewne doświadczenia bojowe świadczą o tym, że nacierający używając elementów ugrupowania typu desanty powietrzne, oddziały rajdowe na elementy ugrupowania i obiekty broniących się wojsk znajdujące się w głębi, z reguły poza rejonami obrony pierwszorzutowych

pododdziałów. Przeciwnik wytwarzając ognisko walki wewnątrz związku taktycznego zmierza do rozproszenia wysiłku broniących się wojsk, by tym samym stworzyć sobie warunki do pokonania przedniej linii obrony i późniejszego kontynuowania natarcia w szybszym tempie.

Od lat jednym z podstawowych wymogów zapewnienia trwałości obrony, jest jej odporność na uderzenia zgrupowań powietrzno-manewrowych przeciwnika. Powietrzno-lądowy charakter natarcia sprawia, że obok zwalczania przeciwnika od czoła, część sił i środków związku taktycznego należy skierować do realizacji zadań związanych z blokowaniem, a następnie rozbiciem desantu powietrznego. Coraz częściej dostrzega się potrzebę posiadania kilku mobilnych odwodów, które byłyby zdolne reagować na zmiany sytuacji.

Po odparciu ataku przed przednią linią obrońca nadal prowadzi walkę ogniową. Zwalcza wycofujące się lub przechodzące do obrony wojska przeciwnika. Intensywnie oddziałując ze zmienionych stanowisk ogniowych utrudnia mu wykonanie manewrów i ponowną organizację ataku. Jednocześnie oddziały usuwają skutki dotychczasowego oddziaływania przeciwnika i przygotowują się do ponownego odparcia jego kolejnych uderzeń. Odtwarza się naruszony system ognia, zamyka przejścia w zaporach inżynieryjnych dokonuje się dodatkowej rozbudowy punktów oporu i uzupełnia zużyte środki materiałowe oraz udziela rannym pomocy medycznej. Jest to trudny okres, bo obrońca musi wykonywać przedsięwzięcia związane ze stałym oddziaływaniem na przeciwnika celem pozbawienia go swobody działania, jak też realizować szereg czynności związanych z odtworzeniem struktury obrony.

W sytuacji, kiedy nastąpi włamanie się zgrupowania uderzeniowego przeciwnika w głąb obrony związku taktycznego dochodzi wówczas do **walki w głębi obrony**. Oczywiście obrońca powinien dążyć, aby nie dopuścić do takiego rozwoju sytuacji, gdyż walka w głębi obrony jest bardzo trudna, wymagająca od dowódców dużej inwencji, kunsztu, a niekiedy intuicji w podejmowanych decyzjach. Często zaistniała sytuacja wymagać będzie od obrońcy trudnych decyzji (wyważenia), gdzie jest potrzebna stabilność i opór, a w którym miejscu manewr i odpowiednio skalkulowane ryzyko. Mimo to, taka ewentualność powinna być brana pod uwagę. Taką ewentualność należy dostrzegać już podczas wariantowania użycia posiadanego

potencjału bojowego, jak też podczas dokonywania koordynacji i synchronizacji przyjętej przez dowódcę związku taktycznej koncepcji rozegrania walki i osiągnięcia założonego celu.

W wypadku włamywania się przeciwnika w głąb obrony dąży się do zatrzymania jego natarcia od czoła, uniemożliwienia rozprzestrzeniania się w głąb i stronę skrzydeł, odizolowania podchodzących jego odwodów. Poprzez działanie odwodu dowódca może realizować *wzmocnienie zagrożonych kierunków, blokowanie lub wykonanie kontrataku*. Decyzja o tym jak i kiedy mają być użyte odwody, jest jedną z najbardziej istotnych, jaką dowódca musi podjąć. Ogniem wszystkich środków rażenia z dotychczas zajmowanych lub zapasowych punktów oporu, manewrem odwodów specjalnych, oddziału zaporowego i sił z kierunków pasywnych (nieatakowanych odcinków) oraz aktywną walką pododdziałów, które znalazły się na tyłach przeciwnika, zadaje mu się maksymalne straty i dezorganizuje dalsze prowadzenie działań zaczepnych. W systemowym oddziaływaniu na nacierającego istotne jest, aby każdorazowo określić miejsca i kierunki, na których przeciwnik nie będzie nacierał lub będzie atakował małymi siłami. Zaoszczędzone w ten sposób siły mogą być wykorzystane w rejonach kluczowych obrony. Istotne znaczenie przybiera tu zapewnienie sobie swobody manewru własnych sił, poprzez który szybkie zajęcie dominujących obiektów terenowych oraz wykonanie silnego i zaskakującego ognia, głównie przeciwpancernego może zadać nacierającemu poważne straty, stwarzając warunki do wykonania kontrataku.

Blokowanie jest rozwinięciem wojsk w celu zatrzymania nacierających zgrupowań, które przełamały pozycje obronne. Harmonogram rozwinięcia sił blokujących zależy będzie od sposobu, w jaki rozwija się działanie przeciwnika, ze szczególnym zwróceniem uwagi na jego siłę, prędkość i kierunek podchodzenia. Czynniki te muszą być przeanalizowane i powiązane z rozmieszczeniem i wielkością dostępnych sił blokujących, ich czasem reakcji i czasem przygotowania pozycji ryglowych. Często tylko poprzez blokowanie możliwe jest zyskanie czasu potrzebnego na zatrzymanie przeciwnika i wykonanie kontrataku.

Kontratak, pomimo pewnych przeobrażeń w prowadzeniu obrony, nadal jest przejawem najwyższej aktywności obrońcy, która pozbawia przeciwnika swobody

działania i zadaje mu straty na wybranym kierunku. Wykonanie kontrataku podczas walki obronnej sprawia, że dużego znaczenia nabiera również czynnik psychologiczny. Udział dowódców i żołnierzy w zwrocie zaczepnym podnosi ich morale, wyzwala energię do działania, utwierdza w przekonaniu o możliwości odniesienia sukcesu. Ostateczną decyzję o wykonaniu kontrataku podejmuje dowódca w toku prowadzenia obrony. Oprócz spełnienia warunków stwarzających duże prawdopodobieństwo powodzenia tego rodzaju zwrotu zaczepnego, istotną rolę odgrywa również czas. Kontratak można wykonać już podczas walki o pierwszą pozycję obronną lub później w głębi pasa obrony związku taktycznego.¹⁰⁵ W obydwu przypadkach występuje określone ryzyko. Wczesne wykorzystanie odwodu pozbawia dowódcę możliwości skutecznego reagowania na zmieniającą się sytuację taktyczną. Natomiast „wpuszczenie” nacierającego zbyt głęboko grozi utraceniem kontroli nad rozwojem sytuacji i stawia pod znakiem zapytania możliwość osiągnięcia celu obrony.¹⁰⁶

Powodzenie kontrataku zależy w dużym stopniu od:

- trafnego określenia kierunku, rubieży i czasu wykonania uderzenia;
- wydzielenia odpowiednich sił i środków zapewniających wytworzenie lokalnej przewagi;
- sprawnego przegrupowania uderzających sił na rubież kontrataku;
- właściwego zabezpieczenia uderzenia przez siły w styczności;
- właściwej osłony skrzydeł kontratakujących sił;
- właściwej organizacji ogniowego i elektronicznego oddziaływania na przeciwnika oraz wszechstronnego zabezpieczenia bojowego działań;
- właściwej synchronizacji działań w czasie i przestrzeni wszystkich uczestników tego przedsięwzięcia.

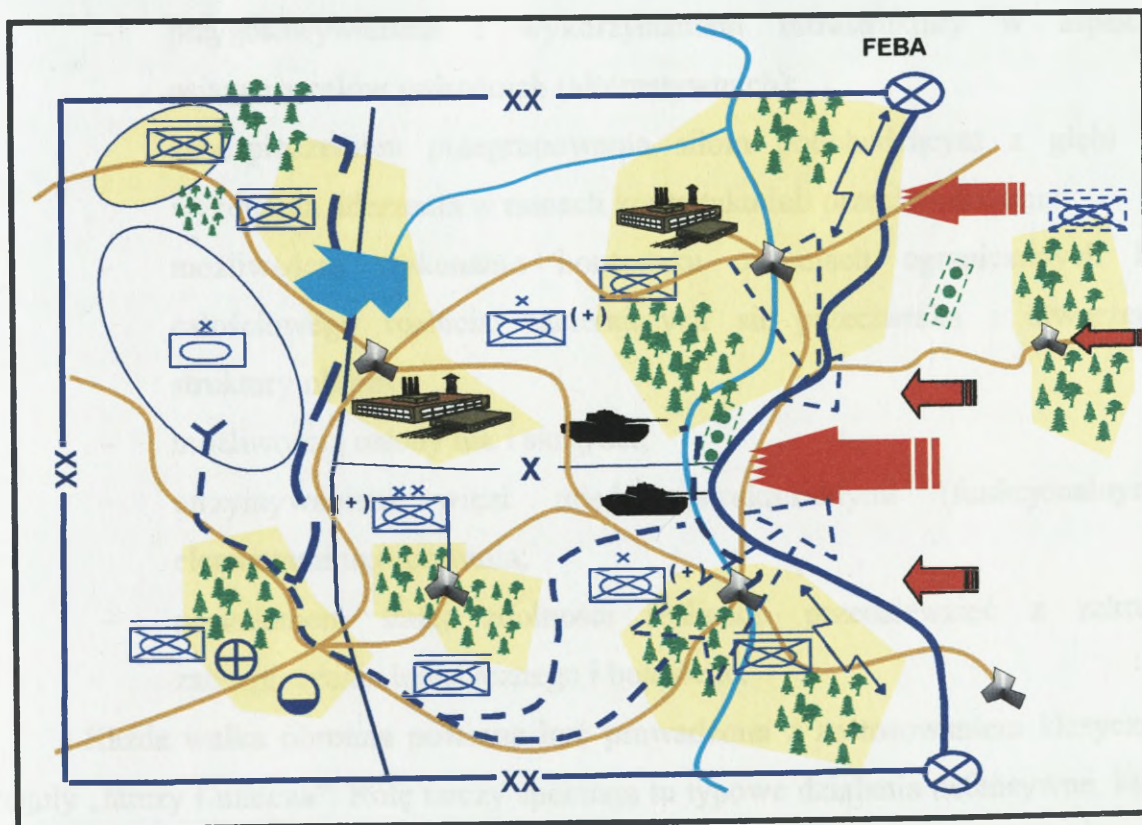
Sposób rozgrywania działań w głębi pasa obrony w znacznym stopniu zdeterminowany będzie rezultatami, jakie osiągnie przeciwnik w wyniku natarcia. W

¹⁰⁵ Nie są to jedyne sytuacje wykonania zwrotu zaczepnego, każda armia posiada swoją teorię wykonywania zwrotów zaczepnych. Przykładowo armia Bundeswehry preferuje w ramach działań obronnych zatrzymanie przeciwnika na przedniej linii obrony, a następnie poprzez zwrot zaczepny (często dwustronny, skrzydłowy) dąży do rozbicia sił przeciwnika. Wnioski zaczerpnięte z uczestnictwa w ćwiczeniu w Akademii Dowodzenia w Hamburgu w latach 1998-2002.

¹⁰⁶ Z. Ścibiorek, *Rozważania...*, wyd., cyt., s. 67.

przypadku, kiedy przeciwnik przełamie pierwszą pozycję obrony i z powodzeniem kontynuuje natarcie posiadając jeszcze siły do potęgowania swojego uderzenia zasadnym będzie przejście do blokowania i uporczywej obrony na trzeciej pozycji obronnej i działanie na rzecz wytworzenia warunków do wykonania przeciwuderzenia przez związek operacyjny. Cały ciężar walki z przeważającymi siłami przeciwnika skupiony będzie na bazie wykorzystania dogodnych warunków terenowych, dokonania manewru sił na rubieżę ryglowe i zdecydowanego oporu trzeciej pozycji na zatrzymanie natarcia przeciwnika i zabezpieczeniu przeciwuderzenia korpusu.

Walkę w głębi pasa obrony dywizji nie należy postrzegać tylko wówczas, gdy przeciwnik przełamie pierwszą pozycję obronną (rys.4. 4). Do takich działań może dojść przed przełamaniem przedniej linii obrony lub w trakcie jej przełamywania. Jest to problem istotny, gdyż właśnie od tyłowego pasa obrony rozpocząć się może bezpośrednia konfrontacja ze zgrupowaniami przeciwnika.

Rys. 4. 4. Walka w głębi obrony

Cel działań zaczepnych będzie w znacznym stopniu zdeterminowany rezultatami, jakie przeciwnik osiągnie w tyłowym pasie obrony. Siły przerzucane w wymiarze powietrznym lub zgrupowania lądowe, które przeniknęły przez luki (otwarte skrzydła), mogą na tyle dezorganizować strukturę obrony, że może stać się problematyczne osiągnięcie jej celu.

Działania w tym etapie powinny stanowić integralny element planu obrony i jednocześnie równoległy etap procesu osiągnięcia celu walki obronnej. Wobec powyższego faza rozstrzygającej walki obronnej powinna się charakteryzować przede wszystkim:¹⁰⁷

- zdolnością przeciwdziałania zgrupowaniom przeciwnika użytym w wymiarze powietrznym, lub lądowym (np. oddział wydzielony);
- utrzymywaniem swobody działań i manewru;
- możliwością reakcji siłami i środkami na dowolny kierunek, rejon;
- stworzeniem warunków do pogłębienia obrony, narastania oporu;
- przygotowywaniem i wykorzystaniem infrastruktury w aspekcie osiągania celów pośrednich (alternatywnych);
- zabezpieczeniem przegrupowania siłom podchodzącym z głębi do wykonania uderzenia w ramach kontrataku lub przeciwuuderzenia;
- możliwością wykonania kontrataku o celach ograniczonych lub całościowego rozbicia nacierających sił przeciwnika i otworzenia struktury obrony;
- możliwością osłony luk i skrzydeł;
- utrzymywaniem więzi między strukturalnymi (funkcjonalnymi) elementami ugrupowania;
- posiadaniem stałej zdolności realizacji przedsięwzięć z zakresu zabezpieczenia logistycznego i bojowego.

Każda walka obronna powinna być prowadzona z zastosowaniem klasycznej reguły „tarczy i miecza”. Rolę tarczy spełniają tu typowe działania defensywne, które mają za zadanie przyjąć cios przeciwnika i jednocześnie poprzez swoje działanie

¹⁰⁷ Opracowano na podstawie wywiadu eksperckiego, patrz załącznik 8.

stworzyć warunki do wykonania zwrotu zaczepnego, czyli użycie miecza jako elementu rozstrzygającego w operacji obronnej. Clausewitz w swoich rozważaniach określał to jako „*błyskawiczny miecz odwetowy jako najświetniejszy punkt obrony*. Dodawał też, iż *kto się go nie domyśli w porę, a raczej, kto go nie włączy zaraz do pojęcia obrony, ten nigdy nie pojmie jej przewagi*”.¹⁰⁸

Zwrot zaczepny poprzedzony działaniami opóźniającymi i obronnymi, doprowadzić ma do zniszczenia przeciwnika i odzyskania utraconego terytorium, czyli w ogólnym rozrachunku doprowadzić do osiągnięcia celu obrony. Warunkiem jednak koniecznym jest jednak, posiadanie silnej defensywy, jak też siły do wykonania uderzenia.

4.2. WPŁYW DZIAŁAŃ POŚREDNICH NA OSIĄGANIE CELÓW WALKI OBRONNEJ

W rozważaniach, dyskusjach i ćwiczeniach dotyczących obrony na ogół mało miejsca poświęca się działaniom związanym z szeroko rozumianym prowadzeniem obrony. Obrona to nie tylko utrzymanie za wszelką cenę zajmowanych rejonów. Współczesną obronę charakteryzuje aktywność wyrażana między innymi jako reagowanie na zaistniałą sytuację w formie wykonywania zwrotów zaczepnych, odejście na kolejne rubieże, zamiana pododdziałów, bądź działania na połączenie. Każdorazowo, więc będziemy mieli do czynienia z formami działań, jakimi są działania pośrednie. Ponieważ problematyka etapów pośrednich, jakie mogą zaistnieć w trakcie prowadzenia obrony była dotąd rozpatrywana raczej marginesowo, to skłoniło, aby podjąć próbę przeprowadzenia badań i rozszerzenie stanu teorii oraz przybliżyć te kwestie. Aby zdefiniować rolę działań pośrednich w walce obronnej należy je rozpatrzeć w aspekcie osiągnięcia celów obrony.

4.2.1. Etapy pośrednie w fazie działań sił przesłaniania

Mając na uwadze prowadzenie obrony, a w szczególności fazę walki sił w pasie (rejonie) sił przesłaniania, rolę działań pośrednich należałoby rozpatrzeć przez

108 Por. C. Clausewitz, *O wojnie*, wyd. cyt., s. 440.

pryzmat potencjalnych celów. Zakładane cele, jakie siły w pasie sił przesłaniania mogą osiągnąć, analizowana literatura precyzuje następująco:

- ubezpieczyć siły główne obrony przed niespodziewanym uderzeniem przeciwnika, zapewniając jednocześnie czas na dostosowanie koncepcji walki obronnej do jego rzeczywistego działania;
- utrzymywać ciągłą styczność ze zgrupowaniami lądowymi przeciwnika, umożliwiającą śledzenie bieżącej sytuacji przed przednią linią obrony;
- stworzyć dogodne warunki do organizacji obrony przez siły główne poprzez opóźnienie podejścia sił głównych przeciwnika i braku oddziaływania;
- skanalizować ruch zgrupowań przeciwnika na określony kierunek, z reguły w rejon głównego wysiłku obrony;
- dezorganizować podejście i rozwinięcie przeciwnika dla uniemożliwienia jednoczesnego wejścia do walki elementów głównego zgrupowania;
- rozpoznać prawdopodobny kierunek głównego uderzenia;
- wprowadzić w błąd przeciwnika co do przebiegu przedniej linii obrony, a tym samym koncepcji walki obronnej.

Osiągnięcie powyższych celów nie byłoby możliwe, gdyby nie wykorzystywano możliwości, jakie dają formy działań pośrednich. Ich działanie pozwala stworzyć przewagę sytuacyjną w wyniku racjonalnego wykorzystania obszaru przed przednią linią obrony.

Przeprowadzone badania w odniesieniu do działań w pasie (rejonie) sił przesłaniania wskazują, że są one stałym elementem koncepcji prowadzenia walki obronnej. Dlatego, też nowy regulamin wyróżnia główny pas (rejon) obrony i pas (rejon), w którym działają siły przesłaniania. Prowadzone są w celu zagwarantowania przewagi działań w kolejnych etapach walki oraz osłony swoich wojsk. Celem istotnym wydaje się być również pozbawienie swobody przeciwnika, przechwycenie i utrzymanie inicjatywy. Osiągnąć to można przez jednoczesne oddziaływanie na całą głębokość ugrupowania nacierającego przeciwnika¹⁰⁹, aby zakłócić lub zerwać synchronizację pomiędzy jego elementami ugrupowania bojowego. Atakowanie

¹⁰⁹ M. Huzarski, *Zmiany w teorii taktyki ogólnej wojsk lądowych* pk. „KLAMRA”, Warszawa 1998, s. 56.

przeciwnika prowadzone jest na korzyść sił walczących w styczności. Dąży się do rozbijania jego elementów ugrupowania, opóźniania podejścia, izolacji strefy starcia i niedopuszczenia nowych sił oraz dezorganizacji wsparcia i dowodzenia.

Analiza porównawcza możliwości związków taktycznych w prowadzeniu działań w pasie sił przesłaniania wskazuje, że mogą prowadzić jedynie specjalnie do tego wydzielone zgrupowania. Walka w pasie sił przesłaniania pozwala obrońcy opóźnić natarcie przeciwnika poprzez oddziaływanie ogniem i zorganizowanymi zgodnie z celem walki elementami ugrupowania bojowego. Poprzez opóźnianie i niszczenie określonych elementów ugrupowania przeciwnika zrównoważony zostanie potencjał bojowy nacierającego i obrońcy. Pozwoli to zatrzymać natarcie przeciwnika na przedniej linii obrony lub w rejonie obrony oddziałów pierwszego rzutu.

Uzyskane wyniki przeprowadzonych badań wskazują, iż etapy pośrednie wpiszą się na stałe w teorię prowadzenia obrony¹¹⁰. Potrzeba wycofywania się wojsk działających w pasie sił przesłaniania, a w końcowym rezultacie w głąb ugrupowania obronnego upoważnia nas do zatrzymania się nad formą etapu pośredniego, jakim jest **wycofanie**.

W literaturze przedmiotu traktującej o prowadzeniu obrony, wycofanie często postrzegane było jako zjawisko negatywne. Utożsamiano to działanie jako bierność poddawanie się inicjatywie przeciwnika. Nie dostrzegano celowego wykorzystania tej formy działań do osiągnięcia celu obrony. W *Leksykonie Wiedzy Wojskowej* znajdujemy definicję, iż *wycofanie to forma – odwrotu, w której główne siły odchodzą do tyłu pod osłoną części sił, unikając wdawania się w walkę z nieprzyjacielem. W zasadzie wycofanie wykonuje się bez rozwijania sił głównych, jednak sytuacja może wymagać rozwinięcia ich na rubieży pośrednich dla powstrzymania włamującego się nieprzyjaciela i uporządkowania oddziałów własnych. Wówczas wycofanie może przekształcić się w działania opóźniające¹¹¹*. Możemy tu dostrzec tendencyjne podejście do tego charakteru działań jako forma odwrotu, gdzie z reguły będzie to działanie wymuszone jako konsekwencja niepomyślnego wcześniejszego działania.

¹¹⁰ Na podstawie wywiadu eksperckiego, patrz załącznik 8.

¹¹¹ *Leksykon wiedzy wojskowej*, Warszawa, MON 1979, s. 501.

Wstąpienie do struktur NATO i wynikające z tego zobowiązania spowodowały zmiany też między innymi w teorii walki zbrojnej. Powstał Regulamin działań wojsk lądowych, który wycofanie definiuje jako „rodzaj walki prowadzonej w celu zerwania kontaktu bojowego z przeciwnikiem lub uchylenia się od starcia w niekorzystnych warunkach”¹¹². Powyższa interpretacja wykazuje wiele elementów zbieżnych z poglądami armii natowskich. W dokumentach normatywnych państw NATO znajdujemy określenie jako: *wycofanie dywizji (brygady) znajdującej się w styczności z przeciwnikiem ma na celu uzyskanie swobody działań. Może być ono celowe lub konieczne w każdym rodzaju działań*¹¹³. Podobna interpretacja wycofania zawarta jest w nowym regulaminie ATP-3.2, gdzie precyzuje jako: *wychodzenie wojsk z walki zgodnie z wolą dowódcy. Jest to próba przerwania kontaktu z przeciwnikiem. Nie oznacza to, że rozpoznanie i/lub elementy ubezpieczenia nie prowadzą dalszej obserwacji przeciwnika*¹¹⁴.

Przytoczone definicje wycofania z dokumentów normatywnych, a tym samym interpretacja powyższego działania wykazują elementy wspólne, do jakich możemy zaliczyć:

- uchylenie się od starcia w niekorzystnych warunkach;
- uzyskanie swobody działania;
- wychodzenie wojsk z walki z przeciwnikiem zgodnie z wolą dowódcy.

Powyższe właściwości charakteryzujące to działanie potwierdzają tezę, iż właściwym jest zakwalifikowanie wycofania do etapów pośrednich, które są treścią (wypełnieniem) podstawowych rodzajów działań w tym także prowadzenie obrony. Mając na uwadze przedmiot badań, jakim jest obrona szczebla taktycznego możemy też zdefiniować, w jakich sytuacjach może to nastąpić. Przystępując do określenia sytuacji, w jakich może dojść do wycofania należy rozgraniczyć wycofanie wymuszone i zamierzone. To pierwsze, co sugeruje sama nazwa, będzie prowadzone wtedy, gdy zostaną wyczerpane wszystkie inne możliwości powstrzymania natarcia przeważających sił przeciwnika, a dalsza walka na zajmowanej rubieży grozi trudnymi

¹¹² Regulamin działań wojsk lądowych, Warszawa DWLąd 1999, s. 174.

¹¹³ Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry HDv 100/100, Warszawa, AON 1993, s. 289.

¹¹⁴ Regulamin ATP-3.2, s. 7-4.

do przewidzenia konsekwencjami. W sytuacji, gdy przewaga przeciwnika grozi rozbiciem broniących się wojsk, umiejętne ich wycofanie będzie wyrazem sukcesu, a nie klęski. Odbywać się będzie w warunkach znacznej przewagi nacierającego i najczęściej w celu:

- wyprowadzenia wojsk własnych spod uderzeń przeważających sił przeciwnika;
- niedopuszczenia do okrążenia lub obejścia.

Jeżeli mówimy o działaniu w pasie sił przesłaniania, to istotą działania w tej fazie walki obronnej jest nie wdawanie się w długotrwałe walki. Czyli, będziemy mieli do czynienia z wycofaniem wcześniej zaplanowanym, inaczej zamierzonym. W porównaniu do wycofania wymuszonego, ten ruch do tyłu nie jest tak mocno zdeterminowany działalnością przeciwnika i dotychczas prowadzoną walką. W najbardziej sprzyjających okolicznościach może odbywać się ono w warunkach braku bezpośredniego oddziaływania przeciwnika. Jednak całkowity brak jego ingerencji w przebieg wycofania wydaje się być iluzją. Jest to nierealne, ponieważ manewr ten zawsze poprzedza kontakt bojowy z przeciwnikiem.

Dokonując pewnych uogólnień można przyjąć, że wycofanie zamierzone w trakcie prowadzenia walki obronnej w pasie sił przesłaniania można wykonać w celu:

- dokonania przegrupowania i przeniesienia głównego wysiłku działań na inny kierunek (w nowy rejon) lub dogodniejszą rubież;
- skrócenia linii frontu;
- wprowadzenia nacierającego w rejon porażenia ogniowego lub pułapkę taktyczną, w oparciu o główną rubież obronną;
- skierowanie uderzenia przeciwnika w pożądanym dla obrońcy kierunku.

Działanie sił przesłaniania możemy określić jako racjonalne działanie, które pozwoli kosztem utraty terenu zachować zwartość bojową walczących wojsk lub odzyskać inicjatywę. To także przykłady konieczności lub celowości dostosowania swych działań do konkretnych warunków, by walkę zakończyć zwycięsko.

Przytoczone cele wycofania w pełni ukazują istotę planowanego manewru. Sprawne jego wykonanie umożliwia, bowiem wyprowadzenie wojsk z niekorzystnego położenia i stwarza warunki kontynuowania walki w znacznie korzystniejszej sytuacji

i na ogół w dogodniejszym terenie. Umiejętnie przeprowadzone stwarza możliwość dalszego i skutecznego przeciwdziałania nacierającemu przeciwnikowi, pozbawia go szansy szybkiego osiągnięcia wcześniej założonych celów działań zaczepnych.

Wojska prowadzące obronę powinny konsekwentnie dążyć do osiągnięcia celu obrony poprzez realizację zadań wynikających z koncepcji jej prowadzenia. Ważnym zadaniem realizowanym przez obrońcę jest dążenie do udaremnienia przygotowania i przejścia przeciwnika do natarcia lub zdezorganizowania tych przygotowań. W osiągnięciu celu tego zadania istotną rolę odegra ofensywne oddziaływanie na przeciwnika. W zależności od sytuacji taktyczno-operacyjnej stosowane mogą być różne formy aktywności, takie jak m.in. wysadzanie desantów powietrznych, prowadzenie działań desantowo-szturmowych, rajdowych oraz oddziałów wydzielonych i grup wypadowych.

Skuteczne przeciwdziałanie podejściu i rozwijaniu się zgrupowania uderzeniowego przeciwnika, wpływa na opóźnienie tego działania, a także osłabienie potencjału bojowego nacierającego. Tym samym nie tylko wydłuża czas bezpośredniego uderzenia, ale przede wszystkim pozwala na wiarygodną ocenę sytuacji dotyczącą między innymi kierunku głównego uderzenia przeciwnika, potencjalnych możliwości prowadzenia natarcia oraz ewentualnego zamiaru pokonania (przełamania) obrony.

Aktywność obrony wyrażać się będzie również taką formą ofensywnego oddziaływania na przeciwnika, jak uderzenia wojskami przed przednią linię obrony. Planowane uderzenia przed przednią linię obrony przyjmą formę działań pośrednich, jakim jest **bój spotkaniowy**. Wychodząc z definicji, iż *bój spotkaniowy jest to działanie bojowe zachodzące w sytuacji, kiedy obydwie strony próbują wykonać swoje zadania przez działania ofensywne*¹¹⁵ w sytuacji wykonywania uderzeń przed przednią linię obrony mamy klasyczną walkę spotkaniową której celem jest dezorganizacja natarcia przeciwnika. Zarówno obrońca, jak też nacierający przeciwnik dąży do osiągnięcia zamierzonego celu poprzez natarcie. Próbując uporządkować powyższe treści w odniesieniu do działań w pasie sił przesłania prowadzone badania pozwalają

¹¹⁵ Regulamin ATP 3.2, s. 7-7.

zdefiniować, iż w tej fazie walki forma działań pośrednich, jaką jest bój spotkaniowy może zaistnieć w sytuacji, kiedy:

- wojska sił przesłania w wyniku braku informacji o przeciwniku napotkają nacierające siły w trakcie zajmowania wyznaczonych rubieży;
- obie strony posiadają informacje o przeciwniku i mimo to decydują się zaatakować z wykorzystaniem przewagi pozycyjnej, zyskując teren o znaczeniu taktycznym i wykorzystując moment do zapewnienia sobie przewagi nad przeciwnikiem;
- jedna z walczących stron próbuje szybko zająć pozycję obronną, a druga strona dąży temu zapobiec;
- w trakcie walki w pasie sił przesłania (działań opóźniających) jako celowe uderzenie z ograniczonym celem;
- uderzenie przed przednią linię obronną w celu dezorganizacji uderzenia przeciwnika.

O ile powyższe sytuacje mają odzwierciedlenie w narodowej teorii walki, to na podkreślenie zasługuje sytuacja celowych uderzeń przed przednią linię obrony. Tu nasz dorobek powyższą kwestię traktuje trochę marginesowo. Uderzenie przed przednią linię obrony jest działaniem mającym ugruntowane miejsce w teorii prowadzenia walki obronnej przez armie państw NATO. W Bundeswehrze uważają, że *„w miarę zbliżania się nacierającego do rejonu obrony wzrastać musi oddziaływanie ogniowe tak, aby zatrzymać natarcie nieprzyjaciela już przed przednim skrajem obrony. Jeżeli się to uda, a nie można liczyć na szybkie działania podchodzących z głębi własnych sił, zalegającego nieprzyjaciela należy zniszczyć kontratakami”*.¹¹⁶ Swoistą odmianą uderzenia przed przedni skraj obrony mogą być działania nękające prowadzone w celu zakłócenia ruchu wojsk nieprzyjaciela.¹¹⁷

Również Amerykanie dostrzegają potrzebę aktywności wojsk przed przednim skrajem obrony. Według zaleceń dokumentów normatywnych dowódcy rozpoczynają atak „przeszkadzający” (ang. spoiling. - dosł. tłumaczenie - *psujący*) ze stanowisk

¹¹⁶ *Regulamin Walki Wojsk Lądowych Bundeswehry HDv 100/100*, przekład M. Wiatr, Warszawa 1993, s. 183.

¹¹⁷ Tamże, s. 303.

obronnych w celu zdeorganizowania i przzerwania przewidywanego ataku przeciwnika”.¹¹⁸

Uderzenie wojskami przed przednią linię obrony jest działaniem złożonym, w którym można wyróżnić trzy zasadnicze etapy:

- manewr w rejon wykonania uderzenia;
- wykonanie uderzenia;
- manewr w celu powrotu do własnego ugrupowania lub przejście do działań w ugrupowaniu przeciwnika (np. nieregularne lub rajdowe).

Według niektórych teoretyków wojskowych manewr w celu uderzenia przed przednią linię obrony, nie musi ograniczać się tylko do uderzenia na określony element ugrupowania zaczepnego przeciwnika. „Może być działaniem pośrednim, tzn. w jego wyniku siły go wykonujące mogą zostać wykorzystane do celowego i świadomego pozostania w ugrupowaniu przeciwnika (lub ich część) i przejść do działań nieregularnych”.¹¹⁹

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, iż uderzenie przed przedni skraj obrony w celu dezorganizacji wybranych elementów systemu natarcia przeciwnika zakłóca dotychczasowy porządek realizacji poszczególnych działań planu uderzenia. Przeciwnik zostaje zmuszony do podjęcia walki z wojskami, które wykonują uderzenie, ale także do ponownych kalkulacji ogniowego zabezpieczenia podejścia i rozwinięcia swoich wojsk. Może to doprowadzić do zmiany we wcześniej ustalonych stosunkach sił i w konsekwencji do określonych wzmocnień przegrupowań (manewrów). W sytuacji, kiedy uderzenie nastąpiło w momencie, kiedy siły główne zgrupowania uderzeniowego przeciwnika wychodzą z rejonów wyjściowych to, pomimo, że one same nie są obiektem ataku to jednak są zmuszane do podjęcia działań planistycznych, uwzględniających nową sytuację. Wykonanie uderzenia przed przedni skraj obrony jest ważnym przejawem aktywności wojsk w obronie.

Osiąganie celów w walce obronnej w głównym stopniu jest uzależnione od efektywnego wykorzystania funkcjonalnych i strukturalnych elementów ugrupowania bojowego, ściśle skoordynowanego ze strukturą rejonu odpowiedzialności obronnej.

¹¹⁸ 100-5. Operations, HQ Department of the Army, 1993, s. 7-8.

¹¹⁹ R.Bojarski, *Manewr w operacji ...*, wyd.cyt., s. 30.

Takim elementem jest działanie w pasie sił przesłaniania. Wykorzystanie sił w tej fazie nie jest tylko korzystnym „ustawieniem” się w stosunku do przeciwnika. Takie działanie umożliwia stworzenie i utrzymanie przewagi sytuacyjnej bez angażowania zasadniczego potencjału obronnego – głównych sił obrony. Przewagę tę przede wszystkim wykorzystują zgrupowania broniące się siły w głównym rejonie, gdyż w pasie działania sił przesłaniania rozpoczyna się proces zmierzający do przejęcia inicjatywy, a w konsekwencji do osiągnięcia celu głównego. Można wobec tego założyć, że wojska prowadzące działania w pasie sił przesłaniania stwarzają warunki do osiągnięcia celu walki obronnej.

4.2.2. Etapy pośrednie w rozstrzygającej walce obronnej

Przeprowadzone badania wskazują, iż rozstrzygająca walka obronna zawiera się w zwalczaniu przeciwnika w bezpośredniej walce w celu wykonania postawionego zadania. Wyraża się ona uporczywym utrzymywaniem obiektów, blokowaniem, czasowym odejściem na kolejne rubieże i wykonywaniem uderzeń dezorganizujących natarcie przeciwnika. W bezpośrednim starciu dąży się do wyeliminowania obiektów i zgrupowań, które decydują o sile przeciwnika. Wymaga to zespolenia wysiłków wszystkich sił i środków obrońcy. Walka o utrzymanie przedniej linii obrony to najistotniejszy z punktu widzenia broniących się zgrupowań etap działań. Dalej, mimo bowiem powietrzno-lądowego charakteru współczesnej walki, w styczności następują zasadnicze rozstrzygnięcia związane z obroną. Wnioski z konfliktów zbrojnych ostatnich lat oraz dostępne opracowania teoretyczne wskazują, że prowadzone walki powinny być krótkotrwałe, dynamiczne, zdecydowane, narzucające nacierającemu wolę obrońcy¹²⁰.

Jednym z warunków osiągnięcia celu obrony prowadzonej przez związek taktyczny (oddział) jest ciągle dostosowywanie elementów ugrupowania bojowego do faktycznego działania przeciwnika. Ze zmianą kierunków uderzeń przeciwnika wiąże się potrzeba przeorientowania wysiłku obrony związku taktycznego.

¹²⁰ M. Huzarski, *Zmiany ...*, s. 57.

Korekty w przyjętym wcześniej ugrupowaniu obronnym, realizowane są poprzez manewr sił na kierunek zagrożony. Powyższa uwaga jest o tyle uzasadniona, że uderzenia przeciwnika można się spodziewać na więcej niż jednym kierunku, a tylko na jednym z nich przeciwnik skupi główny wysiłek. Należy liczyć się również ze zmianami kierunku głównego uderzenia w trakcie prowadzenia przez przeciwnika natarcia. Dążenie do realizacji celów natarcia, poprzez szukanie słabych miejsc w obronie i jak najszybsze wychodzenie na tyły i skrzydła pododdziałów i oddziałów broniących się w pierwszym rzucie związku taktycznego, będzie prawdopodobnie powszechnym sposobem działania przeciwnika.

Reasumując, prowadzone badania wskazują, iż prowadzona walka obrona wiązać się będzie z potrzebą ciągłej reorganizacji systemu obrony, zwłaszcza w aspekcie zmiany punktu ciężkości. Jest ona spowodowana tym, że mimo rozpatrzenia wielu możliwych wariantów działania przeciwnika, istnieje możliwość wykonania głównego uderzenia w kierunku nieprzewidywalnym w trakcie natarcia. Powyższe uwarunkowania powodują, iż obrońca musi być przygotowany do wdrażania planów alternatywnych w celu:

- zapewnienia możliwości narastania oporu i pogłębienia obrony szczególnie na kierunku głównego uderzenia;
- przewidywania użycia sił i środków na innych kierunkach (rubieżach ryglowych, kierunku pomocniczym, na skrzydłach);
- utrzymania ciągłości, trwałości i żywotności obrony oraz więzi między funkcjonalnymi elementami ugrupowania¹²¹.

Istnieje, zatem potrzeba w ramach prowadzonej walki stała możliwość jej skoordynowana reorganizacja między innymi w formie działań pośrednich. Jednym z takich działań pośrednich może być omawiane wcześniej wycofanie i przesunięcie sił z dotychczasowego kierunku głównego wysiłku obrony na nowy kierunek. Może też zaistnieć potrzeba wycofania części sił z kierunków pasywnych dla odtworzenia odwodów w głębi obrony, wyprowadzenia wojsk własnych spod uderzeń przeważających sił przeciwnika lub zamknięcia wyłomów w ugrupowaniu.

¹²¹ Por., R. Bojarski, *Działania pośrednie w operacji obronnej*, Warszawa 1999, s. 113.

Przytoczone argumenty skłaniają do stwierdzenia, iż przyszła obrona wiązać się będzie stale z realizacją formy działań pośrednich, jakim jest wycofanie. To skłania raz jeszcze do bardziej dokładnego rozpatrzenia tego zjawiska pola walki.

Wycofanie wojsk, które odbywa się w warunkach nacisku przeciwnika nasuwa pytanie: *jakie muszą być spełnione wymogi, aby zostało uwieńczone powodzeniem?* Istotne jest, więc sprecyzowanie przesłanek do jego sukcesu. Wielce pomocne w tym względzie są doświadczenia ostatnich konfliktów. Wsparcie wizją pola walki tworzą w miarę pełen obraz warunków, których spełnienie jest dobrym prognostykiem sprawnego rozpoczęcia i prowadzenia wycofania. Do warunków tych można zaliczyć:

- utrzymanie w tajemnicy początku wycofania, jego celu i przebiegu;
- ściśle powiązanie ruchu wojsk z oddziaływaniem ogniowo- elektronicznym i zaporami inżynieryjnymi oraz innymi przedsięwzięciami opóźniającymi ruch przeciwnika;
- zapewnienie bezpieczeństwa manewru, głównie osłona skrzydeł w celu zabezpieczenia wojsk przed oskrzydleniem (obejściem).

Dorobek narodowej teorii dotyczący wycofania traktuje, iż może być ono wykonywane w formie marszu odwrotowego lub działań opóźniających. Niekiedy w materiałach teoretycznych można spotkać się z wyróżnianiem dwóch sposobów wycofania - bez zatrzymania sił głównych na rubieżach pośrednich lub z rozwijaniem sił głównych na rubieżach pośrednich. Przedstawione formy i sposoby różnią się między sobą tylko nazwą, co szczególnie widać w wymiarze praktycznym.

Obydwie formy wycofania różnią się ilością sił wydzielonych do bezpośredniej walki z przeciwnikiem. W marszu odwrotowym (bez zatrzymywania sił głównych na rubieżach pośrednich) jest to niewielka część wojsk działająca jako ariergarda, która ubezpiecza od frontu (tyłu) maszerujące siły główne. Podczas wycofania w formie działań opóźniających (z rozwijaniem sił głównych na rubieżach pośrednich) proporcja jest odwrotna. Podstawowa część wycofujących się wojsk nie wykonuje marszu, lecz powstrzymuje natarcie przeciwnika, stawiając mu opór na kolejnych pozycjach opóźniania.

Organizacja wycofania w formie marszu odwrotowego (odfrontowego) uzależniona jest od przewidywanego sposobu jego przeprowadzenia /załącznik 2/.

Zależec będzie od zakładanego ugrupowania sił głównych związku taktycznego (oddziału) oraz mechanizmu wykonywania przez nie marszu, a także sposobu jego osłony. W zależności od sytuacji, pasa dotychczasowych działań i jego głębokości, warunków terenowych i drogowych, marsz sił głównych może odbywać się pod osłoną jednej, odpowiednio silnej, ariergardy lub kilku przewidzianych do działania na poszczególnych drogach. Zabezpieczenie wyjścia z walki pierwszorzutowych sił odbywa się pod osłoną wydzielonych wojsk. Rozpoczyna się ono dopiero wtedy, gdy broniące się zgrupowania zapewnią sobie swobodę manewru i nastąpi czasowa stabilizacja linii frontu. W dzień wytworzenie takich warunków sprzyjających zależy, zwłaszcza od szybkich i skrytych działań, ogniowego i elektronicznego rażenia środków ogniowych i rozpoznania strony przeciwnej, umiejętnego wykorzystania terenu, zapór inżynieryjnych i dymów.

Przy współczesnych środkach i systemach rozpoznawczych oderwanie wojsk własnych od przeciwnika jest przedsięwzięciem bardzo trudnym. Wyjście z walki będzie możliwe pod warunkiem ukrycia zarówno samego zamiaru, jak i też faktu przejścia do jego realizacji. Wydaje się to osiągalne w wyniku:

- starannego maskowania symptomów przygotowań do wyjścia z walki pierwszorzutowych oddziałów (pododdziałów);
- umiejętnego wykorzystania warunków terenowych, atmosferycznych i pory doby;
- połączenia wycofania z pozorowanym wzmaganie aktywności bojowej i prowadzeniem akcji demonstracyjnych;
- szczegółowo opracowanego planu współdziałania i zabezpieczenia bojowego.

Realizacja wycofania związku taktycznego (oddziału) odbywa się stopniowo przez wykonywanie zadań cząstkowych. W pierwszej kolejności opuszczają zajmowane rejony oddziały (pododdziały) i urządzenia logistyczne. Następnie siły główne wychodzą z rejonów obrony i pod osłoną pododdziałów osłony opuszczają swoje rejony obrony i rozmieszczenia. Czynią to w ściśle ustalonym czasie, przestrzegając sposobu maskowania wykonywanego manewru oraz dróg jego realizacji. Opuszczając zajmowane rejony sukcesywnie tworzą kolumny marszowe,

które stają się bardziej zwarte w miarę oddalania się od linii styczności wojsk. Zwłaszcza do momentu przekroczenia ugrupowania ariergardy istotne jest, aby siły wychodzące z walki były w gotowości do natychmiastowego podjęcia działań na ewentualność wznowienia natarcia przez przeciwnika. Nie można też tworzyć opłacalnych zgrupowań dla zmasowanych uderzeń artylerią lub bronią precyzyjną, co jest szczególnie ważne przy przekraczaniu czołowej pozycji opóźniania, zorganizowanej przez ariergardę.

W celu zapewnienia swobody działania i obniżenia tempa natarcia przeciwnika w pasie (na kierunku) wycofania i na skrzydłach przygotowuje się zasadzki, zapory i niszczenia. Ciężkie tereny, mosty, przeprawy i ważne węzły dróg znajdujące się na kierunku wycofania obsadza się zawczasu wysyłanymi oddziałami wydzielonymi. Wskazane jest również by w pobliżu tych miejsc rozmieścić wydzielone siły i środki, które zapewnią szybkie przywrócenie ruchu drogowego, głównie w wypadku zniszczeń urządzeń systemu komunikacyjnego, czy też wykonania minowania zdalnego. Ponadto powinny być rozpoznane, a jeśli był czas i środki to urządzone drogi obejścia.

W trakcie wycofania przy powietrzno-ładowym charakterze natarcia przeciwnika istnieje duże prawdopodobieństwo zetknięcia się z desantami powietrznymi. Jeśli zostaną wysadzone, to zapewne w celu opanowania newralgicznego obiektu, który z jednej strony zdeorganizuje proces wycofania, a z drugiej sprzyjać będzie dynamizowaniu działań zaczepnych przeciwnika. W wypadku zaistnienia takiej sytuacji należy niezwłocznie podjąć czynności zmierzające do rozbicia desantu, zanim zdąży się umocnić w rejonie lądowania. Gdyby wykonanie tego zadania wiązało się z zaangażowaniem znacznej ilości sił wycofującego się zgrupowania i długotrwałą walką, to korzystniejszym rozwiązaniem będzie blokowanie desantu niezbędną ilością wojsk, stwarzając jednocześnie warunki do obejścia zablokowanych rejonów.

Technika obecnego pola walki stwarza duże możliwości kontroli (podglądania) strony przeciwnej. O tym trzeba pamiętać podczas wycofania. Najprawdopodobniej nie da się całkowicie ukryć faktu jego realizacji. Należy jednak zmierzać do maskowania składu wycofujących się zgrupowań oraz celu wykonywanego manewru.

Zasadnym jest marsz sił głównych wykonywać niewielkimi kolumnami, niekoniecznie drogami równoległymi, pod osłoną stosunkowo silnych ariergard, uniemożliwiających przeciwnikowi prowadzenie pościgu. Niektóre z kolumn mogą na pewnych odcinkach, wykonywać marsz drogami rokadowymi lub pod pewnym kątem w stosunku do głównej osi marszu odfrontowego. Trzeba też markować przygotowanie rubieży obronnych i pozory ich obsadzania przez wycofujące się zgrupowania. Takie przedsięwzięcia wraz z umiejętnie stosowanym maskowaniem i osłoną elektroniczną wyselekcjonowanych obiektów lub elementów wycofujących się wojsk związku taktycznego (oddziału) wytwarza u przeciwnika wielce złożony obraz, z którego będzie trudno wyciągnąć jednoznaczne wnioski o celu działań prowadzonych przez obrońcę.

Wycofanie w formie działań opóźniających odbywa się pod ciągłym oddziaływaniem przeciwnika */załącznik 3/*. Jego możliwości bojowe, położenie sąsiadów lub dalszy zamiar prowadzenia działań przez związek taktyczny (oddział) przemawiać będą za celowością ciągłego powstrzymywania przeciwnika i stopniowego osłabiania jego potencjału bojowego. To także wynik potrzeby zyskania na czasie i ukierunkowania postępów nacierającego.

W pierwszej fazie wycofania trzeba powstrzymać natarcie przeciwnika, aby zyskać czas na organizację działań opóźniających. Gdy jest to możliwe wyprowadza się część sił z walki. Siły główne broniące pozycji opóźniania opuszczają zajmowane rejonny (punkty oporu), gdy dalsza walka grozi rozbiciem lub okrążeniem. Czynią to na rozkaz przełożonego, nie wcześniej jednak zanim przygotowana zostanie kolejna linia oporu. Następną pozycją opóźniania przejmuje główny ciężar walki z chwilą, gdy przeciwnik znajdzie się w zasięgu ognia jej środków.

Podczas wycofywania oprócz walk na pozycjach opóźniania skutecznym środkiem hamującym tempo natarcia przeciwnika są zasadzki, organizowane zawczasu (planowo) lub doraźnie. Nie mniej efektywne są zapory minowe, zwłaszcza narzutowe i zaskakujące uderzenia śmigłowców oraz grup dywersyjno-rozpoznawczych. Na szeroką skalę należy prowadzić walkę na tyłach przeciwnika. Śmiałe i zdecydowane uderzenia, nawet niewielkich liczebnie pododdziałów na newralgiczne elementy systemów rozpoznawczo-uderzeniowych, broni precyzyjnej,

linie komunikacyjne, sztaby i obiekty logistyczne stanowić będą wyraz siły i aktywności.

Prowadzone badania wskazują, iż osiągnięcie celów, jakie zakłada sobie obrońca nie byłoby możliwe gdyby nie wykorzystano możliwości, jakie zawiera w sobie forma działań pośrednich, tj. wycofanie. Poprzez sprawną realizację wycofania obrońca może sobie stworzyć przewagę sytuacyjną w wyniku racjonalnego wykorzystania obszaru przed przednią linią obrony, czy też w głównym pasie (rejonie obrony).

Nie możemy jednak walki obronnej postrzegać tylko jako działania pośrednie dla poprawy położenia, uchylania się od uderzeń, oddawania terenu. Działania pośrednie mają też prowadzić obrońcę do rozstrzygnięć prowadzonej walki. Mają, więc doprowadzić do uzyskania przewagi miejscowej i w końcowym rozliczeniu na przykład do rozbicia przeciwnika, który się włamał w rejon obrony.

Włamanie się przeciwnika w głąb ugrupowania obronnego, najczęściej zmusza dowódcę do podjęcia decyzji określającej sposób dalszej walki. Teoretycy wojskowi są zgodni, że w przypadku włamania się przeciwnika w obronę, należy powstrzymać jego natarcie, a następnie stworzyć warunki do wykonania zwrotu zaczepnego (przez wyższy szczebel, samodzielnie lub wspólnie).

Samo wykonanie kontrataku w obronie jest działaniem bardzo złożonym. Kontratak poprzedza z reguły szeroki manewr w celu zgrupowania odpowiednich sił i środków do wykonania uderzenia, a także wzmocnienia własnej obrony na kierunku głównego uderzenia przeciwnika. Dokonanie tego manewru w obronie, prowadzonej przy znacznej przewadze sił przeciwnika oraz doskonałości współczesnych środków rozpoznawczych, elektronicznych i ogniowych jest zadaniem niezwykle trudnym. Dlatego manewr ten należy odpowiednio zaplanować, zabezpieczyć i zrealizować.

Przestrzegając zasady, że kontratak powinien zaskoczyć przeciwnika, to przy wyborze kierunku uderzenia należy zawsze uwzględniać wykonanie jak najkrótszego i nieskomplikowanego manewru sił i środków przy zużyciu jak najmniejszej ilości czasu na jego wykonanie. Optymalnym rozwiązaniem byłoby w roli obrońcy doprowadzić do boju spotkaniowego. Siły wykonywujące kontratak powinny uderzać na siły nacierającego w momencie, kiedy nie zajął on dogodnej rubieży do odparcia

takiego kontrataku. Zatem obie strony będą dążyć do osiągnięcia swoich celów poprzez natarcie. Żeby osiągnąć cel kontrataku szczególnie precyzyjnie należy określić przedsięwzięcia zapewniające warunki do sprawnego i terminowego manewru na rubież kontrataku. Jest to ważne, bowiem dla przeciwnika dezorganizowanie kontrataku w okresie podchodzenia jego wojsk do rubieży zaplanowanego zwrotu zaczepnego jest szczególnie ważne. Właśnie w tym okresie wykonując silne i precyzyjne, ogniwoelektroniczne uderzenie na podchodzące wojska do zwrotu zaczepnego, może spowodować, że kontratak zostanie załamany i rozbity.

Można by sobie zadać pytanie czy celowym jest, aby podczas prowadzenia obrony doprowadzić do formy działań pośrednich, jakim jest bój spotkaniowy. Powyższą kwestię należy rozpatrzyć przez pryzmat zakładanego celu, czyli nakład a efekt. Analiza literatury, doświadczeń z konfliktów lokalnych i prowadzonych ćwiczeń pozwala zdefiniować cele boju spotkaniowego w trakcie prowadzenia obrony:

- pobić siły przeciwnika i pozbawić go, tym samym, możliwości osiągnięcia celu natarcia (rozbicie sił w rejonie włamania i odtworzenie struktury obrony);
- wzbronić zgrupowaniom uderzeniowym przeciwnika opanowanie terenu, który może decydować o trwałości obrony (kontratak o ograniczonym celu);
- odzyskać rejony (rejony kluczowe)) decydujące o powodzeniu walki obronnej;
- wymusić rozdzielenie głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika lub zmianę kierunku głównego uderzenia;
- uniemożliwić wprowadzenie do działań odwodów przeciwnika, zwłaszcza na kierunku największego powodzenia;
- zyskać na czasie, który jest niezbędny do reorganizacji systemu obrony;
- paraliżować swobodę działania przeciwnika (wymusić celową reakcję przeciwnika w aspekcie osiągnięcia celu pośredniego.

Analizując powyższe problemy, nie trudno dostrzec, że założone cele posiadają cechy działań ofensywnych, a dokładnie boju spotkaniowego. Zasadnym, zatem wydaje się być stwierdzenie: *„boje spotkaniowe mogą się zdarzyć nawet, kiedy przeciwnicy wiedzą o sobie, lecz obaj decydują się na atak bez zwłoki w celu uzyskania przewagi pozycyjnej, zdobycia rozstrzygającego fragmentu terenu, utrzymania impetu*

lub utwierdzenia wyższego morale".¹²² Oczywiście boju spotkaniowego nie można postrzegać tylko jako zjawiska walki istniejącego samodzielnie, ale w połączeniu z pozostałymi formami działań pośrednich. Poprzez bój spotkaniowy może być następnie realizowane wycofanie, działanie na połączenie, czy też luzowanie.

W czasie prowadzenia obrony, aktywność obrońcy wyrażająca się ofensywnym działaniem musi kierować zasadami charakterystycznymi dla tego typu form działań pośrednich. Główną zasadą kontratakującego, a tym samym realizatora boju spotkaniowego jest przejście i utrzymanie inicjatywy. Sukces zależy w dużej mierze od szybkiej reakcji dowódcy i jego wojsk. Może on wtedy samodzielnie zdecydować, jak rozwinąć bój spotkaniowy. Charakterystycznym dla kontratakującego jest brak pełnych wiadomości o przeciwniku i ograniczona ilość czasu przeznaczona na ocenę sytuacji przez dowódcę. Plany muszą być sporządzone i wykonane tak szybko, jak to możliwe. Sukces będzie zależał od zdolności dowódcy do przewidywania boju spotkaniowego i doprowadzenia do utrzymania w pełni szybkiej siły bojowej w rejonie odpowiedzialności. Zatem śmiałe, energiczne działania podjęte przez podległych dowódców są często kluczem do sukcesu. Natychmiastowe działania w celu zdobycia kontroli nad sytuacją szybko zmniejszy szansę przeciwnika na realizację jego planów i może pomóc w wykonaniu zadania obrońcy.

Nawiązanie boju spotkaniowego rozpoczyna się z reguły od wykonania uderzeń uprzedzających przez lotnictwo, wojska rakietowe i artylerię do kolumn przeciwnika na podejściach. Celem tych uderzeń jest zniszczenie, zatrzymanie bądź dezorganizacja działania odwodów przeciwnika. Poprzez izolację sił przewidzianych do rozbicia w walce spotkaniowej obrońca dąży do stworzenia przewagi miejscowej. Realizowana tu też jest nieustanna walka (dążność) do uprzedzenia przeciwnika w manewrze i uderzeniu. Sprawia to, iż trudno ustalić moment rozpoczęcia boju spotkaniowego. Założeniem kontrataku jest, aby siły (odwód), które mają kontratakować uderzyły przeciwnika w momencie, kiedy przeciwnik jest zatrzymany, a nie przeszedł jeszcze do obrony, nie dokonał reorganizacji swojego działania. Nie uprzedził obrońcy w odpowiedzi na kontratak i nie zajął dogodnej rubieży, gdzie ma zorganizowany system

¹²² Podręcznik polowy FM 100-5 Działań Wojsk Lądowych Armii Stanów Zjednoczonych, s. 232.

ognia. Jest to o tyle trudniejsze, iż obrońca musi podjąć decyzję o ofensywnym użyciu odwodu, kiedy przeciwnik także prowadzi natarcie. Uruchomienie mechanizmu kontrataku powoduje, iż trudno dokonywać na bieżąco poważnych korekt w koncepcji walki. Dlatego może zdarzyć się tak, iż siły pierwszego rzutu nie zdołały zatrzymać przeciwnika na planowanej rubieży i wówczas nastąpi klasyczna walka spotkaniowa, gdzie część sił wspólnie z siłami ze styczości będą zabezpieczały wejście do uderzenia siły główne odwodu. W wariacie bardziej optymistycznym odwodowe siły skupiać się będą na wykonaniu uderzenia. Nie można wykluczyć też sytuacji, w wyniku braku informacji i kontroli pola walki, że bezpośrednio może nastąpić walka spotkaniowa. Takich sytuacji w zależności też od zamierzonego celu może być wiele. Jednak każdorazowo charakterystycznym dla tego etapu działań pośrednich w ramach walki obronnej będzie dążenie do utrzymania inicjatywy, stworzenia sobie przewagi i rozbicia przeciwnika w walce spotkaniowej.

Forma działań pośrednich jako bój spotkaniowy jest nad wyraz trudnym zjawiskiem. Bardzo często to czy w wyniku takiego starcia odniesiemy sukces zależy od dowódców niskich szczebli, bezpośredniej walki. Jednak, jeżeli weźmiemy pod uwagę, jakie cele w ramach walki obronnej możemy osiągnąć, to tą formę działań należałoby wpisać na stałe do pojęcia obrony. Wskazywałoby to na zagadnienie, które powinno być często treścią ćwiczeń dowodczo-sztabowych, treningów czy też ćwiczeń z wojskami. Analiza literatury, ćwiczeń jednak nie potwierdza takiego stanu rzeczy. Raz jeszcze potwierdza to tezę, iż nie zawsze działania pośrednie, które bardzo często są wypełnieniem terminu obrona nie znajdują głębszych rozstrzygnięć.

Osiągnięcie celu obrony w dużej mierze zależy od silnych rubieży w styczości, na których utrzymywany jest stały kontakt z przeciwnikiem. Pododdziały pierwszego rzutu przejmują często najsilniejsze uderzenia przeciwnika, co może doprowadzić do sytuacji osłabienia tych sił bądź też niemożności dalszej realizacji przez nie zadania walki obronnej. W sytuacji, kiedy osłabione pododdziały nie są zdolne prowadzić skutecznej walki obronnej na danym kierunku, a utrzymanie rejonu warunkuje wykonanie zadania nastąpi potrzeba wzmocnienia tych sił lub też ich zluzowanie. Niektórzy teoretycy wojskowi mają wątpliwości, czy na współczesnym polu walki, gdzie brak ustabilizowanej linii styczości wojsk, jak i ogniskowość walk

wymaga luzowania. Jeśli ono wystąpi to raczej na szczeblach pododdziałów. Jednak pomijanie tej problematyki będzie błędem z uwagi na złożoność problemu, który może zaistnieć w trakcie prowadzenia obrony.

Analiza przeprowadzonych ćwiczeń, dostępnej literatury wskazuje, iż w obronie forma działań pośrednich, jakim jest luzowanie postrzegane jest jako zamiana pododdziałów w sytuacji, kiedy:

- nie są w stanie kontynuować powierzonych zadań;
- będą wykorzystane do walki w innym rejonie;
- wykonały swoje zadania;
- w celu uniknięcia ich wyczerpania;
- nie są przystosowane do realizacji nowego zadania.

Powyższe sytuacje, w których może nastąpić luzowanie są bardzo realne i sprawna ich realizacja może decydować o sukcesie walki obronnej. Wykonanie wszystkich czynności zmierzających do sprawnego zluźnienia broniących się pododdziałów w dobie nowoczesnych środków rozpoznania, może okazać się bardzo trudne. Ponadto przeciwnik w okresie rozpoczęcia luzowania może wykonać uderzenie, w wyniku którego możemy nie osiągnąć celu obrony.

Pojawia się, zatem kolejne pytanie: *jakimi sposobami w dobie wyspecjalizowanych środków rozpoznania można dokonać luzowania, w sposób skryty i zaskakujący dla przeciwnika?* W latach dziewięćdziesiątych w literaturze wojskowej określono pięć sposobów luzowania:¹²³

- przez natarcie;
- pozycyjne (tradycyjne);
- przez zmianę struktury obrony;
- przez obronę w głębi luzowanych wojsk;
- załogowo.

Największe zastosowanie mogą mieć dwa z wymienionych wcześniej sposobów luzowania. Będą to mianowicie: luzowanie poprzez natarcie i przez obronę w głębi luzowanych wojsk. Pierwszy z nich polega na tym, że luzujący przyjmuje rejon

¹²³ Z. Wontrucki, *Doświadczenia z luzowania wojsk uzyskane w działaniach bojowych 1 i 2 AWP w latach 1943-1945 i możliwości ich wykorzystania na współczesnym polu walki*, ASG WP, Warszawa 1982, s. 54.

luzowania w wyniku natarcia „z ograniczonym celem”. Celem tym mogą być obiekty położone przed frontem luzowanego pododdziału /załącznik 4/. Taki sposób oprócz zapewnienia prawie jednoczesnego wyjścia luzowanego pododdziału ogranicza przeciwnikowi możliwości oddziaływania ogniowego, jak też dezorganizuje mu dotychczasową koncepcję działania. Odległość tego uderzenia od przedniej linii obrony luzowanych wojsk nie może być znaczna. Uzależniona jest ona od możliwości obrońcy w wydzieleniu sił do realizacji tego przedsięwzięcia. Ważnym jest również cel jaki chcemy osiągnąć w wyniku takiego działania. Wadą tego sposobu może być to, że obrońca na kierunku uderzenia musi mieć przewagę nad przeciwnikiem, co w obronie może być trudne do realizacji. Jednak wykonanie uderzenia na wybranym odcinku może zażegnać kryzys obrońcy, umożliwiając dalsze utrzymanie nakazanego rejonu. Do wykonania uderzenia broniący się może wykorzystać oprócz swego odwodu część sił z pasywnych kierunków, aby stworzyć przewagę na kierunku gdzie zamierza dokonać luzowania. Osiągnie nie tylko to, że pododdział zostanie zluzowany, ale także to, co w literaturze określa się aktywnością obrońcy - dezorganizując w ten sposób plan walki nacierającego. Dodatkimi cechami analizowanego sposobu luzowania jest:¹²⁴

- możliwość szybkiego i bezpiecznego wyprowadzenia zluzowanych wojsk z rejonu luzowania;
- maskowanie (ukrycie) zamiaru dalszej walki (np. ukrycie przejścia z natarcia do obrony);
- możliwość przeprowadzenia luzowania czołgami i BWP (bez spieszania) w każdym miejscu i czasie;
- utrudnianie przeciwnikowi podjęcia przeciwdziałania (w natarciu) albo „wymuszenie” przeciwdziałania (w obronie);
- zaskoczenie przeciwnika i narzucenie mu swojej woli przez utrzymanie lub przejęcie inicjatywy;
- uproszczenie dowodzenia (nie ma potrzeby podporządkowywania wojsk nawet w wypadku przeciwdziałania przeciwnika).

¹²⁴ J. Pająk, *Luzowanie wojsk w warunkach współczesnego pola walki*, AON, Warszawa 1990, s. 106.

Do słabszych stron luzowania poprzez natarcie należą:

- niekorzystne ugrupowanie luzujących wojsk do dalszej walki po uchwyceniu rejonu luzowania;
- posiadanie dużej liczby sił do uzyskania przewagi zapewniającej szybkie opanowanie rejonu luzowania atakiem w jednolitym ugrupowaniu pancernym;
- bezwzględna potrzeba posiadania co najmniej pełnych zapasów amunicji przez luzujące wojska;
- trudność w luzowaniu po zapadnięciu zmroku, wynikająca z nieznamośności terenu oraz samodzielnego organizowania utrzymania rejonu;
- możliwość stosowania tego sposobu tylko wówczas, gdy warunki maskujące i drogowe zapewniają rozwijanie wojsk z marszu;
- organizowanie luzowania z mapy (często bez rekonesansu z koniecznością „spowolnienia” go dla sprecyzowania zadań) i wcześniejsze zatrzymanie natarcia luzowanego.

Z przytoczonych stron ujemnych i dodatnich analizowanego sposobu luzowania wynika, że obrońca poprzez takie działanie uzyska zmniejszenie strat w pododdziałach luzowanych, jak też zachowa strukturę i trwałość obrony. Ten sposób działania ma więc duże szanse powodzenia na przyszłym polu walki.

Kolejny sposób luzowania, który może mieć zastosowanie współcześnie, to luzowanie przez obronę w głębi luzowanych wojsk. Sposób ten polega na tym, że luzujące wojska zajmują rejony obrony (rejony luzowane) znajdujące się w głębi ugrupowania luzowanych wojsk /załącznik 5/. Jest to sposób luzowania zakładający świadomą utratę terenu. Utracony teren ma zawsze istotne znaczenie dla obrońcy, gdyż naraża elementy ugrupowania bojowego na oddziaływanie środków ogniowych przeciwnika. Oznacza to, że wynikiem tego sposobu luzowania będzie zamierzona, czasowa utrata terenu, który w określonej sytuacji taktycznej będzie miał relatywnie mniejsze znaczenie. Przy czym, że obiekty terenowe mające ważne znaczenie z punktu widzenia obrońcy muszą być bezwzględnie utrzymane nawet jeśli broniące je pododdziały zostaną okrążone. W takiej sytuacji nacierający będzie musiał

zaangażować część sił do blokowania obiektów. Część pododdziałów przeciwnika może wówczas znaleźć się w niekorzystnym położeniu, co pozwoli obrońcy na skuteczniejsze ich rażenie.

Prowadzone badania wskazują, iż w analizowanym sposobie luzowania ważnym jest określenie głębokości cofnięcia przedniej linii obrony. Powinna ona być wypadkową skuteczności obrony pododdziałów wyznaczonych do luzowania, tempa natarcia przeciwnika i jego możliwości w przeciwdziałaniu luzowaniu, czasu potrzebnego na organizację obrony, możliwości wykorzystania struktury obrony luzowanego. Istotny wpływ ma również uzgodnienie z sąsiadami rubieży, na której organizowana jest obrona, aby to nie kolidowało z na wykonywanymi przez nich zadaniami. Badany sposób luzowania ma niewątpliwie jedną podstawową zaletę, mianowicie, rozbudowa inżynieryjna rubieży, na której ma być zatrzymane natarcie będzie łatwiejsza, gdyż istnieje możliwość gruntownego jej przygotowania. Zakres wykonanych prac inżynieryjnych zależy przede wszystkim od czasu, którym luzowany będzie dysponował. Sposób ten wymaga również szczegółowych uzgodnień luzującego z luzowanym. Dotyczy to kierunków wycofywania się, znaków rozpoznawczych, jak też podziału zadań w rażeniu przeciwnika. Z przeprowadzonej analizy wynika, że luzowany oddając teren powinien prowadzić działania opóźniające i po przekroczeniu przedniej linii obrony zorganizowanej przez luzującego przechodzić do odwodu. W wyniku dokonanego uogólnienia do cech dodatknych analizowanego sposobu luzowania zaliczyć należy:¹²⁵ *szybkość i bezpieczeństwo zajmowania rejonów luzowania przez luzujące wojska; znaczna samodzielność i swoboda w organizowaniu luzowania i systemu obrony; możliwość zaskoczenia przeciwnika; łatwość wyjścia wojsk spod uderzenia przy niewielkiej utracie terenu; uniknięcie związania „podwójnych” sił podczas luzowania.*

Z kolei ujemne cechy takiego luzowania to: *utrata części bronionego do tej pory terenu; konieczność organizowania luzowania wspólnie z luzowanym; trudności z wykorzystaniem systemu obrony luzowanych wojsk; trudności stosowania takiego luzowania w nocy, w terenie o słabym systemie dróg.*

¹²⁵ Por. J. Pająk, *Luzowanie ...*, wyd.cyt., s. 130.

Z przedstawionej analizy sposobów luzowania wynika, że współcześnie zastosowanie mogą znaleźć dwa z nich, pozostałe, jeśli wystąpią, to w sporadycznych przypadkach. Jeśli więc postrzegamy luzowanie jako formę działań pośrednich, to jej definicja wraz ze sposobami realizacji powinna znaleźć się w dokumentach normatywnych. Brak teorii na ten temat spowodować może, że na taki sposób działania dowódcy nie będą przygotowani. Improwizacja w czasie prowadzenia walki spowodować może poniesienie dużych strat, jak też niewykonanie zadania. Dlatego też problematyka ta stała się przedmiotem badań w tej części pracy.

Taki właśnie sposób podejścia prezentują Niemcy, poświęcając w swoim regulaminie rozdział dotyczący zasad i sposobów luzowania. Analizując zawarte w nim sposoby i dokonując porównania z opisanymi przez J. Pajaka w rozprawie doktorskiej, dostrzec można wiele podobieństw. Wymienić tu można preferowane przez Niemców trzy sposoby luzowania:¹²⁶

- na pozycjach;
- przez natarcie;
- przez zabezpieczenie wyjścia z walki.

W analizowanych treściach na uwagę zasługują zasady, którymi należy posługiwać się podczas organizowania, jak i w trakcie luzowania. Są one następujące:¹²⁷

- zachować w tajemnicy zamiar luzowania i prowadzić maskowanie operacyjne;
- odpowiednio wcześniej nawiązać kontakt z luzowanymi wojskami;
- zorganizować ubezpieczenie luzowania;
- ustalić przebieg luzowania i przemieszczanie wojsk;
- uregulować sposób przejęcia odpowiedzialności za kierowanie operacją.

Otóż wymienione zasady są porównywalne z naszymi zasadami sztuki wojennej. Np. celowość działania to nic innego, jak ustalenie przebiegu luzowania stosownie do celu końcowego, który chcemy uzyskać po zrealizowaniu tego

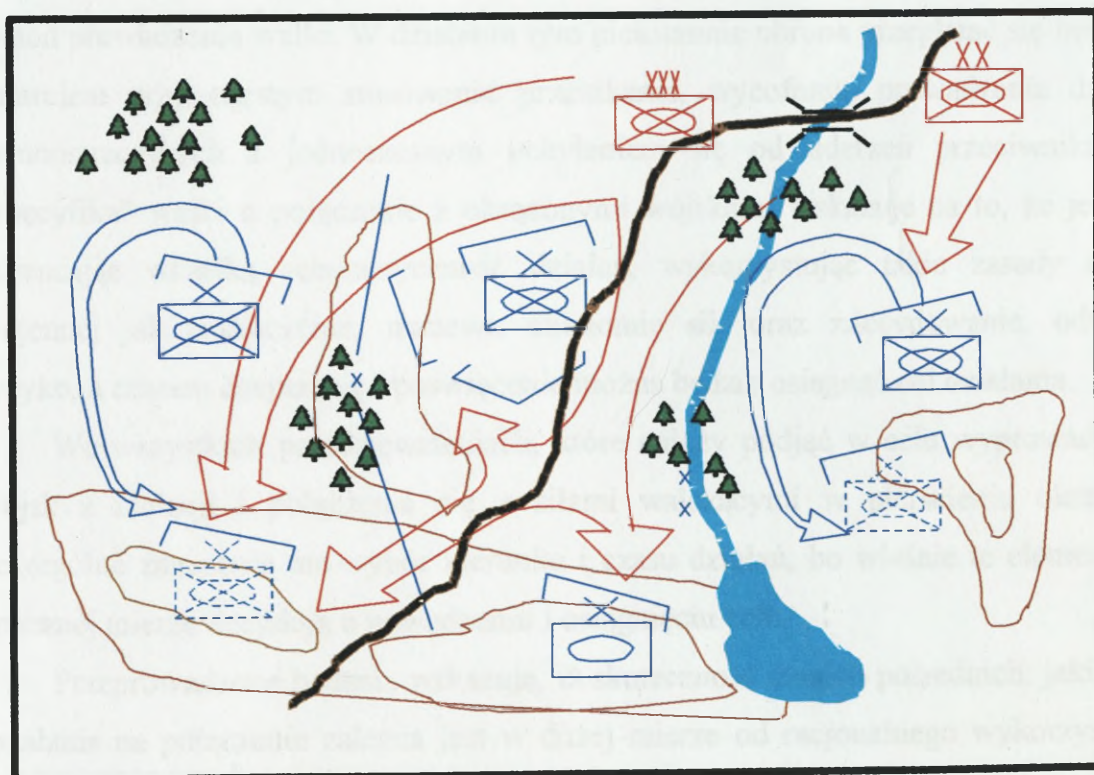
¹²⁶ *Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry HDv 100/100*, AON, Warszawa 1993, s. 294.

¹²⁷ Tamże, s. 294.

przedsięwzięcia. Z celu rodzą się zadania, które w imię zachowania zdolności bojowej luzowanych wojsk są zamieniane przez inne w określonym terenie. Przeciwwstawiając się zaskoczeniu przeciwnika wykonuje się czynności związane z ubezpieczeniem i sposobem przejścia odpowiedzialności za przebieg luzowania.

Można zatem stwierdzić, że twórcze zastosowanie zasad sztuki wojennej pozwala na skuteczne wykonanie luzowania broniących się wojsk. Potwierdza to potrzebę dokonywania wykładni i interpretacji luzowania w dokumentach normatywnych. Pozwoli to wzbogacić wiedzę taktyczną, jak też inspirować praktyków do stosowania tego manewru mającego na celu skuteczne luzowanie wojsk.

Działania obronne charakteryzują się też tym, iż inicjatywa działania jest po stronie nacierającego przeciwnika. Dlatego też rozwój walki obronnej może być różnorodny, nie zawsze korzystny dla obrońcy. Może zaistnieć sytuacja, kiedy w wyniku niepomyślnego przebiegu walki na skrzydłach, bądź w pasach działania sąsiadów, gdy przeciwnikowi uda się włamać w głąb obrony i izolować część broniących się punktów oporu (rejonów obrony) od sił głównych część wojsk zostanie odcięta i okrążona (rys. 4.5).

Rys. 4.5. Okrążenie wojsk w trakcie prowadzenia walki obronnej

Okrażenie może też być wynikiem wysadzenia w tyłowej strefie działań desantów powietrznych, użycia przez przeciwnika środków minowania powierzchniowego, które wspólnie z wojskami nacierającymi od czoła i skrzydeł umożliwią mu szybkie zamknięcie pierścienia i dokonanie okrażenia.

Prowadzący walkę obronną związek taktyczny (oddział) może zdecydować się na celowe pozostawienie części sił w ugrupowaniu przeciwnika dla czasowego lub ciągłego wiązania jego sił, paraliżowania poczynąń w tyłowej strefie, utrudniania manewru, spowalniania tempa działań. Do okrażenia może też dojść również podczas realizacji innych form pośrednich typu wycofania wojsk, gdy tempo ich odwrotu będzie wolniejsze od tempa natarcia (pościgu) przeciwnika lub nieudanego boju spotkaniowego. *Prowadzącemu dowódcy walkę obronną w sytuacji odcięcia części sił nie można pozostawić wojsk przez dłuższy okres dopuszczając do ich wyczerpania i w końcowym efekcie do rozbicia.* W takiej sytuacji do jego zadań też będzie należało przedsięwziąć działania mające na celu uwolnienie okrażonych wojsk. Najczęściej będzie to realizowane poprzez formę działań pośrednich, jakimi są działania na połączenie. Jest to konglomerat wszystkich dotychczas stosowanych sposobów i metod prowadzenia walki. W działaniu tym nieustannie obrona przeplatać się będzie z natarciem przy częstym stosowaniu przenikania, wycofania, prowadzenia działań demonstracyjnych z jednoczesnym uchylaniem się od uderzeń przeciwnika. Ta „specyfika” walki o połączenie z okrażonymi wojskami wskazuje na to, że jedynie odrzucając wszelką schematyczność działań, wykorzystując takie zasady sztuki wojennej jak zaskoczenie, manewr, ekonomię sił, oraz zdecydowanie, odwagę, ryzyko, a czasem desperację i poświęcenie można będzie osiągnąć cel działania.

We wszystkich przedsięwzięciach, które należy podjąć w celu wyprowadzenia wojsk z izolacji i połączenia się z siłami walczącymi w pierścieniu okrażenia szczególne znaczenie ma wybór kierunku i czasu działań, bo właśnie te elementy w znacznej mierze decydują o powodzeniu i osiągnięciu celu.

Przeprowadzone badania wskazują, iż skuteczność działań pośrednich, jakimi są działania na połączenie zależna jest w dużej mierze od racjonalnego wykorzystania posiadanych sił i środków. Aby spełnić ten warunek konieczne jest dokonywanie oceny następujących czynników:

- ugrupowania i możliwości przeciwnika będącego w styczności oraz jego odwodów, które mogą być bezpośrednio użyte do przeciwdziałania na połączenie;
- charakteru działań wojsk własnych poza okrążeniem oraz posiadanych przez nie możliwości wsparcia okrążonych wojsk;
- sytuacji powietrznej i możliwości obrony w czasie wyjścia z okrążenia;
- oddalenia od sił głównych;
- możliwości zaskoczenia przeciwnika;
- warunków terenowych i atmosferycznych mających wpływ na działanie.

Analiza literatury, wnioski z ćwiczeń pozwalają na stwierdzenie, iż w ramach prowadzenia walki obronnej może być kilka sposobów samego działania na połączenie. Jednym z takich jest wykonanie uderzenia i rozbicie wojsk przeciwnika blokujące siły własne /załącznik 6/. W wypadku tym kierunek uderzenia okrążonych sił może, lecz nie musi być zbieżny z kierunkiem natarcia sił głównych. Może on również być prostopadły bądź równoległy do kierunku uderzenia wojsk z poza pierścienia okrążenia i wyprowadzać na drogi podejścia odwodów przeciwnika, rejony stanowisk ogniowych artylerii, stanowiska dowodzenia, przeprawy, inne obiekty tyłowe przeciwnika czy też ważne rubieże (punkty) terenowe, których opanowanie wydatnie wpłynie na wykonanie zadania przez przełożonego.

Innym rozwiązaniem może być wydzielenie przez obrońcę zgrupowania, które wykona uderzenie „na spotkanie”. Ograniczone możliwości wojsk walczących poza okrążeniem w zakresie użycia sił i środków na korzyść walczących w okrążeniu stwarzają konieczność przyspieszenia tempa działań. W sytuacji tej kierunek wyjścia z okrążenia wynikał będzie z jak najszybszego połączenia się z oddziałami uderzającymi zbieżnie.

Dla zapewnienia bezpieczeństwa obu nacierających zgrupowań winna być ustalona między nimi rubież koordynacji (odpowiedzialności) ogniowej, stosuje się ponadto niekonwencjonalne oznaczenia wozów bojowych i pojazdów, oraz wykorzystuje umówione sposoby dowodzenia np. naboje sygnałowe, pociski smugowe itp. Podczas podchodzenia do rubieży spotkania nacierające z zewnątrz pododdziały wysuwają część sił na skrzydła dla osłony korytarza, w który wchodzić będzie

okrążony oddział. Wychodzący z okrążenia oddział przechodzi przez szyk ugrupowania nacierających z zewnątrz lub przez wytworzone luki w ugrupowaniu i zajmuje wyznaczony rejon. Po wykonaniu zadania lub po wyjściu z walki oddział zazwyczaj będzie wyprowadzony do odwodu celem odtworzenia zdolności bojowej.

Najtrudniejsza sytuacja zaistnieje w przypadku, gdy siły walczące poza okrążeniem nie mają nawet w ograniczonym zakresie możliwości prowadzenia (wznowienia) działań zaczepnych, jak również, gdy przełożony nie jest w stanie wesprzeć walki okrążonego oddziału. W przypadku tym okrążony oddział musi samodzielnie walczyć o wyjście z okrążenia, najczęściej metodą przenikania przez ugrupowanie przeciwnika lub uderzeniem w najsłabsze ogniwo okrążającego pierścienia /załącznik 7/. Przenikającym pododdziałom należy pozostawić pełną swobodę działań, wymagając jednak jak najszybszego przeniknięcia przez ugrupowanie przeciwnika i połączenia się z siłami walczącymi na zewnątrz pierścienia okrążenia.

Z przedstawionych sposobów prowadzenia walki w ostatniej fazie wyjścia oddziału z okrążenia wynika, że będzie ona uzależniona od właściwej koordynacji działań z wojskami walczącymi na froncie zewnętrznym. Zakres i sposób udzielenia pomocy z zewnątrz oparty jest na możliwościach i ogólnym zamiarze rozegrania walki przez przełożonego.

Forma działań pośrednich, jakimi są działania na połączenie może zaistnieć w trakcie prowadzenia obrony, kiedy przeciwnik na jednym z kierunków dokonał włamania, a jego natarcie zostało zatrzymane. Dodatkowo prowadzący natarcie nie posiada sił do dalszego rozwinięcia natarcia, wówczas obrońca przez manewr oskrzydlający może zamknąć siły, które dokonały włamania w pierścieniu okrążenia. Prowadzone jednak badania wskazują, iż mając na uwadze cele obrony, reorganizacja systemu obrony na przeście do działań ofensywnych może stać pod znakiem zapytania. Aby zamknąć siły przeciwnika w okrążeniu potrzebna jest przewaga sił i środków, a przecież prowadzi to do sprzeczności, gdzie nacierający posiada przewagę potencjału co najmniej 3: 1. Jednak na szczeblach pododdziałów takiej sytuacji działań na połączenie nie można wykluczyć. Sposób działania jest bardzo podobny jak w sytuacji odblokowywania wojsk z okrążenia, gdzie szczególną uwagę należy zwrócić

na moment połączenia sił. Rubież styczności (rubież zamknięcia) musi być charakterystyczna, a działanie prowadzone ze szczególną ostrożnością.

Prowadzenie obrony to nie tylko realizacja walki obronnej w pasie sił przesłaniania, czy też walki o utrzymanie rubieży obronnych. Nie możemy zapomnieć, iż działania na tyłach zmierzają do stworzenia swobody manewru zarówno siłom bezpośrednio zaangażowanym w walce, jak i niezaangażowanym, zabezpieczając potrzeby podtrzymania działań bojowych. Są one niezbędne do utrzymania spójności, siły, aktywności i trwałości obrony. Działania tyłowe trzeba, więc podejmować w celu zapewnienia właściwego zabezpieczenia logistycznego, utrzymywania dróg manewru, dowozu i ewakuacji¹²⁸. Obszary tyłowe będą także interesować przeciwnika prowadzącego natarcie, jako że najprawdopodobniej stanowią one cel jego działań w głębi. Jest to szczególnie istotne wobec założeń i prawdopodobnego charakteru natarcia, jakie prowadzić może potencjalny przeciwnik na dynamicznie zmieniającym się polu walki. Działania na tyłach są niejako uzupełnieniem działań w styczności i w głębi. Sukcesy uzyskane w strefie tyłowej poprzez zwalczanie desantów powietrznych, odpowiednie działania logistyczne, czy też zapewnienie manewru odwodom wpływają pozytywnie na oddziały ponoszące główny ciężar w walce z przeciwnikiem.

Z pośród szerokiego wachlarza możliwych działań w strefie tyłowej szczególne miejsce przypada walce z desantami powietrznymi przeciwnika. Analiza działań wojsk w konfliktach zbrojnych w różnych regionach świata po zakończeniu drugiej wojny światowej, a także wnioski wynikające z ćwiczeń taktycznych okresu pokojowego pozwala prognozować, że w ewentualnej przyszłej wojnie powszechnej będzie działanie desantów powietrznych. W przyszłej wojnie, biorąc pod uwagę jej powietrzno-lądowy charakter, należy liczyć się z desantem wysadzonym już na najmniejszych szczeblach organizacyjnych wojsk, niekiedy na niewielkiej głębokości. Bardzo często klasyczny manewr oskrzydlenia czy też obejścia będzie na szczeblach taktycznych zastępowany manewrem pionowym. Walka z desantami będzie zjawiskiem powszechnym (...)"¹²⁹

¹²⁸ Por. *Regulamin działań ...*, s. 103; *ATP-35(B) ...*, s.103.

¹²⁹ Karczmarek W, Ścibiorek Z, *Przyszła wojna - jaka?*, Warszawa 1995, s. 73.

Zagrożenie uderzeniami taktycznego desantu powietrznego przeciwnika, w głębi ugrupowania obronnego, wymaga od dowódcy potrzeby posiadania w ugrupowaniu odpowiednio przygotowanych sił i środków gotowych do zwalczania desantu lub tworzenia odwodu przeciwdesantowego. Siły i środki (odwód przeciwdesantowy) wyznaczone do walki z taktycznym desantem powietrznym przeciwnika powinny charakteryzować się przede wszystkim dużymi możliwościami ogniowymi i manewrowymi.¹³⁰

Tu też będą miały zastosowanie różne formy działań pośrednich od dążenia do styczności poprzez boje spotkaniowe czy też działań na połączenie. Podstawową zasadą zwalczania taktycznego desantu powietrznego przeciwnika jest natychmiastowe niszczenie desantu, bez względu, w jakim stadium organizacji lub realizacji się znajduje. W związku z tym, walkę z lądującym desantem powinno się podjąć natychmiast po jego wykryciu. Słabą, bowiem stroną każdego desantu powietrznego jest etap lądowania i okres bezpośrednio po wylądowaniu.¹³¹

Natychmiastowe skierowanie w rejon desantowania (lądowania) desantu przeciwnika, odwodu przeciwdesantowego (lub innych sił), daje największą szansę dezorganizacji jego działań oraz pozwala na narzucanie mu czasu i charakteru działań. Dlatego też odwód przeciwdesantowy, jeśli będzie wyznaczony powinien znajdować się w miejscu umożliwiającym szybkie, w jak najkrótszym czasie przegrupowanie się w rejon desantowania bądź w inny rejon pobytu desantu (np. w rejon zagrożonego obiektu).

Obronca musi być gotowy do podjęcia w każdej chwili jednoczesnej, różnorodnej walki z przeciwnikiem w całym pasie odpowiedzialności obronnej. Tu będą miały zastosowanie omawiane formy działań pośrednich. Jedynie integracja wszystkich działań w przeciwstawianiu się natarciu przeciwnika stwarza warunki do osiągnięcia założonych celów walki obronnej.

¹³⁰ O możliwościach bojowych odwodu przeciwdesantowego, oprócz możliwości ogniowych i manewrowych decydują także inne ważne czynniki, takie jak np.: wykształcenie, teren, stan psychiczny żołnierzy, dyscyplina.

¹³¹ W. Mayer, *Zwalczanie desantów powietrznych wg poglądów zachodnich*, Wojskowy Przegląd Zagraniczny nr 3/1982, s. 36.

4. 3. WNIOSKI

Zastosowany dość szeroki wachlarz metod badawczych, pozwolił wykazać, iż teoria prowadzenia obrony w aspekcie współczesnej walki zbrojnej w wielu kwestiach zawiera szereg obszarów nie w pełni zbadanych i udokumentowanych. Wyniki przeprowadzonych badań w obszarze prowadzenia działań obronnych na szczeblach taktycznych stanowią część teorii sztuki wojennej. Jej uzupełnienie zdeterminowane jest potrzebą ujednoczenia pojęć związanych z prowadzeniem obrony z pojęciami stosowanymi przez naszych sojuszników. Zasadniczą inspiracją było przede wszystkim dokonanie rozstrzygnięć problemu częściowego zawartego we wstępie. Jego merytoryczna treść miała stanowić uzasadnienie potrzeb weryfikacji stanu teorii prowadzenia walki obronnej, ujednoczenia poglądów w aspekcie działań pośrednich mających zastosowanie w trakcie prowadzenia obrony.

W tym też kontekście uzyskane wyniki badań pozwalają sformułować kilka zasadniczych konkluzji:

1. Współczesne pole walki charakteryzuje się mobilnymi i efektywnymi środkami walki zbrojnej, szeroko stosowaną elektroniką integralnie związaną z systemem informacyjnym, wysoką precyzją i skutecznością środków rażenia, co stawia wysokie wymagania walce obronnej. Wraz z przemianami środowiska walki zmienia się też obrona. Działania obronne postrzega się jako rodzaj działań, w których broniące się siły zdolne są zadać straty przeciwnikowi już na dalekich podejściach, odeprzeć uderzenie, utrzymać określony obszar terenu i zachować zdolność do realizacji kolejnych zadań.
2. obrońca zawsze powinien poszukiwać ciągle skutecznych sposobów stawiania oporu nacierającemu. W pierwszej fazie powinien dążyć do rozpoznania zamiarów przeciwnika, określenie jego celu działania, ustalenie jego kierunku głównego uderzenia, a następnie osłabienie jego uderzenia w działaniach opóźniających i poprzez sterowanie nim skanalizowanie jego ruchu. W kolejnej fazie działań należy dążyć do pozbawienia agresora inicjatywy działań i zatrzymaniu go na zamierzonej wcześniej rubieży, aby stworzyć sobie lub położonemu warunki do jego całkowitego rozbicia.

3. Współczesne prowadzenie obrony na szczeblach taktycznych powinno się charakteryzować przede wszystkim: *zdolnością przeciwdziałania zgrupowaniom przeciwnika użytym w wymiarze powietrznym, lub lądowym (np. oddział wydzielony); utrzymaniem swobody działań i manewru; możliwością reakcji siłami i środkami na dowolny kierunek, rejon; stworzeniem warunków do pogłębienia obrony, narastania oporu; przygotowywaniem i wykorzystaniem infrastruktury w aspekcie osiągania celów pośrednich (alternatywnych); zabezpieczeniem przegrupowania siłom podchodzącym z głębi do wykonania uderzenia w ramach kontrataku lub przeciwuderzenia; możliwością wykonania kontrataku o celach ograniczonych lub całościowego rozbicia nacierających sił przeciwnika i otworzenia struktury obrony; możliwością osłony luk i skrzydeł; utrzymaniem więzi między strukturalnymi (funkcjonalnymi) elementami ugrupowania; posiadaniem stałej zdolności realizacji przedsięwzięć z zakresu zabezpieczenia.*
4. Ujednolicenie procedur i jednomyślna interpretacja zjawisk pola walki stanowi wspólną płaszczyznę racjonalnego wspólnego działania.
5. Problematyka działań pośrednich w teorii narodowego dorobku działań taktycznych nie jest problemem nowym. Nie mniej jednak istnieje odmienny sposób podejścia do tych zagadnień, dlatego zasadnym jest prowadzenie dalszych badań w celu poszerzenia teorii w tym zakresie, a w końcowym rezultacie, aby znalazły one swoje odzwierciedlenie w dokumentach normatywnych.
6. Działania pośrednie typu: dążenie do styczności z przeciwnikiem; bój spotkaniowy, działania na połączenie, wycofanie, luzowanie stanowią treść terminu prowadzenia obrony. Bardzo często poprzez te działania osiągnane są cele cząstkowe, które stanowią sposób na osiągnięcie celów obrony.

**PROGNOSTYCZNE KIERUNKI PRZEMIAN W DZIAŁANIACH
OBRONNYCH NA OBECNYM I PERSPEKTYWICZNYM POLU WALKI**

Nakreślanie kierunków zmian każdorazowo należy rozpoczynać od identyfikacji aktualnego stanu wiedzy taktycznej, która stanowi podstawę do przewidywań prognostycznych. Warto przy tym podkreślić, iż prognoza ta powinna być oparta na uzasadnionych przesłankach. Powinny one powstać na drodze badań naukowych¹³², lub też być wynikiem wewnętrznego przekonania (intuicji) badacza wynikającego z jego wieloletniego zainteresowaniami daną problematyką, interdyscyplinarnej wiedzy i doświadczenia¹³³. Prognozowanie stwarza więc pewną swobodę w formułowaniu tez. Należy jednak podkreślić, że prognozowanie prowadzone według określonych metod i zasad postępowania naukowego, odpowiednia do przedmiotu badań wiedza specjalistyczna, pozwalają na sformułowanie znacznie wartościowszych, lepiej udokumentowanych przesłanek, które pozwalają nakreślać wizje na wymaganym (wyższym) poziomie prawdopodobieństwa.

Badania podejmujące problematykę przyszłych działań bojowych prowadzone są w niemal wszystkich armiach świata. Te prognostyczne rozważania, biorą pod uwagę historyczne doświadczenia oraz stan obecny, określają możliwe sposoby prowadzenia działań bojowych, kierunki zmian struktur organizacyjnych, szkolenia oraz antycypowane potrzeby w zakresie rozwoju sprzętu bojowego i wyposażenia. W opinii ekspertów, aby być gotowym do skutecznego działania na przyszłym polu walki wymagane są m.in. zmiany struktur organizacyjnych wojsk, które są zarówno koniecznością, jak i rezultatem zmian celów funkcjonowania, zadań oraz uzbrojenia

¹³² Wykorzystując np.: futurologię, która jest nauką o metodach przewidywania przyszłości w różnych dziedzinach. Badania dotyczące przyszłości mają na celu uaktywnienie świadomego kształtowania kierunków rozwoju życia społecznego, gospodarczego, nauki i techniki - czyli naukowego przewidywania przyszłości. Por. K. Bożęcki, *Leksykon....*, wyd. cyt., s. 81.

¹³³ Zastosować w tym wypadku można antycypację rozumianą jako pogląd - przypuszczenie jeszcze nie uzasadnione na danym poziomie wiedzy i niejednokrotnie przeciwstawiające się tezom wynikającym z dotychczasowego materiału empirycznego, ale znajdujące później swoje potwierdzenie. Por. K. Bożęcki, *Leksykon....*, wyd. cyt., s. 28.

i wyposażenia armii różnych państw¹³⁴. Według ocen wielu specjalistów wojskowych „*integracja sił bojowych wojsk lądowych w XXI wieku... wymagać będzie nowej kombinacji lądowych jednostek bojowych, aby wyjść naprzeciw rozwojowi środków walki oraz zmianom metod prowadzenia działań bojowych*”¹³⁵. Jednym z wyznaczników tych przemian będą zarówno nowe generacje środków walki, jak również coraz częściej prognozowana konieczność wykonywania precyzyjnych uderzeń przez siły zorganizowane do wykonania określonego zadania.

Ponadto, z powodu nasilającej się tendencji tworzenia sił o składzie międzynarodowym, również zespoły badawcze coraz częściej pracują w wielonarodowym (sojuszniczym) środowisku. Efektem tej współpracy jest nie tylko tworzenie sił w ramach sojuszków i to na coraz niższych szczeblach dowodzenia, ale również podejmowanie wspólnych przedsięwzięć szkoleniowych, wspólne programy zbrojeniowe oraz wypracowanie nowych koncepcji prowadzenia działań bojowych. Przykładem tej współpracy są wielonarodowe dywizje, brygady i bataliony sił stabilizacyjnych czasu pokoju, jednocześnie gotowe do podjęcia natychmiastowych działań w wypadku działań wojennych¹³⁶.

Jednym z najbardziej widocznych efektów tych działań, są transformacje struktur wojskowych wielu państw, w tym zwłaszcza wzrost ich możliwości bojowych. Brytyjskiego teoretyk Bevin Alexandr, ocenia, że w przyszłości „*siły lądowe działały będą w składzie o wiele mniejszych jednostek niż w wojnach przeszłości, ale dysponować będą różnorodniejszą i potężniejszą bronią niż miało to miejsce poprzednio. Te małe siły tworzyły będą grupy bojowe. Oznacza to, że w ich skład wejdą siły rodzajów broni jak obecna piechota, artyleria, śmigłowce i inne. ... W przyszłości te grupy bojowe lub też zespoły broni połączonych będą organizowane na szczeblu kompanii i liczyć będą 150-200 żołnierzy. Będą one walczyły przy wsparciu śmigłowców, wozów bojowych, transporterów opancerzonych, samobieżnej artylerii, lekkich czołgów i innych pojazdów opancerzonych, chroniących przed*

¹³⁴ Z. Ścibiorek, *Wojna czy pokój?* Ossolineum, Wrocław 1999, s. 81.

¹³⁵ M. Phillipsbury, *Chinese Views of Future Warfare*, National Defense University, Waszyngton 1997, s. 315.

¹³⁶ Przykładem może być powstały w Polsce międzynarodowy korpus, bataliony polsko-ukraiński oraz polsko-litewski, jak też brygada polsko- czesko- słowacka.

oddziaływaniem przeciwnika. W wielu wypadkach broń ta dostarczana będzie na pole walki śmigłowcami¹³⁷.

Wiele uwagi poświęca się też wzrostowi profesjonalizmu oraz transformacji mentalności ludzi w mundurach, gdyż, jak zauważa prof. Zbigniew Ścibiorek, przyszłe konflikty stawiać będą duże wymagania przed jej uczestnikami, zaś „najwyżej poprzeczka wymagań zostanie podniesiona w stosunku do żołnierzy”¹³⁸.

Ciągłe doskonalenie (szkolenie) wojsk, zorganizowanych w systematycznie modyfikowanych strukturach organizacyjnych oraz wyposażonych w środki adekwatne do wyzwań XXI wieku, jest priorytetem wielu armii. Wynika to z faktu, że „nie osiągnęliśmy, w dobrym lub złym tego słowa znaczeniu, poziomu rozwoju społecznego, który nie dostarczy żołnierzowi możliwości sprawdzenia jego profesjonalizmu lub gdy wartości żołnierskie staną się zdezaktualizowane”¹³⁹. Stwierdzenie to potwierdza również ostatnia dekada XX wieku i początek XXI wieku, szczególnie konflikty (1991 i 2003 r.) w Zatoce Perskiej i działania na Bałkanach oraz wojna antyterrorystyczna w Afganistanie. Należy więc przyjąć, że wykorzystanie sił zbrojnych w przyszłości będzie bardzo prawdopodobne, a przygotowanie się w odpowiedni sposób do tych działań jest wymogiem XXI wieku.

Ciągłe doskonalenie sił zbrojnych to nie tylko potrzeba, może stać się ono swoistym antidotum na wszelkie braki i niedostatki w technicznym wyposażeniu sił zbrojnych, a w takiej sytuacji znajdują się obecnie nasze siły zbrojne. Historia wskazuje wiele konfliktów – Wietnam, Afganistan, Somalia, Czeczenia, była Jugosławia – gdzie słabiej rozwinięte technologicznie państwa z powodzeniem stawiały opór świetnie wyszkolonym i wyposażonym siłom. Było to często wynikiem faktu, że dobrze wyposażone armie oraz silne ekonomicznie państwa przejawiały tendencje do niedoceniań słabszych i gorzej wyposażonych armii potencjalnych przeciwników. Z drugiej strony, w świadomości żołnierzy wielu armii istniało przekonanie, że potencjalny przeciwnik będzie taki sam lub bardzo podobny do

¹³⁷ B. Alexander, *The Future of Warfare*, W. W. Norton & Company Ltd, London 1995, s. 83-84.

¹³⁸ Z. Ścibiorek, *Wojna czy pokój?* op. cit., s. 10.

¹³⁹ W. Clark, *Meeting Future Military Challenges to NATO*, Joint Force Quarterly 1999, nr wiosna, s. 45-46.

nich¹⁴⁰, myślał tak samo, organizował siły prawie analogicznie oraz używał zbliżonego sprzętu i uzbrojenia. Najlepszym przykładem na potwierdzenie takich poglądów są rozwiązania przyjmowane podczas ćwiczeń, gdzie przyjmuje się organizację i sprzęt przeciwnika odpowiadające wojskom własnym. Tak więc, najczęściej siły zbrojne przygotowują się do walki z przeciwnikiem walczącym według tych samych zasad oraz o składzie podobnych struktur organizacyjnych.

Dlatego też ważne jest promowanie samodzielności i inicjatywy dowódców oraz sztabów w działaniu, gdyż prawdopodobnie potencjalni przeciwnicy w żadnym wypadku nie będą podobni, a wręcz przeciwnie, ich rzeczywiste podejście do prowadzenia działań – wynikające z wielu uwarunkowań (np. uzbrojenia, doświadczeń bojowych, mentalności) – może być całkowicie odmienne. Amerykański analityk wojskowy, Ralph Peters wskazuje powstanie „klasy nowych wojowników”¹⁴¹, z kolei inny teoretyk John Keagan na podstawie ostatnich konfliktów (Afganistan, Somalia, Bałkany) dostrzega odradzanie się społeczeństw „wojowników”. Są to żołnierze psychicznie inni od przyjętych europejskich standardów, a ich młode pokolenia często rosną, by „walczyć, myśląc o walce honorowej i o zabijaniu w chwale wojny”, zaś wojownik w takim społeczeństwie „woli śmierć niż dyshonor i zabija bez żalu, gdy tylko nadarzy się okazja”¹⁴². Oznacza to, że w praktyce, na każdym szczeblu organizacyjnym należy unikać schematyzmu w ocenach przeciwnika oraz być gotowym do walki z siłami, których sposób działania i myślenia będzie diametralnie odmienny.

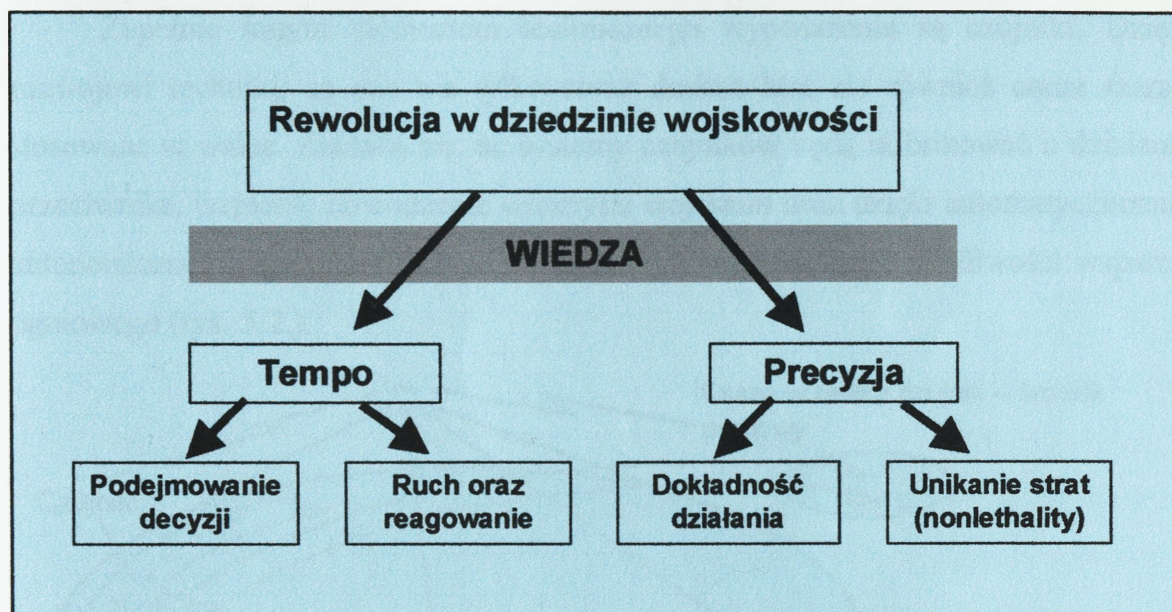
W przyszłym konflikcie możemy mieć do czynienia z przeciwnikiem, który nie tylko nie będzie postępował zgodnie z naszymi regułami, ale może traktować nasze wartości (sposób myślenia), jako słabość i użyć posiadany potencjał w specyficzny dla siebie sposób. Admirał Charles Joy napisał: „Nie możemy oczekiwać, że przeciwnik będzie zobowiązany do planowania swojej wojny tak, aby odpowiadało to posiadany przez nas środkiem walki; musimy planować wykorzystanie naszej broni tam: gdzie i

¹⁴⁰ C. J. Dunlap, 21st – *Century Land Warfare: Four Dangerous Myths*, Parameters, nr jesień, Carlisle Barracks 1997, s. 27-37.

¹⁴¹ R. Peters, *The New Warrior Class*, Parameters nr wiosna, Carlisle Barracks 1994, s. 24.

¹⁴² J. Keagan, *The Warrior's Code of No Surrender*, U.S. News & World Report 1995, 23 stycznia, s. 47.

kiedy oraz w jaki sposób przeciwnik to wybierze”¹⁴³. Powoduje to potrzebę dobrego wyszkolenia dowódców i sztabów każdego szczebla, aby były w stanie realnie oceniać przeciwnika i jego możliwości oraz skutecznie się im przeciwstawiać.

Rys. 5.1. Koncepcja rewolucji w dziedzinie wojskowości.

Źródło: D. Lovelace, Jr., S. Metz, *Nonlethality and American Land Power: Strategic Context and Operational Concepts*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, Carlisle 1998.

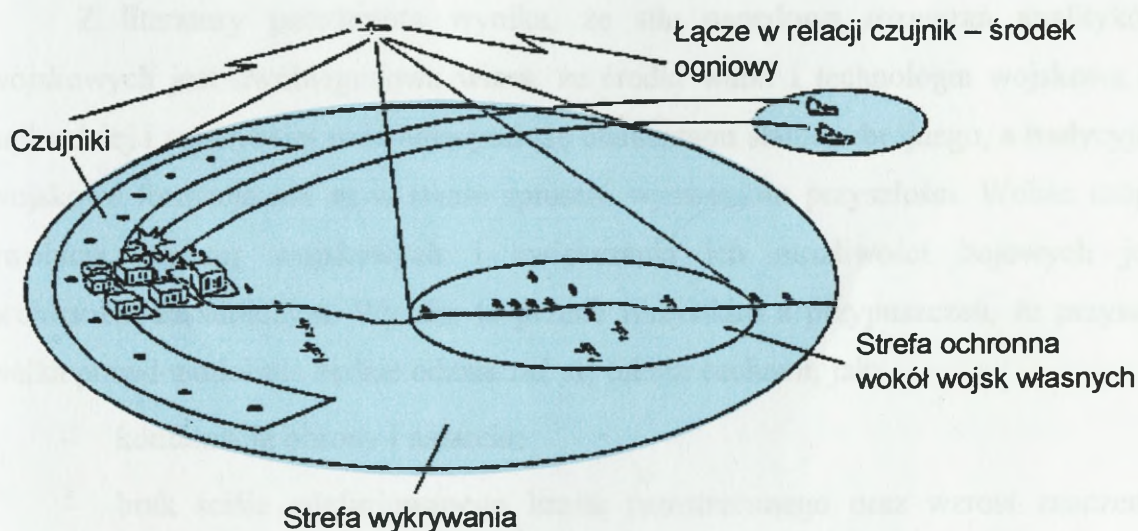
Innym czynnikiem, zmuszającym do zmian w sposobie myślenia, jest postęp techniczny i jego skutki, jak np. broń precyzyjna o dużej sile rażenia coraz powszechniej obecna na niższych szczeblach organizacyjnych. Mimo, że niektórzy teoretycy wojskowi twierdzą, że nowoczesna technologia spowodować może, że przyszłe wojny będą bardziej humanitarne, jeśli nawet nie bezkrwawe¹⁴⁴, to jednak przyszłość może być zupełnie inna. Przykładowo, siły przeciwnika wyposażone w zminiaturyzowane systemy dowodzenia i rażenia, mogą zostać celowo rozproszone na obszarach zamieszkałych przez ludność cywilną. Zamiarem ich będzie zniechęcenie do wykonania uderzeń poprzez możliwość zadania dużych strat ludności cywilnej. Takie działania miały miejsce podczas uderzeń sił koalicyjnych w Afganistanie, gdzie siły Talibów rozmieszczone były w pobliżu lub też w osadach, budynkach publicznych

¹⁴³ R. Hienl, *Dictionary of Military and Naval Quotations*, Annapolis 1984, s. 358.

¹⁴⁴ Artykuł w czasopiśmie „Times” opisuje scenariusz, w którym żołnierz, siedzący przy terminalu komputerowym, może zneutralizować potencjalnego agresora bez oddania strzału. D. Walter, *Onward Cyber Soldiers*, Time, 21 sierpień 1995, s. 38.

itp. Obok uniknięcia strat wśród żołnierzy, w razie ofiar wśród ludności cywilnej lub zniszczenia infrastruktury cywilnej, takie uderzenia mogą mieć znaczny wymiar propagandowy.

Zupełnie innym elementem technicznego wyposażenia są czujniki. Dzięki rozwojowi techniki, są one nie tylko coraz doskonalsze ale również coraz szerzej stosowane w walce. Zakłada się, że systemy czujników będą informować o działaniu przeciwnika, wspierać dowodzenie własnymi wojskami oraz dzięki automatycznemu i autonomicznemu sprzężeniu czujnik-środek ogniowy zwiększać możliwości wsparcia ogniowego (rys. 5.2.).

Rys. 5.2. Wsparcie technologiczne działań wojsk

Zalet nowych technologii w siłach zbrojnych są bardzo duże. Jednak nie tylko my dysponujemy nowoczesnymi technologiami i sprzętem bojowym. Takie sytuacje zmuszają do postawienia pytania: Jakimi systemami precyzyjnego rażenia dysponuje przeciwnik lub jaka będzie jego odpowiedź w sytuacji ich użycia przez wojska własne? Czy ich użycie nie doprowadzi do eskalacji konfliktu? Wielu teoretyków rosyjskich widzi broń nuklearną, jako najlepszą odpowiedź¹⁴⁵ na wyzwania stawiane przez konwencjonalną, precyzyjną, sterowaną amunicję; stanowiącą ważny element wojskowych strategii NATO.

¹⁴⁵ General Wołkow stwierdził, że Rosja „powinna posiadać prawo rozważenia pierwszego użycia przez przeciwnika broni precyzyjnej, jako początek nieograniczonej wojny nuklearnej przeciwko nim”. D. R. Markow, *The Russians and Their Nukes*, Air Force Magazine 1997, nr luty, s. 40-41.

Pomimo tych obaw i dylematów należy jednak oczekiwać, że użycie broni precyzyjnej stać się może jednym z zasadniczych składowych przyszłego pola walki, stając się środkiem eliminującym wybrane elementy ugrupowania przeciwnika. Takie działanie pozwalać będzie na szybkie utworzenie luki w ugrupowaniu przeciwnika i natychmiastowe wykorzystanie jej w celu przeniesienia działań bojowych w głąb jego ugrupowania. Decydującymi systemami walki będą więc te, które pozwolą na oddziaływanie na całą głębokość ugrupowania przeciwnika¹⁴⁶. Stworzą one też możliwość natychmiastowej reakcji na zaistniałą sytuację na polu walki, oraz wymuszą posiadanie sił w rejonie tyłowym zgrupowań.

Z literatury przedmiotu wynika, że siłą napędową rozważań analityków wojskowych jest dwubiegunowa wiara, że środki walki i technologia wojskowa są najbardziej i najszybciej rozwijającymi się elementami starcia zbrojnego, a tradycyjne wojskowe formacje nie są w stanie sprostać wyzwaniom przyszłości. Wobec czego ewolucja struktur wojskowych i zwiększania ich możliwości bojowych jest problemem zasadniczym. Wynika to przede wszystkim z przypuszczeń, że przyszła walka prawdopodobnie będzie odznaczać się takimi cechami, jak:

- kombinacja obrony i natarcia;
- brak ściśle zdefiniowanego limitu przestrzennego oraz wzrost znaczenia wymiaru powietrznego;
- zwiększone wymagania wobec mobilności, manewrowości, elastyczności na szczeblach taktycznych (dywizja, brygada, pułk, batalion);
- zdecentralizowany manewr o małej głębokości, na szczeblu batalionu i kompanii;
- duże wymagania w zakresie zcentralizowanego dowodzenia i kierowania samodzielnych bojowo „modułów”;
- prowadzenie działań w specyficznych środowiskach pola walki (tereny zabudowane, lasy, góry itp.).

¹⁴⁶ H. Willmann, *Niemieckie wojska lądowe na drodze do XXI wieku*, Przegląd Informacyjno-Dokumentalny, CONIW 1998, nr 5 (255).

Z pewnością konsekwencją podjęcia tego typu działań będzie ponowna ocena wszystkich komponentów struktur wojskowych; procesu, który już obecnie ma miejsce. Jednym z nich będzie dążenie do zapewnienia większej samodzielności w działaniach taktycznych na szczeblu brygad i batalionów. Należy też oczekiwać wzrostu znaczenia prowadzenia działań w specyficznych środowiskach pola walki, szczególnie w terenie zabudowanym¹⁴⁷.

Wynika z tego, że postęp techniczny jest zasadniczym determinantem zmian zarówno sprzętu bojowego, jak i sposobów prowadzenia działań bojowych. Problem ten należy jednak postrzegać znacznie szerzej niż tylko w kategoriach zmian możliwości bojowych sprzętu wprowadzanego do uzbrojenia wojsk. W tym kontekście ważne i jednocześnie niebezpieczne jest pokładanie bezgranicznej wiary w technologie, gdy wojna nie jest przewidywalnym zjawiskiem, a pokonanie przeciwnika to nie tylko kwestia prostych analiz koszt/efekt czy poniesionych strat¹⁴⁸. Świadczą o tym doświadczenia historyczne, które wskazują, że wojna jest niepewnym przedsięwzięciem, gdzie wykorzystanie każdej szansy, tarcia pomiędzy elementami składowymi oraz ograniczenia ludzkiego umysłu – gdy pracuje w środowisku permanentnego stresu – znacznie zmniejszają możliwość przewidzenia rezultatów działań.

Jak wynika z ocen wielu specjalistów wojskowych, takie niepoliczalne aspekty walki, jak: morale, determinacja, umiejętności w zakresie prowadzenia działań, wyszkolenie oraz zdolności przywódcze często bardziej niż technologia zadecydują o tym, kto osiąga powodzenie. Oczywiście rozwinięta informacja i zaawansowane technologicznie środki walki oraz nowoczesna amunicja, wywarły i wywierają będą wpływ na doktryny wojsk lądowych, wpływając nie tylko na relacje pomiędzy manewrem a siłą ognia, ale również na sferę psychiki żołnierzy. Dlatego też każda armia musi brać pod uwagę tę problematykę wraz ze zwiększającą się otwartością pola walki, śmiertelnością amunicji, przeładowaniem informacją i podatnością logistyki na uderzenia.

¹⁴⁷ A. Bujak, *Środowisko a działania bojowe na terytorium Polski*, wyd. Marszałek, Toruń 2000, s. 159.

¹⁴⁸ P. van Riper, R. Scales, *Preparing For War in the XXst Century*, Carlisle Barracks 1997, s. 4.

Ma to istotne znaczenie, ponieważ wnioski wynikające z konfliktów lokalnych wskazują, że mimo wzrostu roli wymiaru powietrznego, a nawet kosmicznego, następne wojny, podobnie jak poprzednie, będą prawie na pewno wygrane lub przegrane na lądzie¹⁴⁹. Siły lądowe dzięki swej wszechstronności stanowią będą podstawę sił zbrojnych. Jednocześnie potencjał sił powietrznych i morskich jest niezwykle istotny, ale nigdy nie będzie w stanie zastąpić zaangażowania zgrupowań sił lądowych, odpowiednio dobranych do danych warunków terenowych i celów działania. Potwierdzają to kolejne fazy konfliktów prowadzonych w Zatoce Perskiej, uderzenia lotnicze w Kosowie czy też w Afganistanie, które były konfliktami o różnej skali i przeciw przeciwnikowi o niekonwencjonalnych siłach zbrojnych. Świadczą one o tym, że nie wolno w żaden sposób umniejszać roli sił lądowych. Wciąż rozwijające się możliwości technologiczne powinny być raczej dostosowane do zwiększania możliwości wojsk lądowych, a nie do ich zastąpienia. Wynika to też z faktu, że obecność na lądzie jest ważnym elementem zaangażowania każdego państwa w działaniach w ramach sojuszy.

W wyniku przeprowadzonych badań w obszarze działań obronnych na obecnym i perspektywicznym polu walki możemy wygenerować prognostyczne kierunki przemian, które zawierać się będą w następujących konkluzjach.

Prognozowanie zmian, jakie mogą nastąpić w sposobach prowadzenia walki zbrojnej, jest problemem bardzo trudnym i złożonym. Historia wojen potwierdza, że nietrafne oceny, niezdolność do podejmowania działań, dwuznaczność sytuacji, umiejętność wykorzystania szansy będą niezmiennie dominować w prowadzeniu działań zbrojnych. Ponadto takie niematerialne czynniki jak: morale, determinacja, umiejętności w zakresie prowadzenia działań, wyszkolenie, oraz umiejętności przywódcze ciągle jeszcze nieco bardziej niż technologia decydować będą o tym, kto wygra, a kto przegra. Uznanie niepewności jako nieodłącznej cechy wojny nie wskazuje jednak na lekceważenie roli technologii. Rozwinięte sieci informacyjne, zaawansowana technologicznie amunicja oraz wzrost mobilności wojsk wywiera zasadniczy wpływ na doktryny. Zasadą generalną przyszłych działań będzie

¹⁴⁹ P. van Riper, R. Scales, *Preparing... op. cit.*, s. 6.

wykorzystanie każdej przewagi technologicznej, jaką posiadać będą wojska nad przeciwnikiem.

Każdy z przedstawionych w pracy czynników wywiera istotny choć różny wpływ na obraz przyszłych działań bojowych. W obrazie tym dostrzec można zacieranie się wyraźnego dotychczas podziału na rodzaje i formy walki. Działania obronne, zaczepne, opóźniające, ruch (manewr) wzajemnie będą się przeplatać i uzupełniać. Ostrość wspomnianego podziału w dalszym ciągu występować będzie jedynie na najniższych szczeblach dowodzenia.

Nie ulega wątpliwości, iż technika, a szczególnie integrująca jej rola, wpłynie na zwiększenie precyzji w działaniach całości wojsk, a nie tylko w odniesieniu do pojedynczych (wybranych) działań czy wykonywanych uderzeń ogniowych. Zachodzące zmiany pozwalają sądzić, że w XXI wieku, różne systemy wojsk lądowych zostaną zintegrowane w jeden system, który z kolei będzie częścią sieci połączonych lądowych, powietrznych, morskich, a w niedalekiej przyszłości kosmicznych sił. Należy oczekiwać, że taka integracja w jedną spójną sieć spowoduje znacznie większą precyzję w każdym punkcie pola walki.

F.Vrignaud

Rys. 5.3. Wojownicy przyszłości

Podobnie jak w przypadku wzrostu masy ognia, wzrost precyzji wpłynie na zmiany w uzbrojeniu, sprzęcie, taktyce, organizacji sił lądowych XXI wieku. Precyzja rażenia spowoduje, że w wielu przypadkach ilość zastąpiona zostanie jakością.

Precyzja uderzeń spowoduje, że do zniszczenia celu potrzeba będzie użyć znacznie mniej amunicji. Pozwoli to ograniczyć ilość środków transportowych, co uczyni wojska bardziej manewrowymi. Zmusi to także do rozśrodkowania wojsk oraz rozczłonkowania kolumn marszowych na samodzielne grupy marszowe, powodując mniejszą opłacalność uderzeń ogniowych. Sprawi zwiększenie tempa działań i manewrów. Wojskom broniącym się umożliwi zwiększenie obszarów obrony, a nacierającym poszerzenie pasów natarcia.

Nowoczesne siły lądowe będą musiały działać w większym rozproszeniu, co spowoduje konieczność komunikowania się na większe odległości, szybszego manewrowania oraz wykorzystania siły ognia ze wszystkich możliwych środków. Przewidywać należy, że w tej sytuacji zostanie podkreślona potrzeba posiadania umiejętności szybkiego podejmowania decyzji przez dowódców, synchronizowania przez sztaby działań rozproszonych jednostek, podejmowania przez podwładnych samodzielnych decyzji zgodnie z zamiarem przełożonego.

Rozśrodkowanie wojsk będące odpowiedzią na wzrost skuteczności rozpoznania i rażenia niesie za sobą groźbę powstania znacznych luk w ugrupowaniu bojowym, co sprzyjać będzie wnikaniu w ich ugrupowanie oddziałów wydzielonych i rajdowych. Siły te zespalać będą działania z walczącymi w głębi desantami taktycznymi i grupami desantowoszturmowymi oraz tworzyć w ugrupowaniu strony przeciwnej ogniska walki.

Na podstawie przeprowadzonych badań można postawić tezę, iż pojęcie styczności lub jej braku straci swoje dotychczasowe znaczenie. Dalsze odsuwanie rejonów wyjściowych oddziałów i związków taktycznych, uzasadniane zasięgiem artylerii, przestało być zabiegiem racjonalnym, gdyż i tak naraża ono podchodzące wojska na długotrwałe przebywanie w zasięgu jej ognia. Należy więc sądzić, że rejonny te zostaną zbliżone na odległość zapewniającą możliwie najkrótszy czas podejścia do rubieży styczności przy jednoczesnej osłonie wojsk przebywających w rejonach, od ognia głównej masy artylerii.

Szerokie stosowanie narzutowych pól minowych, w których miny, wyposażone w czujniki zdalnego rozpoznania celów, razić je będą pociskami kumulacyjnymi, atakując z góry i z boku będzie to hamować manewr wojsk, przeciwdziałać wychodzeniu na skrzydła i tyły, ułatwiać pośpieszne organizowanie obrony oraz oderwanie się od przeciwnika.

Należy oczekiwać, że mocno rozśrodkowane siły lądowe XXI wieku będą w dalszym ciągu rozwijały swoje możliwości w zakresie wykonywania ognia z dużym natężeniem i precyzją oraz bardzo wysokim prawdopodobieństwem trafienia pierwszym pociskiem. Można zaryzykować twierdzenie, że ta zdolność będzie rosła w wyniku wykorzystania zintegrowanej technologii.

Przeprowadzone analizy wskazują, iż wzrastać będzie znaczenie i zdolność stosunkowo niewielkich sił w tworzeniu decydujących o powodzeniu efektów. Przewidywać należy więc, że jednym z zasadniczych problemów będzie odpowiednie przygotowanie podległych dowódców, którzy muszą być w stanie podejmować decyzje w obrębie zamiaru ich wyższego przełożonego. Powyższe stwierdzenia oznaczają, że wbrew pojawiającym się czasem opiniom o automatyzacji dowodzenia, nawet w XXI wieku, znacznie częstszym zjawiskiem będzie decentralizacja niż centralizacja dowodzenia.

Współcześnie wzrosły znacznie możliwości działania sił areomobilnych, możliwości ich skutecznego i bardzo efektywnego działania stale rosną, praktycznie we wszystkich rodzajach walki. Powodować to będzie nie tylko dalszy wzrost dynamiki działania, ale również znacznie ograniczy swobodę działania odwozom. Wzrośnie też znacznie skala zagrożenia dla elementów systemów dowodzenia i zabezpieczenia logistycznego.

Należy oczekiwać, że użycie śmigłowców uzbrojonych do wsparcia walki rzutu lądowego stanie się standardem w przyszłych działaniach bojowych. Z analizy konfliktów lokalnych wynika¹⁵⁰, iż wsparcie to będzie szczególnie skuteczne z chwilą przechodzenia formacji pancernych i zmechanizowanych do ataku, w trakcie spadku

¹⁵⁰ W. Murray, W. Thompson, *Air War in the Persian Gulf*, Baltimore, Nautical & Aviation Publishing Co. of America 1995, s. 191-92.

skuteczności ognia artylerii. Pozwoli to wyeliminować część środków przeciwpancernych, głównie czołgów i bojowych wozów piechoty oraz znacznie ograniczy ponoszone straty.

Znaczny wzrost możliwości ogniowych lotnictwa wojsk lądowych, szczególnie śmigłowców bojowych, spowoduje iż czołgi i bojowe wozy piechoty będą działać w rozproszeniu i ciągłym ruchu, stosując pułapki termiczne oraz dymy do maskowania własnego położenia i oślepienia przeciwnika.

Powietrzno-lądowy charakter walki spowoduje konieczność odpierania uderzeń jednocześnie w całym obszarze odpowiedzialności. Wymusi to usamodzielnienie poszczególnych elementów ugrupowania bojowego i ciągłą ich gotowość do podjęcia walki nie tylko ze zgrupowaniami lądowymi, ale także z przeciwnikiem powietrznym.

Przedstawione kwestie dotyczące rozwoju formacji aeromobilnych wywierają istotny wpływ na sposób walki w specyficznych środowiskach. Duże możliwości manewrowe śmigłowców będą niwelować negatywny wpływ trudnego terenu i warunków klimatycznych na działania wojsk.

Na podstawie prowadzonych rozważań można postawić tezę: postęp techniczny jest determinantem zmian w taktyce i stawia przed nią nowe wyzwania, których efektem muszą być stopniowe przeobrażania tej specjalności. Wyzwania te to między innymi:

- zwiększenie dynamiki działań i ruchliwości na polu walki,
- pełne wykorzystanie technicznych środków rażenia,
- zapewnienie skuteczności działań w zwiększonym obszarze odpowiedzialności,
- przeniesienie działań w głąb ugrupowania przeciwnika,
- maskowanie i mylenie,
- ogniskowość walki,
- skracanie czasu reakcji,
- zwiększona samodzielność elementów ugrupowania działających wojsk.

Płynące z analiz zmian w środowisku walki wnioski wskazują, iż powinny nastąpić zmiany w strukturach organizacyjnych wojsk, ich wyposażeniu oraz szkoleniu. W ocenie wielu specjalistów wojskowych przygotowanie do walki w specyficznych środowiskach pola walki w XXI wieku powinno obejmować:

- ukierunkowanie organizacji i dyslokacji wojsk na wymagania walki w terenie trudno dostępnym, zanim ta walka się zacznie;
- rozwój i wprowadzenie systemów broni i sprzętu wymaganego do walki w terenie trudno dostępnym;
- sprawdzenie i zmianę głównych wysiłków szkolenia i zasad walki¹⁵¹.

Według ocen wielu specjalistów walka w terenie trudnym, a szczególnie w terenie zabudowanym, zdominuje XXI wiek¹⁵². Należy więc oczekiwać permanentnego doskonalenia koncepcji prowadzenia działań bojowych tym szczególnie działań obronnych, których podstawę tworzyć będzie dążenie do wykorzystania w pełni możliwości taktyczno-technicznych nowo wprowadzanego do uzbrojenia sprzętu.

¹⁵¹ J. Hollis i L. West, *Walka w terenie trudnodostępnym*, Armed Forces Journal International 1988, nr 126.

¹⁵² J. Lasswell, *Wall to Wall. Sea Dragon's Next Phase Explores Urban Warfighting Tactics For The 21st Century*, Armed Forces Journal, International, January 1998.

ZAKOŃCZENIE

Przedstawiony materiał badawczy stanowi efekt wieloletnich dociekań naukowych inspirowanych przeobrażeniami w teorii walki zbrojnej, wynikającymi z zmian technologicznych, jakie zachodzą w coraz szybszym tempie, przynależności do Sojuszu, koniecznością uwzględnienia najnowszych koncepcji przygotowania i prowadzenia działań bojowych. Zaprezentowane wyniki badań są kolejnym etapem na drodze do naukowego poznania zmian, jakie należy wprowadzić do teorii i praktyki działań taktycznych a w szczególności w obszarze działań obronnych. Ich ranga i znaczenie wynika z nowych zadań jakie stoją przed naszymi siłami zbrojnymi, nowych uwarunkowań polityczno-militarnych oraz konieczności zapewnienia bezpieczeństwa i suwerenności kraju w warunkach znacznej redukcji sił zbrojnych.

Nie ma wątpliwości, iż w ciągu kilku ostatnich lat mamy do czynienia z rewolucją w dziedzinie wojskowości. Motorem jej są Stany Zjednoczone, natomiast zakres zmian, jakie mają miejsce jest niezwykle szeroki i wpływa prawie na wszystkie arkana sztuki wojennej. Działania wielu państw Sojuszu skupiają się obecnie głównie na wypracowaniu nowych koncepcji działania, realizowana jest modernizacja sił zbrojnych, by były one zdolne do walki z terroryzmem i innymi współczesnymi zagrożeniami. Nowe wyzwania i zagrożenia mają również swoje odzwierciedlenie w zmianach organizacyjnych sił Sojuszu, wypracowaniu nowej taktyki działania, wprowadzaniu nowego uzbrojenia, opracowaniu sprawniejszych procedur dowodzenia itp.

Jedną z takich koncepcji, która stale poddawana jest weryfikacji i modernizacji jest koncepcja przygotowania i prowadzenia działań (operacji) obronnych. Musi ona bowiem stale uwzględniać potrzeby i możliwości konieczne do osiągnięcia powodzenia na współczesnym i przyszłym polu walki.

Nowoczesne koncepcje przygotowania i prowadzenia działań obronnych, wykorzystują elementy koncepcji działań połączonych, zakładają optymalną integrację wszystkich sił, ich możliwości oraz skutki działania. Zakładają efekt synergii, który wskazuje, że w przyszłości efekt prowadzenia działań połączonych w ramach walki

(operacji) obronnej wymagać będzie możliwości, które będą wybiegać dalej niż prosta kombinacja potencjałów poszczególnych rodzajów wojsk.

Dla naszych sił zbrojnych jest niezwykle istotne, aby uczestniczyć w opracowywaniu tych nowych koncepcji przygotowania i prowadzenia działań obronnych, ich doskonaleniu, nie tylko na gruncie teoretycznym, ale również w ich wymiarze praktycznym, który obejmować będzie zmiany w organizacji sił, uzbrojeniu a także szeroko zakrojonych ćwiczeniach i eksperymentach na różnych szczeblach dowodzenia. Musimy nie tylko dokonać transformacji, po odpowiedniej analizie, najlepszych rozwiązań (koncepcji) naszych sojuszników na nasz polski grunt, ale również sami, w wyniku badań i praktycznych doświadczeń, wypracować nowoczesną koncepcję prowadzenia działań obronnych przystającą do wymogów obecnego i perspektywicznego pola walki.

Próba dokonania takich działań jest niniejsza praca. Przeprowadzone oceny i analizy nie tylko wskazują na fakt, iż główne założenia obecnych koncepcji prowadzenia działań obronnych muszą ulec zmianie, ale są jednocześnie swoistym ostrzeżeniem. Jeżeli tego nie zrobimy powstać może swoista „luka”, którą trudno będzie później nadrobić. Przeprowadzone analizy wskazują również, że wiele elementów z najnowszych koncepcji przygotowania i prowadzenia działań naszych sojuszników można z powodzeniem zadaptować w Wojsku Polskim,

Wieloaspektowe analizy i badania w pełni potwierdziły przyjęte w pracy założenia i hipotezy. Nowe zagrożenia i wyzwania implikują konieczność nowego podejścia do wielu problemów przygotowania i prowadzenia działań obronnych na współczesnym, jak i perspektywicznym polu walki. Ciągle wrasta ilość czynników warunkujących zmiany w taktyce ogólnej, a tym samym w obszarze działań obronnych.

Przedstawione w pracy rozwiązania stanowią swoistego rodzaju tworzywo, które należy odpowiednio wykorzystać zarówno w trakcie tworzenia nowych koncepcji przygotowania i prowadzenia działań obronnych, jak i w praktycznej (szkoleniowej) działalności wojsk. Przedstawione w pracy rozwiązania (tendencje), jeżeli nawet nie są całkowicie spójnym zespołem reguł, to stanowią pewien przyczynek do dalszej naukowej refleksji dotyczącej tego bardzo trudnego a zarazem

istotnego problemu. Spełniać mogą inspirującą rolę w budowaniu nowych koncepcji rozegrania walki obronnej.

Z przeprowadzonych badań wynika, iż szczególnie ważnym jest zapewnienie ciągłości rozwoju koncepcji działań obronnych. Szczególnie istotne są wysiłki zapewniające ciągłość badań, bowiem wyniki powtarzalnego cyklu badań będą najlepszą rekomendacją zmian doktrynalnych, organizacyjnych, szkolenia oraz wyposażenia wojsk, prowadząc do równoległej ewolucji tych elementów.

Niezwykle istotnym elementem przejścia od koncepcji, poprzez badania, do rzeczywistości jest szkolenie i edukacja, które są kluczem do zmian intelektualnych. Bez zmian intelektualnych, nie będzie żadnych realnych szans na dokonanie zmian doktrynalnych i organizacyjnych, zgodnych z ideą opracowanych nowoczesnych koncepcji działań obronnych. Stany osobowe walczących stron decydują w zasadniczy sposób o możliwościach bojowych walczących wojsk. Ich wyszkolenie, inicjatywa, elastyczność w działaniu oraz rozumienie stojących przed nimi wymagań stanowić będzie klucz do osiągnięcia powodzenia w walce obronnej. Praca ta ma służyć między innymi procesowi edukacji i zmian intelektualnych.

BIBLIOGRAFIA

- Alexander S. E., Urban Warfare: U.S. Forces in Future Conflicts, Military Review 2002.*
- Balcerowicz B., Pokój i nie-pokój, Bellona, Warszawa 2002 .*
- Bańka W., Wstęp do metodologii badań społecznych w wojsku, Warszawa 1986.*
- Bastone J., Urban Operations Update, Infantry nr wiosna, Fort Benning 2002.*
- Bellany C., The Evolution of Modern Land Warfare: Theory and Practice, London , 1990.*
- Black W., Rozwój taktyki w ciągu wielkiej wojny, Warszawa 1965r.*
- Bojarski R., Działania pośrednie w operacji obronnej, Warszawa 1999.*
- Bojarski R., Operacja obronna, AON, Warszawa 1999.*
- Bujak A., Wpływ specyficznych warunków środowiska na działania taktyczne, pk. „SPECYFIKA – 1”, AON, Warszawa 1998 oraz pk. „SPECYFIKA – 2”, AON Warszawa 1999.*
- Bujak A., Działania bojowe w terenie zurbanizowanym, praca naukowo-badawcza pk. „Teren”, AON, Warszawa 2003 r.*
- Bujak A., Praca w terenie na szczeblach taktycznych według standardów NATO, Warszawa, 2002.*
- Bujak A., Środowisko a działania bojowe na terytorium Polski, Adam Marszałek, Toruń 2000.*
- Chocha B., Rozważania o taktyce, Warszawa 1982.*
- Chrobak R., Sobolewski G., Posobiec J., Działania bojowe dywizji, AON, Warszawa 2003.*
- Chrobak R., Współdziałanie sił w pasie sił przesłaniania, AON Warszawa 2002.*
- Cieslik J., Posobiec J., Działania obronne związku taktycznego, AON, Warszawa 2002.*
- Clark W., Meeting Future Military Challenges to NATO, Joint Force Quarterly 1999.*
- Clausewitz C., O wojnie, t. 1, Warszawa 1958.*
- Doktryna wojsk lądowych ATP-3.2 Warszawa 2001.*
- Doktryna Wojsk Lądowych ATP-35(B), Warszawa 1995.*
- Grant S., Tomorrow`s battelfield, Jane`s Defense 1997.*
- Guderian H., Wspomnienia żołnierza, Bellona, Warszawa 1991.*
- Habr J., J. Veprek, Systemowa analiza i synteza, PWE, Warszawa 1976.*
- Heisbourg F., Wojny, Warszawa, Prószyński i S-ka 1998.*
- Heisbourg E., Wojny, Warszawa 1998.*
- Hienl R., Dictionary of Military and Naval Quotations, Annapolis 1984.*
- Hollis J. i West L., Walka w terenie trudnodostępnym, Armed Forces Journal International 1988.*
- Huzarski M., Zagadnienia Taktyki Wojsk Lądowych, Toruń 1999.*
- Huzarski M., Obrona związku taktycznego, Warszawa 1996.*
- Huzarski M., Wpływ nowych wyzwań i zagrożeń na zmiany w taktyce wojsk lądowych pk. „KONTRA”, AON, Warszawa 2002.*
- Huzarski M., Zmiany w teorii taktyki ogólnej wojsk lądowych pk. „KLAMRA”, Warszawa 1998.*
- Jabłoński B., Kamiński S., NATO Acquis, Warszawa 1998.*

- Jakubczak R., Marczak J.**, *Obrona terytorialna Polski na progu XXI w.*, Warszawa 1998.
- Kaczmarek W.**, *Brygada zmechanizowana (pancerna) w obronie i natarciu*, Warszawa 1995.
- Kaczmarek W., Ścibiorek Z.**, *Przyszła wojna - jaka?*, Warszawa 1995.
- Kaku M.**, *Wizje czyli jak nauka zmieni świat w XXI wieku*, Warszawa, Prószyński i S-ka 2000.
- Kalinowski J., Kręcikij J.**, *Taktyczno – operacyjne aspekty doboru kryteriów oceny wariantów realizacji zadań bojowych na szczeblach taktycznych*, Warszawa 2001.
- Kalinowski J., Sobolewski G.**, *Działania opóźniające w terenie lesisto-jeziornym*, Warszawa 2002.
- Kamiński S.**, *Nauka i metoda*, Lublin 1992.
- Keagan J.**, *The Warrior's Code of No Surrender*, U.S. News & World Report 1995.
- Koziej S., Łaski W., Sznajder R.**, *Teren i taktyka*, Warszawa 1980.
- Koziej S.**, *Teoria sztuki wojennej*, Bellona, Warszawa 1993.
- Lasswell J.**, *Wall to Wall. Sea Dragon's Next Phase Explores Urban Warfighting Tactics For The 21st Century*, Armed Forces Journal, International, January 1998.
- Leksykon wiedzy wojskowej*, Warszawa, MON 1979.
- Lidwa W.**, *Współdziałanie w walce lądowej*, Toruń 2001.
- Łobocki M.**, *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa 1978.
- Mayer W.**, *Zwalczanie desantów powietrznych wg poglądów zachodnich*, *Wojskowy Przegląd Zagraniczny* nr 3/1982.
- Metody i treść pracy zespołów funkcjonalnych na stanowisku dowodzenia Wojsk Lądowych*, praca zbiorowa, Warszawa 1999.
- Murray W., Thompson W.**, *Air War in the Persian Gulf*, Baltimore, Nautical & Aviation Publishing Co. of America 1995.
- Nowak M.**, *Właściwości taktyczne terenu*, ASG WP, Warszawa 1974.
- Nowak S.**, *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 1985.
- Pająk J.**, *Luzowanie wojsk w warunkach współczesnego pola walki*, AON, Warszawa 1990.
- Peters R.**, *The New Warrior Class*, *Parameters* nr wiosna, Carlisle Barracks 1994.
- Pięter J.**, *Zarys metodologii pracy naukowej*, PWN, Warszawa 1975.
- Pilch T.**, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998.
- Podręcznik polowy 100-5, Działania wojsk lądowych armii Stanów Zjednoczonych*, Warszawa 1994
- Regulamin działań wojsk lądowych*, DWLąd, Warszawa 1999.
- Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry HDv 100/100*, Warszawa 1993.
- Scales H.**, *Future warfare*, Carlisle Barracks, U.S. Army War College 1999.
- Scales R. L.**, *Nowy styl prowadzenia operacji*, *Armed Forces Journal International*, październik 2001.
- Scales R.**, *Future warfare*, Carlisle Barracks, USA 1999.
- Sun Tzu**, *Sztuka wojny*, Warszawa, Przedświt 1994.
- Schwarzkop H. N.**, *Nie trzeba bohatera*, Ryton, Warszawa 1993.
- Sołoma L.**, *Metody i techniki badań socjologicznych*, Olsztyn 1995.
- Stabryła A.**, *Analiza systemowa procesu zarządzania*, Ossolineum Wrocław 1984.

- Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, 2000.*
- Sullivan G. R., J. M. Dubik, Land Warfare in the 21st Century, Carlisle Barracks, Pensylwania 1993.*
- Szulc B., L. Konarski, Przywództwo w dowodzeniu wojskami. Kształtowanie cech przywódczych, Warszawa, AON 1998.*
- Ścibiorek Z., Rozważania o obronie, Warszawa 1993.*
- Ścibiorek Z., Działania opóźniające, Warszawa 1996.*
- Ścibiorek Z., J. Zieliński, Uwarunkowania operacji militarnych wojsk lądowych na obszarze kraju, Myśl Wojskowa 1999.*
- Ścibiorek Z., Wojna czy pokój?, Wrocław, Ossolineum 1999.*
- Sobolewski G., Obrona związku taktycznego wojsk operacyjnych wzmocnionego siłami obrony terytorialnej, rozprawa doktorska, Warszawa 2000.*
- Taktyka ogólna wojsk lądowych, Warszawa 2001.*
- Teoretyczne podstawy operacji połączonych, Warszawa 1999.*
- Toffler A. H., Wojna i antywojna, Warszawa 1997.*
- Toffler A., Trzecia fala, Warszawa 1997.*
- Weinberger, P. Schweizer, Następna wojna światowa, Warszawa 1999.*
- Wiatr M., Między strategią a taktyką, Toruń 1999.*
- Willmann H., Niemieckie wojska lądowe na drodze do XXI wieku, Przegląd Informacyjno-Dokumentalny, CONIW 1998.*
- Witkowski W., Broń przeciwpancerna, Warszawa, Wyd. Lampart 1996.*
- Wontrucki Z., Doświadczenia z luzowania wojsk uzyskane w działaniach bojowych 1 i 2 AWP w latach 1943-1945 i możliwości ich wykorzystania na współczesnym polu walki, ASG, Warszawa 1982.*
- Zaczyński Z., Praca badawcza nauczyciela, Warszawa 1968.*
- Zieliński J., Przygotowanie i prowadzenie operacji obronnej, Warszawa, AON 1995.*
- Zieliński J., Zarys teorii sztuki operacyjnej wojsk lądowych, Toruń 1998.*

WYKAZ RYSUNKÓW I ZAŁĄCZNIKÓW

RYSUNKI

- Rys. 3.1. Wybrane determinanty zmian w działaniach bojowych na poziomie taktycznym*
- Rys. 1.4. Porównanie skuteczności pocisków DPICM MLRS i haubicy 155 mm*
- Rys. 1.3. Teren zabudowany jako jeden z filarów obrony przestrzennej*
- Rys. 1.4. Zintegrowane pole walki przyszłości (schemat ideowy)*
- Rys. 1.5. Obszar obrony korpusu*
- Rys. 1.6. Zmienne otoczenie pola walki*
- Rys. 1.7. Czynniki wpływające na prowadzenie działań obronnych*
- Rys. 2.1. Zasadnicze etapy i elementy procesu badawczego*
- Rys. 3.1. Elementy składowe terenu*
- Rys. 3.2. Elementy klimatyczno-meteorologiczne warunków środowiska walki*
- Rys. 3.3. Przebieg procesu dowodzenia w SZ RP*
- Rys. 3.4. Przebieg oceny terenu i warunków atmosferycznych*
- Rys. 3.5. Przebieg oceny zagrożenia*
- Rys. 3.6. Gra decyzyjna – rozważenie wariantów działania.*
- Rys. 4.1. Etapy prowadzenia obrony*
- Rys. 4. 2. Walka przed przednią linią obrony*
- Rys. 4. 3. Obrona dywizji wzmocnionej siłami wojsk obrony terytorialnej*
- Rys. 4. 4. Walka w głębi obrony*
- Rys. 4.5. Okrążenie wojsk w trakcie prowadzenia walki obronnej*
- Rys. 5.1. Koncepcja rewolucji w dziedzinie wojskowości*
- Rys. 5.2. Wsparcie technologiczne działań wojsk*
- Rys. 5.3. Wojownicy przyszłości*

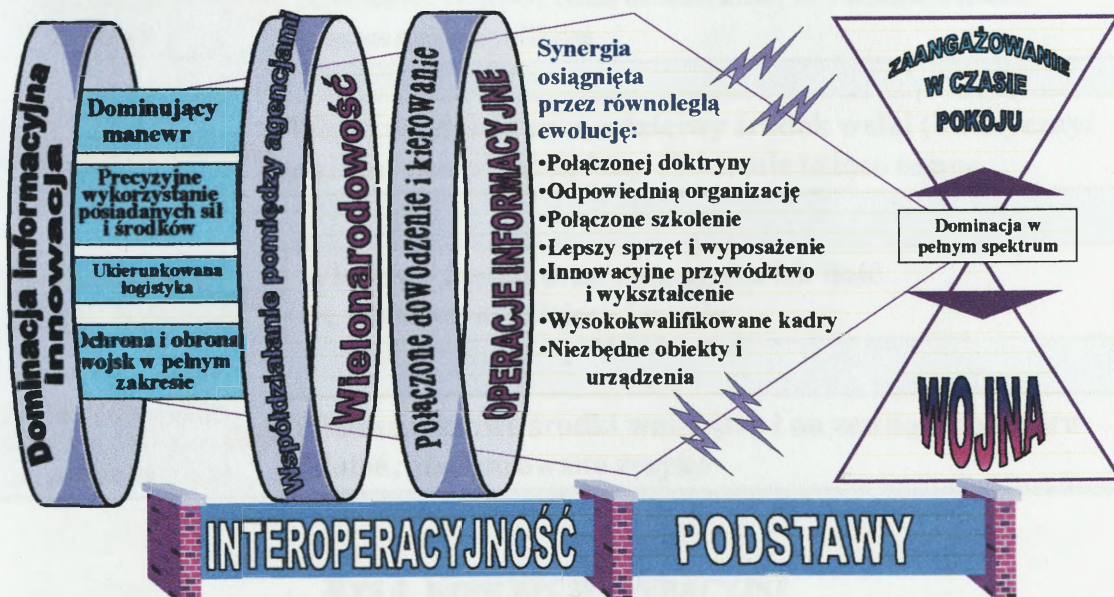
ZAŁĄCZNIKI

- Zał. 1. Graficzne zobrazowanie podstawowych koncepcji działań połączonych do 2020 roku*
- Zał. 2. Wycofanie BZ w formie marszu odwrotowego*
- Zał. 3. Wycofanie BZ w formie działań opóźniających*
- Zał. 4. Luzowanie poprzez obronę w głębi*
- Zał. 5. Luzowanie poprzez natarcie*
- Zał. 6. Formy działań na połączenie*
- Zał. 7. Wyjście BZ z okrążenia*
- Zał. 8. Wywiad ekspercki*

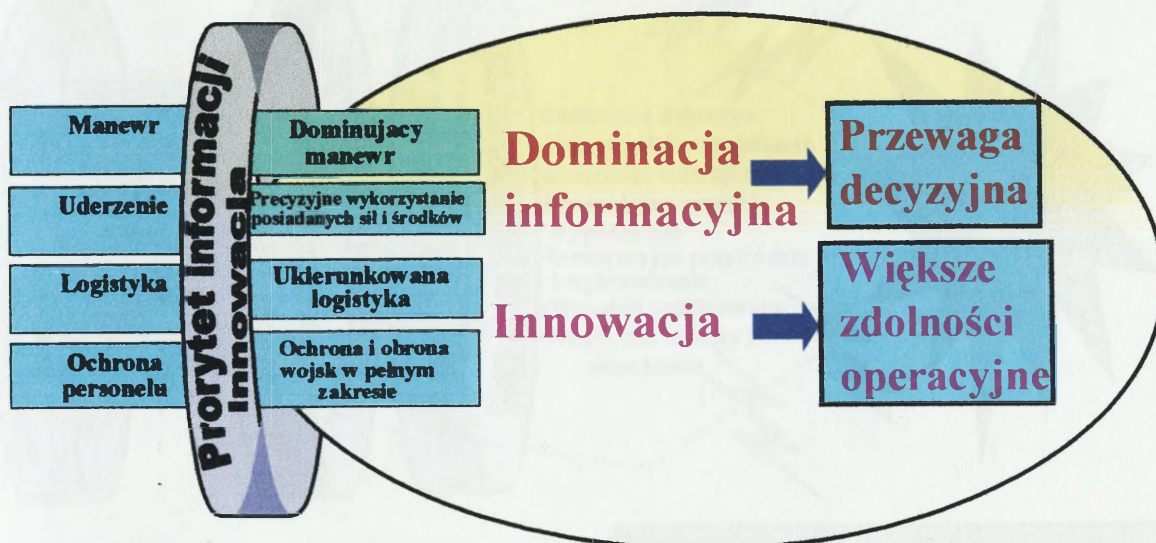
Graficzne zobrazowanie podstawowych koncepcji działań połączonych do 2020 roku

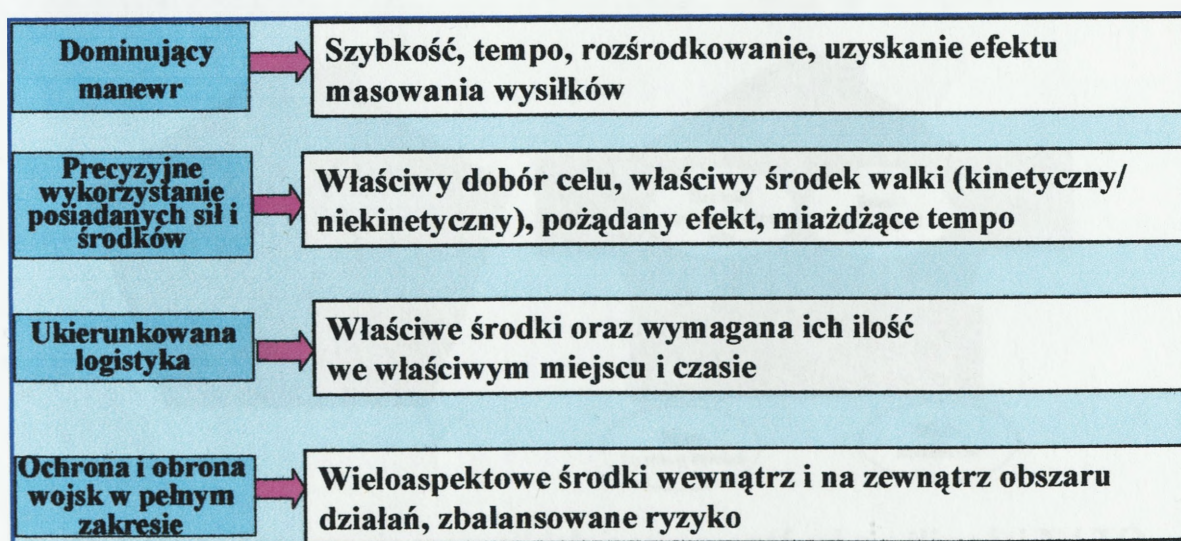
RYS 1. PROCES OD KONCEPCJI DO MOŻLIWOŚCI

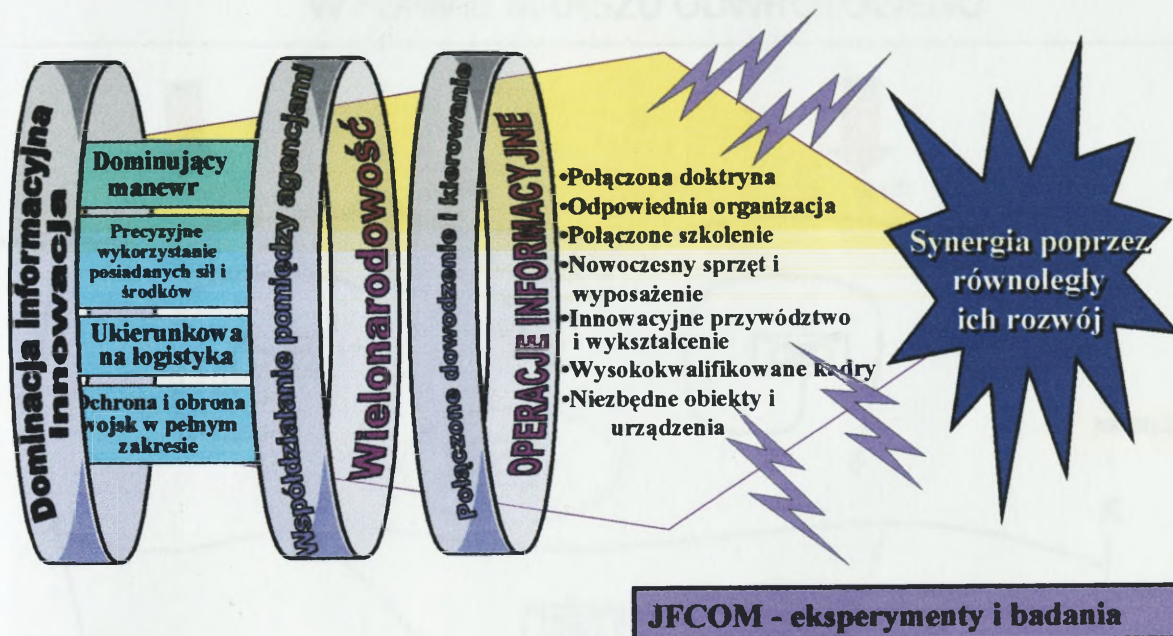
RYS 2. DOMINACJA W PEŁNYM SPEKTRUM DZIAŁAŃ MILITARNYCH

RYS 3. ZASADY, KTÓRE UMOŻLIWIAJĄ OSIĄGNIĘCIE DOMINACJI W PEŁNYM ZAKRESIE

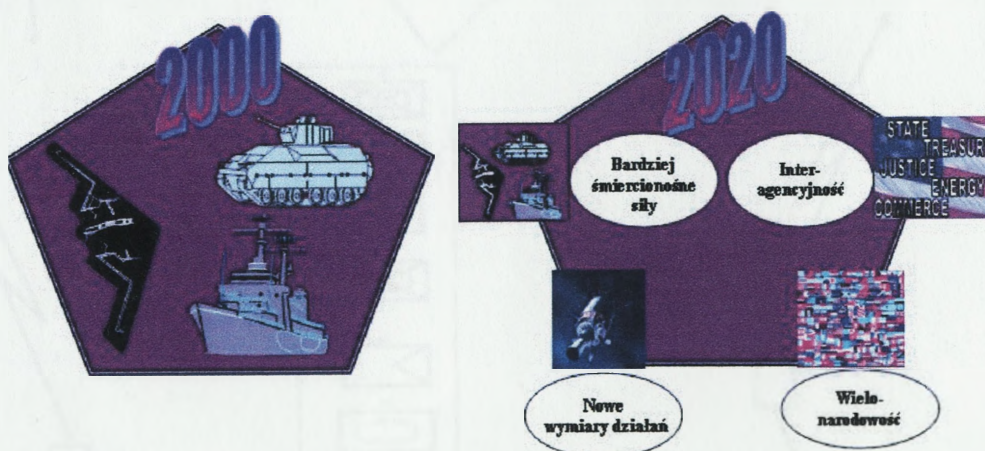

RYS 4. KONCEPCJE OPERACYJNE

RYS 5. ROZWÓJ KONCEPCJI OPERACYJNYCH

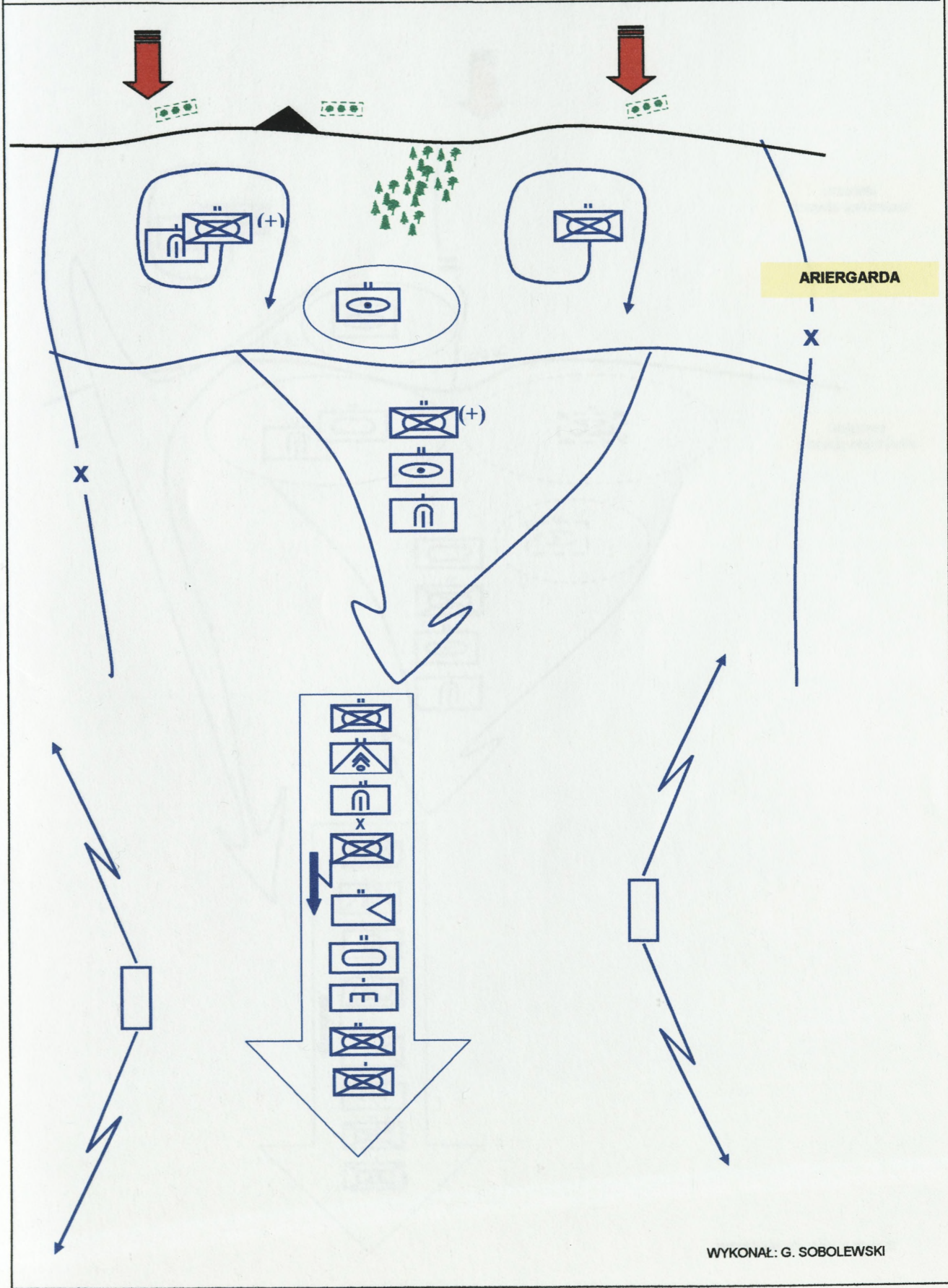
Równorzędne możliwości - różna struktura Sił Zbrojnych

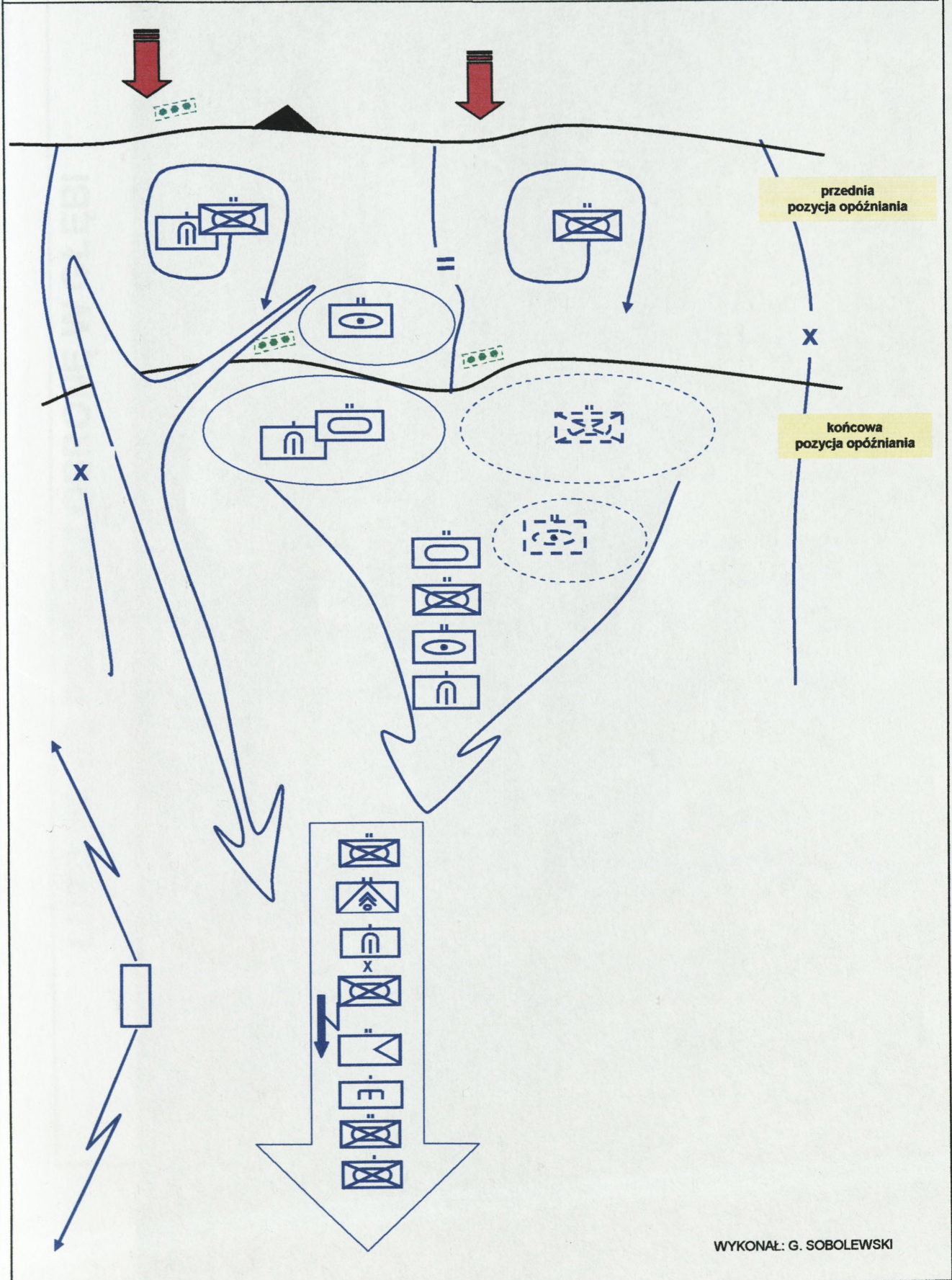
REZULTAT: Integracja wszystkich instrumentów i możliwości NATO w kierunku osiągnięcia każdego zakładanego polityczno-wojskowego stanu końcowego.

RYS 6. PORÓWNANIE OBECNYCH I PRZYSZŁYCH MOŻLIWOŚCI

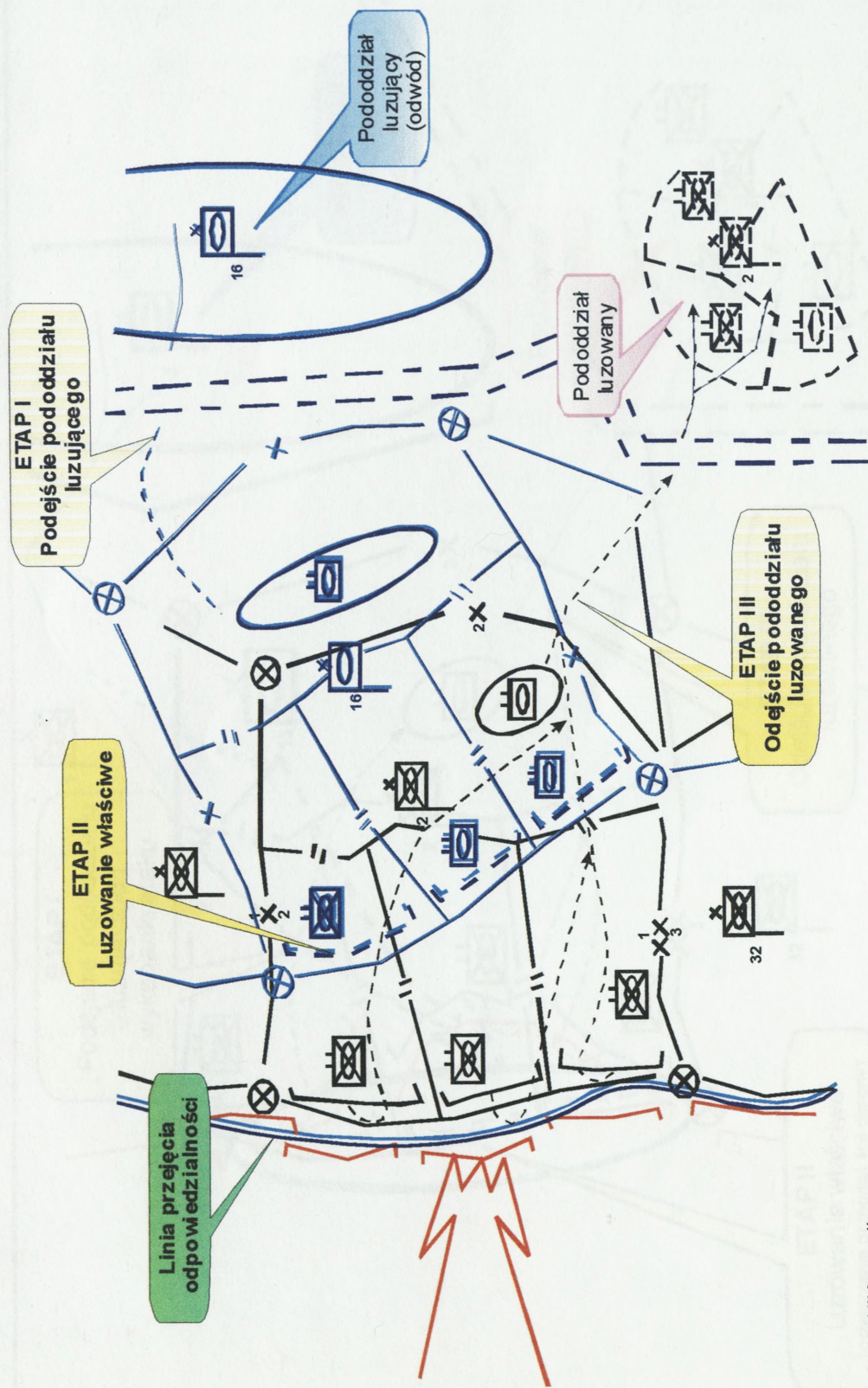
WYCOFANIE BZ W FORMIE MARSZU ODWROTOWEGO

WYCOFANIE BZ W FORMIE DZIAŁAŃ OPÓZNIAJĄCYCH

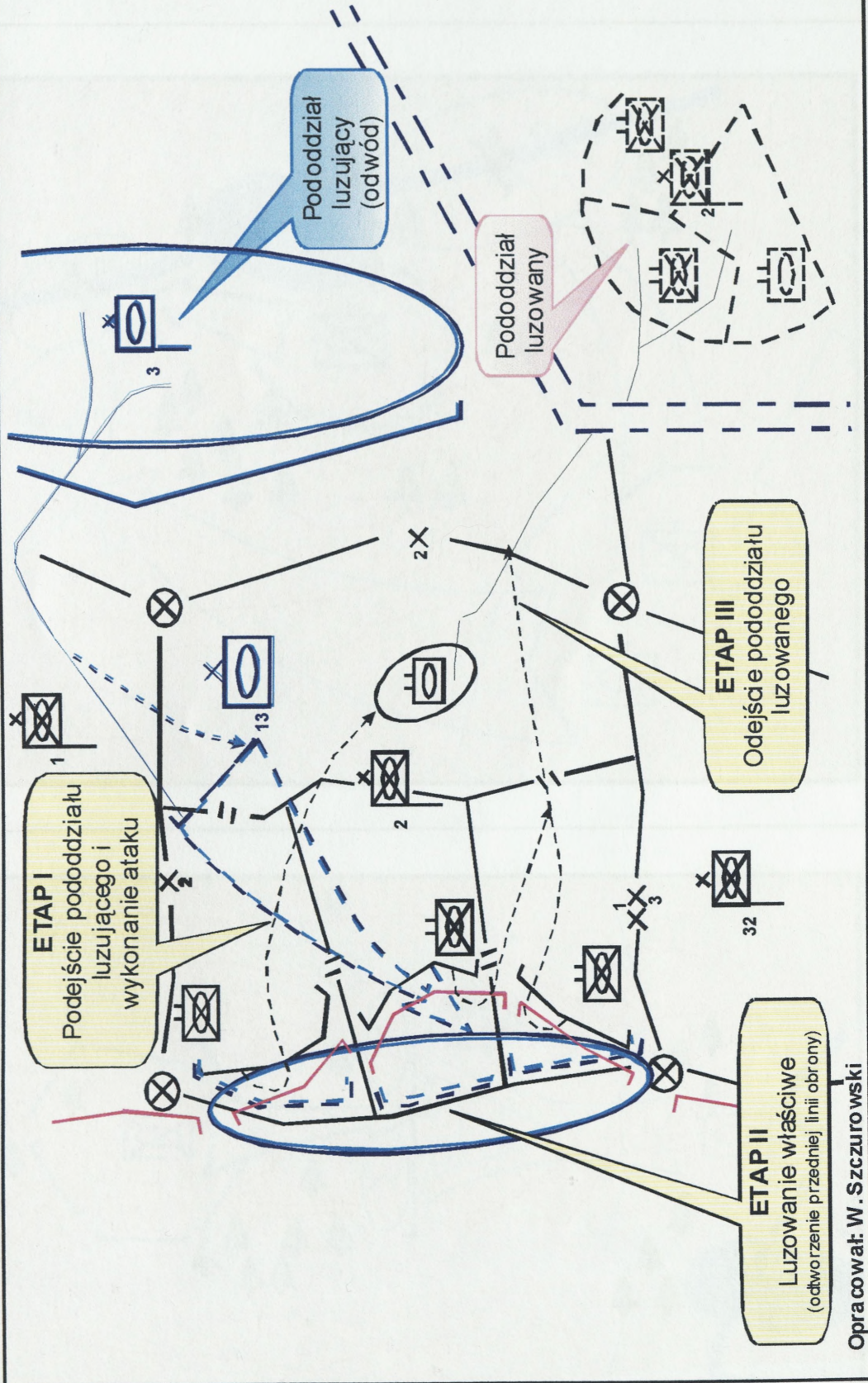

LUZOWANIE POPRZECZ OBRONĘ W GŁĘBI (wariant)

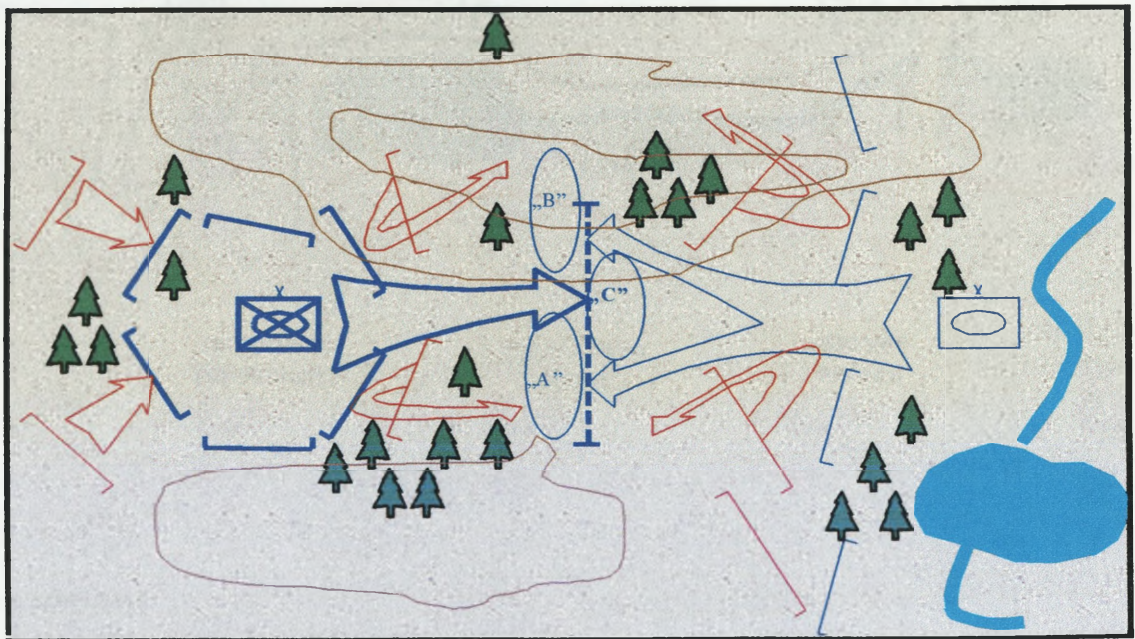
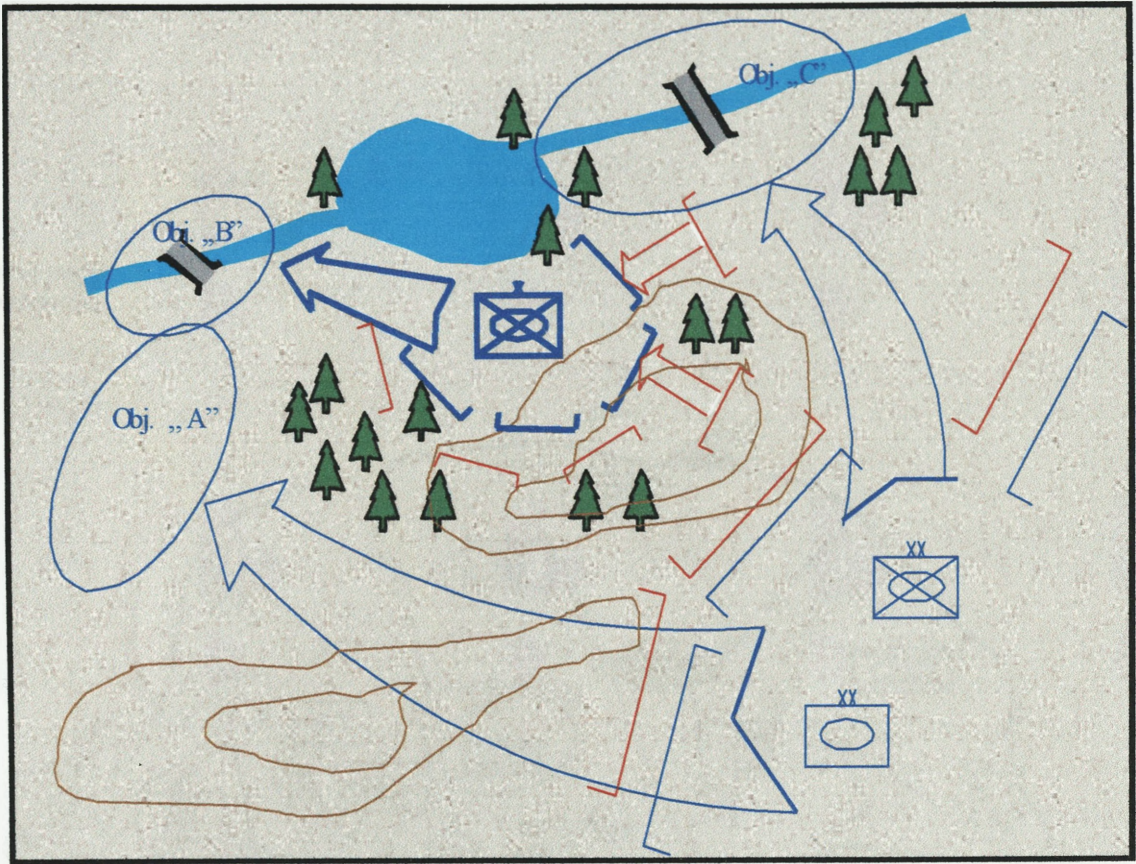
LUZOWANIE POPRZECZ NATARCIE

(wariant)

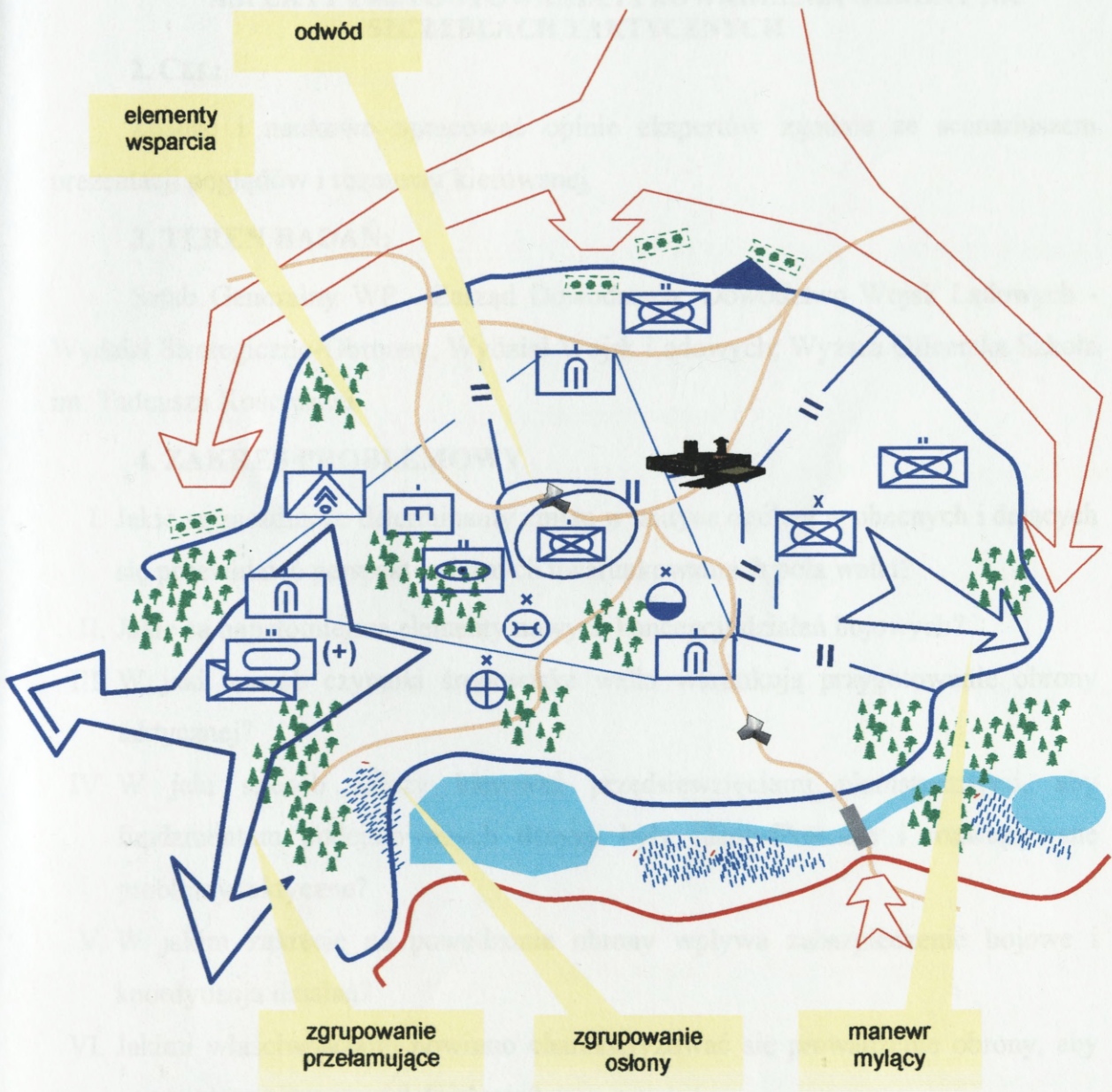
Opracował: W. Szczurowski

FORMY DZIAŁAŃ NA POŁĄCZENIE

OPRACOWAŁ: W. SZCZUROWSKI

WYJŚCIE BZ Z OKRĄŻENIA

KWESTIONARIUSZ

do przeprowadzenia wywiadów eksperckich indywidualnych jawnych
i niestandardyzowanych

1. TEMAT:

**ASPEKTY PRZYGOTOWANIA I PROWADZENIA OBRONY NA
SZCZEBŁACH TAKTYCZNYCH**

2. CEL:

Zbadać i naukowo opracować opinie ekspertów zgodnie ze scenariuszem prezentacji poglądów i rozmowy kierowanej.

3. TEREN BADAŃ:

Sztab Generalny WP - Zarząd Dowodzenia: Dowództwo Wojsk Lądowych -
Wydział Strategiczno-Obronny, Wydział Wojsk Lądowych; Wyższa Oficerska Szkoła
im. Tadeusza Kościuszki.

4. ZAKRES PROBLEMOWY

- I. Jakie są zasadnicze determinanty zmian w taktyce ogólnej w obecnych i dających się przewidzieć perspektywicznych uwarunkowaniach pola walki?
- II. Jakie są najistotniejsze elementy nowych koncepcji działań bojowych?
- III. W jaki sposób czynniki środowiska walki warunkują przygotowanie obrony taktycznej?
- IV. W jaki sposób należy kierować przedsięwzięciami planistycznymi, aby fundamentem podejmowanych decyzji były identyfikowane i rozwiązywane problemy taktyczne?
- V. W jakim zakresie na powodzenie obrony wpływa zabezpieczenie bojowe i koordynacja działań?
- VI. Jakimi właściwościami powinno charakteryzować się prowadzenie obrony, aby osiągnąć zamierzony cel działania?
- VII. Czy w ramach prowadzenia obrony mają zastosowanie formy działań pośrednich?
- VIII. Jakie inne, obecne i perspektywiczne uwarunkowania wpływać będą na koncepcje działań obronnych na poziomie taktycznym?

5. UOGÓLNIONE REZULTATY BADAŃ OPINII EKSPERTÓW

Ad. I. Respondenci generalnie wskazali na następujące czynniki determinujące zmiany w taktyce ogólnej w obecnych i perspektywicznych uwarunkowaniach pola walki:

- nowe wyzwania i zagrożenia;
- postęp techniczny;
- środowisko walki;
- przynależność do Sojuszu;
- koncepcje teoretyczne.

Część z respondentów wskazała jeszcze jeden czynnik – sposób działania przeciwnika.

Ad II. Zdaniem respondentów kluczowe elementy nowych koncepcje działań bojowych w przypadku prowadzenia działań obronnych to:

1. Precyzyjne uderzenie, polegające na dokładnym i wiarygodnym zlokalizowaniu celów, niszczeniu ich w miarę wykrycia lub bezpośrednio przed wykonaniem decydującego manewru oraz bieżącej ocenie skutków rażenia.
2. Możliwość i konieczność rażenia sił przeciwnika na całą głębokość jego ugrupowania bojowego.
3. Synergiczne użycie sił i środków różnych rodzajów wojsk i służb.
4. Zespolenie logistyki przez połączenie informacji, logistyki klasycznej i technologii transportu.
5. Pełna osłona wojsk w celu zapewnienia im bezpieczeństwa i swobody działania.

Wskazywano również na rolę czynnika ludzkiego, jako zasadniczego elementu przy wprowadzaniu nowych koncepcji. Pomimo pojawienia się wątpliwości co do możliwości akceptacji amerykańskich założeń na naszym europejskim gruncie, wszyscy respondenci zgodnie podkreślali konieczność aktywnego uczestnictwa w budowaniu tych nowych koncepcji oraz konieczność wdrażania tych koncepcji w

naszych siłach zbrojnych, aby zachować możliwość pełnego i sprawnego działania w ramach przyszłych międzynarodowych operacji.

Jednocześnie wielu z respondentów wskazywało, iż podstawą zmian w koncepcjach działań na poziomie taktycznym jest inne podejście do problemu organizacji i wyposażenia wojsk. Zmiany organizacyjne muszą powodować powstawanie lepszych bardziej mobilnych i sprawnych elementów organizacyjnych wojsk – ilość musi przejść w jakość. Zdaniem ekspertów relacje i zależności między taktyką a strukturami organizacyjnymi jednostek wojskowych wskazują na potrzeby dokonywania równoległych zmian, celem podwyższania operatywności działań.

Szczególne zainteresowanie wzbudziła wśród respondentów koncepcja prowadzenia działań taktycznych na zasadzie minimalizowania strat ludzkich. Niszczenie sił przeciwnika ogniem, samemu będąc poza zasięgiem jego ognia, uznali za ciekawą i słuszną koncepcję, ale bardzo trudną do realizacji. Wielu jednak uważa, że przeciwnik może być ostatecznie zniszczony tylko wtedy, gdy atakujące wojska znajdują się dostatecznie blisko, aby go pewnie i precyzyjnie rozpoznać, a następnie rozbić wykorzystując skutki ognia.

Zadaniem respondentów jednym z istotnych czynników również tworzenie różnorodnych zgrupowań taktycznych (tzw. „Task Force” – sił zadaniowych). Ich zdaniem dowódcy muszą posiadać dużą swobodę i możliwości w ich kreowaniu. Porównanie doświadczeń minionych konfliktów zbrojnych wskazuje, że współczesne pole walki to obszar działania sił kumulujących specyficzne możliwości bojowe różnych rodzajów wojsk, wykorzystujących ich synergiczne działanie, zdolnych również do prowadzenia aktywnych działań w wymiarze powietrzno-lądowym.

Ad III. Oceny respondentów dotyczące wpływu czynników środowiska na przygotowanie obrony taktycznej można ująć w następujące wnioski:

1. Działania obronne na obszarze Polski lub poza jej obszarem, mogą być prowadzone w rejonach urozmaiconych pod względem geograficznym, w różnych porach roku i przy każdym typie pogody. Efektywność i powodzenie tych działań jest przede wszystkim pochodną właściwego przygotowania organizacyjno-technicznego wojsk.

2. Zarówno koncepcja obrony, przygotowanie wojsk jak i dostosowanie uzbrojenia i sprzętu bojowego do warunków geograficznych, klimatycznych czy też meteorologicznych obszaru działań, często decyduje o zwycięstwie lub przegranej.
3. Teren zawsze wywierał istotny wpływ na możliwości i sposoby prowadzenia działań bojowych, a uwzględnianie jego czynników w trakcie przygotowania walki gwarantowało najczęściej sukces.
4. W praktycznej działalności dowództwa taktycznego w trakcie pierwszego etapu przygotowania obrony powinna sprowadzać się to do określenia właściwości taktycznych terenu, czyli określeniu przede wszystkim możliwości prowadzenia ognia i obserwacji, ukrycia, ochrony i maskowania wojsk oraz wykonania manewru.

Ad IV. Sugestie respondentów dotyczące sposobu kierowania procesem planistycznym w celu ukierunkowania go na identyfikowanie i rozwiązywanie problemów taktycznych można ująć w następujące wnioski:

1. Identyfikacja problemów taktycznych, konstrukcja kryteriów do opracowania i porównania wariantów oraz myśl przewodnia dowódcy muszą być wynikiem dogłębnej analizy zadania.
2. Podstawą pracy nad wariantami działania wojsk własnych powinna być myśl przewodnia dowódcy i jego wytyczne zawierające główne problemy taktyczne.
3. Warianty działania są wynikiem wnikliwej sytuacji i powinny być opracowywane z zachowaniem następujących wymogów:
 - nie naruszać ograniczeń, czyli być tzw. wariantem dopuszczalnym;
 - zapewnić osiągnięcie celów obrony postawionych przez dowódcę;
 - charakteryzować się niewrażliwością (odpornością) na zakłócenia;
 - być uniwersalnymi tzn. w razie konieczności wynikającej np. ze zmiany warunków działania możliwym do realizacji po naniesieniu korekt;
 - cechować się wykonalnością;
 - uwzględniać wpływ przyjętego rozwiązania na możliwość współdziałania z innymi siłami realizujące zadania w tym obszarze;

- zawierać odwody, czyli cechować się możliwym do zaakceptowania stopniem ryzyka.
- 4. Wady i zalety wariantów działania rozważa się w odniesieniu do zadania oraz przewidywanego działania przeciwnika, biorąc pod uwagę jego prawdopodobne reakcje na własne posunięcia.
- 5. Dowódca podejmuje decyzję przy użyciu stosowanych powszechnie metod podejmowania decyzji lub wykorzystując swoją wiedzę i doświadczenie wybiera jeden z przedstawionych wariantów działania i ogłasza go jako akt swojej decyzji. Zawsze jednak decyzja jest aktem wyboru jednego ze sposobów działania. Na bazie tej decyzji dowódca określa zamiar działania.
- 6. Niezwykle istotnym przedsięwzięciem organizowanym na szczeblach taktycznych jest *rekonesans*. W zależności od przyjętej przez dowódcę taktycznego stylu pracy rekonesans może być prowadzony w ramach oceny sytuacji, wpływając bardzo istotnie na kształt opracowywanych wariantów lub dopiero po podjęciu przez niego decyzji. W tym przypadku celem rekonesansu powinno być skonfrontowanie podjętej decyzji z terenem i ewentualnie wprowadzenie niezbędnych korekt do przygotowanego planu walki.

Ad V. Oceny respondentów dotyczące wpływa zabezpieczenie bojowe i koordynacja działań na powodzenie obrony można ująć w następujące wnioski:

1. Wnioski z wojen i konfliktów wskazują, że wojska realizujące plany walki opracowane na podstawie decyzji w pełni odpowiadającej sytuacji, często nie uzyskiwały powodzenia lecz nawet ponosiły klęski. Wynikało to głównie z faktu, że we właściwym czasie nie przewidziano lub niedbale zrealizowano przedsięwzięcia z zakresu bojowego zabezpieczenia walki.
2. Niezwykle zatem ważną funkcją dowódcy szczebla taktycznego i jego sztabu w przygotowaniu walki jest organizacja wszechstronnego zabezpieczenia bojowego działań.
3. Wpływ przedsięwzięć zabezpieczenia bojowego na pomyślne osiągnięcie celów stawianych przed obroną na szczeblach taktycznych ciągle wzrasta nawet w warunkach wprowadzania coraz bardziej wyrafinowanych systemów walki.

4. Wraz ze wzrostem szczebla organizacyjnego jednostki bojowej wzrasta zapotrzebowanie na wyspecjalizowane siły i środki przeznaczone do realizacji przedsięwzięć bojowego zabezpieczenia działań.
5. Rola dowódcy i jego sztabu w zakresie zabezpieczenia bojowego walki w trakcie przygotowania obrony polega głównie na wyznaczeniu sił oraz zaplanowaniu ich działania przed walką jak i we wszystkich etapach walki.
6. Odpowiedzialność dowódcy i sztabu za planowanie oraz organizację wszechstronnego bojowego zabezpieczenia obrony wywrze pozytywny wpływ na właściwą ich realizację w oczekiwanym czasie.
7. Koordynacja przejawia się przede wszystkim w ustaleniach i uzgodnieniach dokonywanych w procesie przygotowania działań, a dotyczących bezkolizyjnego wykonywania zadań przez zgrupowania lądowe i powietrzne oraz inne elementy ugrupowania bojowego sił w pasie czy też rejonie obrony. Wynikiem pracy koncepcyjnej są powstałe określone dokumenty, w których zawarte są wyniki koordynacji działań.

Ad VI. Według ekspertów wyposażenie wojsk w coraz to nowsze środki walki nie pozostaje bez wpływu na charakter działań. Wraz z przemianami środowiska walki zmienia się też obrona. Współczesne pole walki charakteryzuje się mobilnymi i efektywnymi środkami walki zbrojnej, szeroko stosowaną elektroniką integralnie związaną z systemem informacyjnym, wysoką precyzją i skutecznością środków rażenia, co stawia wysokie wymagania walce obronnej. Działania obronne postrzega się jako rodzaj działań, w których broniące się siły zdolne są zadać straty przeciwnikowi już na dalekich podejściach, odeprzeć uderzenie, utrzymać określony obszar terenu i zachować zdolność do realizacji kolejnych zadań. W świetle tego, aby prowadzenie obrony przynosiło zamierzony skutek powinna charakteryzować się następującymi właściwościami:

- zdolnością przeciwdziałania zgrupowaniom przeciwnika;
- utrzymaniem swobody działań i manewru;
- możliwością reakcji siłami i środkami na dowolny kierunek, rejon;
- stworzeniem warunków do pogłębienia obrony, narastania oporu;

- przygotowaniem i wykorzystaniem infrastruktury w aspekcie osiągania celów pośrednich lub alternatywnych;
- zabezpieczeniem przegrupowania siłm podchodzącym z głębi do wykonania uderzenia w ramach kontrataku lub przeciwuderzenia;
- możliwością wykonania kontrataku o celach ograniczonych lub całościowego rozbicia nacierających sił przeciwnika i otworzenia struktury obrony;
- możliwością osłony luk i skrzydeł;
- utrzymywaniem więzi między strukturalnymi (funkcjonalnymi) elementami ugrupowania;
- posiadaniem stałej zdolności realizacji przedsięwzięć z zakresu zabezpieczenia logistycznego i bojowego.

Ad VII. Współczesną obronę charakteryzuje aktywność wyrażana między innymi jako reagowanie na zaistniałą sytuację w formie wykonywania zwrotów zaczepnych, odejście na kolejne rubieże, zamiana pododdziałów, bądź działania na połączenie. Każdorazowo, więc w trakcie prowadzenia obrony będziemy mieli, do czynienia z formami działań, jakimi są działania pośrednie typu:

- Bój spotkaniowy – w momencie, kiedy obrońca będzie wykonywał uderzenia dezorganizujące natarcie przeciwnika, kontratak lub uderzenia wyprzedzające, które miałyby na celu: pobić siły przeciwnika i pozbawić go, tym samym, możliwości osiągnięcia celu natarcia (rozbicie sił w rejonie włamania i odtworzenie struktury obrony); wzbronić zgrupowaniom uderzeniowym przeciwnika opanowanie terenu, który może decydować o trwałości obrony (kontratak o ograniczonym celu); odzyskać rejony (rejony kluczowe)) decydujące o powodzeniu walki obronnej; wymusić rozdzielenie głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika lub zmianę kierunku głównego uderzenia; uniemożliwić wprowadzenie do działań odwodów przeciwnika, zwłaszcza na kierunku największego powodzenia; zyskać na czasie, który jest niezbędny do reorganizacji systemu obrony; paraliżować swobodę działania przeciwnika (wymusić celową reakcję przeciwnika w aspekcie osiągania celu pośredniego, może nastąpić walka spotkaniowa, której cele będą składały się na sukces obrońcy.

- Wycofanie - prowadzona walka obronna wiązać się będzie z potrzebą ciągłej reorganizacji systemu obrony, zwłaszcza w aspekcie zmiany punktu ciężkości. Jest ona spowodowana tym, że mimo rozpatrzenia wielu możliwych wariantów działania przeciwnika, istnieje możliwość wykonania głównego uderzenia w kierunku nieprzewidywalnym w trakcie natarcia. Zaistnieje, więc potrzeba wycofania części sił bądź na inny kierunek, wycofania części sił z kierunków pasywnych dla odtworzenia odwodów w głębi obrony, wyprowadzenia wojsk własnych spod uderzeń przeważających sił przeciwnika lub zamknięcia wyłomów w ugrupowaniu szczebla nadrzędnego.
- Luzowanie - Osiągnięcie celu obrony w dużej mierze zależne jest od silnych rubieży w styczności, na których utrzymywany jest stały kontakt z przeciwnikiem. Pododdziały pierwszego rzutu przejmują często najsilniejsze uderzenia przeciwnika, co może doprowadzić do sytuacji osłabienia tych sił bądź też niemożności dalszej realizacji przez nie zadania walki obronnej. W sytuacji, kiedy osłabione pododdziały nie są w stanie prowadzić skutecznej walki obronnej na danym kierunku, a utrzymanie rejonu warunkuje wykonanie zadania nastąpi potrzeba wzmocnienia tych sił lub też ich zluzowanie. W obronie forma działań pośrednich, jakim jest luzowanie postrzegane jest jako zamiana pododdziałów w sytuacji, kiedy: nie są w stanie kontynuować powierzonych zadań; będą wykorzystane do walki w innym rejonie; wykonały swoje zadania; w celu uniknięcia ich wyczerpania; nie są przystosowane do realizacji nowego zadania.
- Działania na połączenie - Działania obronne charakteryzują się też tym, iż inicjatywa działania jest po stronie nacierającego przeciwnika. Dlatego też rozwój walki obronnej może być różnorodny, nie zawsze korzystny dla obrońcy. Może zaistnieć sytuacja, kiedy w wyniku niepomyślnego przebiegu walki na skrzydłach, bądź w pasach działania sąsiadów, gdy przeciwnikowi uda się włamać w głąb obrony i izolować część broniących się punktów oporu (rejonów obrony) od sił głównych część wojsk zostanie odcięta i okrążona. Prowadzącemu walkę obronną dowódcy w sytuacji odcięcia części sił nie można pozostawić wojsk przez dłuższy okres dopuszczając do ich wyczerpania i w końcowym efekcie do rozbicia. W takiej sytuacji do jego zadań też będzie należało podjąć działania mające na celu

uwolnienie okrążonych wojsk. Najczęściej będzie to realizowane poprzez formę działań pośrednich, jakimi są działania na połączenie.

Działania na połączenie mogą zaistnieć w trakcie prowadzenia obrony, kiedy przeciwnik na jednym z kierunków dokonał włamania, a jego natarcie zostało zatrzymane. Dodatkowo prowadzący natarcie nie posiada sił do dalszego rozwinięcia natarcia, wówczas obrońca przez manewr oskrzydlający może zamknąć siły, które dokonały włamania w pierścieniu okrążenia.

Ad. VIII. Do podstawowych obecnych i perspektywicznych uwarunkowań zmian w działaniach na poziomie taktycznym eksperci przede wszystkim zaliczają:

- rewolucję technologiczno-informacyjną;
- powszechną tendencję do redukcji sił militarnych;
- zmiany zadań i obszarów działania dla wojsk;
- przeniesienie punktu ciężkości na działania kryzysowe i pokojowe.

Respondenci jednocześnie podkreślali konieczność współuczestnictwa naszych sił zbrojnych, teoretyków wojskowych, w programach badawczych realizowanych w ramach Sojuszu obejmujących tą problematykę.

